

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA DÎVÂNI
(İNCELEME – METİN – İŞLEVSEL SÖZLÜK)**

Ümmüsü Selen ULU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA DÎVÂNI
İNCELEME – METİN –İŞLEVSEL SÖZLÜK

Ümmüsü Selen ULU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Ümmüsü Selen ULU tarafından hazırlanan “Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı (İnceleme – Metin – İşlevsel Sözlük)” başlıklı bu çalışma, 13.05.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aslı AYTAÇ (Başkan)

Prof. Dr. Osman HORATA (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Fazile EREN KAYA (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ İkinci Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

Ümmüsü Selen ULU

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Osman HORATA** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ümmüsü Selen ULU

TEŞEKKÜR

Çalışmamın konusunu belirleyen, araştırma sürecimin her aşamasında sabırla rehberlik eden, değerli katkılarıyla tezimi en iyi şekilde tamamlamamı sağlayan ve bundan sonraki akademik hayatımda çalışma titizliğini örnek alacağım danışmanım Prof. Dr. Osman HORATA'ya; tez çalışmam boyunca bana yol gösteren, özellikle metin kısmını baştan sona büyük bir dikkat ve titizlikle inceleyen, karşılaştığım güçlüklerin çözümünde vaktini ve desteğini esirgemeyen ikinci danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zahir SÜSLÜ'ye; okumakta zorlandığımız bazı kelimelerin tespit ve izahındaki değerli katkıları için sayın Dr. Öğr. Üyesi Mesut ALGÜL'e; yüksek lisans eğitimim süresince derslerinden istifade ettiğim ve bilimsel çalışma disiplini kazanmama katkıda bulunan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ, Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN, Dr. Öğr. Üyesi Fazile EREN KAYA'ya teşekkür ederim. Ayrıca lisans eğitimimin ilk senesinden itibaren tecrübesi ve engin bilgi birikimiyle bana örnek olan, bu alana yönelmemi sağlayan kıymetli hocam Doç. Dr. Belde AKA KIYAĞA'ya teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

ULU, Ümmü Selen. *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı (İnceleme – Metin –İşlevsel Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026.

Divanlar, klasik edebiyatın temel eserlerinin başında gelmektedir. Bununla birlikte bazı şairlerin “mecmua” kavramını, “henüz divan tertip etmeden önce şiirlerini nazmettikleri defter” anlamında kullandıkları bilinmektedir. Bu tez çalışmasının konusu da Râ'if İsmâ'il Paşa'nın hatt-ı destiyle derlediği, *Mecmû'a-i Râ'if İsmâ'il Paşa* adıyla kayıtlı mecmuada bulunan şiirlerinin bir araya getirilmesidir. Şairin şiirlerini yazarken üzerinde tashihler yapması ve bazılarını karalaması, şiirlerinin müsvedde hâlde kaldığını işaret etmektedir. Ayrıca mecmuada Râ'if'e ait şiirlerin üzerinde yer alan “tahrîr” ve “yazıldı” ifadeleri, bu müsvedde şiirlerin temize çekilerek bir divanda toplandığını göstermektedir. Ancak yapılan araştırmalara rağmen Râ'if İsmâ'il Paşa'nın bir divanına rastlanmamıştır.

Bu çalışma, 18. yüzyıl şairlerinden Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerini gün yüzüne çıkarma ve bir divan oluşturma amacı taşımaktadır. Tez, giriş ve dört bölümden müteşekkildir. Girişte 18. yüzyıl klasik Türk edebiyatı hakkında bilgi verildikten sonra çalışmanın ilk bölümünde Râ'if İsmâ'il Paşa'nın hayatı, yaptığı görevler ve kişiliği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise hazırlanan *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı*'ndaki tüm nazım şekilleri ve şiirlerde öncelenen ahenk unsurları incelenerek şairin üslubu, dil özellikleri, şiirlerinin muhtevası, etkilendiği şairler ortaya konulmuş; Râ'if İsmâ'il Paşa'nın devlet adamı kimliğinin ardında gölgede kalmış edebî şahsiyeti aydınlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı*'nın transkripsiyonlu metni verilmiştir. Son kısım olan dördüncü bölüme de *Dîvân*'ın işlevsel sözlüğü ilave edilmiştir.

Bu çalışma ile tezkirelerde adından övgüyle bahsedilen bir şairin şiirleri gün yüzüne çıkarılmış, derlenen *Dîvân* incelenerek Râ'if İsmâ'il Paşa'nın 18. yüzyıl klasik Türk şiirindeki yerini belirlemeye yönelik değerlendirmeler yapılmış, hazırlanan işlevsel sözlük ile hem araştırmacı ve okurların *Dîvân*'dan kolayca yararlanması hem de şairin kelimelere yüklediği özel anlamların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Divan edebiyatı, 18. yüzyıl, Râ'if İsmâ'il Paşa, dîvân, mecmûa

ABSTRACT

ULU, Ümmüsü Selen. *Divan of Râ'if İsmâ'il Paşa (Analysis – Text – Functional Glossary)*, Master's Thesis, Ankara, 2026.

Divans constitute the principal corpus of classical period. It is also known that certain poets employed the term *mecmû'a* to denote notebooks in which they compiled their poems prior to arranging them into a formal divan. The subject of this thesis is the compilation of the poems of Râ'if İsmâ'il Paşa, compiled in his own handwriting and preserved in a manuscript collection entitled *Mecmû'a- Râ'if İsmâ'il Paşa*. The poet's corrections, deletions, and revisions within the manuscript indicate that many of the poems remained in draft form. Furthermore, annotations such as "tahrir (fair copy)" and "yazıldı (written out)" appearing above certain poems suggest that these drafts were later transcribed into a clean copy and assembled into a divan. Despite extensive research, however, no extant a divan attributed to Râ'if İsmâ'il Paşa has been identified.

This study aims to recover the poetic oeuvre of the eighteenth-century poet Râ'if İsmâ'il Paşa and to construct a divan. The thesis consist of an introduction and four chapters. The introduction provides and overview of eighteenth-century Ottoman classical literature. The first chapter examines the life, official duties, and personality of Râ'if İsmâ'il Paşa. The second chapter analyzes all verse forms represented in the reconstructed divan, together with the poet's use of prosodic and harmonic devices, thereby elucidating his stylistic features, linguistic preferences, thematic concerns, and literary influences. In doing so, it seeks to illuminate the literary identity of Râ'if İsmâ'il Paşa, which has remained overshadowed by his political career as a statesman. The third chapter presents the transcribed critical text of the Divan. The fourth and final chapter contains a functional glossary appended to the edition.

Through this study, the poems of a poet praised in the tezkires have been brought to light. By examining the reconstructed Divan, the thesis endeavors to situate Râ'if İsmâ'il Paşa within the tradition of eighteenth-century Ottoman classical poetry. The functional glossary is designed both to facilitate scholarly engagement with the text and to reveal the particular semantic nuances the poet attributed to specific lexical items.

Keywords

Divan literature, eighteenth-century, Râ'if İsmâ'il Paşa, divan, mecmua.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	İX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA'NIN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	5
1.1. HAYATI.....	5
1.2. KİŞİLİĞİ	10
2. BÖLÜM: DÎVÂN'IN İNCELENMESİ	13
2.1. NAZIM TEKNİĞİ	13
2.1.1. Nazım Şekilleri	13
2.1.1.1. Kasideler.....	13
2.1.1.2. Gazeller.....	18
2.1.1.2.1. Nazire Gazeller.....	26
2.1.1.2.2. Râ'if'in Gazellerine Yazılan Nazireler	28
2.1.1.3. Müstezad.....	30
2.1.1.4. Kıtalar	30
2.1.1.5. Musammatlar	33
2.1.1.6. Müfred, Matla ve Mısralar.....	36
2.1.1.7. Müşterek Usulde Söylenmiş Şehrengiz.....	39
2.1.2. Ahenk Unsurları.....	41
2.1.2.1. Vezin.....	41
2.1.2.2. Kafiye ve Redif.....	44
2.1.2.3. Söz ve Ses Tekrarları.....	45

2.2. DİL VE ÜSLUBU	49
2.3. MUHTEVA	59
2.3.1. Aşk.....	59
2.3.1.1. Âşık.....	62
2.3.1.2. Sevgili.....	67
2.3.1.3. Rakip.....	75
2.3.2. Dinî-Tasavvufi ve Hikemî Unsurlar	77
2.3.3. Sosyal Hayata Dair Unsurlar	81
2.3.3.1. Toplumsal Hayattan Yansıyan Tipler.....	81
2.3.3.2. Giyim-Kuşam	83
2.3.3.3. Yiyecek ve İçecekler	85
2.3.3.4. Kavim, Bölge/Ülke, Şehir Adları	88
2.3.4. Tabiat	93
2.3.5. Şiire Dair Söyleyişler.....	97
2.3.5.1. Tefahür.....	97
2.3.5.1.1. Şairlik Gücü Yönünden Tefahür	98
2.3.5.1.2. Bıkr-i Mazmun ve Bıkr-i Ma'nâ Yönünden Tefahür	99
2.3.5.1.3. Diğer Şairlerden Üstün Olma Yönünden Tefahür.....	101
2.3.5.2. Şiir Görüşü.....	103
3. BÖLÜM: RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA DÎVÂNİ	105
3.1. NÜSHA TANITIMI	105
3.2. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	106
3.3. METİN TESPİTİNDE ESAS ALINAN HUSUSLAR	107
4. BÖLÜM: İŞLEVSEL SÖZLÜK	333
SONUÇ	441
KAYNAKÇA	446
EK 1 ORJİNALLİK FORMU	452
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	454

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
Far.	Farsça
G.	Gazel
İst.	İstanbul
İtal.	İtalyanca
K.	Kaside
Kıt.	Kıta
M.	Musammat
Mat.	Matla
Mfr.	Müfred
Mıs.	Mısra
Müs.	Müstezad
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
Şehr.	Şehrengiz
T SMA.e	Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak

T.	Türkçe
TYDK	Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu
v.	Varak
vb.	ve benzeri
Yun.	Yunanca

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Anlaşması ile gerileme devrine girmesine rağmen 18. yüzyıldaki edebî ortam, önceki asırlardaki zenginliğini sürdürmüştür. Dönem edebiyatı çoğunlukla klasik tarzı devam ettirse de kültürel ve sosyal hayatta kendisini hissettiren çeşitlilik şiire de yansımıştır. Klasik üslubun yanında Nedim'in mahallî ve coşkun söylemi ile Sebk-i Hindî ve Nâbî takipçileri edebiyat sahnesini çeşitlendirmiştir. Bu zenginlik, şiire olan ilginin de artmasıyla şair sayısı bakımından divan şiirinin en zengin dönemini yaşamasını sağlamıştır.

18. yüzyıl tezkirelerinde adı geçen şairlerden biri de Râ'if İsmâ'il Paşa'dır. Asrın kaynaklarına bakıldığında şairin daha çok devlet adamı kimliğiyle ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla gerek dönemin tarih kitaplarında gerekse devlet arşivlerinde şair hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Fakat hayatı ve üstlendiği görevlerle ilgili malumatlar bir kenara bırakılırsa Râ'if'in edebî yönüne dair bilgiler yok denecek kadar azdır. Tezkire ve mecmualarda şairin şiirlerinden örnek verilse de bir divanının varlığından bahsedilmemiştir. Bu bağlamda çalışma hem 18. yüzyıl şairlerine divan sahibi olacak kadar şiire sahip yeni bir ismi kazandırarak Türk edebiyatı tarihine katkıda bulunmayı hem de Râ'if İsmâ'il Paşa'nın siyasi kimliği arkasında gölgede kalmış edebî şahsiyetini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda daha önce üzerine herhangi bir çalışma yapılmayan *Mecmû'a-i Râ'if İsmâ'il Paşa* adlı eserden Râ'if'in şiirlerinin derlenmesi ve *Dîvân*'ının oluşturulması tez konusu olarak belirlenmiştir.

Mecmû'a-i Râ'if İsmâ'il Paşa'nın tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde numara 10696'da bulunmaktadır. Temellük kaydından anlaşıldığı üzere müellif hattı olan bu nüshada Râ'if'in 294 şiiri bulunmaktadır. Mecmuada şaire ait şiirler üzerindeki tashih ve karalamalar, şiirlerin müsvedde durumda kaldığını; bir divan oluşturmaya yetecek bu şiir sayısı ise şairin bir divan tertip edemediğini düşündürmektedir. Buna karşılık, bazı şiirlerin

üzerinde yer alan “yazıldı” ve “tahrîr” gibi ibareler, şairin söz konusu mecmuadan temize çekilmiş bir divanının bulunduğu göstermektedir. Ayrıca 92b’de Râ’if’in şiirlerinden sonra düşülen “mecnû’u tahrîr olundu” notu ve şiirlerin üzerine konulan iki eğik çizgi (/), bu kanıyı destekler niteliktedir. Fakat taramalar sonucunda şairin bir divanına ulaşamamıştır. Mecmuanın müellif hattı olması sebebiyle Râ’if’e aidiyetinde şüphe bulunmayan şiirlerini derleyerek bunların mecmua içerisinde kaybolmasını önlemek istedik. Söz konusu mecmua, bir divan müsveddesi özelliği gösterdiği için şairin derlenen şiirlerini *Râ’if İsmâ’il Paşa Dîvânı* adıyla bir araya getirmeyi uygun bulduk. Bu doğrultuda hazırlanan çalışma, giriş ve dört bölümden müteşekkildir. Girişte 18. yüzyılın edebî durumu değerlendirildikten sonra birinci bölümde Râ’if İsmâ’il Paşa’nın hayatı ve kişiliği üzerine ayrıntılı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde şairin nazım tekniğine dair tespitler yapabilmek adına *Dîvân*’daki tüm nazım şekilleri ayrıntılı biçimde incelenmiş; üslubu, ele aldığı konular, etkilendiği şairler gibi önemli hususlar tespit edilmiştir. Ayrıca bu bölümde Râ’if’in şiirlerine yazılan nazireler ile onun nazire yazdığı şairler doğrultusunda değerlendirmeler de yapılmıştır. Çalışma boyunca elde edilen bulguların saptaması ve yorumlanması “Sonuç” kısmında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünü *Râ’if İsmâ’il Paşa Dîvânı*’nın metni oluşturmaktadır. Metinden önce nüsha tanıtımı, transkripsiyon alfabesi ve metin tespitinde esas alınan hususlar belirtilmiştir. Metin kısmı ise klasik divan tertibine göre düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Râ’if’in mecmuadaki şiirleri, kasidelerde makam hiyerarşisine, gazel nazım şeklinde ise alfabetik düzene göre tasnif edilmiştir. Ek olarak şairin şiirlerinin müsvedde hâlde kalmış olması sebebiyle üzeri karalanmış kısımlar aparatta belirtilmiş ve doğru biçimde metne yansıtılmaya çalışılmıştır. Görülemeyecek derecede karalanmış yerlerin bazılarında da tamir yoluna gidilmiştir. Üzerinde tashih yapılan beyit ve ibareler ise metin tenkidi yöntemi uygulanarak aparatta gösterilmiştir.

Tezin son kısmını oluşturan dördüncü bölüme ise şairin şiirlerinde yer verdiği mecazi kullanımların anlamlandırılmasını sağlamak amacıyla *Dîvân*’ın işlevsel sözlüğü ilave edilmiştir.

GİRİŞ

18. YÜZYIL KLASİK TÜRK EDEBİYATI

“Son klasik dönem” olarak adlandırılan 18. yüzyılda siyasi ve içtimai hayattaki gerilemeye karşın kültürel ve edebî ortam, bu çöküntüden fazla etkilenmeden önceki asırların zevk anlayışları doğrultusunda gelişimini sürdürmüştür (Horata, 2019, s. 38). Bu yüzyıla kadar büyük üstatlar yetişmiş ve edebî türlerin tamamında belli olgunluğa erişmiş eserler verilmiştir. Dolayısıyla 18. yüzyılda şairlerin aynı edebî anlayış ve vasıtalarla belli bir konu çerçevesinde şiir söylemeye çalışarak üstünlük göstermeleri zorlaşmış, şairlikleriyle yakalayacakları başarı ancak onların şahsî kabiliyetleriyle mümkün olabilecek düzeye gelmiştir (Mazıoğlu, 1982, s. 130). Bu sebeple geleneğin belirlediği teşrifata çoğunlukla bağlı kalınmakla birlikte 18. yüzyıl şairleri arasında İran tesiri azalmış, divan şiirinin eski üstatları örnek alınmaya başlanmış, hamse yazımı modadan düşmüş ve Türk şairleri şiir konularını daha çok mahallî hayattan almaya başlamıştır (Köprülü, 1931, s. 452). Nitekim önceki devirlerde Fars şairlerine yetişmekle övünen Türk şairleri, 18. yüzyıla gelindiğinde onlara karşı bir üstünlük edası takınmış, hatta bu küçümseyici tavır ikinci sınıf şairlerde bile görülmeye başlanmıştır (Horata, 2021, s. 174).

Dönemin üslup tercihlerine bakıldığında ise önceki asra göre daha eklektik bir görünüm arz etmektedir. 18. yüzyıl şairleri, açık ve zarif söyleyişi içeren klasik üslup; bu üsluba dayanmakla birlikte sesten ziyade anlam ve fikri ön plana çıkaran hikemî üslup; yeni mazmun bulma arayışında olan ve tasannulu söyleyişe dayanan Sebki Hindî ve bu üsluba tepki olarak açık, külfetsiz ve konuşma diline ait deyişlerle yüklü mahallî/folklorik üslup çerçevesinde şiirlerini nazmetmiştir (Horata, 2019, s. 38). Bu zengin yapıya rağmen “sadece yüzyılın ilk yarısında Nedîm, ikinci yarısında Şeyh Gâlib şahsî dehalari sayesinde bir yükseliş kaydetmişlerdir” (Mazıoğlu, 1982 s. 130). Klasik üslup, Nedîm’de tasannudan uzak, açık ve külfetsiz söyleyişe dayanan mahallî-folklorik üslupla senteze ulaşırken Şeyh Gâlib ise Sebki Hindî içerisinde yarattığı özgün ve orijinal hayalleriyle klasik edebiyatın en orijinal şairleri arasında yerini almıştır (Mazıoğlu, 1982, s. 130; Horata, 2021, s. 174).

18. yüzyıl, şair sayısı bakımından klasik edebiyatın en zengin dönemidir. İstanbul kütüphanelerinde bu asırdan 168 şairin divanı bulunmaktadır (TYDK, 1968, s. 901-934). Tezkirelere göre ise 18. yüzyıl şair sayısı 1322 kadardır (Çeltik, 1998, s. 51). Bu şair artışı, dönem edebiyatının ve dolayısıyla şairlerin çoğunluğunun taklit seviyesinde kalmasına yol açmıştır. Şiir meydanı, şair geçinenlerle dolup taşmıştır. Böyle bir dönemde Osmân-zâde Tâ'ib resmî fermanla reis-i şairan ilan edilmiş ve şairle müteşairi ayırmaya çalışmıştır (Horata, 2021, s. 178). O, üstatlarından *Gülistân*'ı bile henüz görmemişken küçük yaşta çocukların mertlik meydanında öne geçmeye çalışmasını ve mahlas erbabından görülmeyen kimi şehirli kimi köylü insanların ortaya çıkışını bir bela olarak tanımlamaktaydı:

Belâ bunda birâz etfâl-i endek-sâl vardır kim

Dahi üstâddan görmüş degüllerken *Gülistânı*

Öñine geçmek için dâ'imâ merdân-ı meydânuñ

Kemâl-i şevk ile teşmîr iderler sâk u dâmânı

Sudâ 'îrâs ider nakli sayılmaz mahlas erbâbı

Kimi şehri kimi Mâzenderânî kimi dihkânî (Sevgi, 2014, s. 7)

Yüzyılın sonunda sultânü'ş-şu'arâ seçilen Sünbül-zâde Vehbî de Osmân-zâde Tâ'ib ile benzer konulardan yakınmakta ve Sâbit'ten sonra her kaldırım taşının altından bir şair çıktığını belirtmekteydi:

Kaldırım taşları altında birer şâ'ir var

Deyü taş urmuş idi Sâbit-i dâna-yı sühan (Yenikale, 2012, s. 282)

Şair sayısındaki bu artışa rağmen orijinalliği yakalayanlar oldukça azdır. Bu nedenle 18. yüzyıl daha çok bir nazire edebiyatı görünümündedir. Şiirleri en çok tanzir edilen şairler, gazelde Nâbî, kasidede ise Nef'î'dir (Horata, 2012, s. 15). Önceki asrın üstatları dışında Nedîm ve Şeyh Gâlib'in de şiirlerine nazireler yazılmış, divanlarda “nev-zemîn, nev-âyîn” başlıklı şiirler görülmeye başlanmıştır (Horata, 2019, s. 45). Bu husus şairlerin yenilik arayışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Hem şekil hem de içerikte görülen yenilik arzusu, divan şiirinin eski konularının yanında mahallî konular ve günlük yaşamın da şiire girmesine sebep olmuş; şiir, halk zevkine yaklaşılmaya başlamıştır (Mazıoğlu, 1982, s. 130). Çeşme, kasır, Sa'dâbâd gibi mimarî eserlerin yapımına düşürülen tarihler yanında yaşanan yerlere dair şehir panoramaları; devrin giyim-kuşam modasından kesitler; kahve, tütün ve tekke-medrese çekişmesi, saltanat kayıkları ve arabaları vb. hususlar günlük konuşma üslubuyla şiirlere yansımıştır. Bazı noktalarda aşk, geleneksel çizgiden uzaklaşarak Nedîm'in elinde gerçekçi, Enderunlu Fâzıl gibi şairlerin elinde ise müstehcenlik ve bayağılık boyutlarında ifade edilmiştir (Öztekin, 2006, s. 64; Horata, 2019, s. 46). Muhtevadaki bu yenilik, divan şiirinin şekil yapısına da taşmıştır. Daha önce gelenek içinde heceyle şiir nazmedildiği görülmediği hâlde Nedîm ile Şeyh Gâlib'in hece vezniyle birer türkü yazması ve şarkı nazım şeklinin daha çok rağbet görmesi gibi durumlar, divan edebiyatının halk zevkine yaklaştığını gösterir niteliktedir (Mazıoğlu, 1982, s. 130).

18. yüzyıl şairleri; üslupları, takip ettiği üstatları, yaratıcılıkları, şiir ile inşadaki maharetleri ve tezkirelerde yer buluş şekilleri vb. bağlamlarda dört kategoride incelenebilir (Horata, 2019, s. 44):

1. Tezkirelerin orijinal fikir ve yaratıcı hayallere sahip olduğunu söylediği, kendisinden sonra birçok takipçisi olan şairler: Nedîm ve Şeyh Gâlib.
2. Nedîm ve Şeyh Gâlib'i takip etmekle birlikte yer yer onlar seviyesinde orijinal şiirler yazan, tezkireciler tarafından makbul görülen şairler: Kâmî, Sâmî, Râşid, Seyyid Vehbî, Nahifî, Münîf, Edîb, Neylî, Râgıb Paşa, Sünbül-zâde Vehbî.

3. Şiir ve inşada maharetli, devrinde şöhret bulmuş ama sanatlarını yeterince geliştirememiş şairler: Dürrî, Osmân-zâde Tâ'ib, Nazîm Yahyâ, İsmâ'il Belîğ, Vahîd, Âtîf, Hâtem, Mehmed Emîn Belîğ, Çelebi-zâde Âsım, Nevres-i Kadîm, Hâzık, Nâşid, Kânî, Hoca Neş'et, Vak'anüvis Pertev, Esrâr Dede, Enderunlu Fâzıl, Sürûrî.
4. Taklit seviyesinde kalsa da nazire şairleri içinde bazı şiirleri ile dikkat çekmeyi başaramamış şairler: Hevâyî, İzzet Ali Paşa, Enîs Dede, Şeyhülislâm İshâk, Sâkıb Dede, Feyzî, Sâlim, Fennî, Kırımlı Rahmî, Şeyhülislâm Es'ad, Ratib Ahmed Paşa, Haşmet, Fıtnat, Beylikçi İzzet, İlhamî.

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın bu kategorilerden hangisine dâhil edilebileceğini tespit etmek için dönemin edebî kaynakları incelenmiş ve Râmiz (Erdem, 1994, s. 100-101), Silahdarzâde (Öztürk, 2018, s. 146), Şefkât (Kılıç, 2017, s. 154), Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey (Çınarcı, 2019, s. 47) ve Nâil Tuman'ın (Odabaşı, 2009, s. 150) tezkirelerinde şair hakkında bilgilere rastlanmıştır. Ârif Hikmet ve Râmiz hariç diğer tezkireciler, Râ'if'in şiirlerinden örnekler nakletmiş olsa da onun şairliğine dair bilgiler yalnızca Râmiz'in *Âdâb-ı Zuraîfâ*'sında yer almaktadır. Râmiz (Erdem, 1994), Râ'if'in şiir ve inşada hünerverler arasında görüldüğünü ve hakkında "Suhan-gûyân-ı 'asr içre müselleme Mîr Râ'ifdir" denildiğini belirtmektedir. Ayrıca tabiatının belagat sahibi şairlerce teslim edildiğini ve nadir sözlerinin devrin tüm şairleri tarafından kıskanıldığını nakletmektedir (s. 100-101). Şairin devlet adamı kimliği düşünüldüğünde bu övgülerin doğruluk payı tartışılabilir durumda görünmektedir. Ayrıca diğer tezkirelerde de şairlik gücüne dair tespitlerin bulunmaması, Râ'if İsmâ'il Paşa'nın bu dört gruba girmeyen, şiirleri mecmualarda kalmış şairlerden olduğunu düşündürmektedir.

1. BÖLÜM

RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA'NIN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

Râ'if İsmâ'îl Paşa, bir devlet adamı olduğundan onun hayatı ile ilgili bilgilere çoğunlukla döneminde ve sonrasında yazılmış tarih kitaplarından ulaşılmaktadır.¹ Bunlardan bazıları Ahmed Resmî, Ahmed Vâsîf Efendi, Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi, Ahmed Cevdet Paşa ve Vakâyî'nüvis Sadullâh Enverî'nin eserleridir. Buna ek olarak devlet arşivlerinde de Râ'if İsmâ'îl Paşa ile ilgili belgeler bulunmaktadır.

Râ'if İsmâ'îl Paşa, 18. yüzyılın ilk yarısında 1138/1725-1726 senesinde Bağdat'ta doğmuştur (Ahmed Vâsîf, 1978, s. 256). Babası Malatyalı İbrâhim Paşa, annesi Hatice Hanım (ö.1188), kardeşi Sâliha Hanım (ö.1226) dedesi Hacı Mustafâ'dır. Râ'if İsmâ'îl Paşa, Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in dedesidir. Ârif Hikmet, *Mecmû'atü't-Terâcim* adlı risalesinde şecerelerini "İbrâhim 'İsmet bin Vezîr eş-Şehir Râ'if İsmâ'îl Paşa ibn Vezîr eş-Şehir Malatye'vî İbrâhim Paşa ibn Seyyid Ahmed Aga ibn el-Hâc Mustafâ el-Hüseynî el-Hanfî el-İslâmbolî el-validü'l-melhuf câmi'-i hazîhi'l-hurûf" şeklinde açıklamaktadır (Kemikli, 2023, s. 6; Çınarcı, 2019, s. 3). Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın babası, Sultan Mahmûd

¹ Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın hayatı ile ilgili en kapsamlı çalışma Ertan Ünlü'ye aittir (2023). Tarihî kişiliği üzerine yapılan bu çalışmada, Paşa baruthane nazırlığına getirildiğinde onun döneminde ne kadar barut üretildiği gibi en ayrıntı bilgilere dahi değinilmiştir. Bu bölümün Ünlü'nün makalesinden ayrılan yönleri; Paşa'nın emîn-i hâceganlığa getirilmesi, evlenmesi, oğlunun doğumu, Mısır'a atanması ve ölümü üzerine kendisinin ve başkalarının yazdığı tarihlerle olayların desteklenmesi ve bunların ek kanıt olarak sunulması, Kıbrıs sürgününe gönderilmesinin sebeplerinden biri olarak Şem'dânî-zâde'nin belirttiği Moskof elçisi ile yaşanan durumun göz önüne alınması, Bosna dışında Rumeli eyaletine de gönderilmesinin planlandığı fakat bundan vazgeçildiği bilgisinin aktarılması vb. hususlardır. Paşa ile ilgili diğer çalışmaların bazıları kısa açıklamalar içerirken bazıları ansiklopedi maddesi niteliğindedir. Mustafa Ceylan, *Öldürülen 101 Şair* adlı kitabında şairin hayatı hakkında kısa bilgiler vermiş, *Divân*'nın varlığından söz etmiş ve iki gazelini örnek olarak sunmuştur (2012, s. 333-334). İsmail Hakkı Aksoyak tarafından Paşa'nın edebî yönü için yazılan maddede onun kısaca hayatına ve hakkında neler söylendiğine değinilmiş, bir *Divân*'a sahip olduğu belirtilmiştir (2015). Eser incelendiğinde bunun bir divan değil mecmua olduğu anlaşılmıştır. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi için Müjgan Cunbur'un hazırladığı maddede ise Paşa'nın hayatına dair kısa bilgiler nakledilmiştir (2007).

devrinde yeniçeri ağalığı yapmış ve vezaret kürkü giydirilmiş, birçok eyalette valilik görevinde bulunmuştur (Ahmed Cevdet, 1972, s. 197). İbrâhim Paşa'nın vefatının hangi görevdeyken gerçekleştiğine dair farklı görüşler mevcuttur. Bazı kaynaklar Belgrad muhafızlığına getirildikten sonra Erzurum valisi iken vefat ettiğini belirtirken (Cunbur, 2007, s. 280) diğerleri ise İbrâhim Paşa'nın Belgrad valiliği görevindeyken vefat edip defnedildiğini kaydetmektedir (Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, v. 24a; Süleymân Fâik, v. 13b).

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın eşi Şerîfe Sâ'ide Hanım'dan (ö.1227) olma İbrâhim İsmet (ö.1222), Halîl Gâlip (ö.1193) adında iki oğlu ve iki kızı bulunmaktadır (Aydın, 1990, s. 254-256). Hasîb adlı şairin “şu'arânın düğün saçısı târîhdir” diyerek nazmettiği “Târîh-i Hasîbâ Berây-ı Zifâf” başlıklı kıtası ve yazdığı tebrik yazısından Şerîfe Sâ'ide Hanım ile Râ'if İsmâ'il Paşa'nın 1159/1746-1747 senesinde evlendiği anlaşılmaktadır (Râ'if İsmâ'il Paşa, v. 28b-29a). Bu evlilikten yaklaşık üç yıl sonra oğulları İbrâhim İsmet'in dünyaya geldiği bilinmektedir. Paşa, oğlu İbrâhim İsmet'in doğumuna şu tarihi düşürmüştür:

“Zînet-i gülzâr-ı cânım geldi İbrâhim Beg (17 Muharrem 1164/16 Aralık 1750)”

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın asıl adı Seyyid İsmâ'il'dir (Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, v. 24a; Cunbur, 2007, s. 280). Yedi yaşında eğitim hayatına başlamış, babası İbrâhim Paşa'nın görevleri nedeniyle birçok yer gezmiş ve onun kethüdalığını yapmıştır (Süleymân Fâik, v. 13b; Ünlü, 2023, s. 138). Daha sonra kâtiplik görevine getirilmiştir (Cunbur, 2007, s. 280; Ahmed Vâsîf, 1978, s. 256). Râ'if'in emîn-i hâcegânlığa getirilmesine tarih düşüren Hasîb, bu durum için 1164/1750-51 tarihini işaret etmektedir:

Tâk-ı 'arşa yazmaga şâyeste bu târîhdir

Müjde İsmâ'il Begim oldu emîn-i hâcegân (*Mecmû'a-i Râ'if İsmâ'il Paşa*, v. 36b)

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın ilk göreve getirildiği 1751 yılından silahtar kâtipliği görevinin sona erdiği 1762 tarihine kadar inişli çıkışlı bir mansıp hayatı olmuştur. Bu süreçte Gelibolu ve İstanbul baruthanesi nazırlığı ile sipah kâtipliği görevlerinde bulunmuş, hayatının özellikle bu dönemi sürekli azillerle geçmiştir (Ünlü, 2023, s. 138-139). Çalkantılı mansıp zamanlarından sonra III. Mustafa'ya takdim edilmiş ve 1763'te darphane nazırlığına getirilmiştir (Ahmed Vâsıf, 1978, s. 256; Cunbur, 2007, s. 280). Üç yıl boyunca bu mansıpta kalan Râ'if İsmâ'il Paşa, görevinden ayrıldığında hakkında zimmetine haksız para geçirmekten dedikodular çıkması sebebiyle yeni darphane nazırı İzzet Mehmed Efendi'ye hesap vermiştir (Ünlü, 2023, s. 140). Sonrasında ruznâmçe-i evvel görevinde bulunmuş, 1768'de reisülküttap vekili tayin edilmiştir (Süleymân Fâik, v. 14a; s. 280; Ünlü, 2023, s. 140). III. Mustafa'nın vefatından sonra tahta geçen I. Abdülhamîd döneminde de vazifesinden el çektirilse de sonrasında görevi iade edilmiş, toplamda altı seneye yakın Münîb Efendi yerine reisülküttap vekilliği görevinde bulunmuştur (Çiçek, 2018, s. 469). Akabinde Avusturya ile yapılan sulh müzakerelerine katılıp reisülküttaplık makamına asaleten atanmıştır (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi, 1981, s. 28; Ahmed Cevdet, 1972, s. 197; Ünlü, 2023, s. 141). İki yıllık reisülküttaplık görevinden sonra Sadrazam Derviş Paşa ile arası açıldığından azledilmiş, Kıbrıs'a sürgüne gönderilmiştir (Çiçek, 2018, s. 749; Ahmed Cevdet, 1972, s. 198). Başka kaynaklarda ise hükümdara Moskof elçisi Röbnin ile Tatar kavminin durumuna dair yaptığı görüşmelerde elçiyi serbesiyetin kaldırılmasına ikna ettiğini belirten yazı gönderdiği fakat elçinin bu durumu tekzip etmesi üzerine padişaha yalan beyanat sunmaktan Kıbrıs'a sürüldüğü bildirilmektedir (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi, 1981, s. 40).

Kıbrıs sürgününden yaklaşık iki yıl sonra 1778'de vezaret rütbesini almış, Mısır'a vali olarak atanmıştır (TSMA.e 23/11; Süleymân Fâik, v. 14a). Kaynaklar, Râ'if İsmâ'il Paşa'ya Mısır eyaletinin tevcih edilmesi üzerine yazılan nükteli bir kıtayı nakletmektedir (Süleymân Fâik, v. 14b; Ahmed Resmî, s. 115). 18. yüzyılda mahlasının ilk kısmı "Râ" olanların Mısır'a atanması ve en sonunda Râ'if İsmâ'il Paşa'nın bu makama getirilişi anlatılmaktadır:

Râmî vü Râgıb Râsım Râkım

Oldular mesned-i Mısra câlis

Âhirü'l-emr cenâb-ı Râ'if

Oldu 'izzetle bu çâre hâmis

Mısır'a tayini ile artık paşalığa terfi eden Râ'if, bu görevinden sonra Girit ve Mora valiliği yapmıştır (TSMA.e 23/29; Çiçek, 2018, s. 988; Ünlü, 2023, s. 142). Râ'if İsmâ'il Paşa darphane eminiyken onun tavsiyesi üzerine Âmedî kalemine alınan Halîl Hamîd Paşa, Râ'if'in Mora valiliği sırasında veziriazamlık makamına getirilmiştir (Beydilli, 1997, s. 316; Ahmed Cevdet, 1972, s. 192). Fakat bu süreçte Râ'if İsmâ'il Paşa, Mora'dan azledilmiştir. Halîl Hamîd Paşa, onun Mora'dan Belgrat'a tahviline üzüldüğünü dile getiren bir mektup göndermiştir (TSMA.e 23/38). Ancak I. Abdülhamid, Râ'if İsmâ'il Paşa'ya bir ferman göndererek yeniçeri ulufeleri için donanma askerlerine dağıtılması amacıyla Mora bakayasından kalanları tahsil etmeden Mora'dan ayrılmamasını istemiştir (TSMA.e 23/37).

Râ'if İsmâ'il Paşa, Belgrat'a geçtikten sonra pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki Ahmed Vâsıf, Râ'if'in Belgrat'ta sınır boyu ahalisi ile yaşadığı sıkıntıların herkes tarafından duyulduğunu ve oradaki görevinde kalmaya devam ederse düzensizlik artacağı için gittikçe nüfuzunun azalacağını vurgulayarak Paşa'nın buradan başka bir yere nakledilmesinin onun hayrına olduğunu belirtmektedir (1978, s. 190). Ahmed Vâsıf'ın söylediği gibi Râ'if İsmâ'il Paşa, son mansıbı olan Eğriboz'a atanmış ama onun için hayırlı olmamıştır (Ahmed Cevdet, 1972, s.190). Bu süreçte Râ'if ile yakınlıkları herkesin malumu olan Sadrazam Halîl Hamîd Paşa, I. Abdülhamîd'i tahttan indirip III. Selim'i tahta çıkarmaya çalışmakla suçlanarak vazifesinden el çektirilince Râ'if İsmâ'il Paşa da aynı töhmet altında kalmış ve Eğriboz'daki görevine başlayamadan azledilmiştir (Ahmed Vâsıf, 1978, s. 237; Ünlü, 2023, s. 146). İdam edilmek yerine Lefkoşa'ya sürgün edilmiş

fakat yoldayken Karakethüdâ-zâde Âli Bey tarafından Petriç’te infaz edilmiştir (TSMA.e 23/10; Cunbur, 2007, s. 280; Aksoyak, 2015; Ahmed Cevdet, 1972, s. 198). Süleymân Fâik, Râ’if’in Eğriboz’dan önce Rumeli eyaletine gönderilmesinin düşünüldüğünü ve bu durumun Râ’if’i sevindirdiğini fakat Halîl Hamîd Paşa’nın işlediği suça adının karışması sebebiyle Eğriboz yolunda katledildiğini bildirmektedir (v. 14b). Ahmed Cevdet ve Ahmed Vâsîf Efendi ise Râ’if’e Bosna eyaletinin tevcih edildiğini fakat iki gün sonra bu memuriyetten vazgeçildiğini söylemektedir (1972, s. 187; 1978, s. 237).

Öldürüldükten sonra Râ’if’in mallarına el konulmuş, kesik başı İstanbul’a getirilerek ibretiâlem için saray meydanında sergilenmiş, ardından Üsküdar’a gömülmüştür (Aksoyak, 2015; Ünlü, 2023, s. 147). Cesedi ise Belgrat’ta defnedilmiştir (Odabaşı, 2009, s. 150). Sürûrî, Paşa’nın ölümüne şu tarihi düşürmüştür:

Seyyid İbrâhim Paşa-zâde-i ‘âlî-makâm

Semt-i münkâde şehîd oldı rehiyâb-ı cinân

Söyledüm Rabb-i Ra’ûf ilhâm idüp târihini

Râif İsmâil Paşa[ya] eylesün ‘adnı mekân² [1199/1784-85] (Güzeller, 2007, s. 119)

Mezar taşında “Hüve’l-hallâku’l-bâkî merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbi’l-gafûr sâbıkan Belgrad Muhâfızı Râ’if İsmâ’il Paşa rûhu için rızâen-lillâhî teâlâ el-fâtiha. Fî Cumâde’l-âhire sene 1199 [Nisân 1785]” yazmaktadır (Sözlü ve Elmas, 2021, s. 42-43). Fakat Ünlü, Paşa’nın 4-17 Mayıs 1785 tarihleri arasında katledilmiş olabileceğini öne sürmektedir (2023, s. 147).

² Sürûrî’nin tarihini naklettiğimiz çalışmada kıtanın son mısraı “Râif İsmâil Paşa eylesün ‘adnı mekân” biçiminde eksik kaydedilmiştir. Ayrıca mısraın tarihi 1219/1804 olarak yanlış gösterilmiştir (bk. Güzeller, 2007, s. 119).

1.2. KİŞİLİĞİ

Şairin mahlas olarak seçtiği ref'et mastarından türeyen Râ'if, sözlüklerde “ref'etli, merhametli, şefkatli ve sâhib-i ref'et” gibi anlamlarla yer bulmaktadır (Kestelli, 2011, s. 393; Muallim Nâcî, 2021, s. 605; Ali Nazîmâ & Fâik Reşad, 2009, s. 427). Ondan bahseden kaynaklara bakıldığında da çoğunlukla doğruluk ve dürüstlük timsali olarak anıldığı görülmektedir (Erdem, 1994, s. 100, 101; Çiçek, 2018, s. 750; Süleymân Fâik, v. 14a). Hatta Râmîz, onun etkili mahlasının, tabiatının yansıması olduğunu belirtmektedir (Erdem, 1994, s. 100).

Râ'if İsmâ'il Paşa, milletin işlerinde çalıştırılmaya layık, ahlakı ve tavırlarının güzelliği sayesinde herkes tarafından kabul görmüş, övülmeye değer huylara sahip, çalışmalarında tedbirli ve marifetli, idaresinde becerikli, insanların yapacağı işlerde bilgisine danıştığı bir şahsiyet olarak anlatılmaktadır (Çiçek, 2018, s. 750; Süleymân Fâik, v. 14a; Ahmed Cevdet, 1972, s. 197; Çiftçi, 2017, s. 102). Cömertliğiyle hastalara inayet ve merhamet şifa eden şahsiyeti vurgulanmış, irfan ve edep hazinesine sahip olduğu devrin ileri gelenlerince teslim edilmiştir (Erdem, 1994, s. 101). Şiirlerine bakıldığında da çok az yerde hayat görüşüne yer vermekle birlikte Râ'if'in dünya malında gözü olmadığı anlaşılmaktadır. Hırsın insanın gözünü kör edeceğini bilen şair, âkil olan kişinin, dünyanın azına çoğuna bakmadan şükredeceğini belirtmektedir:

Şükrün bilir gerekse kalîl ü gerek kesîr

Bakmaz cihânîñ 'âkil olan çoğ u azına (G. 110/4)³

³ Belirtilen numaralar, şiirlerin hazırlanan çalışmadaki yerini göstermektedir.

Başkalarına ağız eğerek dilencilik yapmakla insanın kesesi dolmaz diyen şair, burada da yukarıdaki beyitte olduğu gibi hırslı olmanın fayda getirmeyeceğini örnekleme yoluyla belirtmektedir:

Deryûze ile kîse pür olmaz bu felekde

Bak kâse-i hırs-ı meh-i garrâ boşa çıkdı (G. 127/4)

Birçok kaynakta onun şahsı üzerinde merhamet ve dürüstlük vurgusu yapılmasına rağmen Ahmed Vâsıf Efendi, Râ'if'in insanlara karşı muamelesinin karışık ve düzensiz olduğunu, valilik yaptığı memleketlerde halka zulmettiğini ve insanların hakkını yediğini belirtmektedir (1978, s. 256). Ayrıca Râ'if İsmâ'il Paşa'nın hâl tercümesini verirken onu, hileci ve çirkin huylu biri olarak tanımlamaktadır. Onun kiminle dost kiminle düşman olduğunun anlaşılmadığını, salâh ve takvâdan nasibini almadığını, devlet idaresinde gerekli dikkati göstermediğini vurgulamakta ve hatta onu "türş-çehre" olarak nitelemektedir:

"Müşârün-ileyh tasvîr-i nukûş-i mekr ü hîlede Mânî ve tertîb-i mukaddemât-ı keyd ü hud'ada bî-müdânî ve a'dâ vü ehîbbâsının fark u temyîzi müşkil ve rü'yet-i umûr-ı devletde mühmil ve bâ-husûs salâh u takvâdan bî-behre ve zişt-hû ve türş-çehre olduğundan gayri kalbinde eser-i merhamet ma'dûm ..."
(s. 257).

Ünlü'ye göre Ahmed Vâsıf'ın Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kişiliğiyle ilgili değerlendirmelerinin farklılık arz etmesi, yaşanan olaylardan dolayı Râ'if ile arasına mesafe koymak istemesindedir (2023, s. 148). Gerçekten de gerek edebî gerekse tarihî kaynaklara bakıldığında sadece Ahmed Vâsıf'ın onu kötü göstermesi, hatta hakarete

varan boyutlardaki nitelermeleri, onun eski hamisi Râ'if'i gözden çıkardığını ve yorumlarının gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Nitekim Ahmed Resmî, Râ'if'e isnat edilen suçların yersiz olduğunu belirtmekte, onun görevlendirildiği memleketlerde reayayı muhafaza ve himaye ettiğini söylemektedir. Hatta kendisi bizzat Râ'if İsmâ'il Paşa'nın valilik yaptığı Mora'ya seyahat ettiğinde onun halka karşı davranışlarının güzelliğini birçok kez insanlardan dinlediğini vurgulayarak Râ'if'in dürüstlüğüne kendisini şahit göstermektedir (s. 115).

2. BÖLÜM

DÎVÂN'IN İNCELENMESİ

2.1. NAZIM TEKNİĞİ

2.1.1. Nazım Şekilleri

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı, şairin elinden çıkma nüshadan kendi şiirleri derlenerek oluşturulmuştur. Hazırlanan bu divanda şaire ait 9 kaside, 130 gazel, 1 müstezad, 13 musammat, 62 kıta, 18 matla, 56 müfred ve 3 mısra bulunmaktadır. Bunlara ek olarak belli bir nazım şekli bulunmayan; Râ'if ile Ârif ve Nebîh adlı şairlerin 'ale'l-iştirâk (müşterek) usulüyle söylediği, “Ebyât-ı Esâmî-i Menâzil-i Li-Mîr Râ'if ve Nebîh 'Ale'l-iştirâk” başlığını taşıyan ve 27 beyitten oluşan bir şehrengiz bulunmaktadır.

2.1.1.1. Kasideler

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda kasideler önemli bir yer tutmamaktadır. Eserde yalnızca dokuz kaside bulunmaktadır ve bu sayı devrin diğer şairlerine göre azdır. Konularına bakıldığında ise tevhid, münacat, naat gibi dinî muhtevaları işlemeyen şair, kasidelerinin hepsini devlet büyüklerine yazmıştır. Sadrazam Abdullâh Paşa ve Sadrazam Mustafâ Paşa'ya birer ıydiye sunmuştur. Bu kasidelerin ikisi de Kurban Bayramı vesilesiyle yazılmıştır. Sadrazam Abdullâh Paşa'nın bayramını kutlamak için nazmedilen kaside, methiye (1-21), fahriye (22-23) ve dua (24-30) bölümlerinden oluşmaktadır. Kasidede şair, Sadrazam Abdullâh Paşa'nın kendisini hâcelik mesleğine lâyık gördüğünü belirtmektedir:

Maksûdumu keşf ile buyurduñ beni tebşîr

Gördüñ hâcelik meslegini bendeñe çesbân (K. 4/22)

Sadrazam Mustafâ Paşa'ya sunulan kaside ise fahriye (1-10), girizgâh (11), methiye (12-35), fahriye (36-40) ve dua (41-43) bölümlerinden müteşekkildir. Şair, kalemine seslenerek başladığı kasidesinde Kurban Bayramının geldiğini belirttikten sonra Mustafâ Paşa'nın methine geçmektedir:

Sadr-ı devletde olan zâtı bilir misin 'aceb

Kimdir ârâyiş-i ser-mesned-i sadr-ı 'uzmâ

Mustafa-nâm u vezîr ibn-i vezîr-i ekrem

Bû Bekr-sıdk u 'Ömer-'adl ü 'Alî-tab'-ı vegâ (K. 2/11, 12)

Râ'if'in diğer kasidesi, 38 beyitten oluşmakta ve “Kasîde-i Mîr-i Müşârün-ileyh Be-Midhat-i Hazret-i Âgâ-yı Dârü's-Sa'âdetü'ş-Şerîfe Bâ-Mukaddime-i Vasf-ı Hazret-i Pâdşâh-ı 'Âlem-penâh” başlığını taşımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere şair, kasidenin nesib-teşbib bölümü olması gereken ilk kısmına padişahın methi üzerine beyitler nazmetmiştir. Anlattığı padişahın adını anmayan şair, onun adalet ülkesinde aslan ve ceylanların kardeşlik akdi ettiklerini belirtmiştir:

Ol pâdşeh ki hıtta-i 'adlinde şîrler

Etdiler âhuvân ile 'akd-i birâderi (K. 1/11)

Şair söz konusu kasidesinde padişahın övgüsünden ismi belirtilmeyen Dârü's-Sa'âde Ağasının methine geçerken araya iki beyitlik girizgâh bölümü eklemiştir. Bu kısımda padişahın, kendisine yürekte bağlı olan kulu Dârü's-Sa'âde Ağasına rütbeyi ihsan edişi işlenmiştir:

Bir bende-i sadîkin edip lutfi perveriş

İhsân eder merâtib-i 'ulyâ-yı dâveri (K. 1/16)

Ammâ ne bende bende-i mukbil-i dâ'imâ

Tevfikdir cenîbe-keşi baht-i rehberi (K. 1/17)

Şairin bir başka kasidesi, 33 beyitlik bir tarih manzumesidir. Halîmî Mustafa Paşa'nın 1173/1759-1760 senesinde vezirlik rütbesine getirilmesi üzerine nazmedilmiştir. Râ'if, Halîmî Paşa'nın hilat giyişini şu beyitle belirtmektedir:

Ol gün durur bugün ki Halîmî Efendimiz

Devletle giydi hil'at-i zîbâ-yı dâveri (K. 3/23)

Ek olarak Râ'if, Kıırlı Rahmî'nin meşhur “Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar” mısramı⁴ tazmin yoluyla bu kasidesine dâhil etmiştir. Söz konusu mısra dönem içinde şöhret kazandığından şair, mısraın asıl sahibinin adını zikretmeye gerek duymamıştır (K. 3/20).

⁴ Söz konusu mısraın bulunduğu gazel için bk. Elmas, 1997, s. 56.

Şairin diğerkasidesi, Kapudan Mehemmed Bey için nazmettiğı 31 beyitlik “hoş geldin” redifli kudumiyyesidir. Şair, Kapudan Mehemmed Bey’in dönüşünü gören fakirlerin deniz kenarına gelişini tasvir etmiş ve bu olay için 1167 tarihini işaret etmiştir:

Keşti-i ‘adliñi gördükleri dem raks-künân

Sâhil-i bahra gelip der fukarâ hoş geldiñ (K. 7/8)

Bu kuluñ da işidip devletle teşrîfîñ

Dedi târîhini bâ-‘izz ü ‘alâ hoş geldiñ (1167/1753-54) (K. 7/20)

Râ’if’in oldukça kısa nazmedilmiş 7 beyitlik bir kasidesi daha bulunmaktadır. Methiye (1-5) ve dua (6-7) bölümlerinden oluşan kasidede şair, Hekimoğlu Ali Paşa’nın üçüncü kez sadrazamlık makamına getirilişini konu edinmiştir. Tarih beytinin meleklerin dilinde zikredilmeye değer olduğunu belirterek Ali Paşa’ya dua edip kasidesini tamamlamıştır:

Düşse efvâh-ı sürûşâna sezâ târîhim

Kerema’llâhu ‘alâ-sadr-ı sudûr-ı ‘âlem (1168/1754-55) (K. 5/7)

Şairin bir başka kasidesi, Abdullâh Efendi’nin şeyhülislamlık makamına getirilmesi üzerine kaleme alınan tarih manzumesidir. Methiye (1-16), fahriye (17-21), dua ve tarih (22-23) bölümlerinden oluşmaktadır. Tarih düşürdüğü beyitte şair, Abdullâh Efendi’nin bu makamı gerçekten hak ettiğini belirtirken nazmettiğı tarih manzumesiyle de övünmektedir:

Var ise bir ‘adli târihim eylesin red

Kadr ü zekâ vü senâen hak ki şeyhü’l-islâm (1168/1754-55) (K. 6/23)

Râ’if’in sekizinci kasidesi, “Berây-ı Tehniyet-i Riyâset-i El-Hâcc Ebû Bekr Efendi” başlığını taşımaktadır. Ebu Bekir Efendi’nin riyaset makamına getirilmesine tarih düşürme amacıyla nazmedilmiş 9 beyitlik kısa bir kasidedir. Şiir, methiye (1-5), fahriye (6-7) ve dua (8-9) bölümlerinden müteşekkildir. Aşağıdaki beyitte hem dua edilmiş hem de tarih düşürülmüştür:

Allâh ziyâde eyleye ikbâl ü ‘ömrünü

Verdi şeref riyâsete Bû Bekr Efendimiz (1170/1756-57) (K. 8/9)

Söz konusu kasideler dışında şairin, Behçet Mehemed Efendi’nin defterdarlık görevine getirilmesi üzerine yazdığı 51 beyitlik bir kasidesi daha bulunmaktadır. Bu kaside, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Koleksiyonunda 575 numarada bulunan ve *Mecmû‘a-i Kasâ’id, Tevârih ve Gazeliyât*⁵ adıyla kayıtlı eserde 31b’de de yer almaktadır.

Behçet Mehemed Efendi’ye sunulan bu şiir, diğer kaside formlarından farklılık arz etmektedir. Şair, kasidenin girişinden methiye bölümüne geçene kadar, Behçet Mehemed Efendi’nin defterdarlığa getirilmesinden önce yaşadığı gam ve kederi tahkiyeli bir üslupla anlatmaktadır. Behçet Mehemed Efendi bu göreve gelmeden önce Râ’if, dünya kahriyle sersem olduğunu, şiir yazmaya bile kuvvet bulamadığını, kederden gönül nüshasının darmadağın hâle geldiğini belirtmektedir:

⁵ İlgili mecmua ve onun MESTAP’a göre tasnifi için bk. Efe, 2021, s. 69.

Şu deñlü bâd-ı semûm-ı gam etmiş idi eser

Şu rütbe olmuş idim kahr-ı dehr ile sersem

Ki tâb yog idi bahs-i mübâhis-i şî're

Gam ile olmuş idi nusha-i dilim derhem (K. 9/3, 4)

Behcet Mehemmed Efendi'nin defterdarlığa getirilmesi üzerine ise şair, kendi kendine uyanmasını, artık elem gecelerinin bitip cömertlik günlerinin eriştiğini söylemektedir:

Uyan uyan ki zamânîñ zamân-ı şâdîdir

Tamâm-ı vakt-i safâdır bu vakt-i ferruh-dem

Yeter bu hâb yeter aç gözüñ saña müjde

Ki bitdi şâm-ı elem erdi subh-ı rûz-ı kerem (K. 9/13, 14)

2.1.1.2. Gazeller

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda nazım şekillerinden en hacimlisini gazeller oluşturmaktadır. *Dîvân*'da şairin 130 gazeli vardır. Bunlardan 6 tanesi Farsçadır (G. 5, 8, 9, 11, 86, 96). *Râ'if*'in şiirlerini içeren mecmua, şairin hatt-ı destiyle kaleme aldığı müsvedde nüsha olduğundan özellikle gazelleri üzerinde karalamalar, tashihler ve silmeler bulunmaktadır. Toplamda 130 gazelden 9 tanesinin eksik olduğu görülmektedir. Bunlardan 5'i 3 beyitli (G. 20, 46, 51, 66, 71); 4'ü 4 beyitlidir (G. 4, 6, 62, 85). Diğer eksik gazel ise altı beyit olarak yazılmış olmalıdır fakat dördüncü beytin bulunması

gereken kısımda bir mısra eksik kaydedilmiştir (G. 73). Söz konusu eksik şiirlerin 7 tanesinde mahlas bulunmamaktadır (G. 4, 6, 46, 51, 62, 66, 85). Buna karşılık eksik olmayan gazelerde toplam mahlassız şiir sayısı ise 7'dir (G. 28, 57, 67, 72, 75, 107, 114).

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazellerinin beyit sayısı, eksik bırakıldığı düşünülen gazeller hariç, 5 ile 14 beyit arasındadır. Şair, gazelerinde sırasıyla en çok 5 ve 7 beyit tercih etmiştir. 18. yüzyılda gereksiz sözden kaçınma, anlatılanı kısa ve öz ifade etme ihtiyacının getirisi olarak, gazellerin sayısı genellikle 5 beyte kadar düşmüştür (Dilçin, 2017, s. 88). 18. yüzyıl şairi Râ'if'in de bu genel eğilime meylectiği görülmektedir.

Dîvân incelendiğinde şairin her harften gazel nazmetmek gibi özel bir gayreti olmadığı, belli başlı harflerle gazel söylediği anlaşılmaktadır. Şairin gazellerinin harflere göre dağılımı şu şekildedir: ا = 5, پ = 1, ت = 3, د = 2, ر = 34, ز = 7, ش = 5, ف = 1, ق = 1, ك = 9, ل = 5, م = 13, ن = 9, و = 1, ه = 20, ی = 15.

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda 4 adet gazel-i müzeyyel bulunmaktadır (G. 21, 81, 115, 122). Divan şiirinde gazelerde mahlas beytinden sonra eklenen beyitler genellikle padişah, devlet büyükleri veya tarikat uluları için yazılmış medhiyye hüviyetindedir (Dilçin, 2017, s. 87). Fakat Râ'if'in müzeyyel gazellerinin çoğunda bu durum görülmemektedir. Şair çoğunlukla eklediği beyitlerde gazelin genel konusundan sapmamıştır. Sadece bir gazelinin zeylinde tefahürde bulunmuştur (G. 81/8).

Şairin 3 tane müşterek gazeli bulunmaktadır (G. 5, 47, 88). Bunlardan biri Ârif ile birlikte söyledikleri 7 beyitlik bir şiirdir. Gazel, âşıkâne edayla nazmedilmiştir. Şiirin mahlas beytinde şairler bu savaş alanını süsleyen yedi beyti, Rüstem ve İsfendiyar'ın zaferlerini kutlama amacıyla düzenlediği ziyafetlere benzetmiştir:

Bu heft-beyt-i ma‘reke-ârâyı Râ’ifâ

‘Arz et cenâb-ı ‘Ârife mânend-i heft-hân (G. 88/7)

Şair diğer müşterek gazelini Nebîh ile birlikte nazmetmiştir. Bu şiir, 5 beyitten oluşan Farsça ve âşıkâne tarzda söylenmiş bir gazeldir (G. 5). Bir diğer müşterek şiir ise Râ’if, Ârif ve Nebîh’in ortak söylediği 9 beyitlik âşıkâne bir gazeldir. Şairler bu müşterek gazelin mahlas beytinde üçünün de aynı şiir zevkinde birleştiğini belirtmiştir:

Râ’ifle Nebîh ‘Ârif-i şeydâya muvâfık

Hakka ki gazel tarh edecek böyle dem olmaz (G. 47/9)

Şair, matla beytinin mısralarından birinin maktada tekrar edilmesi yoluyla yapılan redd-i mısraa ise gazellerinde dört kez başvurmuştur (G. 2, 10, 103, 117)⁶.

Râ’if’in üç gazelini düzenleyerek yeniden yazdığı görülmektedir. Bunlardan 24 numaralı gazelin üzerini karalayan şair, üçüncü ve beşinci beyitleri⁷ hariç metni değiştirerek yeniden nazmetmiştir (G. 25). Ayrıca 9 beyitten müteşekkil 27. gazelini tekrar ele alarak 7 beyit olacak şekilde düzenlemiştir (G. 28). Bu durum bazı kelime tekrarlarından ve 27. gazeldeki matlanın 28. şiirde makta olarak kullanılmasından tespit edilebilmektedir.⁸

⁶ Söz konusu mısralar şunlardır:

Bir bâde bir de bûse-i ruhsâr ver baña (G. 2)
Sûziş-i hicr-i yârdan feryâd (G. 10)
‘Âlemde âh reng-i ruh-ı yâr solmasa (G. 103)
‘Uşşâk-ı zâra tâze belâlar mübâregi (G. 117)

⁷ Yeniden nazmedilen gazelde değiştirilmeyen beyitler şunlardır:
Kûh-ı temkîn olur ekser dil-i erbâb-ı hüner
Tâ hitâb etmeyicek redd-i cevâb etmezler (G. 24/3)

Râ’ifâ nakd-i dili mugbeçeye hazırla
Bî-direm meykedede bahş-ı şarâb etmezler (G. 24/5)

⁸ Belirtilen beyit şudur:
İstânbuluñ güzelleri hep dil-sitân olur

Diğer düzenlenen şiir ise 30 numaralı gazeldir. Şair bu gazelin üzerine “mükerrer” notunu düşmüş ve bazı kelimelerini değiştirerek yeniden kaleme almıştır (G. 31). Ayrıca, şairin bir şiirinin matlaı musarra değildir. Söz konusu şiirin esasen bir gazel olduğu, tezkirelerde nakledilen hâlinin⁹ musarra oluşundan anlaşılmaktadır. Bu şiir dışında Râ'if'in iki gazeli de (G. 103, 104) tezkirelerde yer almaktadır. Ayrıca, şairin iki farklı gazelinde kullandığı bir beytin de (G. 24/2, G. 25/3) tezkirelerde kaydedildiği görülmektedir (Öztürk, 2018, s. 146-148; Kılıç, 2017, s. 154-156; Odabaşı, 2009, s. 150).

Şairin üç gazelinin ilk ve son beyti (G. 63, 108, 120)¹⁰, iki gazelinin ise ilk iki beyti (G. 77, 100) güfte mecmualarında yer bulmuş, Corci, Zaharya ve Zekâ'î Dede tarafından bestelenmiştir (Kılıç, 2013, s. 340, 1054; Serim, 2019, s. 152, 292; Türkel Oter, 2011, s. 74-75).

Şairin gazellerinin konusuna bakıldığında ise çoğu şiirini âşikâne tarzda yazdığı görülmektedir (70 kadar). Fakat bu âşikâne eda, Fuzûlî'de olduğu gibi ayrılıktan ve eziyetten zevk alma boyutunda değildir. Şairin bu yolda yazdığı çok az beyti bulunmaktadır. İstisnai söyleyişleri dışında Râ'if, gazellerinde sevgiliden ayrı olmanın

Hem şüh-ı naz-perver hem nükte-dân olur (G. 27/1)

⁹ İlgili şiirin tezkirelerde aktarılan biçimi için bk. Öztürk, 2018, s. 146; Kılıç, 2017, s. 154.

¹⁰ Söz konusu gazellerden ilki, *Mecmûa-yı Letâyif fi Sandukati 'l-Me'ârif* (Kılıç, 2013, s. 1054), ikincisi ise mürettibi bilinmeyen bir güfte mecmuası üzerine yapılan çalışmada (Serim, 2019, s. 292) yanlış kaydedilmiştir. Aşağıda hatalı okunuşların karşısında doğruları verilmiştir:

Sadâ-yı hâhişimiz gürisne hayâlimiz mi
Dehân-ı duhter-i zerden sakız alınmaz mı

Sadâ-yı hâhişimiz gûşuna çalınmaz mı
Dehân-ı duhter-i rezden sakız alınmaz mı (G. 120/1)

Bakıp cemâline Raif izârı vâsfında
Rahîne al desem o perî almaz mı

Bakıp cemâline Râ'if 'izârı vâsfında
Ruhuna al desem o perî alınmaz mı (G. 120/5)

Sarhoş olurum lâ'l-i lebin yâr anlasa
Keyfim gelir ol sâğar-ı ser-şâr anlasa

Ser-hoş olurum la'l-i leb-i yâr inilese
Keyfim gelir ol sâğar-ı ser-şâr inilese (G. 108/1)

Hep hastalarındır dürülmüş o tabîbe
Birde ne olur Râif-i bî-mâr anlasa

Hep hasteleriñ derdi dinlemiş o tabîb
Yâ bir de n'olur Râ'if-i bîmâr inilese (G. 108/8)

yakıcılığıyla inlemekte, yârin kan dökücü yan bakışının, inleyen gönlünü parça parça etmesinden yakınmaktadır:

Sûziş-i hicr-i yârdan feryâd

Gerdiş-i rûzgârdan feryâd

Laht laht eyledi dil-i zârı

Gamze-i hûn-hârdan feryâd (G. 10/1, 2)

Hatta şair, eğer divanımı feryatla doldurmazsam muhabbet erbabı beni hiçe saysın diyerek âşıkâne söyleyişe meylettğini açıkça belirtmektedir:

Hîçe saysın beni erbâb-ı mahabbet Râ'if

Lafz-ı feryâd ile doldurmaz isem defterimi (G. 123/8)

Şairin bu vâdide yazdığı şiirlerde klasik üslubun etkisi görülmektedir. Nitekim bu üslupta âşık, başına gelenlerden feleği sorumlu tutup feryat eder fakat asla sesini ona ulaştırılmaz:

Etdim resîde 'arşa sadâ-yı figânımı

Gûş eylemez felek yine bâng-ı amânımı (G. 116/1)

Râ'if yer yer bu minvaldeki kullanımları bir adım daha ileri götürmektedir. Ona göre çekilen gamda feleğin suçu yoktur. Çünkü âşık ve gam ezele kadar ikiz kardeşler:

Çârhiñ ne cürmü var çekilen gamda ey gönül

Gam 'âşık ile tâ ezeli tev'emânmiş (G. 53/4)

18. yüzyılda çoğu şairde olduğu gibi Râ'if'te de Nedim üslubunun etkisi görülmektedir. Âşıkâne şiirlerinden sonra en çok şûhâne edayla gazeller nazmetmiş, şiirlerinde mahallî söyleyişlere ve sosyal hayata yer vermiştir:

Ol süd kuzusu 'âşık tınlasa nâz ile

Koynunda gör ne nagmeler eyler meler gibi (G. 119/4)

Sadâ-yı hâhişimiz gûşuna çalınmaz mı

Dehân-ı duhter-i rezden sakız alınmaz mı (G. 120/1)

Şairin şûhâne tarzda söylediği gazellerinde bazı Türkçe kelimeleri Farsça tamlamalara dâhil ettiği görülmektedir:

Ol perîniñ Râ'ifâ çöz *tügme-i zerrîni*

Sîne-i sîmînin aç genc-i visâle nâ'il ol (G. 73/6)

Olur Rüstemleriñ kaddi hamîde zûr-ı ebrûdan

Bu *kullâb-ı cefâ-yı sevdiğim* Zâl-i zamân çekmez (G. 48/5)

Şairin bu üslupta yazdığı şiirlerinde şûhâne gazellerdeki neşeli ve çapkın tavır açıkça hissedilmektedir. Ayrıca söz konusu gazellere İstanbul Türkçesinin sade söyleyişinin yansıdığını da söylemek mümkündür:

Alıp mihri visâle bagrıma sokmak diler cânım

Seni ey tıfl-ı nâzım ben de bilmem kim benim n'emsin (G. 90/4)

Sokulmazsıñ kuzum koyna nedir bu vahşıñ bilmem

Henûz ey tıfl-ı nâzım yohsa mâderden mi irildiñ (G. 64/5)

Agzına aldanıp agyârıñ ederseñ beni red

Bilmiyorsuñ seni yavrum seveni sevmeyi mi (G. 130/6)

İstanbul'u da şiirine dâhil edip sevgilinin elbisesini tasvir eden Râ'if'in bu beyitleri, Nedim'in sevgiliyi ete kemiğe büründürdüğü üslubunun bir yansıması gibidir:

İstanbuluñ güzelleri hep dil-sitân olur

Hem şûh-ı nâz-perver ü hem nükte-dân olur (G. 27/1)

Allı yeşilli câmelerin zîb-i dûş edip

Çün nahl-i sûr zînet-i âgûş-ı cân olur (G. 27/3)

Şûhâne tarzda nazmettiği gazellerinden birinde cüretkâr bir tavır takınan şair, tüm gazel boyunca katlanamayacağı hususları sevgiliye “sultânım” diye seslenerek sıralamaktadır. Örneğin bu beyitte âşık, rakibe vefa gösterilirken kendisine eziyet edilmesine tahammül etmeyeceğini söylemektedir:

Dil-i bî-çâreye cevr ü sitem ü istignâ

Gayrıya mihr-i vefâ-yı çekemem sultânım (G. 80/4)

Râ'if'in Nebîh adlı şairin bir şiirine nazire olarak şûhâne edayla söylediği gazelinde ise Rumeli ağzının izleri görülmektedir. Bildiği üzere nazire yazan şairden naziresini zemin şiir ile aynı dil ve şivede yazması beklenmektedir (Yavuz, 2013, s. 359). Bu doğrultuda Râ'if'in sadece söz konusu naziresinde görülen kullanımda Nebîh'in zemin şiirinin bir etkisi olabileceği düşünülmektedir. Fakat Nebîh hakkında bilgi bulunmadığından kesin bir tespit yapılamamaktadır. Diğer bir ihtimal ise Râ'if'in bu nazireyi Rumeli eyaleti kendisine tevcih edildiğinde yazmış olabileceğidir. Ek olarak bu gazelin Nedim'in aynı redifteki gazeline oldukça benzediğini belirtmek gerekir:

Gel kaçma bu kuluñdan a hayrânıñ oldugum

Ey men esîr-i zülf-i perîşânıñ oldugum (Râ'if, G. 77/1)

Gel ey esîr-i zülf-i perîşânıñ oldugum

Bilmez misiñ rübûde-i çevgânın oldugum (Nedîm, G. 79/1) (Macit, 2016, s. 333)

2.1.1.2.1. Nazire Gazeller

Nazire yazımında artış görülen 18. yüzyılın şairlerinden Râ'if'in 130 gazelinden 18 tanesi naziredir. Râ'if, en çok Çelebi-zâde Âsım'ın şiirlerini tanzir etmiştir. Ona yazdığı 5 nazire bulunmaktadır (G. 3, 30, 31, 48, 65). Nazirelerden dördü âşıkâne, biri rindâne tarzda nazmedilmiştir. Bu şiirlerin mahlas beyitlerinden şairin Âsım'ı takip ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, at ve ata dair unsurlarla Âsım'ı överken kendisine onun peşinden gitmesi gerektiğini söylemektedir:

Cenâb-ı 'Âsım-ı yekke-süvâre pey-rev ol Râ'if

Ki meydân-ı hünerde pûyegerlikde 'inân çekmez (G. 48/8)

Çünkü Râ'if, Âsım'ın yolundan giderse sözden anlayanlar arasında kendisi de ün kazanacaktır:

Râ'ifâ pey-revlik eyle 'Âsım-ı mu'ciz-deme

Nükte-sencân içre ben de kesb-i şân etsem gerek (G. 65/7)

Şairin Âsım'a yazdığı nazirelerden birinin matla beyti musarra değildir (G. 48). Şair söz konusu beyti karalamış fakat yenisini yazmamıştır. Bu sebeple Râ'if'in naziresini başarısız ve şekil bakımından kusurlu kabul etmek yerine şiirin müsvedde biçiminde kaldığını belirtmek daha doğru olacaktır.

Âsım'ın şiirlerini tanzir etmesi dışında şairin, Ârif'e biri Farsça olmak üzere 3; İzzet Paşa'ya 2; Hasbî, Nebîh, Nâ'ilî, Mâlî, Münîf, Halîfe-zâde Mehmed Tâhir, Cevdet ve

Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî adlı şairlere birer naziresi bulunmaktadır (G. 19, 32, 9; G. 124, 84; G. 60; G. 77; G. 78; G. 105; G. 29; G. 1; G. 97, G. 121). Bunlardan Mâlî ve İzzet Paşa'ya yazılan nazirelerde söz konusu şairlerin adı anılmamaktadır. Ayrıca şairin Cevdet'in gazeline yazdığı naziresinin zemini de aslında Sâlik'in şiirine naziredir. Mecmuada "Sâhib-i Nev-Zemîn Sâlik" başlığıyla Sâlik'in zemin şiiri ve ardından ona yazılan nazireler sıralanmıştır. Cevdet'in bu şiire naziresinden sonra Râ'if'in şiirine yer verilmiştir. Bu nazirenin makta beytinde Râ'if, Cevdet'in şiirini tanzir ettiğini söylemektedir:

Ne mümkün nazmı tab'-ı Cevdeti tanzîr ede Râ'if

Garaz meşk-i suhandır vâdî-i eş'âra düşdükce (G. 97/7)

Şairlerin bir şiiri tanzir etmedeki öncelikli amacı, zemin şiiri geçme arzusudur. Öyle ki zemininden daha fazla ünlenmiş nazireler vardır. Bununla birlikte, dostluk sebebiyle nazireler yazıldığı da bilinmektedir. Râ'if'in Sâlik'in zeminine nazire yazmak yerine Cevdet'in naziresini tanzir etmesinde, dostluk ilişkisinin yanı sıra Sâlik'in şiirinden ziyade Cevdet'in naziresini başarılı bulmuş olması etkili olmuş olabilir.

Şairin bir diğer gazeli Nâ'ilî'ye naziredir. Râ'if, bu naziresinin mahlas beytinde Nâ'ilî'yi söz babası olarak anmakta ve onun tavrını miras olarak aldığını belirtmektedir:

Bâbâ-yı suhan Nâ'ilîniñ tavrını Râ'if

Sermâye-i mevrûs gibi müntakil aldım (G. 78/7)

Bilindiği üzere şairlerin başka şairleri üstat olarak gördüğünü belirtmesi, şiir incelemelerinde ve şairlerin üsluplarını belirlemede dikkate alınan hususlardandır. Fakat

nazire şiirlerdeki bu tarz belirtmeler, zemin şiir sahibine bir saygıyı dile getirme ve onu yüceltme amacı da taşıyabilir. Nitekim Râ'if, bu naziresinde Nâ'ilî'nin üslubunu kendisine miras olarak aldığını belirtmesine rağmen şairin şiirleri incelendiğinde birkaç söyleyiş dışında Nâ'ilî tarzını benimsemediği görülmektedir.

Davet usulüyle nazire yazımı da divan şiirinde sıkça görülen durumlardan biridir. Râ'if'in bir naziresi de bu yolla nazmedilmiştir. Onun Tâhir'e yazdığı âşıkâne nazirenin mahlas beytinden Tâhir'in, şiirini tanzir etmesi için Râ'if'e seslendiği anlaşılmakta ve *Tâhir Dîvânı* incelendiğinde de zemin şiirdeki davet açıkça görülmektedir:

Verir cevâbını Râ'if demişsiñ ey Tâhir

Olur bu bâbda sadâ karîn-i cevâb saña (G. 1/7)

Belâgat ehli misiñ Tâhir olma gurrende

Cenâb-ı hazret-i Râ'if verir cevâb saña (Tâhir, *Dîvân*, v. 22b)

2.1.1.2.2. Râ'if'in Gazellerine Yazılan Nazireler

Râ'if İsmâ'il Paşa Mecmuası incelendiğinde şairin gazellerine toplam sekiz nazire yazıldığı görülmektedir. Râ'if'e en çok nazire yazan şair, Tâhir'dir. Râ'if'in 54, 81 ve 106 numaralı gazellerini tanzir etmiştir. Şair, Râ'if'in şiirinin benzerini söylemenin mümkün olmadığını ve nazire yazmakla hata ettiğini söylemiştir (*Râ'if İsmâ'il Paşa Mecmuası*, v. 62b):

Nazîr-i beyt-i Mîr-i Hazret-i Râ'if ne mümkindir

Sütûn-ı kilk ile yaptım velî Tâhir kusûr etdim

Râmiz ise Râ'if'in iki şiirine nazire yazmıştır (G. 60, 54). Râmiz haddi olmayarak söz nakdini ölçüp biçmiş ve Râ'if'in şiirini tanzir etmiştir (*Râ'if İsmâ'il Paşa Mecmuası*, v. 17a):

Hazret-i Râ'ife tanzîr ile nâ-çîzâne

Dökdü Râmiz suhanı nakdi mîzân çekerek

Söz konusu iki şair dışında Ârif, Hasbî ve Seyyîdâ da Râ'if'in şiirlerine birer nazire yazmıştır. Seyyîdâ'nın naziresi “Nazîre-i Gazel-i Hakîr Güfte-i Seyyîdâ-yı Ma'ârif-semîr” başlığıyla kaydedilmiştir. Şair, gazelinin mahlas beytinde Râ'if gibi bir taklit edilemeyecek ifadeye sahip (mu'ciz-beyân) bir şair görmediğini belirtmektedir (*Râ'if İsmâ'il Paşa Mecmuası*, v. 74b):

Hazret-i mîr-i halîmü's-şânımız Râ'if gibi

Var mı Seyyîd şâ'ir-i mu'ciz-beyân bilmez misiñ

Bu şairler arasından Ârif ise Râ'if'in davetiyle onun şiirini tanzir etmiştir:

'Ârif nazîre eylese Râ'if bu şi'rime

Yârân bi'z-zarûre çeker imtinânımı (Râ'if, G. 116/7)

2.1.1.3. Müstezad

Gazel nazım şeklinin özel bir türü olan ve uzun dizelere kısa dizeler eklenerek oluşturulan müstezad, *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı*'nda bir şiirde görülmektedir (Müs. 1). Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün vezniyle yazılan şiir, âşıkâne bir edayla nazmedilmiştir. Söz konusu müstezadda şairin, ziyadelerin asıl dizenin anlamını tamamlayacak şekilde nazmedilmesi kuralına (Dilçin, 2019, s. 204) dikkat ettiği görülmektedir. Şiir, aa aa bb aa biçiminde kafiyeli ve 2 beyitten müteşekkildir.

2.1.1.4. Kıtalar

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda gazellerden sonra nazım şekillerinden en hacimlisini kıtalar oluşturmaktadır. *Dîvân*'da şairin 62 kıtası bulunmaktadır. Bu şiirlerden 26 tanesinin nazm şeklinde kafiyelendiği görülmektedir.

Râ'if'in üç kıtası güfte mecmualarında yer bulmuş, Corci ve Zaharya tarafından bestelenmiştir (Kıt. 30, 34, 38) (Kılıç, 2013, s. 1483, 1318; Serim, 2019, s. 297). Bir kıtası (Kıt. 53) Tayyâr-zâde Atâ'nın *Târîh-i Enderûn* adlı eserinde Aşçıbaşı-zâde Kılârî Nûrî Ağa'ya ait gösterilmişken (2010, s. 398-399) diğer bir kıtasının ilk beyti ise *Mecmû'a-i Nefîse*'de şairi meçhul (lâ-edrî) olarak kaydedilmiştir (Kıt. 33/1) (Ağaoğlu, 2013, s. 301).

Şairin *Dîvân*'ındaki 62 kıtadan 11 tanesi tarih manzumesidir. Bunlar, III. Osman'ın tahta çıkışı ve Hekimoğlu Ali Paşa'yı sadrazamlık makamına getirmesi (Kıt. 2); saltanat filikasının yapımı (Kıt. 3); Mustafa Paşa'nın ikinci kez sadrazam olması (Kıt. 4); Çelebi-zâde Âsım'ın şeyhülislamlık makamına getirilişi (Kıt. 5); Ebû Bekir Efendi'nin tersane eminliğine getirilişi (Kıt. 6); Velî Efendi'nin kethüdalığı (Kıt. 7); Ahmed Bey Efendi'nin lücce tesrihi (Kıt. 8); Mektûbî Efendi'nin yeni yapılan kasrı (Kıt. 9); Cevdet'in oğlu

Mehammed Emîn'in doğumu (Kıt. 10); Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad'ın doğumu (Kıt. 11); Seyyîdâ'nın oğlunun doğumu (Kıt. 12) üzerine nazmedilmiştir. Ayrıca şair, Mehmed Efendi'nin methinde bir kıta da yazmıştır. (Kıt. 13). Bu şiirlerden biri hariç (Kıt. 12) hepsi kıta-i kebîre mahiyetindedir.

Râ'if'in tarih manzumeleri dışındaki kıtalarının birçoğu şûhâne edayla nazmedilmiştir (yaklaşık 26). Aşağıdaki beyitte şair, şiirini nazmettiği kişinin lakabını da anmaktadır:

Kavukcu-zâde şûhuñ ol 'arak-çîn alsam âgûşa

Bu bâzâr sahnında n'olur bir takye kapsam ben (Kıt. 33/1)

Bu kıtada ise ayrılık acısından kurtulamamış bir âşık portresi çizilmektedir. Önceden özel ve kıymetli kulunken şimdi bir yabancı mı olduk diyen âşığın sevgiliye olan sitemi açıkça hissedilmektedir:

Yek lahza gam-ı hicrden âzâd mı olduk

Bir sâgar-ı lutfuñla meger şâd mı olduk

Vuslatında da bende-i hâsîñ idik evvel

Şimdi harem-i vuslatıña yad mı olduk (Kıt. 27)

Râ'if'in kıtalarında bazı noktalarda oldukça müstehcen ifadelerle başvurduğu görülmektedir. Bu şiirlerinde şair, Bosnalı Sâbit'i hatırlatmaktadır (Kıt. 26, 28).

Şair, şûhâne tarzdaki kıtalarından sonra en çok âşıkâne şiirler nazmetmiştir. Gazellerine oranla bu şiirler daha sade bir dille yazılmıştır. Aşağıdaki kıtada da şair, sevgiliden kendisini göz göre göre ateşlere atmamasını istemekte ve sevgilinin cömertlik şahı olduğunu vurgulayarak ona affediciliğin yakıştığını açık bir dille belirtmektedir:

Nâr-ı gamıñı sîne-i sûzâna bırakma

Göz göre efendim bizi âteşlere yakma

Sen şâh-ı keremsin yaraşan saña 'afvdir

Râ'if kuluñun etdiği isyânına bakma (Kıt. 31)

Râ'if'in rint tavrı da gazellerinden çok kıtalarında ortaya çıkmaktadır. Gazellerinde âşıkâne şiirlerinin içinde nadiren birer beyit biçiminde yer bulan bu tavrı, kıtalarında şiirin konusu olur:

Sâkî baña peymâne yetişdir kederim var

Def' eyle güzel başıñ için derd-i serim var

Açsıñ ki o zer tügmeleri ben de açayım

Görsüñ hele gencîne-i dilden nelerim var (Kıt. 45)

Buna karşılık şairin dinî-tasavvufî-hikemî mahiyette nazmettiği kıtaların sayısı ise oldukça azdır. Ayrıca Râ'if'in bir kıtası tamamen tefahürde bulunma amacıyla kaleme alınmıştır. Anadolu'da söz, düstûru'l-'ameldir. Onun tabiatının çocuğuna Anadolu

beylerbeyi dense buna şaşılmaz. Nitekim Râ'if, şiir diyarını sözleriyle fethetmiştir. Ona söz mülkünün miri olmak yararır çünkü söz mülkü onun kılıç hakkıdır:

Hıttâ-i Rûmda düstûru'l-‘ameldir suhan

Zâde-i tab‘ıma dense n’ola beglerbegidir

Almışam tîg-i zebânımla diyâr-ı nazmı

Mîr-i mülk-i suhan olsa kılıcım etmegidir (Kıt. 50)

Fâ'ik ise Râ'if'in bu kıtasını tanzir etmiştir. Şair, naziresinde şiir sofrasına oturarak Râ'if'in nimetlerinin kırıntılarını topladığını ve tabiatının kuvvetli mayasının Râ'if'in şiirleri sayesinde olduğunu söylemektedir:

Bî-tekellûf-i dil olup sofrâ-i nazma câlis

Rîze-h^vâr-ı ni‘am-ı hazret-i beglerbegidir

Şi‘r-i Râ'ifdir eden nâtıkıma imdâdî

Mâye-i kuvvet-i tab‘ım hep anıñ etmegidir (*Râ'if İsmâ'il Paşa Mecmuası*, v. 78b)

2.1.1.5. Musammatlar

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazellerinden sonra en güzel ve duygulu şiirleri musammatlarıdır. *Dîvân*'da 5 şarkı (M. 9, 10, 11, 12, 13), 6 tahmis (M. 2, 3, 4, 5, 6, 7), bir tane tek bendlik muhammes (M. 8) ve bir terkiib-i bend bulunmaktadır (M. 1).

Oldukça güzel şarkılar nazmeden şairin, şarkılarını çoğunlukla sevgili vasfında âşıkâne edayla söylediği görülmektedir (M. 9, 10, 13). Râ'if, bir şarkısında ise iki güzeli karşılaştırarak onları oldukça sade bir dille anlatmıştır. Şûhâne edanın kendisini oldukça hissettirdiği bu şarkıda şair, güzellere hangisini seçeceğini şaşırılmaktadır:

Rû-nümâ olur birisi meh desem
 Biri der hurşîdden ben kim miyem
 Ben de bilmem kangısın tercîh edem
 İkisi de birbirinden dil-rübâ (M. 11/II)

Râ'if'in bir diğer dikkat çekici şarkısı, Florya bağında gördüğü bir güzele âşık oluşunu anlattığı şiiridir:

Geh gazab geh lutf u geh 'itâb etdi
 Bir iki câmla yıkdı bizi harâb etdi
 Yanınca âteş-i 'aşkı dili kebâb etdi
 O nahl-i 'işveyi gördüm Filorya bâğında (M. 12/III)

Râ'if İsmâ'il Paşa, tahmislerini Nedîm'in 2; Behçet Mehmed Efendi, Âtîf Efendi, Münîf ve Sâ'ib'in birer gazeli üzerine nazmetmiştir. Bunlar içerisinde özellikle Behçet Mehmed Efendi'nin Siroz'a gönderilişini konu edindiği gazeline yazdığı tahmis dikkati çekmektedir. Ayrıca şairin bu şiiri, 19. yüzyılda derlenen *Gencîne-i Eş'âr* adlı mecmuada da yer bulmuştur (Yeşiltaş, 2022, s. 682-284):

Râ' ifâ biz ki bu vîrâne fenâ tekyedeyiz
 Sübha-gerdân-ı rızâyız bir alay gam-zedeyiz
 Her dem âyîne-i zânûya nigâh etmedeyiz
 Erbâ'ın niyyetine çille-i gam çekmedeyiz
 Behcetâ meskenimiz şimdi ki Siroz oldu (M. 2/IX)

Nedîm'in şiirlerine yazılan tahmislerin biri âşıkâne edayla nazmedilmişken diğeri şûhâne tarzda yazılmıştır (M. 3, 6). Söz konusu ikinci şiirde bazı kelime ve kafiye tekrarları görüldüğünden tam anlamıyla başarılı bir tahmis olduğu söylenemez. Fakat Magrib, Fas, mülk-i Çerkes, Hutun ve Çin gibi diyarların anıldığı tahmiste mahallî unsurlara dair izler dikkati çekmektedir:

Râ' if çü şâne eyledi gîsûsunu dü nîm
 Oldu meşâmm-ı şevk Hutun gibi pür-şemîm
 Tahrik edince zülfün o âhûveşin nesîm
 Ebrûsu üstüne dökülüp kâkülü Nedîm
 Tasvîr-i Çîn yazılmış o tâk-ı mukarnasa (M. 6/V)

Âtîf Efendi ve Münîf'in gazellerine yazılan tahmisler ise tamamen âşıkâne tarzda ve diğer şiirlere kıyasla daha ağır bir dille yazılmıştır. Bu iki tahmisin başarılı kabul edilebilecek düzeyde nazmedildiği görülmektedir (M. 4, 7). Sâ'ib'e yazılan Farsça tahmis ise baştan ayağa rindânedir (M. 5).

Bu musammatlar yanında Râ'if'in bir tane de terhib-i bendi bulunmaktadır. İki bendden oluşan bu kısa şiirde şair, çektiği acıları ve perişan hâlini sade bir dille tasvir etmektedir. Gözlerinden kan gelmekte, inlemekte ama kimseye gam derdinin devasını soramamaktadır. Son beyitte ise sevgiliye, amacının şikâyet etmek olmadığını, sadece hâlini gözler önüne sermek istediğini belirtmektedir:

Kasdımı sanma kim şikâyetdir

Garazım hâlimi hikâyetdir (M. 1/II-5)

2.1.1.6. Müfred, Matla ve Mısralar

Râ'if İsmâ'il Paşa Divânı'nda 18 matla, 56 müfred ve 3 mısra bulunmaktadır. Şair, müfredlerinden birini (Mfr. 56) matlalarından ise yedisini Farsça nazmetmiştir (Mat. 6, 12, 13, 14, 15, 16, 17). Râ'if'in Farsça matlalarının çoğunluğu âşikâne mahiyettedir. Türkçe matlalarındaki âşikâne eda, daha çok sevgilinin vasıflarının anlatımında görülmektedir. Fakat şair, nadiren de olsa kederli hâlini matlalarına yansıtmıştır. Nitekim saflık ve gerçeklik remizlerini ne kadar kullanırsa kullansın kimseden doğru niyet ve samimi bağlılığa dair iz göremediğini şu matlada ifade eder:

Ben ne deñlü rumûz-ı sîdk u hulûs etdimse de

Görmedim isbât-ı ihlâs u taviyyet kimsede (Mat. 3)

Âşikâne matlaların yanında şair, çoğunlukla şühâne tarzda matlalar nazmetmiştir. Bu beyitlerde Râ'if'in çapkın tavrı açıkça görülmektedir:

Germî-i ‘aşk ile yanmakda dil-i sûtânım

Gel kirâs-ı leb-i la‘liñ emeyim sultânım (Mat. 7)

Çoğunlukla belirtilen konularda matla nazmeden şairin, biri Farsça olmak üzere 3 rindâne (Mat. 5, 9, 17) ve bir tasavvufi mahiyette yazdığı beyti bulunmaktadır (Mat. 2).

Müfredlerde ise Râ’if’in en çok Nedimâne üsluba meylettiği görülmektedir. Şair, bu beyitlerinde mahallî unsurlara ve söyleyişlere yer vermiş; sevgiliyi anlatırken ülke, semt ve kavim adlarını anarak onu gerçekliğe daha da yaklaştırmıştır. Örneğin, anlatılan bu sevgili, Kafkas halklarından olan Ağvan kavmindendir. Âşığın gönlü, gümüş vücutlu Ağvan sevgilinin aşkıyla iniltilerini feleğe ulaştırmıştır:

Bir büt-i Agvân-ı sîm-endâmın ‘aşkıyla gönül

Eyledi peyveste çarha sîneden efgânını (Mfr. 24)

Gazellerinde vuslat isteğiyle yanıp tutuşan Râ’if’in müfredlerinde sevgiliye karşı rahat tavrı dikkati çekmektedir. Söz gelişi şu müfredde aşk hevesiyle baştan çıkınca âşık ve servi boylu sevgilinin Kavacık semtine gittiği anlatılır:

Başdan çıkardı ‘aşk hevâsı bizi bugün

Gitdik o serv-kadd ile semt-i Kavacıka (Mfr. 46)

Şairin en çok atasözü ve deyime başvurduğu nazım şekillerinden biri müfredlerdir. Aşağıdaki beyitlerde “anasın gör kızın al”, “şeytan kulağına kurşun”, “iki cambaz bir ipte oynamaz” ve “kişi yıkıldığı yerden yapılır” gibi ibareler, şairin müfredlerinde bu

kullanımlara yer vermeye özen gösterdiğini hissettirmektedir. Agâh Sırrı Levend de çalışmasının darb-ı meseller bölümünde bu beyitlerden ilkinin konuya örnek olarak göstermiştir (2021, s. 417):

Bâgda duht-ı rezi ister iseñ yok teklîf

Seyr edip rûy-ı nigârı *anasın gör kızın al* (Mfr. 37)

Tüfengî-zâdeyi tenhâca hâneye itdim

Rakîb işitmeye *şeytân kulagina kurşun* (Mfr. 39)

Rakîb ü ‘âşıkı seyr eyle târ-ı kâkülde

Neden denir *iki cân-bâz bir ipde oynayamaz* (Mfr. 40)

Yine mey-hâne yapar bu dil-i vîrân-şüdeni

Ki meseldir *kişi yıkıldığı yerden yapılır* (Mfr. 23)

Ek olarak şairin en fazla müstehcen ifadelerine yer verdiği şekillerden biri, söz konusu müstakil beyitleridir. Bu beyitlerde şairin şiir dilini oldukça bayağılaştırdığı görülmektedir (Mfr. 29, 30, 33).

Râ’if’in müfredlerinde şûhâne tarz ağır basmakla birlikte şair, bunlar dışında en çok âşıkâne beyitler nazmetmiştir. Ayrıca Râ’if, birer tane olmak üzere rindâne ve tasavvufî beyit de söylemiştir (Mfr. 28, 43).

Şairin mısralarına bakıldığında ise biri Küçüksu’da sahil kenarına yapılan saraya (Mıs. 3) diğeri oğlunun doğumuna (Mıs. 1) olmak üzere 2 tarih düşürdüğü görülmektedir. Ek olarak şairin bir tane de rindâne tarzda nazmedilmiş mısraı bulunmaktadır (Mıs. 2).

2.1.1.7. Müşterek Usulde Söylenmiş Şehrengiz

Râ’if İsmâ’il Paşa Dîvânı’nda “Ebyât-ı Esâmî-i Menâzil-i Li-Mîr Râ’if ve Nebîh ‘Ale’l-İştirâk” başlığını taşıyan 27 beyitlik bir şehrengiz bulunmaktadır. Bu şiir, belli bir nazım şeklinde söylenmemiştir. Beyitler arasında da bir kafiye ve vezin birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla şairlerin her beyti, birer müfred mahiyetindedir. Söz konusu 27 beyitten 13 tanesi Râ’if’e, 13’ü Nebîh’e aittir. Şiir takdiminde ismi geçmemekle birlikte Ârif’in de bir beyit ile şiir söylemeye iştirak ettiği anlaşılmaktadır. Onun anlattığı tek yer Kartal’dır.

Râ’if’in bahsettiği yerler; Üsküdar, Hendek, Düzce, Hamamlı, Karacalar, Hacıhamza, Merzifon, Hersek, Turhal, Karahisar ve Ruha/Şanlıurfa’dır. Şair, bir beytini Farsça olarak söylemiştir. Nebîh ise beyitlerinde Gebze, İznikmid, Sabanca, Gerede, Bolu, Çerkes, Karacaviran, Osmancık, Amasya, Tokat, Bağdat ve Koyluhisar’a yer vermiştir.

Şehrengizde, şehirlerin anlatımında veya şiirlerin söylemesinde bir sıra gözetilmemiş; her şair, gezdiği yeri belli bir düzene uymadan farklı vezinlerle anlatmıştır. Şiir, divan edebiyatının şekil kurallarına uymasa da içerik olarak incelendiğinde türünün diğer örneklerinde olduğu gibi anlatılan şehrin ünlü yiyecek-içeceklerine, semtlerine ve yerel halkın özelliklerine dair bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, bir beytinde Hersek ve Merzifon’u anlatan Râ’if, Merzifon’un ayyaşlarından ve Hersek’in ünlü turtasından bahsetmektedir:

Etmesin takbîh muglim Merzîfon ayaşların

Kim tahammül eyler elbet Hersekin turtasına (Şehr. 1/18)

Agâh Sırrı Levend'in şehrengizleri tanımlarken içeriklerine göre ayırdığı üç grup¹¹ incelendiğinde Râ'if, Nebîh ve Ârif'in ortak söylediği şehrengiz, bu gruplardan “güzelleri grup grup tasvir eden şehrengizler” bölümüne dâhil edilebilir (1957, s. 14). Karşılıklı söylenen bu şehrengizde şairler, çoğunlukla şehrin güzellerinden bahsetmekte ama aynı zamanda şehrin önemli simgelerine de yer vermektedirler (1, 26, 27. beyitler hariç). Bununla birlikte şairler, genellikle şehrin güzellerini tek tek isimleriyle anlatmak yerine genelleme yoluyla anlatılan kişi nereliyse o şehrin güzeli olduğunu vurgulamakla yetinmişlerdir. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, “Tokatlı güzelin ayva tüyleri, beni ve elbisesinin yeşili, Tokat basmasını bastırdı” diyerek hem isim vermeden şehrin güzelinden hem de o kentin ünlü bir simgesinden bahsetmiştir:

Bir Tokâtî güzeliñ nakş-ı hatt u hâli ile

Sebz-i kirpâsı Tokat basmasını basdırdı (Şehr. 1/21)

Genellikle güzellerden isimsiz bahsetmeyi tercih etseler de yirmi yedi beytin üçünde kentin güzellerinin isimlerine yer vermişlerdir (Şehr. 1/17, 19, 25). Örneğin Nebîh, Osmancık'ta Ömer isminde sarhoş bir güzele gönlünü kaptırmıştır:

Bekrî bir şûha gönül verdim 'Ömer nâmında

'Ulvî turrasına bağlanıp 'Osmâncıkda (Şehr. 1/17)

¹¹ 1. Yalnız bir güzele ait “hasb-i hal” yahut “sergüzeşt-name” tarzında kaleme alınan şehrengizler.

2. Güzelleri grup grup tasvir eden eserler.

3. Bir şehrin güzellerinden bahsetmeyerek yalnız gezilip görülecek yerlerini anlatan şehrengizler.

Diğer şehrengizlerde görülen kelime oyunları ve anlatılan kentin adı üzerinden yapılan cinaslar, bu şehrengizde de görülmektedir. “Gerede-ma‘a-Bolı” başlığını taşıyan ilk beyitte Nebîh, Gerede semtinin ismiyle bir cinas yapmış; diğer beyitte ise Râ’if, Hamamlı ismine atıfta bulunarak Hamamlılı güzelin ayrılığının yakıcılığıyla gönlünün hamamlarda bulunan ocak gibi yandığından bahsetmiştir:

Gülle-i mihr zih-i gögsün *gere de* öyle gele

Bolı dil-berleriniñ zellesi kimden korkar (Şehr. 1/9)

O Hamâmlı güzeliñ germî-i hicrânı ile

Külhanâsâ yanar âteş dil-i sûzânımda (Şehr. 1/10)

2.1.2. Ahenk Unsurları

Şairin *Dîvân*'ı incelendiğinde onun “ses”ten ziyade “söz”ü önelediği görülmektedir. Râ’if, divan şiiri teşrifatında mecburi olan vezin ve kafiye gibi ritmik unsurların yanında yer yer asonans, aliterasyon, ikileme, mısra başı tekrarları vb. hususlara da başvurmuştur.

2.1.2.1. Vezin

Râ’if şiirlerinde 17 farklı vezin kullanmıştır. Şairin sık kullanılmayan vezinlerde de şiir nazmetmeye gayret ettiği görülmektedir. *Dîvân*'daki vezinler sırasıyla şu şekildedir:

1. Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün
18 gazel, 14 müfred, 11 kıta, 4 matla, 4 musammat, 1 mısra ve şehrengiz içinde 7 beyit.
2. Mef'ûlü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün
40 gazel, 10 kıta, 6 müfred, 3 kaside, 3 matla, 1 musammat ve şehrengiz içinde 1 beyit.
3. Mefâ'îlün Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün
22 gazel, 14 kıta, 10 müfred, 3 matla, 2 musammat, 1 kaside ve şehrengiz içinde 1 beyit.
4. Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
16 gazel, 8 kıta, 7 müfred, 2 musammat, 1 matla, 1 mısra ve şehrengiz içinde 7 beyit.
5. Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün
20 gazel, 6 kıta, 6 müfred, 3 matla, 1 kaside, 1 müstezad, 1 mısra ve şehrengiz içinde 1 beyit.
6. Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün
11 müfred, 6 kıta, 8 gazel, 3 kaside, 2 musammat, 2 matla ve şehrengiz içinde 3 beyit.
7. Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün
1 gazel, 1 kıta, 1 musammat, 1 matla.
8. Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün
3 gazel, 1 musammat.
9. Mef'ûlü Fâ'îlâtün Mef'ûlü Fâ'îlâtün
1 kaside, 1 gazel, 1 kıta.

10. Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün
1 gazel, şehrengiz içinde 3 beyit.

11. Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün
2 kıta, 1 matla.

12. Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl
1 kıta ve şehrengiz içinde 1 beyit.

13. Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün
1 müfred ve şehrengiz içinde 1 beyit.

14. Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'ûlün
1 kıta.

15. Müstef'îlâtün Müstef'îlâtün
1 kıta.

16. Fâ'îlâtün Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün
Şehrengiz içinde 1 beyit.

17. Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün
Şehrengiz içinde 1 beyit.

Bu çeşitlilik, Râ'if'in vezne hakimiyetinin bir belirtisi olarak yorumlanabilir. Buna karşılık, şairin şiirleri nazım tekniği bakımından başarılı değildir. Onun şiirlerinde zihafklar ve vezne uymayan beyitlerin sayısı fazladır. Fakat bu vezin bozuklukları *Dîvân*'ın müsvedde olması göz önüne alınarak incelendiğinde, Râ'if'i bu konuda başarısız bir şair kabul etmek mümkün görünmemektedir. Nitekim vezin bozukluklarındaki artış, en çok şairin üzerini karaladığı beyitlerde kendini göstermektedir. K. 9/47, Kıt. 32, G. 27/8 gibi.

Şairin bazı şiirlerinde beyti vezne uydurma amacıyla cümle terkiibini bozduğu ve meramın delaletini kusurlu hâle getirdiği görülmektedir. Bu durum da belâgatte fesahati bozan hususlardandır (Ahmed Cevdet, 2000, s. 7). Örneğin aşağıdaki beytin ikinci mısraında şairin vezin yolunda ifadenin terkiibini kurban ettiği görülmektedir:

Agzına aldanıp agyârîñ ederseñ beni redd

Bilmiyorsuñ seni yavrum seveni sevmeyi mi (G. 130/6)

2.1.2.2. Kafiye ve Redif

Râ'if'in şiirlerini redifli biçimde nazmetme konusunda özel bir gayret içerisinde olduğu görülmektedir. Nitekim şairin 130 gazelinden 85 kadarı rediflidir. Bu kullanımı bir üslup özelliği olarak şiirlerine yansıtan şair, redif seçimlerinde de şiire akıcılık kazandıran fiil soylu Türkçe sözcüklere öncelik vermiştir. Râ'if'in redif kullanımı, 8 gazel hariç tamamen Türkçe kelimelerden oluşmaktadır: “derler o budur”, “kırar geçirir”, “bilmez misiñ”, “elimde degil”, “isteriz”, “gelir geçer”, “mi irildiñ”, “olmasın n'olsun”, “iñilese”, “añladamam”, “boşa çıkdı”, “gelir görünür” vb.

Şairin redif olarak seçtiği sözcüklerden bazıları, şiiri tek bir konu etrafında toplamaktadır. Örneğin “var idi” redifi, aşığın geçmişte sahip olduğu hususları niteleyerek tüm gazeli “yokluk” durumu etrafında şekillendirmektedir:

Cân bağışlar câna bir rûh-ı revânım var idi

Sînedede bir kec-küleñ şûh-ı cihânım var idi

Hâlimi ‘arz etmeden derd-i dili añlar idi

Bir tabîb-i çâre-sâz-ı zahm-ı cânım var idi (G. 124/1, 2)

Şairin redif ve kafiyelerinde kısa aralıklarla tekrarlar rastlanmaktadır. G. 71, M. 6, G. 21 gibi. Ek olarak Râ’if’in bazı şiirlerinde kelimelerin sonunda hiç değişmeden aynı anlamda tekrar eden ek ve sıfatları kullandığı da görülmektedir: rindâne, kerîmâne, hakîmâne (G. 21); gîsûvân, ebruvân (G. 53); canân, çeşmân (G. 100); hurde-bîn, dûr-bîn (G. 128) vb. Bu duruma îtâ-yı celî denir ve belâgatte hoş karşılanmaz (Nâcî, 2017, s. 94). Ayrıca şairin bazı şiirlerinde uzun ünlü bulunan Arapça-Farsça kelimeleri Türkçe sözcüklerle kafiyelediği görülmektedir: fettânına, şeytânına, reyhânına, yanına (G. 101); nâzına, şâhbâzına, birazına, azına (G. 110) vb. Bu hatalı kullanımlar, şairin *Dîvân*’ının müsvedde olmasından kaynaklanabileceği gibi onun şekil mükemmelliğini öncelememesinden de meydana gelmiş olabilir.

2.1.2.3. Söz ve Ses Tekrarları

Divan şiirinde vezin, kafiye ve redifle sağlanan dış ahengin yanında şairler, şiirde iç uyumu yakalamak amacıyla ses, söz ve anlam üçlüsünden yararlanmışlardır. Ali Nihad Tarlan’ın “iç hendese”, Cem Dilçin’in “geometrik yapı” dediği bu üçlü yapı, rastlantısal olarak değil, şairin bilinçli şekilde başvurduğu bir düzendir (2011, s. 285-286). Dolayısıyla iç ahengi sağlayan kullanımlar, bir şairin söyleyiş gücü ve tarzını diğerlerinden ayırt etmeye imkân sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda *Râ’if İsmâ’il Paşa Dîvânı* incelendiğinde ilk olarak mısra başı yinelemeleri dikkati çekmektedir. Özellikle kasidelerinin ilk beyitlerinde sık sık mısra başı tekrarlarına başvurduğu görülen şair, bu tekrarlar ile hem kaside girişini coşkunlukla süslemekte hem de kendi şairlik gücüne özel bir vurgu yapmaktadır:

Gel ey debîr-i hâme-i i' câz-perveri

Ey dâg-sûz-ı sîne-i 'Örfi vü Enverî

Gel ey Kelîm-i Tûr-ı tecellî-i feyz-i nutk

Gey ey Mesîh-i mu'ciz-i kilik-i suhanveri

Gel ey yerâ'a-i hüner ey tercemân-ı dil

Beyhûde gezme safha-i 'âlemde serserî (K. 1)

Şair, bu kasidedeki mısra başı tekrarlarında ufak değişikliğe giderek bir başka kasidesinin girişinde tekrar kullanmıştır. Önceki kasidesinde olduğu gibi bunda da tekrarlar ile kalemine seslenmiş, tefahürde bulunmuştur:

Gel gel ey hâme-i mu'ciz-eser-i kıt'a-zâ

Gel gel ey 'İsî-i rûh-âver-i cism-i ma'nâ

Gel gel ey zîb-dih-i nusha-i kübrâ-yı hüner

Gel gel ey râbıta-bend-i safahât-ı inşâ

Gel gel ey nahl-i ser-efrâz-ı riyâz-ı dâniş

Gel gel ey bülbül-i ma'nî negam-ı rûh-efzâ (K. 2)

Râ'if, mısra başı tekrarları ile ahengi sağlama hususunu bir üslup özelliği olarak kasidelerine yansıtmıştır. Aşağıdaki kasidenin girişinde de şairin ünlemleri paralel olarak dizdiği görülmektedir:

Ey âftâb-1 matla'-1 burc-1 hünerveri

Vey mâh-tâb-1 şu'lede çarh-1 çenberi

Ey dest-i lutfi bahr-i 'atâ-pây-1 mekremet

Vey zâtı kân-1 'âtıfet ü cûd-1 cevheri

Ey hâce-i revâh-dih-i kâle-i hüner

Vey mülk-i fazl u ma'rifetiñ şâh-benderi (K. 3)

Mısra başı tekrarları dışında şair, az olmakla birlikte mısra içinde yinelenen kelimelerle de ahengi sağlamaya çalışmıştır. Bu kullanım, şairin kasidelerinden çok gazellerinde görülmekte olup varlığıyla beyitlerin ses örgüsünü zenginleştirmektedir. Ayrıca şair, çoğunlukla yüklem olan kelimeleri yinelemeyi tercih ederek anlamı vurgulamaya da gayret etmiştir:

Tenhâ **ola şarâb **ola** dil-berde nerm **ola****

Sabr ederim dilim dahı mahz-1 hilâfdır (G. 14/3)

'Âşıkam 'âşık ki bâb-1 gam penâhımdır benim

Kays-1 'asram mansıb-1 Mecnûn câhımdır benim (G. 76/1)

Bak bak o sîm-gerden-i kâfûr-gûnuna

Zahm-ı derûn-ı zâra devâlar mübâregi (G. 117/7)

Gel gel humâr-ı gam beni öldürdü sâkiyâ

Doldur şu câmı küşte-i çeşmânîñ oldugum (G. 75/5)

Râ'if'in nadir yer verdiği bu mısra ve beyit içi tekrarlar, bazen anlamın tutuk ve kuru olmasına yol açmıştır. Bu durumu örnekleyen aşağıdaki beyitte kafiyeyi oluşturan sözcüklerin de aynı anlamda olması, beyti zorlama kullanımlarla boğmuştur:

Biñ bahr-ı me'ânî **bulunur** gevherimizde

Sad kân-ı ma'ârif **bulunur** cevherimizde (G. 109/1)

Söz tekrarları dışında şiirde ahengi oluşturan bir diğer husus, ses yinelemeleridir. Şairler, tekrarların en küçük birimi olan ses tekrarları ile ünlü veya ünsüz sesleri yineleyerek şiirdeki armoniyi oluştururlar (Kaplan, 2014, s. 209). Râ'if'in de yer yer aliterasyon ve asonanslarla ahengi sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beytinde şair, “r” ünsüzünün yinelenmesiyle aliterasyon, “e” ünlüsünün tekrarıyla da asonans yapmıştır:

*Ey eşk-i te***R**im ak **R**eh-i dil-dâ**R**a *ke***R**em kıl

Zîrâ **R**eh-i dil-*be***R**de *ke***R**em bî-di**R**em olmaz (G. 47/5)

Fakat ses yinelemeleri Râ'if'in üslubunda belirgin bir rol oynamaz. Onun şiirlerinde ahengi sağlayan en güzel ve duru unsurların redifler olduğu söylenebilir. Redif kullanımı

ve kaside girişlerindeki mısra başı yinelemeleri dışında şairin ses mükemmelliği için özel bir gayret içerisinde olmadığı görülmektedir.

2.2. DİL VE ÜSLUBU

Râ'if İsmâ'il Paşa'dan bahseden klasik döneme ait biyografik kaynaklar, Râmiz (Erdem, 1994, s. 100-101), Silahdarzâde (Öztürk, 2018, s. 146), Şefkât (Kılıç, 2017, s. 154), Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey (Çınarcı, 2019, s. 47) ve Nâil Tuman'ın (Odabaşı, 2009, s. 150) tezkireleridir. Ârif Hikmet ve Râmiz hariç diğer tezkireciler, Râ'if'in şiiirlerinden örnekler nakletmiş olsa da onun şairliğine dair bilgiler yalnızca Râmiz'in *Âdâb-ı Zurâfâ*'sında yer almaktadır. Râmiz (Erdem, 1994), Râ'if'in şiiir ve inşada hünerverler arasında görüldüğünü ve onun hakkında "Suhan-gûyân-ı 'asr içre müselleM Mîr Râ'ifdir" denildiğini belirtmektedir. Ayrıca şairlik tabiatının belagat sahibi şairlerce teslim edildiğini ve nadir sözlerinin devrin tüm şairleri tarafından kıskanıldığını nakletmektedir (s. 100-101). Şairin bir devlet adamı olduğu düşünöldüğünde bu övgülerin doğruluk payı tartışılabilir durumda görünmektedir. Ayrıca Râmiz'in Râ'if'in şiiirlerini tanzir etmesinden ve Râ'if'in mecmuasında Râmiz'in şiiirlerine yer vermesinden hareketle aralarında bir yakınlık bulunma ihtimali de söz konusudur. Ek olarak döneme ait başka kaynaklarda onun şairliğiyle ilgili bilgilere rastlanılmaması da bu yorumların abartılı bir övgü olabileceğini düşündürmektedir.

Râmiz'in bahsettiği hususlar, Râ'if'in tefahürde bulunduğu beyitlerde de kendisini göstermekle birlikte bu tür övünçlerin çoğu şairde görüldüğünü belirtmek gerekir. Bu yorum ve ifadeler bir kenara bırakılırsa Râ'if'in şiiirlerindeki dil kullanımında başarılı yönler bulunmakla birlikte bazı noktalarda başarısız olduğu söylenebilir.

Râ'if'in şiiirlerinde Türkçe kökenli kelimeler önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca 18. yüzyıl divanlarında yer bulan arkaik Türkçe sözcük ve eklere onun şiiirlerinde de

rastlanılmaktadır. Bu kullanımın yansıdığı bazı kelimeler şunlardır: “yasavul (G. 12/7), ur- (G. 89/3, G. 79/3, G. 38/1), iñen (Şehr. 1/8), tñlek (Şehr. 1/2), tosır- (Şehr. 1/15), ulu (Mfr. 26), kanda (G. 20/2, K. 7/30), irgür- (G. 23/5), yele- (G. 119/7), çolak (G. 104/6), iril- (G. 64/1, 2, 3, 4, 5, 6), aşır- (G. 93/3), beñiz (G. 84/5, M. 13/V-1), kangı (G. 16/4, M. 11/II, M. 13/I, II, III, IV, V, VI), kaçan (G. 97/5, G. 108/2, G. 38/2, G. 67/3, G. 41/3, Kıt. 59/1, K. 3/25, K. 9/19, 21), çekiş- (G. 56/1, 2, 3, 4, 5), koc- (G. 130/5), gün durur (K. 3/23).

Türkçe kullanmaya özen gösteren şairin şiirlerinde dikkati çeken diğerk bir husus ise Türkçe sözcükleri Farsça tamlamalara dâhil etmesidir. Bu tasarrufun yer aldığı bazı beyitler şunlardır:

Tabîbim zahm-ı cism-i nâr-ı **kor-ı** cânâ merhemsin

Şeker la‘lim dil-i derd-âşnâ-yı ‘âşıkâ emsin (G. 90/3)

Meşâmm-ı cânı mest etdiñ garrâ-yı âteşin üzre

Nedir bu reng **yuva-yı** hâl-i ‘anberden mi irildiñ (G. 64/2)

Sür kümeýt-i sâgarı bezm-i safâya vâsıl ol

Nüş edip sahbâ-yı nâb-ı ‘aşkı mest-**i kızıl** ol (G. 73/1)

Sade ve külfetsiz söyleyiş tercih eden, şiirlerini konuşma diline yaklaştıran şairlerin sıklıkla başvurduğu yöntemlerden biri deyimlerden yararlanmaktır. Râ‘if de mahallî üsluba meylederek şiirlerinde sıkça deyimlere yer vermiştir. *Râ‘if İsmâ‘il Paşa Dîvânı*’nda yer alan deyimler şu şekilde sıralanabilir:

Ağız satmak (G. 2/2), ağzı sulatmak (M. 12/V), aklını almak (Kıt. 30/1, G. 39/4), aklını başından almak (G. 104/2), ant içmek (M. 11/IV), ateşlere yanmak (G. 82/1), ayaklamak / ayaklar altına almak (G. 91/1), ayak basmak (G. 65/2), azat olmak (G. 55/1), baş eğmek (G. 103/4), baş eğmemek (G. 124/13, G. 112/1), baş yemek (Şehr. 1/8), baştan çıkarmak (Mfr. 46), benzi sararmak (G. 84/5, M. 13/V-1), beyaza çıkmak / temize çekmek (G. 50/4), biçip ölçmek / ölçüp biçmek (G. 49/2), bir yâre karışmak (G. 90/6), boşa çıkmak (G. 127/1, 2, 3, 4, 5), canı başına sıçramak (G. 105/4), canı yürekte oynamak (G. 122/7), canından usanmak (G. 82/2), dâma / tuzağa düşmek (G. 124/6), dâmân-ı 'işvesi pâ-y-ı nâzına dolaşmak / eteği ayağına dolaşmak (G. 110/1), dâmeni / eteği ayağına dolaşmak (G. 95/3), darısı başına (G. 105/7), davete icabet etmek (G. 83/8), dürr-i mengûş olmak / kulağına küpe olmak (G. 1/3, G. 129/5), ecel terleri dökmek (Kıt. 47/2), ekip biçmek (G. 106/8), elden ne gelir (Kıt. 57/4), desti / eli ermek (G. 125/1), fırsatı fevt etmek / kaçırmak (G. 122/6), gam çekmek (K. 2/10), gam yememek (G. 81/5), gelip geçmek (G. 35/1, 2, 3, 4, 5), göğüs germek (G. 103/1), gönül çalmak (G. 119/3), göz açtırmamak (G. 94/3), göz göre göre ateşlere yakmak (Kıt. 31/1), göz varıcı olmamak (Şehr. 1/8), göz göz olmak (Kıt. 62/2), gûşuna / kulağına çalınmak (G. 120/1), "güher-i pendi zîb-i gûş etmek / öğüdü kulağına küpe yapmak (M. 2/III-1), günü doğmak (G. 57/4), hakir görmek (G. 128/2), hanel vermek (M. 9/I-1), haram olmak (G. 116/3), hedef açmak (G. 78/2), hissesine bir pâre degmek / payına düşmek (G. 125/4), hürmet eylememek / hürmette kusur etmek (G. 83/9), iki ucu da b.kluca (Kıt. 21/2), kadri bilinmek (K. 2/10), kana boyanmak (G. 82/1), kanını kurutmak (G. 2/2, G. 32/4), karşı durmak (G. 63/3), kavak yeline uğramak (G. 107/5), keyfi gelmek (G. 108/1), kıl kondurmamak (G. 32/6), kılca ayıp görmemek (G. 101/2), kılıç etmeği (Kıt. 50/2, Kıt. 51/2), kıyamet kopmak (G. 115/4), kolunu kanadını kırmak (G. 109/5), kulaktan âşık olmak (G. 1/3, Kıt. 36/2), kurban olmak (G. 75/1, G. 23/2, Kıt. 35/1, Şehr. 1/11, Mfr. 29), meydanı aldirmek (G. 56/2), meyvesini almak (G. 124/10), minnet eylememek (G. 83/1, 6), mukabele etmek (G. 103/1), önün ardın gözetmek (Şehr. 1/8), rahatı uçmak (G. 104/3), rağbet eylememek (G. 83/10), renkten renge girmek (Mfr. 50), rûy / yüz bulmak (G. 103/4), saf çekmek (K. 2/17), saçını sakalını yolmak (G. 103/4), su gibi akmak (G. 50/6), sürülmüş tarlaya dönmek (Şehr. 1/5), şeytan kulağına kurşun (Mfr. 39), tablı (davulu) solagına çalmak / bir işi tersten yapmak; usulüne, mantığına aykırı davranmak (G. 104/5), takati kalmamak (G. 82/2), takıp takıştırmak (Mfr. 24), tel kırmak / nezaket sınırını aşmak (M. 6/III-1) telaş almak (G.

84/4), teline / kılına dokunmamak (G. 107/2), yakasını almak / yakasına sarılmak (Mfr. 22), yakıp yıkmak (Şehr. 1/13), yanına kalmak (Mat. 4), yüz sürmek (K. 4/15, K. 1/6, Şehr. 1/16), yüz karası olmak (G. 113/3).

Râ'if, şiirlerinde deyimlerin hem mecaz hem de gerçek anlamına işaret ederek kinaye yoluyla dolaylı anlatımlara da yer vermiştir. Örneğin aşağıdaki beyitteki “kıl kondurmamak”, günümüzde “toz kondurmamak” deyiminin karşılığı niteliğindedir. Şair, mecazen sevgilinin yüzünde tek bir kusur olmadığını söylerken temel anlamda ise ayva tüylerini kastetmektedir:

Cemâl-i sâfına kıl kondurur mu hiç olmaz

Hat-ı ruhuna tehî sanma mûysâ yürüdür (G. 32/6)

Râ'if İsmâ'îl Paşa bu deyimlerin yanında atasözlerini ve atasözü mahiyetindeki veciz sözleri de şiirlerinde sıkça kullanmıştır:

“Herkes ü nâ-kese hursend-i dil ol açma kefiñ” (M. 2/III-2), “Nik ü bed her ne ki işlerse bulur âhir eden” (Ne ekersen onu biçersen/Eden bulur) (M. 2/IV-1) “Bu meseldir düşer elbette gönül çâhe kazan” (Kazdığı kuyuya kendisi düşmek) (M. 2/IV-2), “Ki mihr doğduğu dem kırk kûhsâra doğar” (G. 33/1), “İki cân-bâz bir ipde oynamaz” (Mfr. 40), “Hasmın karınca olsa da merdâne bil derler” (G. 81/6), “Devlet kişinin başına gelmez” (Devlet adama ayağıyla gelmez) (G. 49/4), “Gönül yapan güzelim dünyâda mu'ammer olur” (G. 45/6), “Kırk yılda doğar bir kere kuyruklu sitâre” (Mfr. 4), “Bilmez o perî sorsalar ahşam yediğinden” (G. 93/2), “Encâmda herkes utanır eylediğinden” (G. 93/5), “Sevdiğim meşhûrdur varın veren yâd olmamış” (G. 55/5), “Deryûze ile kîse pür olmaz bu felekde” (Dilencinin torbası dolmaz) (G. 127/4), “Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar” (Gün doğmadan neler doğar) (K. 3/20), “Ki meseldir kişi yıkıldığı yerden

yapılır” (Yiğit düştüğü yerden kalkar) (Mfr. 23), “Cihânda eski meseldir zamân zamânı yapar” (G. 43/3), “Anasın gör kızın al” (Anasına bak kızını al) (Mfr. 37), “Dest be-bâlâyı dest olur” (El elden üstündür) (G. 40/5).

Râ'if'in atasözlerine yer vermesindeki amaç, sadece az sözle çok şey anlatmak değil aynı zamanda düşünceyi ispatlama kaygısıdır. Örneğin şu beyitte klasik şiirde âşıkların sevgilinin saçında asılı olma durumu anlatılırken rakip ve âşık, iki cambaza benzetilmekte ve bu durum, atasözüyle desteklenmektedir:

Rakîb ü 'âşıkı seyr eyle târ-ı kâkülde

Neden denir iki cân-bâz bir ipde oynayamaz (Mfr. 40)

Şairin anlamı katmanlı hâle getirmek için başvurduğu yöntemlerden biri de tevriyeden yararlanmaktır. Fakat bu kullanımlar, “ayag” sözcüğünün hem “ayak” hem de “kadeh” anlamını kastetmek gibi her şairde görülebilecek tasarruflardır:

Beñzer görünce câm-ı şarâbı dudagina

Sâkîniñ iki elle sarıldım ayagina (G. 104/1)

Râ'if çoğunlukla sade, açık ve fasih bir anlatımı tercih etse de bazı şiirlerinde yabancı kelimelerle yüklü zincirleme tamlamalara yer verdiği görülmektedir. İç içe geçmiş tamlamalar (tetâbu'-ı izâfât), belagat kitaplarında kelâmın fesahatini bozan hususlar arasında ele alınmıştır (Ahmed Cevdet, 2000, s. 6). Şair bu tarz kullanımlara başvursa da bunlar, onun şiirlerinde fazla bir yer kaplamaz. Söz konusu zincirleme tamlamaların görüldüğü bazı beyitler şunlardır:

Şürûh-ı firkat-i nev-nakş-ı dâg-ı safha saran

Gubâr-ı râh-ı yâri rîg-i zerrîn-i sûtûr etdim (G. 81/4)

Lezzet-şinâs-ı çâşnî-i bezm-i vahdetim

Âlûdegî-i encümen-i kesret eylemem (G. 83/4)

Râ'if, şiirlerinde genellikle duygularını içtenlikle dile getirmiştir. Bu beyitlerin bazılarında şairin rahat tavrı ve dik başlılığı dikkati çekmektedir. O ne aşkın kederine meyilli ne de sevgiliye kavuşmaya taliptir. Bu cihanın güzel sevenlerine karışmaz:

Ne mâ'il-i gam-ı 'aşkız ne tâlîb-i vaslız

Karışmayız bu cihânın güzel sevenlerine (G. 106/7)

Şair bazen sevgiliyle karşılıklı ve senli benli konuşur, ona dua eder. Bazen de hissettiği aşkın yalnız ona has olduğunu, herkese meyletmediğini söyleyerek kendisini sevgiliye açıklama ihtiyacı duyar:

Dil-i bîmârımı teşrîfiñ ile eylediñ ihyâ

Sevindirdiñ beni ey nev-civân 'ömrüñ mezîd olsun (Kıt. 46/2)

Zann etme meyl eder olur olmaz perîveşe

Tab'im sevince dil-beri böyle güzel sever (G. 38/4)

Râ'if İsmâ'il Paşa, şiirlerinde şekil mükemmelliğinden ziyade söze önem vermiş bir şairdir. Duyguyu ön plana alsa da çoğunlukla hayal derinliği ve orijinal söyleyişten uzaktır. O, klasik üslubu; tasannudan uzak, açık ve külfetsiz söyleyişe dayanan mahallî-folklorik üslupla senteze ulaştıran Nedîm'den etkilenmiş ve şiirlerinde Nedîmâne tarza yer vermiştir. Hatta şairin bazı söyleyişleri, onun yolundan gitmek için gayret ettiğini kanıtlar niteliktedir. Örneğin şu beytinde Râ'if, sevgilinin dağınık zülfü, beyaz fesle görünse sümbül ile saçın beyaz bir güle döneceğini belirtirken benzer şekilde Nedîm, “Sevgilinin amber kokan zülfünü beyaz feste seyret. Şebboyu gör ki yasemin yaprağından kaftanı var” demektedir:

Beyâz fesle görünse o zülf-i jûlîde

Gül-i sefîde döner sümbül ile pîçîde (Râ'if, G. 115/1)

Seyret beyâz fesde o zülf-i mu'anberi

Şeb-bûyu gör ki berk-i semenden kabâsı var (Nedîm, G. 25/3) (Macit, 2016, s. 304)

Râ'if'in anlattığı servi boylu sevgili, yüzüne allık sürüp ona kızılca kıyameti gösterirken Nedîm sevgilisine “Matemin bitmedi mi? Artık şarap içip allık sürmez misin?” diye sormaktadır:

Ol serv-kadd kızılca sürüp rûy-ı aline

Gösterdi ya'nî baña kızılca kıyâmeti (Râ'if, G. 122/4)

Kâfir kızı tükenmedi mi mâtem-i peder

Sâgar çeküp kızılca sürinmez misûñ dahi (Nedîm, G. 154/4) (Macit, 2016, s. 372)

Râ'if, çoğunlukla Nedîm etkisinde olmakla birlikte şiirlerinde klasik üsluba da sıkça yer vermiştir. Hatta bazı noktalarda Fuzûlî ile benzer ifadelerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin şu beytinde Râ'if, sevgili ne kadar eziyet ederse mutluluğunun o kadar artacağını belirtirken benzer şekilde Fuzûlî de bu eziyetler için şükredilmesi gerektiğini, bunların sevgilinin bir inayeti olduğunu söylemektedir:

Artar safâmız ol ne kadar cevır ederse de

Yârîñ cefâsı 'âşıkîñ sîmâ-yı safâsıdır (Râ'if, G. 13/4)

Şükr et Fuzûlî etme figân yâr kılsa cevır

Kim ehl-i 'aşka cevırdır anun inâyeti (Fuzûlî, G. 297/7) (Gölpınarlı, 1961, s. 158)

Şairin âşıkâne tarza meylettiğini vurgulamak için kaleme aldığı bazı beyitler de vardır. Örneğin bir beytinde “Keder nüshasını ısrarla şerh etmeye çalışma. Benim aşk makalem bu fende cüz cüz olur” derken bir başka beytinde ise “Keder hâllerinin efsanesini yayan, benim gibi aşk sözlerini destan hâline getirir” diyerek âşıkâne söyleyişi benimsediğini açıkça belirtmektedir:

Çalışma nusha-i âlâmı def'aten şerhe

Benim makâle-i 'aşkım bu fende cüz cüz olur (Kıt. 62/4)

Fesâne-güster-i hâlât-ı gam olan Râ'if

Benim gibi suhan-ı 'aşk dâstânı yapar (G. 43/6)

Mahallî-folklorik ve klasik üslubun yanı sıra Râ'if'in beyitlerinde yer alan bazı tamlamalarda, Sebki Hindî etkisi de görülmektedir. Hatta Râ'if, bir beytinde Nâ'ilî'nin üslubunu miras olarak aldığı ifade etmektedir. Fakat bu durum, sadece usta bir şairi övmek için söylenmiş sözler olarak anlaşılmalıdır. Çünkü *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı*'nda Sebki Hindî'ye işaret edebilecek tasarruflar, sadece 18. yüzyılın her şairinde görülebilecek kullanımlardan ibarettir:

Bâbâ-yı suhan Nâ'ilîniñ tavrını Râ'if

Ser-mâye-i mevrûs gibi müntakil aldım (G. 78/7)

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda Sebki Hindî'yi çağrıştıran tamlamalarda çoğunlukla soyut kavramların somutlaştırıldığı görülmektedir. Söz konusu tamlamalar şunlardır: "Sandûka-i nisyân" (K. 4/11), "dü çeşm-i fikr" (G. 33/2), "yem-i mahabbet-i dil-ber" (Mfr. 41), "nusha-i emel" (G. 50/4), "ser-çeşme-i melâl" (G. 50/5), "'azm-i miyân-ı yem-i vuslat" (G. 54/3), "perde-i şerm" (G. 54/6), "kemend-i âh" (G. 65/3), "encümengâh-ı gam" (G. 3/1), "âyîne-i 'ibret" (G. 3/3), "peymâne-i vuslat" (G. 3/4), "kavîm-i fikr" (G. 108/6), "ceyş-i gam" (G. 55/3), "bahr-i 'aşk" (G. 73/2), "zevrağçe-i câm-ı gam" (G. 126/7), "bahr-i mahabbet" (G. 127/2), "dâmân-ı işve" (G. 110/1), "pây-ı nâz" (G. 110/1), "semend-i hüsn" (G. 56/2), "ser-tâbe-pây-ı çeşm-i ümîd" (G. 128/3), "çeşm-i ümîd" (G. 57/3), zulmetistân-ı gam (G. 57/4), "bûy-ı safâ-yı 'aşk" (Kıt. 57/2), "kumâş-ı hüsn" (Kıt. 60/1), "ceyb-i tegâfûl" (Kıt. 60/2), "çeşm-i tahayyül" (Kıt. 60/4), "kânûn-ı gam-ı 'aşk" (G. 130/3), külhan-ı ruh (G. 130/3), "meh-i sipihr-i letâfet" (G. 42/1), "zevrağ-süvâr-ı cevri" (Kıt. 61/2), "fânûs-ı hayâl" (G. 113/2), "gül-i hadîka-i nâz" (G. 45/3), "çemensitân-ı hüsn" (Kıt. 62/5).

Şairin şiirlerinde Sebki Hindî etkisinin görüldüğü noktalar sadece belli başlı tamlamalarda ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında *Dîvân*'da sadece birkaç beyitte bu üsluba yer verildiği tespit edilmiştir. Örneğin bu beyitte şair, “Vuslatın sürekli içilen meclisindeki işve mumunun aydınlığı, tahammül kasrının ve köşkün revakının ateş saçanıdır” demektedir:

Fürûg-1 şem‘-i ‘işve bezm-i nûş-â-nûş-1 vuslatda

Şerer-pâş-1 revâk-1 kâh u eyvân-1 tahammüldür (G. 12/2)

Ayrıca 18. yüzyıldaki çözümlenin bir etkisi olarak Râ'if'in müstehcen ifadeler ve küfre başvurduğu, şiir dilini bayağılaştırdığı da görülmektedir. Bu tür ifadelerinde Râ'if, Bosnalı Sâbit'i akla getirmektedir. Söz konusu kullanımlardan bazıları şu şiirlerde yer almaktadır: Mfr. 10, 29, 30, 32, 33; Kıt. 21, 25, 26, 28; G. 84/7 gibi.

Râ'if, üstat şairlerden etkilense de bazı noktalarda kendine has orijinal hayallere yer verebilmiştir. Aşk gamının ateş ocağında yansa da ondan nefret etmeyeceğini; aksine vatani bir ateş ocağı bile olsa, bu durumun hoş karşılanacağını söylemesi gibi imajlar, onun hayal derinliğini gösterir niteliktedir:

Yansa kânûn-1 gam-1 ‘aşka dil etmez nefret

Hoş gelir herkese külhan dahı olsa vatani (G. 130/3)

Sonuç olarak Râ'if İsmâ'il Paşa, devrinin şairleri gibi hemen her üslupta kalem oynatmaya çalışan fakat çoğunlukla klasik üsluba ve Nedîm ile özdeşleşen mahallî-

folklorik söyleyişe meyleden, şekil mükemmelliğinden çok söze önem veren, Türkçeyi şiirlerinin merkezine alarak sade ve külfetsiz söyleyişi tercih eden bir şairdir.

2.3. MUHTEVA

2.3.1. Aşk

Râ'if İsmâ'il Paşa, şiirlerinde beşerî aşkı işleyen lirik bir şairdir. O, aşkı bazen Fuzûlî gibi acı ve hüznün yönleriyle ele alırken bazen de Nedîm gibi aşkın zevk ve neşesi peşinde koşarak hislerini ve isteklerini kayıtsızca sevgiliye yönelten bir âşık olarak karşımıza çıkmaktadır. Fuzûlî, şiirlerinde aşkın verdiği ıstıraptan hoşlandığını belirtirken Nedîm, cüretkâr bir tavırla sevgiliyle kavuşmayı ister. Râ'if ise aşkın bu iki boyutuna da yer vermekle birlikte bazı beyitlerinde âdetâ Fuzûlî ve Nedîm'i iğneler bir tavırla ne aşkın kederine meyilli olduğunu ne de kavuşmayı talep ettiğini belirterek bu cihanın güzel sevenlerine karışmadığını söylemektedir:

Ne mâ'il-i gam-ı 'aşkız ne tâlib-i vaslız

Karışmayız bu cihânın güzel sevenlerine (G. 106/7)

Divan şiiri geleneğinde şair olmak için benimsenmesi gereken en önemli husus, geleneğin belirlediği âşık rol ve hüviyetini kabullenmek ve mutlaka aşkı terennüm etmektir (Akün, 1994, s. 414). Bu teşrifata işaret eden Râ'if, ancak gam hâllerinin efsanesini yayanların kendisi gibi aşk destanları yazabileceğini söylemektedir:

Fesâne-güster-i hâlât-ı gam olan Râ'if

Benim gibi suhan-ı 'aşk dâstânı yapar (G. 43/6)

Aşk, bir deniz olarak tasavvur eden şair, aşk tecrübesini yaşayan herkesi bir dalgıca benzetmektedir. Fakat sevgilinin muhabbet denizi derin olduğu için her dalgıcın bu denizi boylayamayacağını söyleyerek aşkın tahammül ve fedakârlık gerektiren sürecine işaret etmektedir:

Yem-i mahabbet-i dil-ber 'amîkdir ey dil

Ki her şinâver-i deryâ-yı 'aşkı boylayamaz (Mfr. 41)

Aşk, insanı içten içe yakan bir ateştir. Buna tutulan âşık, eziyet ateşlerinde kavrulur. Bu sebeple Râ'if, din düşmanının bile aşkın yakıcı kıvılcımlarının müptelası olup cefa ateşlerinde yanmamasını temenni eder:

Olmasın kimse giriftâr-ı şerâr-ı sûz-ı 'aşk

Yanmasın nâr-ı cefâyâ düşmen-i dînimse de (Mfr. 13)

Şair, aşk temasını işlediği beyitlerinde sosyal hayata dair unsurlara da yer vererek anlatılan aşkın gerçek hayatın içinden geldiğini hissettirmektedir. Örneğin şu beytinde aşkın gül satıcısına, eziyet dikenine takati olmadığını söyleyerek ondan sevgilinin yanağı gibi dikensiz bir gül istemektedir:

Yok nîş-i cevre tâkatim ey gül-fürûş-ı ‘aşk

Ruhsâr-ı yârveş gül-i bî-hâr ver baña (G. 2/4)

O, bazen Fuzûlî gibi gam çekmek için istekli olmayanların aşkı bilemeyeceğini, aşk âleminin garip bir fen olduğunu belirtirken bazen de Nedîm gibi aşk hevesiyle baştan çıkıp servi boylu güzelle Kavacık semtine gittiğini söylemektedir:

Efendi tâlib-i gam olmayan anı bilmez

Bu ‘aşk âlemi de bir turfe fen ki añladamam (G. 84/6)

Başdan çıkardı ‘aşk hevâsı bizi bugün

Gitdik o serv-kadd ile semt-i Kavacıka (Mfr. 46)

Râ’if’in şu beytindeki hayal dünyası da dikkat çekicidir. Âşık, sevgiliye karşı öyle büyük bir aşk beslemektedir ki aşk ateşinin kıvılcımlarından cevvaleler ortaya çıkmaktadır. Sevgili ise âşğın sevdasıyla alay eden, onunla oynayan tavırlar takınması sebebiyle bir ateşbazdır:

Şerâr-ı sûz-ı ‘aşkından olur cevvaler peydâ

O rakkâs-ı füsûnger ey dil âteş-bâzdır gûyâ (G. 4/4)

Divan şiirinde âşık, sevda hastalığına yakalanmış, kanlı göz yaşları döken, eziyet ve kederden inleyen hâliyle sefil bir görünüm sergiler. Dolayısıyla aşk erbabı, rüsva bir hâlde çölde dolaşsa buna şaşılmaz. Çünkü aşk âlemine utanma hanesi inşa edilmemiştir.

Olsa sahrâ-gerd-i rüsvâyî n'ola erbâb-ı 'aşk

Hâne-i neng 'âlem-i 'aşk içre bünyâd olmamış (G. 55/4)

Görüldüğü üzere, Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerindeki aşk, doğrudan beşerî bir mahiyettedir. O, bazı beyitlerinde klasik üslupla geleneğin belirlediği âşık portresini çizerek aşkın verdiği acıları anlatıp bunlardan duyduğu hoşnutluğu dile getirmiş bazen de Nedimâne bir söyleyişle bahsettiği aşkı gerçekliğe yaklaştırmış, vuslatı talep etmiş ve hatta yaşamıştır.

2.3.1.1. Âşık

Divan şiirinde şairliğin temel şartı, şairin kendisini mutlaka âşık pozisyonunda göstermesi ve aşkın getirdiği hâlleri anlatmasıdır (Akün, 1994, s. 414). Bu şiir geleneğinde âşık, ayrılık derdiyle ıstırap çeken, kanlı gözyaşları dökerek feryat eden, sevgilinin tek bir yan bakışı için canını vermeye hazır bir tiptir. Âşığın sinesi de aşkın yarattığı acının en somut belirtilerinden biridir. İstırap, onun sinesinde yaralar aracılığıyla görünür hâle gelir. Öyle ki Râ'if'e göre âşığın dert nüshasını şerh etmeye bile gerek yoktur. Çünkü onun sine sayfasının nakışları, âdeta bir kitap gibi içinde bulunduğu durumu açığa vurmaktadır:

Me'âl-i nusha-i derd-i derûnumu şerhe

Nukûş-ı safha-i sînem yeter kitâb saña (G. 1/3)

Âşık, sevgilinin zülfüne duyduğu tutkununu onu "Mecnun"laşmaya sevk ettiğini; bu aşkın dünyaya ait tüm bağları koparmayı kaçınılmaz kıldığını vurgulamaktadır. Artık sevgilinin saçının hevesiyle delilik çölüne başını koyup Kays gibi bu dünyada evini barkını terk etse yeridir:

Ser-be-sahrâ-yı cünûn olup hevâ-yı zülf ile

Kaysveş 'âlemde terk-i hân-mân etsem gerek (G. 65/4)

Râ'if, divan şiirinde âşığın edilgen ve kader karşısındaki çaresiz konumunu da güzel bir hayalle anlatmaktadır. Ona göre âşığın güzergâhı daima ayrılık çölüdür. Burada gam devesini sürer fakat o devenin yuları bile elinde değildir. Çektiği ıstırabın faili gibi görünse de aslında bu ıstırabı yönlendirme gücünden dahi yoksundur, kendi acısı üzerinde söz sahibi değildir:

Hemîşe bâdiye-i hicrdir güzergâhım

O sârbân-ı gamım ki mehâr elimde degil (G. 72/3)

Sevgiliden ayrı olmanın verdiği üzüntü ise onu sürekli içmeye sevk etmekte ve âşık, mest hâlde sevgilinin eşiğine giderek ondan vuslatı istemektedir. Râ'if ölçüyü öylesine kaçırmış, sevgilinin kapısını o kadar aşındırmıştır ki onun yanında gönlü utanç altında kalmıştır:

Yâriñ yanında zîr-i hacâletde kaldı dil

Mestânelikle o şehe pek çokça varmışız (G. 52/5)

Sevgilinin bizzat kendisine ulaşamayınca da âşığın elinden gelen tek şey, onun hayaliyle teselli bulmaktır. Gönlü her ne kadar kederden yıpranmış olsa da aşk şahına yaraşır bir ziyafet sunmaktan geri durmaz ve sevgilinin hayalini gönül evinde misafir ederek onu eskimiş keder sarayında ağırlar. Böylece şair, yokluk içinde cömertlik ve keder içinde ihtişam gibi klasik bir tezat kurar:

Hayâl-i yâri edip mihmân-ı hâne-i dil

Kühen-serây-ı gama şâh-ı 'aşk zayf verir (Kıt. 48/3)

Divan şiirinde âşığın gözü de onun aşkının en belirgin tezahürlerinden biridir. Aşkın yol açtığı ıstırap sebebiyle sürekli yaş döken göz, şişmiş ve uykusuzluktan kan toplamış bir hâlde tasvir edilir. Âşık, kendisini aşk haremının bekçisi olarak gördüğünden geceleri bir an bile gözünü kırpamaz. Bu nedenle uyku ve rahatlık, artık onun ağlayan gözüne yasaklanmıştır. Hatta sevgiliye kavuşmayı gözlemekten cismi bir dürbüne dönmüştür:

Nigebân-ı harîm-i 'aşk olup şeb-zindedâr oldum

Anıñçün h^vâb u râhat çeşm-i giryâna yasag oldu (G. 118/4)

Ser-tâbe-pây-ı çeşm-i ümîd oldu cismimiz

Rûy-ı visâl gözlemeden dûr-bîn gibi (G. 128/3)

Sevgilinin sert mizacı da âşığın ağlama sebeplerindedir. Bu bağlamda şair, âşıkların gönlünü biriken suların aktığı bir oluğa benzetilir. Bu oluktan akan su ise âşıkların değirmen suyunu andıran, sürekli devridaim eden, tükenmek bilmeyen gözyaşlarıdır. Her ne kadar sevgilinin seng-meşreb oluşu âşığı üzse de ondan gelen cevri ü cefa her zaman baş tacıdır edilir:

O seng-meşrebe mîzâb-ı dilden 'uşşâkı

Sirişk-i dîdeyi çün âb-ı asyâ yürüdür (G. 32/5)

Cevri ser-tâc-ı mübâhâtıdır etsin bildigin

Tahtgâh-ı dilde ol tannâz şâhımdır benim (G. 76/2)

Âşık, sevgilinin ona göstereceği en ufak bir lütuf için bile olağanüstü fedakârlıklar gösterir, canına ayak basması için ona sine kemiklerinden bir merdiven yapar. Bir yandan da onun saçlarını kimlerin okşadığını, amber kokusunu kimlerin içine çektiğini düşünerek ah ve feryat eder:

Sadr-ı câna tek ayak bassın deyü cânânıma

Üstüh^{vân}-ı sîneden bir nerdübân etsem gerek (G. 65/2)

‘Acebâ zülf-i perîşânını kimler ohşar

Kim kokar âh o ‘anber gibi sünbüllerimi (G. 123/6)

Âşığın sevda yüzünden perişan hâle düşmesi yetmezmiş gibi bir de etraftakiler onun düşkün ve hastalıklı hâline kınayarak bakar, onu ayıplama taşlarıyla yaralar:

Bülbül-i bâg-ı gamım bâl ü perim yaralıdır

Seng-endâz-ı melâmetle serim yaralıdır (Kıt. 41/1)

Râ’if, âşığın kederli hâlini klasik âşıkâne söyleyişle dile getirmekle birlikte şiirlerinde şuh ve rint tavra da sıkça yer vermiştir. Bu bağlamda şair, zaman zaman âşığın ıstırabını geçici de olsa unutturan bir neşe ve zevk atmosferi kurar. Gam ve kederden arınmayı sevgiliyle

birlikte diz dize içilecek şarapla mümkün görür ve sevgiliye “Ey şüh! Diz dize ellerimizde kadehlerle oturup gönüllerimizden gam ve kederi defedelim” diye seslenir:

Peymâne-be-kef zânû-be-zânû olup ey şüh

Dilden yine def-i gam u âzâr edelim gel (G. 70/4)

Râ'if İsmâ'il Paşa hem Fuzûlî tarzına hem de Nedimâne üsluba yer verdiğiinden onun şiirlerinde bazen sevgilinin vuslatı için inleyen bazen de ona kavuşmuş bir âşık portresi çizildiği görülür. Örneğin şu beyitlerde kavuşmanın kadir gecesine erişmiş ve şeb-hânedeki sevgiliyle aynı yatakta uyumuş bir âşık anlatılır:

Bi-hamdi'llâh erişdi leyletü'l-kadr-i visâle dil

Ki bu şeb-hânedeki ol mâhla hem-câme-h'âb olduk (Mfr. 21)

Râ'if'in kavuşmayı ele aldığı şu beyitler ise âdeta âşığın vuslat yolunda katettiği merhaleleri gösterir niteliktedir. Öncelikle âşık, rüyalarında sevgiliyle kavuştuğunu görür ve bu rüyaları tabir eder. Buna karşılık kendisi, sevgilinin hülyasına bile giremez. Fakat sevgili, âşığın ona beslediği sevginin derecesini bildiğinden, âşık bir gün mutlaka kavuşma gecesine erişeceğini düşünür. Nihayetinde, sevgilinin yolunda verdiği emekler boşa gitmez ve düşe kalka geçtiği aşk yolundan kavuşma menziline ulaşır:

Ta'bîr-i visâl etmede düşler görüp 'âşık

Yârîñ ise zannım bu ki hülyâsına gelmez (G. 49/5)

İrgürür bir gün olur şâm-ı vasıla Râ'ifâ

Ki bizim mertebe-i mihrimiz ol mâh bilir (G. 23/5)

Erdik hele ser-menzil-i vasla düşe kalka

Yolunda o şûhuñ emegim yuf degildir (G. 39/3)

2.3.1.2. Sevgili

Divan şiiri geleneğinde sevgili, âşığının duygularına karşılık vermeyen, ona ıstırap çektirmekten hoşlanan, sadece yan bakışı bile âşık için lütuf kabul edilen bir tiptir. Öyle ki onun bu sert mizacı, levent tipi ile özdeşleşmesine sebep olmuştur. Râ'if de bu duruma dikkat çekerek her güzelin, letafetin savaş alanını süsleyemeyeceğini, bunun için levendâne bir tarza sahip olması gerektiğini belirtmektedir:

Her şûh olamaz ma'reke-ârâ-yı letâfet

Dil-dârda da tavr-ı levendâne gerekdir (G. 21/2)

Sevgilinin leventlikle anılmasının tek sebebi âşığa uyguladığı duygusal eziyetler değildir. Onun fizikî hususiyetleri de savaş aletlerine benzetilmekte ve sevgili, her yeri savaş alanına çevirebilecek biri olarak görülmektedir. Kâfir sevgilinin gamze, kaş ve dağınık kâkülleri ile nereyi/kimi harap edeceği merak edilir. Onun yumuşak sözleri ise âşığın aklını alır, mest gözleri fikirlerini satar, saçları anlayışını yağmaya verir:

Yine kâkül-i perîşân ü be-dest gamze ebrûlar

‘ Aceb tahrîbe kasdı kâfiriñ kangı taraflardır (G. 16/4)

Alan ‘aklı satan fikri veren yagmâya idrâki

O güftâr-nerm bu çeşm-i mest ol zülf-i kâfirdir (G. 16/5)

Bu özellikleri yanında onun güzelliği dillere destandır. Öyle ki Râ’if, güzelleriyle meşhur İran ve Turan coğrafyalarına baksa da güzellik ülkesinin şahı olan sevgili gibisini görememiştir:

Görmedim bir böyle şâh-ı kişver-i hüsn ü behâ

Nazra saldım deşt-i hüsn İrânına Tûrânına (G. 101/6)

Bu klasik söylemler yanında Râ’if’in sevgiliyle ilgili farklı hayallere de yer verdiği görülmektedir. Örneğin şu beyitte sevgili, tıpkı âşık gibi aşk hevesine düşmüş ve bir fidan boylu güzeli sevmiştir:

Hevâ-yı ‘aşka düşüp bir sehî-kaddi sevmiş

O serv-kad de meger ugramış kavak yeline (G. 107/5)

Râ’if’in şiirlerinde sevgilinin giyimine dair tasvirler de yer alır. Onun sevgilisi, allı yeşilli elbiseler giyerek âdeta bayramlarda süslenen ağaçlara benzemektedir:

Allı yeşilli câmelerin zîb-i dûş edip

Çün nahl-ı sûr zînet-i âgûş-ı cân olur (G. 27/3)

Sevgilinin saçları ise kozmik ve kutsal unsurlarla ilişki içerisinde anlatılır. Onun siyah kâkülleri, en kıymetli ve kutsal gecelerden olan Kadir gecesini çağrıştırır. Saçlarının külâhın altından yüzüne dökülmesi ise Kadir gecesinin, ayın doğuş yerinden zuhur etmesi gibidir:

Kâküllerin ki zîr-i külehden zuhûr eder

San şâm-ı Kadr matla‘-ı mehden zuhûr eder (G. 26/1)

Kâküller, aşkın tehlikeli alanlarındandır. Bu sebeple âşık, sevgilinin kâkülünün aşk sırrına adım atmamalı, bu sırlarla dolu alana yaklaşmamalıdır. Çünkü kâkül, bir yandan kokusu ve güzelliğiyle âşığı kendisine çekerken diğer yandan da karanlığı ve kıvrımlarıyla helak eder. Dolayısıyla dışarıdan bakıldığında yılan gibi sessiz ve cazip görünen fakat doğası gereği tehlikeli bir unsurdur. Âşık da dikkat etmeli, bu uyuyan yılanın başına basıp kendisini felakete sürüklememelidir:

Kadem-nih-i sır-ı sevdâ-yı kâkül etme dili

Uzak dolaş ki basarsın uyur yılan başına (G. 105/5)

Sevgilinin saçı siyah, güzel kokulu ve kıvrımlı oluşu sebebiyle çiçeklerden en çok sümbüle benzetilmektedir. Öyle ki âşık, sevgilinin fesinin altından görünenin kâkül mü yoksa yaş tahtada baş göstermiş bir sümbül mü olduğunu ayırt edemez:

Zîr-i fesden gâhice gösterdiği kâkül müdür

Yâ meger yaş tahtada ser-dâde bir sünbül müdür (G. 17/2)

Râ'if İsmâ'îl Paşa, devrindeki orijinal benzetmelere ve gelenek dışı söyleyişlere olan ilgiye kayıtsız kalamamış şairlerdendir. O da çağdaşları gibi gelenekte belirlenmiş sevgili tipinin dışına çıkarak sarışın güzellere gönlünü kaptırmaktan kendini alıkoyamamıştır:

Kapılmasın da dil ü cân Râ'ifâ n'itsin

Ol iki çeşm-i sihr-sâz u sırma-fitenlerine (G. 106/9)

Gelenekte belirlenmiş sevgili tipinin gözleri de saçları gibi siyahtır. Bu siyah gözler, âşığı esir eden, düzeni bozup huzuru yok eden bir etkiye sahiptir. Âşık da etrafta yaşanan kargaşanın kaynağını sevgilinin siyah gözlerine bağlar:

Ben añladım bu sûziş-i gûlgule bâ'isi

Hep fitneler o çeşm-i siyehden zuhûr eder (G. 26/3)

Her ne kadar gelenekteki sevgili tipinin gözleri siyah olsa da 18. yüzyılda yaşanan çözülme ve sevgili tipinin farklılaşması, gerçek hayattan yansıyan güzellere şiiire dâhil edilmesi gibi hususlar sebebiyle şairler, şiiirlerinde sarı saçlı, mavi gözlü güzellere yer vermişlerdir (Horata, 2019, s. 47-48). Râ'if İsmâ'îl Paşa da bir müfredinde Mevlevihane'de gördüğü mavi gözlü güzelden bahsetmiştir:

Mevlevî-hânedede ol çeşm-i kebûdu gördüm

Döndürürdü ser-i ‘uşşâka karâkır-ı çarhı (Mfr. 34)

Şairin göz ve saç rengi konusundaki bu ikili kullanımları, sevgilinin diğer güzellik unsurlarında da görülmektedir. Örneğin gelenekte idealize edilmiş sevgili tipi, gençlik ve canlılıkla anılmaktadır. Bu bağlamda Râ’if, bir tıfıl olarak anlattığı sevgilisinden kavuşma nakdini istediğinde, sevgilinin bunu bir oyun algılayıp “çift mi tek mi” diye sorduğunu belirtirken bir başka beyitte ise baharın bitiminde hazanın gelmesinden hareketle sevgilinin de bir gün yaşlanacağını ve yanağının renginin solacağını düşünerek bu fânilik karşısında üzülmemektedir:

Nakdîne-i vaslın taleb etdikde o tıflîñ

Bâzîçe sanıp ‘âşka der çift mi tek mi (G. 126/2)

Bâg-ı hüsn hazânla pejmürde olmasa

‘Âlemde âh reng-i ruh-ı yâr solmasa (G. 103/1)

Başka bir beyitte ise sevgili, nazla büyütülmüş, korunmuş ve henüz dünyaya tam açılmamış bir çocuk olarak tahayyül edilir. Bu durumda onun nazlı hâli ve âşığa yaklaşmamasının sebebi, tegafül yerine süttten yeni kesilmiş bir çocuğun çekingenliğini andıran masumiyet olarak sunulur:

Sokulmazsîñ kuzum koyna nedir bu vahşîñ bilmem

Henûz ey tıfl-ı nâzım yohsa mâderden mi irildiñ (G. 64/5)

Râ'if, sevgilinin güzellik unsurlarını sosyal hayattan alınan ögelerle ilişkilendirerek orijinal tasvirlerle de ele almıştır. Nitekim aşağıdaki beyitte sevgili, gl renkli elbise giyen bir terzi güzeli olarak tasavvur edilmiş ve terzilik mesleğinden hareketle kirpikleri iğneye benzetilmiştir. Bu hâliyle sevgili, kirpik iğnelerini âşığın can ipliğine batırmakta, hatta onu kırıp geçirmektir:

Sokar szen-i mjđana rişte-i cnı

O şh-ı derz-i glgn-kab kırar geçirir (G. 18/2)

şairin kimi örneklerde ise sevgiliyi ve onun güzellik unsurlarını mimari ve din sembollerle ele aldığı görülmektedir. şekil itibarıyla mihraba benzeyen kaş sayesinde sevgilinin yüzü, ibadet meknı hüviyeti kazanmaktadır. Bu bağlamda R'if, talep edilen kblenin, sevgilinin iki kaşında aranması gerektiğini söyler. Çünkü güzellik Kbe'sinin mihrabı odur. Öyle ki zahit, sevgilinin güzellik Kudüs'nn mihrabı olan kaşlarını görünce Mescid-i Aksa'ya bile gitmez:

Kble-i matlabı gel tk-ı d ebrda ara

Ka'be-i hsnde mihrb ki derler o budur (G. 15/4)

Mihrb-ı d ebrsu görüp Kuds-i behn

Zhid ne 'aceb Mescid-i Akssına gelmez (G. 49/7)

R'if, sevgilinin güzelliğini okunup yorumlanan bir kitap olarak tahayyül ettiğinde ise ona kavuşma ümidini fal açma sembolü üzerinden anlatır. Güzellik kitabını atığında da ilk olarak sevgilinin yüzü ile karşılaşır. Aynı zamanda bu beytin, gazelin matlaı olarak

kaleme alındığı düşünülürken şairin anlatılan hayale yapısal bir işlev yüklediği de düşünülebilir:

Açınca fâl o mehiñ hüsnünüñ kitâbından

Cemâli matla'ı çıkdı visâli bâbından (G. 95/1)

Şairin, sevgilinin güzellik unsurlarını nükteli biçimde ele aldığı örnekler de bulunmaktadır. Bu bağlamda bir beytinde kavuşma sofrasına henüz arzuyla dudak bile uzatmamışken sevgilinin biber gibi olan beninin ağzını yaktığını belirtirken diğerinde ise dudaklarını kırmızılığında ve tadından dolayı şekerle teşbih ederek yeni çıkan ayva tüylerini, şeker etrafında toplanan karınca olarak tahayyül eder:

Hvân-ı visâle leb-zede-i h^vâhiş olmadan

Ey hâl yakdıñ agzımı bilmem biber misiñ (G. 69/2)

Kaplayınca hatt-ı nev gird-i leb-i yâri hemân

Şekker etrâfına cem'iyet eden mûra döner (Kıt. 26/4)

Divan şiirinde sevgilinin söz konusu edildiği unsurlar, yalnızca fizikî özellikleri değildir. Onun âşığa verdiği vaatler, busesi, bulunduğu semt, eşiği ve kapısı gibi mekânsal ve sembolik unsurlar da âşık için arzu nesnesi olarak değerlendirilir. Örneğin onun bir busesi, âşık için erişilmesi zor bir lütuftur. Sevgilinin yanağı gül olarak düşünülürken gerçekleşecek kavuşma bir bahçe, âşık ise buradan gül toplayan konumdadır:

Gül-çîn olalım bâg-ı visâliñden efendim

Lutf eyle ki gül-bûse-i ruhsâr edelim gel (G. 70/3)

Sevgilinin verdiği vaatler ise âşığın geçici bir sevinç yaşamasına vesile olmakla birlikte bunların yerine getirilmemesi, sevgilinin vurdumduymaz tavrını görünür kılan bir işlev üstlenir. Dolayısıyla verilen sözler, fiilî bir karşılıktan ziyade âşığı aşk hâlinde tutmaya yarayan, sabır ve beklentiyle sınıyan bir vasıta olarak kurgulanır. Bu sebeple Râ'if, sevgili vuslatı kabul edip bunu açıkça söylese bile buna inanmamak gerektiğini, onun vaatlerinin çoğunlukla yalan olduğunu vurgular:

Olsa rübûde vaslını ikrâr ederse de

Dil-berleriñ mevâ'idi ekser yalan olur (G. 28/5)

Her ne kadar sevgili verdiği sözleri yerine getirmese de âşık bunların gerçekleşmesini arzuladığı için sevgiliden bir lütuf sözü rica etmek amacıyla onun kapısını aşındırır durur. Bu yolda feryat etmek, kapısında inim inim inlemek âşık için gam değildir. O, sadece bu iniltileriyle sevgiliyi huzursuz etmekten çekinir:

Recâ-yı va' de-i lutf ile muglîm-i mîrim

Der-i visâli eskitdi yâre vara gele (Kıt. 29/2)

Ser-i kûyunda bu şeb gam yemem feryâdıma ammâ

Seni ey tıfl-ı nâzım korkarım kim bî-huzûr etdim (G. 81/5)

Bazen de sevgili, kibir ve işveden kaynaklanan bir sarhoşluk içinde tasvir edilir. Bu doğrultuda mest hâli, geçici bir durum olmaktan çıkarak onun karakterini yansıtır. Nitekim sevgili, akşam ne yediği sorulsa bunu dahi bilemeyecek ölçüde nahvet ve işveyle kendinden geçmiştir:

Olmuş o kadar mest-i mey-i nahvet ü 'işve

Bilmez o perî sorsalar ahşâm yediginden (G. 93/2)

Görüldüğü üzere, Râ'if İsmâ'il Paşa şiiirlerinde iki farklı sevgili tipine de yer vermiştir. Bir yanda geleneğin belirlediği; saç, kaş, gözü siyah, beli kıl kadar ince, boyu servi gibi uzun olan ve bu özellikleriyle gerçek hayattan uzaklaşan sevgili tipi vardır. Diğer yanda ise saç sarı, gözü mavi, yanağına kızılca (allık) süren, külahını eğri takan, üzerine kırmızı ve yeşil renkli elbiseler giyen, bazen terzilik bazen de çarşıda kavuk satıcılığı yapan ve bu vasıflarıyla sosyal hayatın içinden yansıyan güzeller yer almıştır.

2.3.1.3. Rakip

Divan şiiirinde rakip, aşk üçgeninin bir diğer parçasıdır. Şiiirlerde, kelimenin “rakabe” (gözleme) kökünden gelmesiyle bağlantılı olarak sevgilinin etrafında bulunup onu koruyan gözcü hüviyetindeki rakip ile âşıkla rekabet hâlindeki başka bir âşık olmak üzere iki farklı rakipten söz edildiği görülür (Şentürk, 1997, s. 341-342). Bunların ortak noktası, sevgili ile âşık arasına girerek engel teşkil etmeleridir. *Râ'if İsmâ'il Paşa Divânı*'nda rakibin her iki anlamına da yer verilmiştir. Nitekim şu beyitte sevgilinin yolundaki âşığın, gölgesi tarafından adım adım takip edilerek gözetlenmesi ve bu takip yoluyla görünür kılınp ele verilmesi bakımından rakibin gözetleyici ve engel teşkil edici işlevi ortaya konulmaktadır:

Eger zencîr ile bend etseler durmaz gönül ammâ

Rakîb olur baña sâyetem reh-i dil-dâra düşdükce (G. 97/3)

Rakibin “gözcü” benzeri bir anlamda sevgiliyle ilişkilendirilerek kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Bu tür söylemlerde âşığın yaşadığı duygunun rekabet veya kıskançlıktan ziyade korku olması, rakibin hangi konumda görüldüğünün belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Çünkü âşık, gözcü figürlerden çekinir. Bu sebeple şair, onların yarattığı korkunun kendisini kuşattığını ve sevgilinin seslenişinin dahi zihninde rakipleri çağrıştırdığını belirtir. Bir başka beyitte ise Tüfengî-zâde adlı güzeli ıssız bir eve çektiğini ancak gözcülerinin durumu işitmesinden korktuğunu ifade eder:

Ol mertebe almış beni havfi ki rakîbiñ

Agyâr gelir hâtıra dil-dâr inilese (G. 108/7)

Tüfengî-zâdeyi tenhâca hâneye itdim

Rakîb işitmeye şeytân kulagina kurşun (Mfr. 39)

Görüldüğü üzere Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerinde rakip kavramı, yer yer sevgilinin çevresinde bulunan ve onu gözetleyerek âşığın sevgiliye yaklaşmasını engelleyen bir unsur olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte rakibin bu gözcü niteliğinden ziyade âşıkla doğrudan rekabet hâlinde olan üçüncü bir kişi olarak ele alındığı beyitlerin sayısı daha fazladır. Bu bağlamda aşağıdaki beyitte şair emek, sabır ve süreklilikle beslediği vuslat meyvesinin rakip tarafından alındığını ve sevgilinin, rakibin iç yangınını söndürürken kendisinin sel gibi göz yaşı karşısında ateş kesildiğini dile getirir:

Ben yetişdirdim velî agyâr aldı mîvesin

Hâsıl-ı gülzâr-ı ‘ömrüm bir fidânım var idi (G. 124/10)

Gayrınıñ sûz-ı derûnun eder itfâ la‘li

‘Âşıkıñ seyl-i sirişkin göricek âteş olur (Kıt. 56/2)

Bu aşk üçgeninde sevgili, her daim âşığın gönlünü vîran ederken kötü sözlü rakiplerin ülkesini/gönlünü bayındır hâle getirir. Buna karşılık âşık, çaresiz gönlüne istiğna, sitem ve eziyet layık görülürken rakiplere vefa gösterilmesine katlanamaz:

Yıkıp derûnumu vîrân eder benim dil-dâr

Hemîşe hıttâ-i agyâr-ı bed-gümânı yapar (G. 43/2)

Dil-i bî-çâreye cevri ü sitem ü istignâ

Gayrıya mihr-i vefâyı çekemem sultânım (G. 80/4)

2.3.2. Dinî-Tasavvufî ve Hikemî Unsurlar

Divan şiirinde aşk, evrenin yaratılış sebebi kabul edilir. Aşk temasını doğrudan ilahi mahiyette ele alan şairler bulunduğu gibi beşerî aşkın anlatımını ilahi aşkı ifade etmede bir araç olarak görenler de vardır. Evrendeki tüm varlıkların, tek vücut sahibi olan Allah’ın tecellisi olduğu tasavvuf düşüncesinden hareketle beşerî aşk, ilahi aşka ulaşmada bir merhale olarak görülmüştür (Üstüner, 2008, s. 282). Bunun bir getirisi olarak divan

şairinin aşk, sevgili ve âşık temaları, aşkın mecazi boyutunda da ilahi aşka özgü ifade kalıplarının kullanılmasına imkân tanıyacak şekilde kurgulanmıştır.

Mecazi aşkı, şiirlerinin temeline yerleştiren şairler bile bazı noktalarda bu aşkın, ilahi aşka giden yolda gerekli olduğunu söylemiştir. Tasavvufi söyleyişe yalnızca birkaç beytinde yer veren Râ'if İsmâ'il Paşa da gönülde mecazi aşkın ortaya çıkışının boşuna olmadığını, bunun bir hikmete bağlı bulunduğunu ve insanı hakikate ulaştırdığını belirtmiştir:

Eder hakîkate vâsıl degil tehî dilde

Zuhûr-ı 'aşk-ı mecâzı li-hikmetindir hep (G. 6/4)

Ona göre âşığın gönlü, mecazi aşktan muhafaza edilmişse de bunun için dertlenilmemelidir. Çünkü gönülde tükenmeyecek gerçek bir aşk hazinesi vardır:

Masûn ise göñül 'aşk-ı mecâzîden ne gam yersin

Dükenmez dilde bir gencîne-i 'aşk-ı hakîkî var (Mfr. 28)

Bu anlayış doğrultusunda hakiki aşka yönelen âşık, artık dünyaya ve kesrete ait değerlerle bağını gevşetir. Tasavvufi düşüncede bu yönelik meyhane, saki ve şarap sembolleri etrafında ifade edilir. Meyhane, hakikat meclisini; saki, âşığı irşat eden mürşidi; şarap ise ilahi aşkı simgeler. Bu meclisin lezzetine erişen âşık, vahdet meclisinin çeşnilerinin tadına varmıştır. Artık kesret cemiyetine bulaşmaz:

Lezzet-şinâs-ı çâşnî-i bezm-i vahdetim

Âlûdegî-i encümen-i kesret eylemem (G. 83/4)

Bu düşüncedeki âşık, içeceği ilahi aşk şarabıyla vahdet sarhoşluğuna ulaşmayı ve sarhoşluk vasıtasıyla hakikat neşesinin ortaya çıkmasını arzular. Çünkü hakikatler, mest olma yoluyla görünür hâle gelir:

Gör neş'e-i hakîkati ser-mest-i vahdet ol

Bezm-i cefâda bâde-i bî-derd ü renc ara (G. 102/3)

Vahdet idrakine ulaşan âşık için hakikatin görünmesi, dünyanın mahiyetinin de ortaya çıkması anlamına gelir. Bu bakışta dünya, hakikatin kendisi değil, onun geçici bir yansımasıdır (Üstüner, 2008, s. 279, 281). Şair, bu düşüncüyü örnekleme yoluyla somutlaştırarak dünyayı su dolu bir havuza benzetir. Ona göre eşyaların sudaki görüntüsü nasıl suya bağlıysa, dünyanın görünen varlığı da geçici bir akis mahiyetindedir. Berrak su, eşyayı görünür kılar; fakat bu görüntü ne eşyanın kendisidir ne de kalıcıdır. Tıpkı bu fânî dünyanın, Allah'ın bir tecellisi olarak varlık kazanması gibi:

Nümâyândır fenâ-yı dehr-i dîn âb-ı musaffâdan

Çekilse âbı havzıñ zerre kalmaz 'aks-i eşyâdan (Mat. 2)

Söz konusu fenâ-tecellî kavramları etrafında şekillenen tasavvufî anlayışın merkezinde ise insan-ı kâmil telakkisinin en olgun örneği olarak Hz. Muhammed yer alır. Râ'if İsmâ'il Paşa da peygamberin mübarek ve tertemiz zatının herkesin dayanağı olduğunu söyleyerek onu zikreden asla hüsranda kalmayacağını vurgular:

Mübârek zât-ı pâkiñ püşt-bân-ı hâss u 'âmm oldu

Saňa ümmet olanlar dü cihân içre be-nâm oldu

Seni yâd eyleyen hüsrânda kalmaz yâ Resûla'llâh

Ki zıkr-i ism-i pâkiñ bâ'is-i hüsn-i hitâm oldu (Kıt. 1)

Bununla birlikte Râ'if İsmâ'il Paşa, şiirlerinde ağırlıklı olarak âşıkâne ve şûhâne tarza yer veren bir şairdir. Dolayısıyla tasavvufi ve hikemi mahiyetteki söyleyişler onun şiirlerinde sınırlı bir yer tutar. Söz konusu söyleyişlerinde de Râ'if, kendisine küçük bir karınca bile olsa düşmanını hakir görmemeyi, basiret gözünü bir mikroskop gibi açmayı öğütlemekte; bu dünyanın zevki için ince eleyip sık dokumanın yersiz olduğunu, her şeyin bir gün gelip geçeceğini söylemektedir:

Görme hakîr hasmıñı mûr zâ'if ise

Aç dîde-i basîretiñi hurde-bîn gibi (G. 128/2)

Fıkr-i dakîk eyleme zevk-i cihân için

Gırbâl-i arza dâne-i hadrâ gelir geçer (G. 35/3)

Bu hikemi söyleyişlerde Râ'if, kibir mefhumuna da temas eder. Ona göre kibir dağının tepesinde uçanların âlem sahasına inişi alçak yerlere denk gelir. Zira kibir, insanı gerçekte yüceltmez. Aksine son durak, pestlik/alçaklık ile sonuçlanır:

Bâlâ-revân-ı kûh-ı tekebbür olanlarıñ

Cây-ı nüzûlu sâha-i 'âlemde pest olur (G. 40/4)

2.3.3. Sosyal Hayata Dair Unsurlar

Divan şiiri çoğunlukla aşk ve tasavvuf gibi soyut konularla anılsa da Osmanlı toplumunun sosyal hayatına dair pek çok izi de bünyesinde barındırır. Bazı şairler gündelik yaşantıyı doğrudan tasvir etmek yerine türlü benzetmelerle şiirlerine yansıtıırken bazıları şehir yaşamı, sosyal hayattan tipler, meslekler, ritüeller, eğlence ve törenler gibi unsurları eserlerine doğrudan dâhil etmeyi bir üslup özelliği olarak benimsemiştir. Bu mahallî söyleyişler sayesinde şairler, kimi noktalarda anlattığı sevgiliyi idealize edilmiş boyutundan çıkararak gerçek hayattan yansımalarıyla, giyim ve kuşamlarıyla hatta isimleriyle doğrudan sunabilmiştir. Râ'if İsmâ'il Paşa da klasik üslup ile mahallî-folklorik üslubu harmanlayarak şiirlerinde bu konulara yer vermeye özen gösteren şairlerdendir. Onun şiirlerinde içtimai hayattan yansıyan tipler, mekânlar, alışveriş usulleri, vergiler, giyim-kuşam, tatlılar, yiyecek-içecek kültürü, oyunlar, eşyalar, tedavi yöntemleri gibi pek çok unsur gözlemlenebilir.

2.3.3.1. Toplumsal Hayattan Yansıyan Tipler

Divan şiirinde sosyal hayatın içinden gelen tipler, şairin çevresinde gözlemlediği günlük yaşam unsurlarını şiirlerine taşıyabilmesi için önemli bir araçtır. Bunlar hem saray çevresinden hem de halkın içinden olabilmektedir. Râ'if İsmâ'il Paşa, saraydan şahsiyetlere daha çok onlara kaside sunma amacıyla yer vermiştir. Bunun yanında onun şiirlerinde dikkat çekici bir biçimde halkın içinden tiplerin bulunduğu da görülür. O, bazen aşkın gül satıcısından sevgilinin yanağı gibi dikensiz bir gül isteyen âşığı bazen de gül renkli kaftan giyen ve terzilik mesleğiyle iştiğal eden bir sevgiliyi anlatır:

Sokar sūzen-i müjgâna rişte-i cânı

O şûh-ı derzî-i gülgûn-kabâ kırar geçirir (G. 18/2)

Yok nîş-i cevre tâkatim ey gül-fürûş-ı aşk

Ruhsâr-ı yârveş gül-i bî-hâr ver baña (G. 2/4)

Kimi zaman sevgilinin beninin tohuma benzemesinden hareketle âşığın gönlü, tarım ürünlerinden aşr vergisi alan bir zeamet beyi olarak tasavvur edilirken kimi zaman da rakip, sevgiliden öpücük vergisi alan bir şuh taciri olarak düşünülür:

Bâtıl rakîb her geh alır bâç-ı bûsesin

Gâhî o şûh tâcirin aşık da haklasın (G. 91/2)

Murg-ı hüsnü yuvasın buldu dil ol vahşiniñ

‘Aşr alır dâne-i hâlden ki ze‘âmet begidir (Kıt. 51/1)

Bunlara ek olarak Râ’if İsmâ’îl Paşa bazen sosyal hayattan alınan unsurları, sevgili ve onun etrafındaki konularla ilişkilendirmek amacıyla birer imge olarak kullanmakla yetinmeyip anlatılan güzelin adını veya lakabını doğrudan şiirlerine dâhil etmiştir. Bu sayede şair, sevgilinin kişiliği veya sosyal konumu gibi bireysel özelliklerini anarak aşkı hem kişisel hem de toplumsal bağlamda görünür kılmıştır. Örneğin Kavukçu-zâde lakaplı bir güzelden bahseden şair, sevgilinin sadece adını anmakla kalmaz, onun pazarda kavuk satan bir kişi olduğunu belirterek sosyal meşguliyetini de dile getirir:

Kavukcu-zâde şûhun ol 'arak-çîn alsam âgûşa

Bu bâzâr sahnında n'olur bir tâkye kapsam ben (Kıt. 33/1)

Kavukçu-zâde adlı sevgilinin dışında Râ'if İsmâ'il Paşa, Tüfengî-zâde ve Hüseyin adlı güzellerden de bahsetmektedir. Ayrıca Ahmed isimli biri için doğrudan bir kıta nazmetmiş ve onun adını redif olarak kullanmıştır. Bu şiirde Ahmed'in gerdanına dökülen kâküllerini sümbül ile ilişkilendirirken güzel yüzünün rengi karşısında inleyen âşık ise bülbül olarak düşünülmüştür:

Gerdânına dökülse kaçan kâkül Ahmedîñ

Olur rübûde bir çemene sünbül Ahmedîñ

Bakdıkca reng-i rûyuna zâr olsa dil n'ola

Oldum cemâli bâgına bülbül gül Ahmedîñ (Kıt. 59)

2.3.3.2. Giyim-Kuşam

Kıyafetler; rengi, biçimi ve üzerindeki desenleriyle baştan ayağa insan ruhunun estetik anlayışının tezahürüdür (Öztoprak, 2010, s. 104). Bu bağlamda bazı divan şairleri de şiirlerinde sevgilinin dış görünüşünü tasvir ederken kıyafetlerine değinerek hem estetik zevki hem de toplumsal hayatı yansıtmıştır. *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı* da bu konuda zengin örnekler barındırmaktadır. Şair, sevgilinin beline bağladığı futa, başına taktığı beyaz fes, üzerine aldığı gül renkli kaba ve giydiği şalvar gibi pek çok kıyafetine yer vermiştir. Bu durum, onun şiirlerinde yer alan sevgililerin, doğrudan çevresinde gözlemlendiği, giyim kuşamlarıyla gerçekçi biçimde tasvir ettiği güzeller olduğunu göstermektedir. Örneğin şu beytinde Râ'if, sevgilisinin kırmızı ve yeşil renkler taşıyan

elbisesini üzerine aldığını ve bu hâliyle bayramlarda süslenen ağaçlar gibi ihtişamlı görüldüğünü belirtir:

Allı yeşilli câmelerin zîb-i dût edip

Çün nahl-i sûr zînet-i âgûş-ı cân olur (G. 27/3)

Bazen de şair, sadece sevgilinin dış görünüşünü tasvir etmekle kalmaz onun elbisesindeki bir renkten hareketle sosyal hayata dair başka unsurları da şiirine dâhil eder. Örneğin bu beyitte genç fidan olarak betimlediği sevgilisinin yeşil bir elbise giydiğini belirtir ve alışılmadık bir biçimde onu, İstanbul'un mesire alanlarından biri olan Kavacık'a¹² benzetir:

Ol nev-nihâl câme-i sebzle beñziyor

Gülşen-serâ-yı hüsn ü behâda Kavacıka (Mfr. 45)

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerinde sevgilinin giyim kuşamına dair manzaralar, üstünkörü betimlemelerle sınırlı kalmaz. Şair, bazı beyitlerinde söz konusu ettiği kıyafetlerin üzerindeki küçük detaylara da yer verir. Örneğin birçok beyitte şairin, sevgilisinin kıyafetindeki altın renkli düğmeleri özellikle vurguladığı görülür:

Açsıñ ki o zer tûgmeleri ben de açayım

Görsüñ hele gencîne-i dilden nelerim var (Kıt. 45/2)

¹² Kavacık isimli mesire alanı için bk. Aktaran Sarıkaya, 2023, s. 215.

Ol perîniñ Râ' ifâ çöz tügme-i zerrînini

Sîne-i sîmînin aç genc-i visâle nâ'il ol (G. 73/6)

2.3.3.3. Yiyecek ve İçecekler

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda yer alan yiyecek ve içecekler arasında gül-be-şeker, yoğurt, turta, sakız, hanzal (Ebucehil karpuzu/acı hıyar), kebab, cızbız kebabı, sirkencebin şerbeti, ney-şeker, kand-i mükerrer gibi örnekler bulunmaktadır. Şair, ney-şeker/şeker kamışı ve gül-be-şeker vb. tatlı türlerini en çok ifade gücünü belirtmek için kullanmıştır. Örneğin şeker kamışı, şairin kalemine benzetilirken bu kalemden dökülen sözler ise şekere teşbih edilir. Sözlerin lezzeti ise kelle şekerinin/kand-i mükerrerin tadını andırır:

Şekkerveş akdı ney-şeker-i hâmeden suhan

Tûtî-i tab'îñ agzını açdırdı kandimiz (K. 8/7)

Her söz ki kilik-i ney-şekeriñden zuhûr eder

Añdırsa n'ola lezzet-i kand-i mükerreri (K. 3/6)

Şair, nazmettiği bir kasidesinde şiirini sunduğu şahsı överken onun cömertliğinin tadına bakan kişinin, gül-be-şekerin tadını bile Ebucehil karpuzu kadar acı bulacağını ifade etmektedir:

Cezb eyleseydi şebnem-i halk-ı mekârimin

Hanzal bulurdu zâ'ika-i gül-be-şekeri (K. 1/28)

Söz konusu tatlı türleri, şairin ifade gücünü ve devlet büyüğüne yönelik övgüsünü yansıtanın yanı sıra sevgilinin dudağının vasfında da benzetme unsuru olarak kullanılır. Bu bağlamda gül-be-şeker, sevgilinin dudağına tat ve renk bakımından benzetilirken; kand-i mükerrer¹³ ise bu hususlara ek olarak adında yer alan “mükerrer” ifadesi sayesinde dudağın iki parçasını, yani alt ve üst dudağı birlikte işaret etmektedir:

Olunca sürhî-i gül-berg-i 'ârızı hem-reng

O la'1-i nâb halâvetde gül-be-şekker olur (G. 45/2)

Agzımda kaldı lezzeti ey Yûsuf-ı hüsn

Kand-i mükerrerini tekrar ver bana (G. 2/6)

Sevgilinin dudağının söz konusu edildiği başka bir örnekte ise âşık, sevgilinin ağzından sakız almak istemektedir. Bu söyleyiş, sakız çiğneyen bir güzelin bulunduğu canlı ve gündelik bir sahneyi çağrıştırmakta; dudağı sadece bir güzellik unsuru olmanın ötesine taşıyarak sosyal hayatın içinden bir sevgili tahayyülünü yansıtmaktadır:

Sadâ-yı h^vâhişimiz gûşuna çalınmaz mı

Dehân-ı duhter-i rezden *sakız* alınmaz mı (G. 120/1)

¹³ Kand-i mükerrer ve sevgilinin dudağı ile ilgili benzetme için bk. Hüseyin Remzî, 1305, s. 150.

Tatlıların yanı sıra ekşi şerbetler de Râ'if'in şiirlerinde yer almaktadır. Nitekim şair, bir beytinde dönemin gündelik yaşamında sirke ve balın karıştırılmasıyla hazırlanarak safrayı söndürmek, harareti kesmek gibi türlü şifaları bulunduğu inanan ve bu sebeple sıkça tüketilen ekşi şerbetin her derde çare oluşunu işlemiştir (Onay, 2023, s. 364):

Kasdın hüküm-i mutlaka ger intisâb ise

Ol çâre-sâz derdlere *sirkencebîn* gibi (G. 128/4)

Sirkencebin gibi kafur da şifa bağlamında ele alınan unsurlardandır (Onay, 2023, s. 213). Şair, kafurun beyaz renkli olması sebebiyle onu, sevgilinin gerdanı ile ilişkilendirir ve maddenin hekimlikte de kullanılmasına telmihte bulunarak sevgilinin gerdanının âşığın yaralarına deva olacağını belirtir:

Bak bak o sîm-gerden-i kâfûr-gûnuna

Zahm-ı derûn-ı zâra devâlar mübâregi (G. 117/7)

Kebap ise *Dîvân*'da daha çok klasik şiirin hayal dünyasında olduğu gibi âşığın aşk ateşiyle yanmış hâlini tasvir etmek için kullanılmıştır. Ancak kim için nazmettiği bilinmeyen bir kıtada şair, bu yerleşik kullanımdan farklı biçimde memduhun cömertlik devesi cızbız kebabı olmuşken bunun karşısında ne zamana kadar ekmeksiz/aç kalacağını sorarak ihsan talebinde bulunur:

Mîrime niceye dek böyle kılalım nânsız biz

Üştür-i sehâ-i cûdunda kebâb-ı cızbız (Kıt. 43/1)

2.3.3.4. Kavim, Bölge/Ülke, Şehir Adları

Divan şiirinde kavim adlarını söz konusu edilmesi, bu etnik gruplarla ilgili olarak zihinlerde yerleşmiş niteliklerin sembolik ve kültürel çağrışım gücünden yararlanma amacı taşımaktadır. Râ'if İsmâ'il Paşa da genellikle bu maksatla şiirlerinde Tatar, Türk, Moğol, Ağvan ve Hindu gibi kavimlerin adını anmıştır.

Divan şiirinde Tatar kavmi, çoğunlukla Moğollar ile ilişkili olarak kullanılmıştır. Özellikle Cengiz Han'ın güçlü ordu teşkilatına "Moğol-Tatar Ordusu" denilmesi ve bu ordunun gerçekleştirdiği istila sebebiyle Tatarlar; akıncı, çapulcu, yağmacı, zalim vb. hususiyetleriyle Türk hafızasında yer bulmuştur (Sharafullina, 2017, s. 8). Divan şairleri de Tatarların bu özelliklerinden yola çıkarak onları, sevgilinin gamzesiyle benzerlik ilgisi içerisinde ele almıştır. Bu doğrultuda Râ'if, bir beytinde sevgilinin fitneler çıkaran gamzesinin Tatarının, âşığın aklını ve canını talan ettiğini belirtmiştir:

Tâtâr-ı gamze-i fiten-engîzi ol mehiñ

Tâlân etdi 'akl-ı girân-kadr-i cânımı (G. 116/4)

Şairin Nebîh ve Ârif ile müşterek kaleme aldığı şehrengizde ise Çinliler de yakıp yıkma konusunda Tatarlara benzetilir. Bu bağlamda sevgilinin Tatar gamzesi, Çin gibi haneleri yakıp yıkmakla anılır:

Megânı Çîn gibi Tâtâr gamzeñ etdi şehâ

Yakıp yıkıp da sabırı Karacavirana (Şehr. 1/13)

Gelenekte Moğollar da bahsedilen sebepler dolayısıyla Tatarlar gibi acımasız bir güç olarak söz konusu edilmiştir. Râ'if İsmâ'il Paşa da vermekten ziyade almakla, talan ve yağmayla adından söz ettiren Moğolların bile sevgiliye kavuşma yolunda vuslat metnini vermekten kaçınmayacağını belirtir:

O hod-fürûşa dil eylerse nakd-i 'ömr itlâf

Metâ'-ı vuslatı *el-Mogol* etmez istinkâf (G. 58/1)

Divan şiirinde akın ve yağmacılık gibi özellikler; Moğol-Tatar ve Türkmenler ile özdeşleştirilmekle birlikte bunların hepsinin üst kimliği olarak “Türk” adıyla da kullanılmıştır (Bıçak, 2023, s. 648). Nitekim eski şârihler de Türklerin Tatar sınıfına atfedildiğinden gelenekte zalimlikle anıldığını ve Acem şairlerinin bu hususiyetler sebebiyle sevgiliyi Türklere benzettiğini belirtmektedir (Sûdî-i Bosnevî, 2020, s. 340-341). Râ'if İsmâ'il Paşa da Türk olarak nitelediği sevgilinin zalim kişiliğine dikkat çekmekte ve kendisine ona karşı çok fazla pervasızca davranmamayı, önünü ardını gözetmeyi öğütlemektedir:

Öñüñ ardıñ gözet göz varıcı olma sakın iñen

O zulm-i şûh-ı *Türküñ* nice başlar yerken böyle (Şehr. 1/8)

Şehrengizde ise Türkler, gelenekte klasikleşmiş söylemlerden farklı olarak yoğurda düşkünlüğü üzerinden ele alınmıştır. Bu beyitte Türk sevgilinin bir şeyleri yoğurtlarsa buna şaşılmayacağı çünkü onun, Orta Asya-Türk mutfağının yiyeceklerinden kurutulmuş yoğurdu/keşi¹⁴ bile ayranla tükettiği belirtilmiştir:

¹⁴ Keş ve kurut adıyla anılan kurutulmuş yoğurt için bk. Kalender ve Güzeler 2013, s. 1-10.

Yogurtlarsa ‘aceb mi dil-ber-i Türk

Ki ayran ile hemvâre içer keş (Şehr. 1/11)

Hintliler ise divan şiirinde çoğunlukla ten renkleri dolayısıyla türlü benzetmelere konu edilmiş ve dolayısıyla sevgilinin güzellik unsurlarından ‘ben’ ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Râ’if de sevgilinin bembeyaz teni üzerine dizilmiş siyah benlerini, ‘Hindu yansıması’ olarak nitelendirmiştir:

Bilir hısrındır ol s m-ten ki h lleri

Dizilmiş ‘aks-i Hind  gibi bedenlerine (G. 106/4)

Bu beyitte ise şair, âşığın kalbinin tam ortasında bulunduğu kabul edilen siyah nokta şeklindeki yara olarak açıklanabilecek d g-ı s veyd yı; Hintli imgesiyle birlikte ele alarak bu yarayı daha da belirginleştirmiştir. Böylece yara, Hintlilerin bile kıskanacağı kadar siyah bir h lde betimlenmiştir:

H n de d g-ı s veyd yı reşk olursa n’ola

Yakar der nları bir  zge f lful m vardır (G. 44/4)

R ’if İsm ’il Paşa başka bir beytinde ise kendisine Hintliler gibi hayranlıkla çıplak, başıboş bir h lde suskunluk vadisinde dolaşmaktan sakınmayı  ğ tler:

Olma Hind  gibi ‘ ry n u dev n hayr nla

Gezme v d -i ham şide yeter b -ser   p  (K. 2/4)

Şairin sadece bir beytinde yer verdiği Ağvan kavmi ise Güney Kafkasya'nın doğusunda yaşamış bir halkın adıdır (Kutluer, 2021, s. 36-37). Bu beyitte şair, gümüş vücutlu ve put gibi güzel olan bir Ağvan sevgilinin aşkından gönlünün figanlarını gökyüzüne ulaştırdığını belirtmiştir:

Bir büt-i *Agvan*-ı sîm-endâmın 'aşkıyla gönül

Eyledi peyveste çarha sîneden efgânını (Mfr. 24)

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda yer bulan ülke/bölgeler ise Fransa, İran, Turan, Rum ve Irak'tır. Şair, Fransa'yı bir ülkeden ziyade Batı'nın simgesi olarak ele almıştır. Sevgilinin bedenini, baştan ayağa bembeyaz olması sebebiyle kamer/dolunay ile ilişkilendiren şair, onun beline peştamal bağlanmasını ayın yarısının Fransa tarafından tutulmasına benzetmiştir:

Oldu san semt-i Fıransdan münhasif nısf-ı kamer

Fûtâ kim halvetde ol sîmîn-miyânı kalildi (Mfr. 7)

İran ve Turan coğrafyası ise gelenekte çoğunlukla sevgilinin güzellik ve zarafetiyle ilişkilendirilmiştir. Râ'if ise anlattığı sevgilinin güzelliğinin üstünlüğünü belirtmek için onun güzellik ülkesinin şahı olduğunu ve İran ile Turan coğrafyalarında bile böyle bir güzellik görmediğini ifade etmiştir:

Görmedim böyle şâh-ı kişver-i hüsn ü behâ

Nazra saldım deşt-i hüsn İrânına Tûrânına (G. 101/6)

Irak ve Rum/Anadolu bölgeleriye edebî kudretleriyle tanınan şairler yetiştirmiş olmalarıyla bilindiğinden Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerinde de bu bağlamda yer bulmuştur. Şair, Halîmî Mustafa Paşa'nın vezarete getirilmesi münasebetiyle nazmettiği kasidesinde onun şiirdeki maharetini övmüş ve Irak ile Anadolu coğrafyasındaki söz erlerinin Paşa karşısında sessizliğe büründüğünü dile getirmiştir:

El arkasın zemîne koyup etdiler sükût

Şi'rin görünce Rûm u 'Irâkîñ söz erleri (K. 3/10)

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda söz konusu edilen şehirler ise Aden, Babil, İstanbul, Hutun, Kudüs ve İsfahan'dır. Aden, incileriyle meşhur olması; Babil, Habil ve Kabil'in büyüyle uğraştığı kuyusu; Hutun, miskin elde edildiği ceylanları; Kudüs ise Mescid-i Aksa'sı münasebetiyle gelenekte yer aldığı şekliyle şairin şiirlerinde yer bulmuştur (sırasıyla bk. M. 2/III-5, G. 19/4, K. 9/38, G. 49/7). İstanbul ise nazlı ve nüktedan güzelleriyle birlikte tasvir edilmiştir:

İstâbuluñ güzelleri hep dil-sitân olur

Hem şûh-ı nâz-perver ü hem nükte-dân olur (G. 27/1)

Şairin İsfahan şehrini ele alış biçimine bakıldığında burayı sadece coğrafi bir yer olarak değil, aynı zamanda musiki makamı olan İsfahanı hatırlatacak biçimde kullandığı görülmüştür. Bu beyitte şair, mutribin devr-i revan usulüyle iş birliği yaparak çıkardığı nağmelerin onu İsfahan'a kadar götüreceğini belirtmiştir:

Refik olur ise mutrib usûl-i devr-i revân

Beni bu nağmeleriñ *İsfahâna* dek götürür (Kıt. 40/2)

Dîvân'da yer alan diğer yerler ise Direklibel, Küçüksu, Kavacık, İznikmid, Sapanca, Hendek, Düzce, Bolu, Hamamlı, Karacalar, Hacıhamza, Osmancık, Merzifon, Hersek, Turhal, Tokat, Bağdat, Koyluhisar, Karahisar'dır.¹⁵

2.3.4. Tabiat

Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı'nda tabiat, geleneğin belirlediği çerçevede ele alınmış ve genel tasvirlerden öteye geçmemiştir. Öyle ki şair, kasidelerinin nesib-teşbib bölümünde dahi tabiat tasvirlerine yer vermemiş; doğaya ait unsurları ancak belli başlı beyitlerde söz konusu etmiştir. Onun mevsimleri tasviri, gelenekte bu zamanların ele alınış şekillerinden farksızdır. İlkbahar, tabiatın canlandığı bir dönem olarak sunulmuş ve dolayısıyla bu mevsimin anlatıldığı beyitlerde yeme-içme, mesire yerlerinde dolaşma gibi hususiyetler ön plana çıkarılmıştır:

Ey gonce-dehen 'azm-i çemenzâr edelim gel

Gül mevsimini bülbüle ihbâr edelim gel (G. 70/1)

Divan şiirinde solma, yitme mevsimi olarak ele alınan sonbahar, *Râ'if İsmâ'il Paşa*'nın şiirlerinde de bu yönüyle karşımıza çıkar. Baharın gelişiyle sevgilinin mesire alanlarına çıkması ve âşığın bu sayede sevgiliyi görmesi mümkünken onun kavuşma bahçesinde hazan rüzgârları esmektedir. Bu sebeple âşığın bülbül gibi inlemesi doğaldır:

¹⁵ Söz konusu yerler, çalışmanın muhtelif kısımlarında ve şehrengiz başlığı altında açıklandığından burada ayrıca ele alınmamıştır.

Nice bülbülveş olayım nâlân

Esdî gülzâr-ı vasla bâd-ı hazân (M. 1/II-2)

Şair, kış mevsimine ise Behçet Mehmed Efendi'nin gazeline yazdığı tahmiste değinmiştir. Burada, kışın yağmuru getiren bulutları gibi âşığın da sahip olduğu nakdini/gözyaşlarını sevgilinin yolunda su gibi harcadığı ifade edilmiştir:

Hâne-zâd-ı harem-i 'iffet iken gör kârın

Oldu üftâde-i hâk-i rehi bir dil-dârın

Ebr-i bârân şitâ-güne yolunda yârin

Dem-be-dem harcamada su gibi nakd-i varın

Ne yaman tıfl-ı sirişkim şeref-âmûz oldu (M. 2/VI)

Doğanın en tabii unsurlarından biri de rüzgârdır. *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı*'nda rüzgâr, en çok âşığa sevgilinin saçısının kokusunu getirmesi münasebetiyle ele alınmıştır. Hatta şair, rüzgârın da tıpkı âşık gibi sevgilinin aşk huzurunun kokusunu arzuladığını söylemiş ve onun bağa herkesten önce gelmesini hüsn-i ta'lîl yoluyla bu isteğe bağlamıştır:

Ârzû eylemese bûy-ı safâ-yı 'aşkı

Her seher bâğa sabâ cümleden erken ne gelir (Kıt. 57/2)

Divan şiirinde sevgilinin saçının kokusunun gelişi, rüzgârın sevgiliden getirdiği bir haber olarak yorumlanmıştır. Fakat Râ'if, artık bu haberi beklemekten yorulduğunu dile getirmiş ve rüzgâra seslenerek ondan sevgilinin saçlarının arasına girmemesini istemiştir:

Geçdim seniñ ey bâd-ı sabâ ben haberiñden

Tek sen de varıp turra-i cânânıma girme (G. 100/2)

Tabiata dair kozmik unsurlardan felek de *Dîvân*'da gelenekte klasikleşmiş şekliyle, âşığın başına gelenlerden sorumlu tuttuğu bir unsur olarak ele alınmıştır (Pala, 2004, s. 149-150). Örneğin şu beyitte şair, sevgiliden ayrı ve uzak düşmüş olmasını feleğe bağlamış ve bu sebeple ah ettiğini belirtmiştir:

Görenler zann eder âh u figânım ihtiyârımdan

Felek dûr eyledi ben nâ-tüvânı yâr-ı gârımdan (G. 89/1)

Şaire göre gönül ehli olanların felek gibi bir düşmana sahipken huzur bulması mümkün değildir. Çünkü o, gönül eteğine bir parça bile rahatlık vermez. Bu sebeple âşık, feleğin cefakâr elinden feryat eder:

Erbâb-ı diliñ çarh gibi hasmı varken

Âsâyîşe kor mu bizi hîç yerimizde (G. 109/3)

Bir pâre dâmen-i dilime vermedi rehâ

Feryâd dest-i cevri-i felekden amân amân (G. 88/3)

Kasidelerde ise feleğin ele alınış biçimi değişir. Burada felek; daha çok yükseklik, yücelik gibi özellikleriyle anılır (Pala, 2004, s. 150). Şair de kasidesini sunduğu şahsı bazen

“felek-mesned” olarak nitelerken kimi zaman da feleği, onun emirlerinin mahkûmu olarak sunmuştur:

Vey sadr-ı felek-mesned-i Bercîs-sa‘âdet

Bed-h^vâhlarıñ hep ola koç başıña kurbân (K. 4/2)

Fermân-revâ-yı ‘âlem olup ol şeh-i güzîn

Mahkûm-ı emr ü nehyi ola çarh-ı çenberi (K. 11/35)

Bu durumda dokuzuncu felek olan arşta bulunan melekler ise şairin padişah için ettiği duaya içten feryatlarla eşlik ederek hep beraber âmin diyen kimseler olarak nitelenmiştir:

Tâ nevha-i derûn ile âmîn-h^vân ola

Ser-cümle kudsiyân ile ‘arşıñ melekleri (K. 1/32)

Kurban Bayramı vesilesiyle Mustafa Paşa için nazmedilen ıydiyyede ise felek ile birlikte ay, güneş, yıldız vb. unsurlar birlikte ele alınmış ve orijinal benzetmelerle bayram hilalinin görünüşü tasvir edilmiştir. Burada hilal, kurban kesmek için hazırlanan keskin bir bıçak; yıldızlar, saf çeken bir ordu; gökyüzü, billur bir çadır; Ülker takım yıldızı, bir sancak; felek ise bu sancağı çekip şeref burcuna diken bir kimse olarak düşünülmüştür:

Gurre-i ‘ıyd degildir görünen destinde çarh

Eyler udhiyye için kârd-ı bürrân ilkâ (K. 2/14)

Gûş edip ‘ıyd-ı dem-i devletine düşdügünü

Saf çekip oldular encüm sipehi rûy-nümâ (K. 2/17)

Dikdi burc-ı şerefe râyet-i Pervîni felek

Şâh-ı ‘ıyda kurulup çâder-i billûr semâ (K. 2/18)

Görüldüğü üzere *Râ’if İsmâ’il Paşa Dîvânı*’nda çok fazla yer tutmayan tabiat, çoğunlukla geleneğe bağlı şekilde tasvir edilmekle birlikte yer yer orijinal hayallerle söz konusu edilmiştir.

2.3.5. Şiire Dair Söyleyişler

2.3.5.1. Tefahür

Sözlüklerde “iftihar etmek, gurur duymak” gibi karşılıklar verilen “fahr” sözcüğünden tefâ’ul babında türeyen tefahür, “övünme, büyüklenme” gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 1995, s. 648-649; Redhouse, 2022, s. 1121). Şairler, genellikle kasidelerinin fahriye bölümünde şiirleri ve şairlik gücüyle övünerek kasideyi sunacağı şahsiyete üstat bir şair tarafından övüldüğünü hissettirmek istemişlerdir (Dilçin, 2019, s. 157; Çavuşoğlu, 2017, s. 22). Kasidelerde şairlerin tefahürde bulunmaları bir gelenek hâline gelmişken gazellerde bu durum tüm şairlerde görülmemektedir. Hangi nazım şeklinde olursa olsun bir şairin tefahürde bulunduğu beyitler, onun şiirinde öncelediği unsurları barındırmakta ve bu yönüyle şairin poetikasını yansıtmaktadır. Bu noktada Râ’if’in şiirleri incelendiğinde, şairin pek çok yerde şiiri ve şairliğiyle övüldüğü görülmektedir.

2.3.5.1.1. Şairlik Gücü Yönünden Tefahür

Râ'if, sözün nüktelerini tartmada şiir âleminin irfan mektebine üstat olduğunu dile getirir. Söz merdi odur. Eğer bir konuşursa marifet ehilleri arasında her sözü “söz” olacaktır. İkinci beyitte “söz” kelimesinin aynı zamanda “sûz” biçiminde okunmaya imkân vermesinden yola çıkan şair, ifadelerinin yakıcılık bakımından da etkili olduğuna işaret eder:

Nükte-sencî-i suhanda 'âlemi nazmıñ bugün

Râ'ifâ üstâd oldum mekteb-i irfânına (G. 101/7)

Benem o merd-i suhan Râ'ifâ ki nutk etsem

Miyân-ı ehl-i ma'ârifde her sözüm söz olur (Kıt. 62/7)

O, söz kervanında hüner eşyalarının yükünü tıka basa sırtlanmış bir kabile önderidir. Üstatlığı ile görülmemiş beyitler nazmederek köhne hâlde kalmış hüner mülkünün mimarı olmuştur:

Yükledip bâr-ı metâ'-ı hüneri teng-â-teng

Kârbân-ı suhana kâfile-sâlâr oldum (G. 87/4)

Râ'if üstâdlığım yaptı bu nev-beytleri

Köhne bünyâd-ı hüner mülküne mi'mâr oldum (G. 87/5)

2.3.5.1.2. Bıkr-i Mazmun ve Bıkr-i Ma'ânâ Yönünden Tefahür

Tanzimat döneminden itibaren divan şiirinin dili, aynı mazmunların tekrarlanması, benzer anlatım yollarının izlenmesi gibi hususlarda eleştiriler yapılmaktadır. Halbuki divan şairinin kendisi de 17. yüzyıldan itibaren şiirde yenilik arayışındadır. Bu dönemden itibaren şiirde yeni sözler söylemek ve daha önce kullanılmamış bir anlatım yolu bulmak, büyük şair olma yolunda önemli olmuştur. Çünkü divan şiirinin konularının gelenekten beslenmesi, şairin fark yaratabilmesi için tek yolunun şiirde kendi kimliğini konuşturması, yani üslubunu kendine has kılmasını gerektirmiştir. Şairlerin divanlarında zaman zaman bıkr-i mana, bıkr-i mazmun, bıkr-i fikir sahibi olduklarını belirtmesi de bu yenilik arayışının tezahürü olarak gösterilebilir (Mengi, 2014, s. 24-25). Bu bağlamda 18. yüzyıl şairi olan Râ'îf'in *Divan*'ı incelendiğinde tefahürde bulunduğu çoğu beyitte “bıkr-i mazmun” ve “bıkr-i mana” bulma yönünü vurguladığı görülmektedir:

Her bıkr-i me'ânî ki alam hacle-i fikre

Der Râ'îf amân gel bir avuç kanıma girme (G. 100/5)

Râ'îf, mucize etkisi taşıyan övgüye değer şiir incilerini, bıkr-i manalara kulak süsü olacak bir inci yapsa yaraşacağını belirtir:

Sezâver gevher-i nazm-ı hamîd-i mu'ciz-âsârı

Edersem Râ'îfâ ebkâr-ı ma'ânâ dürr-i mengûşu (G. 129/5)

O, şiirlerini çoğunlukla sevgilinin vasfı üzerine kurgulayan bir şairdir. İlhamını sevgiliden aldığı için zihninin, onun yokluğunda bakir mazmuna yönelmesi mümkün değildir:

Zihnim nice sarılsın mazmûn-ı bîkr-i vasfa

Gelmez miyâna dil-ber ber-vechle hayâle (G. 111/6)

Başka bir beytinde ise Râ'if, kendisini irfan doruğunda uçan bir kuş olarak konumlandırır ve kanatlarının altında birçok mana hüması yattığını söyler. Beyitteki “tâ'ir-i perende-i evc-i dâniş” terkibi yalnızca yüksekte olmayı değil, taklalar atarak uçmayı da ifade eder. Bu ibare ile şair, zihnî çevikliğini, ilim ve irfan sahasında olağanüstü bir hâkimiyete sahip olduğunu vurgular:

Benem ol tâ'ir-i perende-i evc-i dâniş

Zîr-i bâlimde yatar nice hümâ-yı ma'nâ (Mfr. 36)

Gönlünün bir bülbül gibi türlü türlü nameler ettiğini söyleyen şair, mazmun goncasının şairlik tabiatıyla açıldığını belirterek “bîkr-i mazmun” kavramını işaret eder. O, şiirlerinde daha önce kullanılmamış mazmunlara yer vererek kapalı bir gonca hükmündeki mazmunları açılmış bir güle dönüştürmektedir:

Güşâde gülşen-i tab'imda gonce-i mazmûn

Misâl-i bülbül eder dil hezâr-güne negam (K. 9/23)

Râ'if, bulduğu manalar sayesinde kopardığı velveleyle şiir çimenini harekete geçirmiştir. O, âdeta mana gülünü iştilir kılan bir bülbül gibidir:

Bir velvele saldıñ çemen-i nazma ki el-Hak

Râ'if seni ma'nâ gülünñ bülbülü sandım (G. 82/6)

2.3.5.1.3. Diğer Şairlerden Üstün Olma Yönünden Tefahür

Divan şiirinde tefahür, çoğunlukla şairin kendisini Fars ve Türk edebiyatının büyük isimleriyle kıyaslayarak onlardan üstün olduğunu belirtmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Râ'if ise doğrudan bir ismi anmak yerine kendisini ve şairliğini tüm şairlerin üzerinde görmektedir. Onun için sadece kendisi ve diğer şairler/rakipler vardır. Gazelinde binlerce nükte bulunsa buna şaşılmaz. Çünkü onun gönlü, yârân-ı suhan gibi kof değildir:

Râ'if n'ola biñ nükte bulunsa gazelimde

Yârân-ı suhan gibi dilim kof degildir (G. 39/5)

O bir mana denizidir. Nasıl ki denizin durgun hâli cezbediciyse Râ'if'in de hüneri sükûndadır. Çirkin yaradılışlı sel suları gibi acele etmez:

Bir bahr-i ma'nîyim ki sükûnumdadır hüner

Seyl-âb-ı çirk-mâye gibi sür'at eylemem (G. 83/10)

Şiirini açılmamış bir hazineye benzeten şair, nakdini bu konuda yetersiz olanların elinde bırakmayacağını belirtir. Burada “nakd” ile poetik sermayesini kasteder ve ancak bu işin ehli olanların tasarrufuna sunabileceğini söyler:

Bir genc-i nâ-güşûde-i nazmım ki Râ'ifâ

Nâ-ehl elinde nakdimi bî-ragbet eylemem (G. 83/10)

Bir beytinde ise “O kaleminin ucu temiz olmayan mert benim. Nice tabiat erbabını mana kulübesinde Tûr ettim” demektedir. Şairin kaleminin mürekkepten arındırılmamış oluşu, onun üretkenliğine işaret etmektedir. Durmaksızın mana kulübesinde şiir nazmederek âdeta Allah'ın Tur dağında tecelli etmesi gibi tabiat erbaplarına bu kulübe içinde ilham ve irfan zuhur ettirmektedir:

Benem ol merd-i bî-pâk-i sinân-ı hâme ber-kef kim

Nice erbâb-ı tab'a külbe-i ma'nâda Tûr etdim (G. 81/8)

Tabiatını bir ata benzeten şair, nazım çölünde atını sürdükçe çöl kumlarını havaya kaldırdığını ve hüner meydanında tüm düşmanlarını, şiir çölünün kumlarıyla kör ettiğini belirtir:

Gubâr-engîz-i deşt-i nazm olaldan eşheb-i tab'im

Bu meydân-ı hünerde Râ'ifâ a'dâyı kûr etdim (G. 81/7)

Divan şiiri geleneği içerisinde yetişen nev-heves şairler, usta şairlerin şiirlerini tetebbu' ve mütâla'a ederek her şairin edinmesi gereken kültürü öğrenmeye gayret etmiştir. (Kurnaz, 2007, s. 2). Gelenekteki bu durumu hatırlatan şair, kendisine edep ve fazilet kitabı gibi açılmasını söylemekte ve nev-heves şairlerin değil doğrudan irfan sahibi kişilerin onun şiirlerini mütalaa etmesini istemektedir. Çünkü o zaten hepsinin üstadıdır. İlim, hüner, fazilet ve edep onun ezberindedir:

Etsin gürûh-ı ehl-i ma'ârif mutâla'a

Hem-çün kitâb-ı fazl u edeb Râ'if açıl (G. 74/5)

Râ'if biz o üstâd-ı suhan-perver-i nazmız

'İlm ü hüner ü fazl u edeb ezberimizde (G. 109/6)

2.3.5.2. Şiir Görüşü

Divan şairleri, şiir hakkındaki düşüncelerini belli başlı söylemleriyle belirtmekte ve bu ifadeler onların şiir anlayışlarının ortaya çıkarılmasında önem arz etmektedir. Râ'if'e göre nasıl ki söz ipliği dikkatli ve derin düşünceyle bağlanırsa şiir nazmedilmesinde de hüsn-i eda şarttır. Şiirde kelimelerin bilinçli ve ölçülü biçimde düzenlenmesi, ancak dakîk-i te'emmül ile mümkündür. Çünkü anlam kadar üslup (hüsn-i edâ) da önemlidir:

Silk-i suhan dakîk-i te'emmülle rabt olur

Zîrâ ki nazm-ı şi'rde hüsn-i edâ gerek (Mfr. 31)

Şiirde doğallık ve samimiyeti savunan şair, bilerek kapalı söyleyişe yer vermenin (iğlak) ve tasannuya düşerek sözü zoraki süslemenin (tekellüf) kuru bir dava olduğunu belirtmektedir. Ona göre makbul olan, sözü âşıkâne bir içtenlikle ve rindâne bir serbestlikle söylemektir:

İğlâk u tekellüf kuru da'vâdır ancak

Tarz-ı suhan-ı 'âşıkla rindâne gerekdir (G. 21/6)

Râ'îf'e göre kasidelerde haşiv olmamalıdır. Çünkü kasideler, genellikle sunulacağı makama yakışması amacıyla anlamı ilerletmeyen, süs olsun diye eklenen sözlerle doludur. Bu tür kullanımlar, belagat kitaplarında fesahati bozan unsurlardan sayılmıştır (Saraç, 2022, s. 88) Râ'îf de kasidenin sunacağı şahsa müjde vermenin klişeleşmiş, rastgele söylenmiş sözle olmayacağını, kasidede haşiv bulunmaması gerektiğini belirtmiştir:

Müjdegâne olur olmaz söz ile sanma olur

Bir kasîde dilerim olmaya haşvî aslâ (K. 2/8)

Bir beytinde ise divan edebiyatı sahasının şairlik şartlarını tek beyitle ifade etmiştir. Onlar hem şair hem de sevgilinin âşığıdır. Şarabı ise riyasız içen rint tavırlı kimselerdir. Bu da zaten divan şairlerinin benimsemesi gereken bir tutumdur:

Hem şâ'ir ü hem 'âşık-ı dil-dâr-ı ser-mestiz

Nûş etmede bâdeyi bî-reyb ü riyâyız (G. 46/3)

3. BÖLÜM

RÂ'İF İSMÂ'İL PAŞA DÎVÂNI

3.1. NÜSHA TANITIMI

Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerini ihtiva eden mecmua, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde numara 10696'da "Mecmua-i Râ'if İsmâ'il Paşa" adıyla kayıtlıdır. Nüshanın zahriyyesinde mecmuayı satın alan İbnü'l-Emîn'in "Şeyhü'l-İslâm Ârif Hikmet Beg Efendi merhûmuñ büyük pederi meşâhir-i vüzerâ-yı Osmâniyyeden Râ'if İsmâ'il Paşa merhûmuñ hatt-ı destiyle muharrer Mecmû'a-i Eş'arıdır ki Mîr-i müşârün ileyhiñ yegeni Begkozlu 'İzzet Begiñ terekesinden iştira eyledim (Cumâde'l-ülâ 1318/6 Eylül 1900)" şeklinde temellük kaydı yer almaktadır. Bu ifadelerden nüshanın müellif hattı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca nüsha üzerinde yer alan bazı tashih ve silmeler de mecmuanın bizzat şairin elinden çıkan müsvedde nüsha olduğunu göstermektedir. Çalışmanın kapsamını Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirleri oluşturduğundan baş ve son kısımlar şairin şiirleri üzerinden verilmiştir:

Baş:

مبارك ذات پاكك پشتبان خاص و عام اولدى

سكا امت اولنر دو جهان ايچره بنام اولدى

Son:

بنم او مرد سخن رانفا كه نطق اينسم

ميان اهل معارفده هر سوزم سوز اولور

Mecmua-i Râ'if İsmâ'il Paşa, kırık rika ile yazılmış 135 varaktan ve vişne meşin ciltten oluşmaktadır. Müsvedde nüsha olması sebebiyle bazı sayfalar tek, bazıları çift sütundan müteşekkildir. Nüshada yer yer boş sayfalar ve mensur kısımlar bulunmaktadır. Mecmuada şaire ait şiirlerin bazılarında bulunan “yazıldı” ve “tahrîr” ifadeleri ile üzerlerine konulan iki eğik çizgi (/ /), şairin bu müsvedde mecmuadan temize çekilen bir divanı olduğunu düşündürmektedir. Fakat taramalar sonucunda söz konusu *Mecmua-i Râ'if İsmâ'il Paşa* adıyla kayıtlı nüsha haricinde bir yazmaya ulaşılamamıştır.

3.2. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Metnin tespitinde ilmî eserlerde uygulanagelen aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ا	a, ā	ض	z, ḏ
ء	ʾ	ط	ṭ
ث	ṯ	ظ	ẓ
ح	ḥ	ع	ʿ
خ	ḫ	غ	ġ
ذ	ẓ	ق	q
ص	ṣ	و	ū, u, ü, o, ö, v
ی	ī, i, y		

3.3. METİN TESPİTİNDE ESAS ALINAN HUSUSLAR

1. Farsçadaki “vāv-ı ma‘düle”ler “ḥ^vāh” şeklinde gösterilmiştir.
2. Kalın ünlülü kelimelerde söz başında gelen “d” sesi çoğunlukla “ط” ile gösterilmektedir. Bu durum, eski Anadolu Türkçesinden gelen klişeleşmiş bir imla özelliği olarak metne yansımıştır. Râ’if İsmâ‘il Paşa’nın 18. yüzyıl şairi olması göz önüne alınarak bu ses metinde “d” harfiyle yazılmıştır.
3. Divan, mecmua içerisinden Râ’if İsmâ‘il Paşa’nın şiirleri derlenerek oluşturulduğu için şiirlerin başında yer alan “Ve Lehu”, “Eyzan”, “Râ’if” gibi başlıklara metin içerisinde de yer verilmiştir. Benzer sebeple şairin tüm şiirlerinin -aynı yaprakta bulunsalar bile- varak numarası belirtilmiştir.
4. Mecmuada Râ’if İsmâ‘il Paşa’ya ait bazı şiirlerin üzerine “tahrîr” ve “yazıldı” ifadeleri eklendiği bazılarına ise iki eğik çizgi (//) konulduğu tespit edilmiştir. Söz konusu işaretler ve 92b’de Râ’if’in şiirlerinden sonra düşülen “mecnû‘u tahrîr olundu” notu, şairin bu mecmuada yer alan müsvedde şiirlerinin temize çekilerek bir divanda toplandığını göstermektedir. Bu durum metnin hazırlanmasında dikkate alınmış ve belirtilen işaretleri taşıyan şiirler de *Dîvân*’a dâhil edilmiştir.
5. 18. yüzyıla ait metinlerde Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetlerinin devam ettirilip ettirilmemesi konusunda araştırmacılar arasında bir birlik yoktur. Gerek Eski Anadolu Türkçesinin klişeleşmiş imlasının gerekse ikili kullanımların görülmesi sebebiyle 18. asra ait yazmalardan hareketle bir sonuca da varılamamaktadır. Bu sebeple çalışmada, telaffuz ile ilgisi bulunmayan klişeleşmiş imlayı metne yansıtmayı tercih etmek yerine, konuşma dilindeki değişikliklerin yazı dilini de etkilemiş olabileceği tezinden hareketle (Horata, 1998, s. 157) kafiye zorunluluğu dışında eklerdeki ünlülerde normalleştirme yoluna gidilmiştir: oldu, seniñ, benim, çekip, etdigi vb. Fakat kelime köklerindeki ve bazı edatlardaki

ünlülerin eski şekilleri korunmuştur: içün, deñlü, gice, girü vb. Buna ek olarak ünsüzlerde ise metne bağlı kalınmıştır: gitdi, etdim, düşdükce, yapıdı vb.

6. Arapça, Farsça ön ek ve edatlar, kendisinden sonra gelen kelimedden kısa çizgi ile ayrılmıştır: mā-ḥaşāl, ber-bād, ez-şevk, be-ğāyet vb.
7. Kelimelerin sonuna gelen Arapça, Farsça yapım ekleri bitişik yazılmıştır: bülbülāsā, pervāneveş, cilvegāh, çemenzār, gülsitān vb.
8. Birleşik isim ve sıfatlarla bir isim ve fiilden türemiş kelimenin yan yana gelmesiyle oluşan tamlamalarda aralara kısa çizgi konulmuştur: dil-sitān, pāy-dār, şeref-āmūz, şu^lle-güster, ser-fürü, ḥod-rū, berçīde-dāmān vb.
9. Farsça ikili tekrarların yazımında iki kelime arasındaki ek ve edatlar kısa çizgiyle ayrılmıştır: ser-be-pā, ser-ā-ser, pey-der-pey vb.
10. “Āftāb, āstān, āşnā, āşkār, pādşāh” gibi kelimelerdeki ses türemeleri gösterilmemiştir.
11. Farsça “labial hı”dan sonra gelen vavlar, daima kısa yazılmıştır: ḥurşīd, ḥoş vb.
12. Arapça ve Farsça uzun ünlüler, vezin gereği kısa okunsalar bile daima uzunluk işaretiyle yazılmıştır.
13. Farklı şekillerde okunması mümkün olan “zamān-zemān”, “suḥan-süḥen”, “ayş, ‘iş, ‘ıyş”, “aşk, ‘ışk”, “amān-emāñ” gibi kelimeler, metinde yazım birliği olması açısından belirtilen ilk şekilleri tercih edilerek okunmuştur.
14. Metinde bulunmayan ancak vezin ve anlam gereği eklenmesi gereken sözcükler köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

15. Herhangi bir sebepten dolayı okunamayan veya şair tarafından okunamayacak şekilde üzeri karalanmış sözcük ve ifadeler, metinde sıra noktalarla (...) belirtilmiştir.
16. Üzerinde tashih yapılan beyit ve ibareler, metin tenkidi yöntemi uygulanarak aparatta belirtilmiştir: ʿāṭifet: ʿāṭifetiñ (tashih edilmiştir), mektebe: içre (tashih edilmiştir) gibi.
17. Metinde geçen özel isimlere büyük harfle başlanmış, buna karşılık bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır.

METİN

[ŞEHRENGİZ]

1*

Ebyāt-ı Esāmī-i Menāzil-i Li-Mīr Rāʿif ve Nebīh ʿAle'l-İştirāk

Rāʿif - Üsküdār

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 İstinād edip “selāmun kavlen” emr-i pākine
Üsküdārdan rü-be-rāh oldu bi’smi’llāh ile

ʿĀrif - Kartal

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 2 Her doğan kartaldır ammā ki o şebbāz-ı hüsn
Pek tülek çıktı hele kārı hemān atmacadır

Nebīh – Gibze

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 3 Şūfī güzeliñ saña ner ü mādesi birdir
Ehl-i seferiz kız saña erkek bize kalsın

Ve Lehu – İznikmīd

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 4 Ey büt-i rüstāyī bilmem büseye İznikmīdi
Çeneşuyuna görüp hūʿāhişim alma dedigiñ

*1 31b

1/1⁻¹ “selāmun kavlen” : Kurʿān-ı Kerīm, Yasin Suresi, ayet:58. “sözle selam (vardır)”

Ve Lehu - Şabanca

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 5 Sürülmüş tarlaya döndürdü şahrā-yı dil-i zārı
O gendüm-gün Şabanca dil-beriniñ tır-i müjgānı

MİR Rā'if

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 6 Temāşā kıl o Hendek dil-beriniñ āb u tābını
Dü ebrüsu mīm hüsñ onda gūyā kim iki püldür¹⁸

Düzce - Rā'if

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 7 Gördüğüñ hāne-i ma'müre-i şabrı ey dil
Düzce dil-berleri yeksān-ı türāb eylediler

Ve Lehu

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 8 Öñüñ ardıñ gözet göz varıcı olma şağın iñen
O zulm-i şūh-ı Türküñ nice başlar yerken böyle

Nebih - Gere-de-ma'a-Bolı

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 9 Gülle-i mihr zih-i gögsün gere de öyle gele
Bolı dil-berleriniñ zellesi kimden qorqar

1/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

1/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

MİR RÂ'İF - HÂMÂMLI

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 10 O Hâmâmlı güzeliñ germi-i hicrânı ile
Külhanâsâ yanar âteş dil-i süzânımda

NEBİH – ÇERKEŞ

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

- 11 Yoğurtlarsa 'aceb mi dil-ber-i Türk
Ki ayran ile hemvâre içer keş

ĞARACALAR – MİR RÂ'İF

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 12 Ğaracalarda bir âhû-nigeh dil-dâra dil verdim
Yine şehbâz-ı çab'ım gör ki rengin bir şikâr aldı

ĞARÂCAVİRÂN – NEBİH

Mefâ'ilün Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün

- 13 Meğânı Çin gibi Tâtâr gamzeñ etdi şehâ
Yağıp yıkıp da şabırını Ğarâcavîrâna

MİR RÂ'İF

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 14 Yolunda nice 'aşıklar olurlar başına Ğurbân
Girince hışn-ı vaşlına o şüh Ğubûh hışârınıñ

Nebih

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 15 Kūbūh başıñ için kuzum āzār u ser-efkār etme
Bu nīm-kış-i dil-i zārıma hıç çosıramaz

MİR Rā'if

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün

- 16 Yüz sürüp Ka'be-i hüsnüne Hācıhamzada yāriñ
Harem-i vaşlına aḥşāmdan olduk dāḥil

Nebih

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 17 Bekrī bir şūḥa göñül verdim 'Ömer nāmında
'Ulvī tırrasına bağlanıp 'Oşmāncıkda

MİR Rā'if

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılün

- 18 Etmesin taḫbīḥ muḡlim Merzīfon ayaşların
Kim taḥammül eyler elbet Hersekin tırtasına

Nebih

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün

- 19 Āsiye nāmına bir 'avrete der muḡlim-i Türk
Her .m-i Āsiye bu şu dese zekerimiz s..mez

MİR RÂ'İF

Fâ'îlâtün Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ülün

- 20 Țurhal-ı dili söyleyeyim deyü şabāya
Bir çok 'arz-ı niyāz eyledim ammā eșer etmez

NEBİH

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 21 Bir Toķātî güzeliñ naķş-ı haṭṭ u hāli ile
Sebz-i kirpāsı Toķāt başmasını başdırdı

MİR RÂ'İF

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün

- 22 Nîgū şābirde hele fetḥ oldu der-i maṭlabımız
Bir ūşems-i rebī' ḥüsun-i sîm-beden-i ūşu verip

NEBİH

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 23 Rîşe-i zer-tārını dökmüş siyeh pūşisiniñ
Nîm-niķābım ūşeh-levendim var ise Baĝdādlıdır

VE LEHU

Mef'ülü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün

- 24 Gūn-ı sefid-i yāre dedim vaż' edince raḥṭ
Ķoyluḥișār voyvodası oldu ĝir-i saḥṭ

1/22 Beytin üzeri karalanmıştır.

1/22 Vezne uymamaktadır.

Mîr Râ'if

Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün

- 25 Yerleşdi o sîmîn-ken dil-dâra çü k.rim
Aķ tâbyadan buldu zafer Kârahişâra

Ve Lehu

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 26 ترك بى از عانرا رحمت مكن ور در بلاست
كم ز خر آيد لكذ از بار بايد چون رها

Nebîh

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 27 Vuşul için bir Āsaf-rütbe-pirâ-yı müşîrâne
Nüzul etdik edeblerle bugün şîrâne mîrâne

[KASİDELER]

1*

Kaşîde-i Mîr-i Müşârün-ileyh Be-Midhat-i Hazret-i Āgâ-yı Dârü's-Sa'âdetü's-Şerîfe

Bâ-Muqaddime-i Vaşf-ı Hazret-i Pâdşâh-ı 'Ālem-penâh

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Gel ey debîr-i hâme-i i'câz-perveri
Ey dâğ-süz-ı sîne-i 'Örfî vü Enverî
- 2 Gel ey Kelîm-i Tûr-ı tecellî-i feyz-i nuţķ
Gel ey Mesîh-i mu'ciz-i kilk-i suhanveri

- 3 Gel ey yerā[‘]a-i hüner ey tercemān-ı dil
Beyhüde gezme şafha-i ‘ālemde serserī
- 4 Ābdest alıp mecārī-i yenbū[‘]-ı feyzden
Başla du[‘]ā-yı pādşeh-i dīne gel beri
- 5 Evşāf-ı pāk-i hāzretin etmek ne ihtimāl
Bir şeh ki dergehinden alır feyzi Müşteri
- 6 Her şubh u şām südde-i pākine yüz sürer
Şad-güne şerm ü hacı ile hürşid-i hāveri
- 7 Eñ pest-pāye kaşr-ı celālinde mekremet
İhşān-ı dergehinde bir eñ dūn-ı çākeri
- 8 Dārā göreydi bezm-i vaķār u celāletin
Rif[‘]at bilirdi olmağı cārüb-keş-i deri
- 9 Çıkdı şadā-yı ma[‘]deleti tā feleklere
Tutdu mehābet ü ‘izāmı heft-kışveri
- 10 Zūlmüñ güm etdi nāmını rüy-ı zeminden
Āşüb u ğamdan ‘ālemiyān oldular berī
- 11 Ol pādşeh ki hıttā-i ‘adlinde şirler
Etdiler āhuvān ile ‘aķd-i birāderi

- 12 Devrinde mīl-i mikḥal edip bāz-ı çengelin
Tekḥīl eder ‘uyūn-ı tezerv ü kebūteri
- 13 Ol pādşeh ki yek-naẓar-ı ẓahrı āb eder
Kūhsār-ı āhenīn ile kān-ı mermeri
- 14 Bir peşşe-i ẓa‘īfi niġāh-ı ‘ināyeti
‘Anḳāsītān-ı Ḳāfiñ eder şāh-benderi
- 15 İksīr-i feyż-i nazrası elmās-ı saḥt eder
Sermā-yı dīde ḥancer-i yaḥ-pāre-i teri
- 16 Bir bende-i şadīķin edip luṭfi perveriş
İḥsān eder merātib-i ‘ulyā-yı dāveri
- 17 Ammā ne bende bende-i muḳbil ki dā’imā
Tevfiķdir cenībe-keşi baḥt-ı rehberi
- 18 Ya‘nī Āġā-yı dār-ı sa‘ādet ki zātınıñ
El-ḥaḳ boyınca ḥil‘atidir cāh-ı mih-teri
- 19 Ḥāmī-i genc-i gevher-i ‘işmet emīn-i mülk
Me’mūr-ı emr-i mu‘zile-i ḥāşş-ı dāveri
- 20 Zātı o rütbe verdi şeref kim o mesnede
Mevlā muvaffaḳ etmedi bu gūne āḥarı

- 21 Yektā-güher Āgā-yı sūtūde-siyer ki_odur
Aşhāb-ı ‘izz ü devlet ü cāhıñ mufahhārı
- 22 ‘Aql-ı münīri şānī-i ‘aql-ı nuḥustdur
Risṭoyu tīre-re’y şayar zıhn-i enveri
- 23 Tedbīr ü re’yi mihr ü meh-i çarḥ-ı salṭanat
Zātı cihān-ı devletiñ ārāyiş ü feri
- 24 ‘Aṭf-ı ‘inān-ı bāḥter eylerdi şermle
Görseydi mihr-i re’yini ḥurşīd-i ḥāveri
- 25 Cūdu o rütbe velvele şaldı cihāna kim
Güm-nām etdi Ḥātem-i Ṭa’ī vü Ca’feri
- 26 Yoḫdur cihānda behrever-i luṭfı olmadıḫ
Leb-rīz-i cūdu oldu bu dehriñ ser-ā-seri
- 27 Geçse nesīm-i himmeti bir hārzārdan
Her ḥār-ı ḥuşku bir gül olur tāze vü ṭārī
- 28 Cezb eyleseydi şebnem-i ḥalk-ı mekārimin
Ḥanṣal bulurdu zā’iḳa-i gül-be-şekeri
- 29 Evşāf-ı pāk-i ḥazreti mu’cizdir ey ḳalem
Şıgmaz kitāb u deftere anıñ keremleri

- 30 **Rā'ifde** yek-zebān-ı du^{ca}-yı devāmı ola
Bir resm-i bendegī vü be-ādāb-ı çākeri
- 31 Dest-i du^{ca}yı hāzret-i Hāḡḡa güşād edip
Hün-ābe-rīz-i hūzn ederek dīde-i teri
- 32 Tā nevḡa-i derūn ile āmīn-ḡ^vān ola
Ser-cümle ḡudsiyān ile ^carşıñ melekleri
- 33 Tā kim bu kā'inātı Hūdā müstaḡarr edip
Tābān ede felekde meh ü mihr ü āḡteri
- 34 Çün māh-ı bedr ü necm-i kamer s̄ābit eyleye
Hāḡān-ı a^czām u ḡidīv-i muvaḡḡarı
- 35 Fermān-revā-yı ^cālem olup ol şeh-i güzīn
Maḡkūm-ı emr ü nehyi ola çarḡ-ı çenberi
- 36 Sümm-i semend-i şevketine cebhe-sāy olup
^cAbd-i kemīni ola cihān pādşehleri
- 37 Dūr etmesin o pādşehiñ Hāḡ çü ferḡadeyn
Bir ḡaḡve ḡidmetinden o zāt-ı mübeşşiri
- 38 Merhūn-ı zıll-ı pādşehi eyleyip Hūdā
Şadrında dā'im ede o iḡbāl-i yāveri

1/30¹ Rā'ifde yek-zebān-ı du^{ca}-yı devāmı ola: Du^{ca}-yı devlete maḡşad-ı vesīledir (tashih edilmiştir)

2*

Kaşide Der-Vaşf-ı Hâzret-i Şadr-ı Âlî Berây-ı Tehiyyet-i 'İyd-ı Adhâ

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Gel gel ey hâme-i mu'ciz-eşer-i kıt'a-zâ
Gel gel ey 'İsî-i rûh-âver-i cism-i ma'nâ
- 2 Gel gel ey zîb-dih-i nuşa-i kübrâ-yı hüner
Gel gel ey râbîta-bend-i şafaḫât-ı inşâ
- 3 Gel gel ey naḫl-i ser-efrâz-ı riyâz-ı dâniş
Gel gel ey bülbül-i ma'nî neḡam-ı rûh-efzâ
- 4 Olma Hindû gibi 'üryân u devân ḫayrânla
Gezme vâdî-i ḫamûşide yeter bî-ser ü pâ
- 5 Şevb-i nazmı giyip kuşanacak demlerdir
Saña şad müjde ki erdi yine 'İyd-i adhâ
- 6 Bundan a'lâ saña bir müjde daḫı var ki desem
'İyd-ber-'İyd edip rakşa gelirdik ammâ
- 7 Söylemem câ'izesin almayacak ey hâme
Âşafâ söz söylenecek müjde degildir zîrâ
- 8 Müjdegâne olur olmaz söz ile şanma olur
Bir kaşide dilerim olmaya ḫaşvî aşlâ

- 9 Müjde kim geldi demi gitdi revāh-ı kārīñ
Erdi encāma küşād-ı ...¹ sūķ-ı şu‘arā
- 10 Bilinir ķadr-i metā‘-ı suĥanıñ ğam çekme
Ĥaşre dek durma feyizde pāye gör şubĥ u mesā
- 11 Şadr-ı devletde olan zātı bilir misiñ ‘aceb
Kimdir ārāyiş-i ser-mesned-i şadr-ı ‘uzmā
- 12 Muştafā-nām u vezīr ibn-i vezīr-i ekrem
Bū Bekir-şıdķ u ‘Ömer-‘adl ü ‘Alī-ţab‘-ı veĝā
- 13 Şu‘le-reng-i şafaķ perde-i zer-tār-ı deri
Şubĥ-ı ‘ıyd ise bezmgāhına ferş-i dībā
- 14 Ğurre-i ‘ıyd degildir görünen destine çarĥ
Eyler uđĥiyye için kārđ-ı bürrān ilķā
- 15 Kāse-i māh-ı nevi ‘ıyd tehī göstermez
Ĥ‘ān-ı yaĝmā-yı derinden eder in‘ām ricā
- 16 Eşheb-i cāhına cevlāna verirse ruĥşat
Naķş-ı na‘linden eder şadme ‘ıydı peydā
- 17 Gūş edip ‘ıyd-ı dem-i devletine düşdügünü
Şaf çekip oldular encüm sipehi rüy-nümā

¹ İbarenin üzeri karalanmıştır.

2/9 Vezne uymamaktadır.

- 18 Dikdi burc-ı şerefe rāyet-i Pervīni felek
Şāh-ı ʿıyda kurulup çāder-i billūr semā
- 19 Fāris-i çarḥda çevgān-ı mehi alıp ele
Kūs-ı ḥurşīdi çalıp etdi hūnerler icrā
- 20 Yokdur emr-i ġarībi göricek reʿyü'l-ʿayn
Añladım zāt-ı şerīfinin hele ben pek ʿalā
- 21 Etmemiş müddet-i ʿömründe menāhīye nazar
Dense şāyeste anıñ şānına kuṭbü'l-vüzerā
- 22 Bilmeyenler hemen āġāh olup bilsinler
Eyledim nāmını ser-levḥa-i dīvān-ı şenā
- 23 Şadr-ı seyyāre-ḥaşem dāver-i Pervīn-i ʿilm
Neyyir-i çarḥ-ı şeref ġurre-i eflāk-i ʿalā
- 24 Bermekī cūd u feṭānetde Felātūn-ı cihān
Fenn-i ḥikmetde hele şānī-i İbn-i Sīnā
- 25 Cünbiş-i nāḥun-ı tedbīrine merhūn bütün
Ḥall ü ʿaḳd-i girih-i saḥt-ı umūr-ı dünyā
- 26 Nāmını ser-suḥan eylerdi göreydi baḥşın
Cūd-ı levḥinden edip Caʿfer-i maʿnī imḥā

- 27 Hâtem-i Tâi çalıp defter-i ihsân içre
Haṭṭ-ı buṭlân çeker nāmına münşî-i seḥâ
- 28 Bir kez iksîr-i nigâhından eger feyz alsa
Tartılır ḳadrde elmâsla seng-i ḥârâ
- 29 Nazâr-ı himmet-i ‘âlîsi ta‘alluḳ etse
Ḳâf-ı temkîne olur peşşe-i nâ-çîz ‘anḳâ
- 30 Şebnem-i ḥalk-ı mekârim-eşerin cezb etse
Ḥâr-ı ḥuşka erişir ḥâlet ü derd-i ‘anâ
- 31 Bir nazîri daḥı yoḳ kim diyeyim işte fulân
Meger ‘âlemde göre mişlini çeşm-i şehlâ
- 32 Söylesinler var ise mişl ü nazîrin görmüş
İşte târiḥ-i selef işte gürûh-ı ḳudemâ
- 33 Tıtalım gelmiş o şadra nice destûr ger
Geldi mi zâtı gibi şadr-ı mekârim-ârâ
- 34 Gevher-i zâtını eslâfa nice beñzedeyim
Lü’lü-i süfte kücâ vü dür-i şehvâr kücâ
- 35 Āşafâ Cem-şiyemâ şadr-ı Sikender-ḳadrâ
Ey mühim-sâz-ı umûr-ı dil-i erbâb-ı ricâ

- 36 İzniñ olursa eger söyleyeyim maqşūdum
Ne kadar luṭfa huzūruñda degilse de sezā
- 37 Yoḡ hilāfım ġaraż-ı bālimi Allāh bilir
Etmedi pīş-geh-i pākiñe şıdķım inhā
- 38 Hümāyūn-fer ile ümmīdim eyā ‘ālī-cāh
Dāmen-i devletiñe belki olam rū-fersā
- 39 Yoḡsa biñ yıl ġazel ü beyt ü қаşā'id yapsam
Vaşf-ı zātıñda ne ḡaddim ki edem ḡaḡķ edā
- 40 Büleġā midḡat-i zātıñda қalırlar ‘āciz
Ne kadar eyleseler vaşf-ı şerifiñ iṭrā
- 41 **Rā'ifā** sen daḡı teksīr-i sevād etmeyiz
Erdi pāyāna suḡan geldi ḡoş-kām-ı du‘ā
- 42 Neyyir-i devleti tābende olup tā-be-ḡaşr
Pertev-endāz-ı cihān ola çü mihr-i raḡşā
- 43 Eli baġlı gele dīvānına ḡaḡķdan dileriz
Ola қоç başına қurbān ġürūh-ı a‘dā

2/36² Ne kadar: Her ne kadar (tashih edilmiştir)

3*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ey āftāb-ı maṭla^c-ı burc-ı hünerveri
Vey māh-tāb-ı şu^clede çarh-ı çenberi
- 2 Ey dest-i luṭfi baḥr-i 'aṭā-pāy-ı mekremet
Vey zātı kān-ı 'aṭıfet ü cūd-ı cevheri
- 3 Ey ḥ^vāce-i revāḥ-dih-i kāle-i hüner
Vey mülk-i fazl u ma^crifetiñ şāh-benderi
- 4 Mādām sende bu reviş-i münşiyāne var
Olur kemāl meşakḳate Bercīs müşteri
- 5 Sür eşheb-i yerā'ayı burc-ı kemāle çık
Teng et 'Uṭāridiñ peşine nüh felekleri
- 6 Her söz ki kilik-i ney-şekeriñden zühür eder
Añdırsa n'ola lezzet-i ḳand-i mükerreri
- 7 Zīrā gelince tütü-i ṭab'ıñ tekāmüle
Eyler ifāde zā'iḳa-i gül-be-şekeri
- 8 Fenn-i suḫanda kātib-i vaḫy-āzmā denir
Eşheb-süvār iken ...² nām-ı şaf-deri

*3 99b

3/2⁻² 'aṭıfet: 'aṭıfetiñ (tashih edilmiştir)

² İbare okunamamıştır:

3/8⁻² Vezne uymamaktadır.

- 9 Biz sen gibi bahâdır u hem münşî görmedik
Her ‘arşagehde saña müsellemler dil-âveri
- 10 El arkasın zemîne koyup etdiler sükût
Şi‘rin görünce Rûm u ‘Irâkıñ söz erleri
- 11 Döndü hemân sipâre-i tıflân mektebe
Nazmıñ yanında nusha-i dîvân-ı Enverî
- 12 Tarz-ı ‘inâyetiñ görelerdi Berâmike
Tavr-ı keremde nice şayarlardı Ca‘feri
- 13 Züvvâra bûy-ı hulk-ı kerîmiñ vefâ eder
Bezmiñde yakma beyhude hiç ‘ud u ‘anberi
- 14 Cem-meşrebâ kerîm-i mülk hûy-ı dâverâ
Ey ehl-i himmetiñ şeref ü şân u mefharı
- 15 Hizbiñe bir şebângeh olup dîde-düz-ı [h‘âb]
Efkâr-ı hâsîd ile şayar iken âhiri
- 16 Erdi sepîde-dem erişip ‘âleme ziyâ
Nûr ile doldu kûbbe-i çarhıñ ser-â-seri
- 17 Gördüm cihân cihân olarak eyledi tülû‘
Karşımda idi ma‘la‘-ı hürşîd-i hâveri

- 18 Āyā neden bu cünbiş-i raqş-āzmā deyü
Seyrin ederdi dīdelerim mihr-i enveri
- 19 Erdi şımāḥ-ı cānıma bir şavt-ı dil-pesend
K'ey gāfil-i serā'ir-i emr-i muḳadderi
- 20 Gün doğmadan meşīme-i şebden neler doğar
Eflākdir ḥavādiş-i ğaybiyye māderi
- 21 Aç dīde-i başiretiñi ğaflet eyleme
Geldi kemāl-i diḳḳat ü şarf-ı nażar yeri
- 22 Şemsiñ bu rütbe şevḳini fehm etmediñ mi sen
Hiç olmadıñ mı dīde-i iz'ān mazḥarı
- 23 Ol gün durur bugün ki Ḥalīmī Efendimiz
Devletle giydi ḥil'at-i zībā-yı dāveri
- 24 'Avd eyledi maḳāmına ol āftāb-ı feyz
Geldi cihāna çarḫıñ āteş ü ferī
- 25 **Rā'if** kaçan ki gūşuma degdi bu zemzeme
Buldum Ḥudā bilir çarab-ı 'ıyd-ı ekberi

3/20¹ Mısra tazmin yoluyla Kırıklı Rahmī'den alınmıştır (bk. Elmas, 1997, s. 56).

3/22¹ fehm: gūş (tashih edilmiştir)

3/24¹ 'Avd eyledi maḳāmına ol āftāb-ı feyz: Ya'nī 'Uḫārid-i felekiñ ric'ati ... (tashih edilmiştir)

3/24² Geldi cihāna çarḫıñ āteş ü ferī: Zātiyla buldu yine şeref şadr-ı defteri (tashih edilmiştir)

- 26 Gördüm ki leb-fürüşda aķ pāk şaķal bıyık
Geldi egerçi müjdeye bir pîr mih-teri
- 27 Ağzından işidince o beşer kelāmını
Añdırdı çab‘a zā‘iķa[-i] la‘l-i dil-beri
- 28 Bu zevķ [ü] şevķ-i şādî-i ...³
Aldım o demde destime kilk-i suķanveri
- 29 Būs-ı zemîn edip ķalem-i vāsıtı hırām
Bir resm-i bendegî diye ādāb-ı ķākeri
- 30 Ya‘nî şaķîfe-i suķana ser-fürü kılıp
Tārîķ-i naşb-ı cāhını ķayd etdi muķbiri
- 31 Tā kim girince gūşuna nā-ķār hırzveş
Gezdirsin anı ehl-i hüner-pāş ber-ā-beri
- 32 Bu mışra‘-ı mücevhere oldum ki dest-res
Şāyeste tāc-ı ma‘rifetiñ olsa zīveri
- 33 İntāķ-ı Hāķ gibi budur ol mışra‘-ı laķîf
Buldu maķall-i cūdu bugün emr-i defteri (1168/1754-55)

³ İbare okunamamıştır:

3/32 Beytın üzeri karalanmıştır.

3/33⁻² Buldu maķalle cūdu bugün emr-i defteri: Hük-m-i Hūdāda buldu yerin emr-i defteri (tashih edilmiştir)

4*

Kaşide-i Mîr Râ'if

Berây-ı Tehniyet-i 'İyd Be-Vaşf-ı Hâzret-i Şadr-ı 'Âlî 'Abdullâh Paşa

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

1 Ey Āsaf-ı Cem-cāh-ı Sikender dūr-i devrān
İkbāl ile ferhunde ede 'ıydıñı Yezdān

2 Vey şadr-ı felek-mesned-i Bercīs-sa'ādet
Bed-ḥ'āhlarıñ hep ola çoç başıña kurbān

3 'İydi saña tebrîk-i muḥālifdir efendim
Sen 'ıyda mübārek ol o bulsun şeref ü şān

4 Zātıñda seniñ mecd ü şeref tā o kadar kim
Feyziñle meh-i 'ıydıñ olur gurre-i tībān

5 Çarḥ üzre degil gurre-i 'ıyd etdi felek 'arz
Uđhiyye için ḥâzretiñe kârd-ı bürrān

6 Pîş-gîr-i dem-i naḥr için 'ıydiyye şafağdan
Gerdün bir al fûṭa ṭaḥur durma şitābān

7 'Arz odasınıñ bâḥa-i iclāline ferşe
Kālîçesidir aṭlas-ı çarḥ işlenir el-ān

*4 25b

4/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 8 Tutdu felegi velvele-i kūs-ı vaqārıñ
Lāyık ki der-i ‘izziñe Keyvān ola derbān
- 9 Vaşf-ı ‘ızam-ı saṭvet ü iclālîñi almaz
Nüh berg bu mecmū‘a-i eflāk-i zer-efşān
- 10 Evşāf-ı ‘ulüvv-i şeref-i zātıñı dursun
Yek-şemme-i ḥalk-ı keremiñ edemez insān
- 11 Şandūka-i nisyāna ḳodu zāt u zamāniñ
Ṭayy oldu añılmaz kerem-i ḥātem-i zī-şān
- 12 Bi’l-cümle şümār-ı keremi Ca‘fer ü Ma‘niñ
Baḥşāyiş-i yek-rūze ki ḥāşā gele yeksān
- 13 Ru’yāda gören der ki iḳbālîñi lā-büd
Maḳşūduna neyl ile olur ertesi şādān
- 14 Var maḥz-ı kerāmet kerem-i himmetiñde
Çün Hızr-ı meded-res yetişir ehline her ān
- 15 Ālūde-i efkār-ı ğam olsa ne ḳadar dil
Yüz sürse olur pāyiñe nüzhetver ü ḥandān
- 16 Esrār-ı zamā’ir saña keşf olmada cümle
Ḳutbü’l-vüzerā dense seniñ şanıña şāyān

- 17 Bu kâşife vü halk-ı kerem sende ki vardır
Eslâf-ı şudûruñ birine vermedi Sübhân
- 18 Bir görmüş işitmiş var ise söylesin işte
Pîrân-ı kühen-sâl ü tevârîh-şinâsân
- 19 Zâtıñ gibi bir keşf-i zamîr etdigi var mı
Meşhûr-ı enâm Âşaf-ı dîvân-ı Süleymân
- 20 Hâkdan bu haşâ'il saña mevhubedir ancağ
Maşşûş seniñ zâtıña bu gevher-i 'irfân
- 21 Ey Âşaf-ı gerdün-haşemâ şadr-ı kerîmâ
Vey mihr-i ziyâ-güster-i tâbende-i imkân
- 22 Maşşûdumu keşf ile buyurduñ beni tebşîr
Gördüñ h'âcelik meslegini bendeñe çesbân
- 23 Efkâr-ı dilim maţmağ-ı enzârım ümîdim
Çoğdan buña maşşûr idi hep 'aql u dil ü cân
- 24 Dâ'im olasin şadr-ı mu'allâda be-iğbâl
'Âlem ola hükümünde seniñ bende-i fermân
- 25 Günden güne pertev bula iğbâl ü celâliñ
Tâ sâye şala 'âleme çün mihr-i dirahşân

- 26 Tevfîk ü zafer hem-reh olup sağ u şolunca
Mağlûb ola her dem saña a‘dâ-yı le‘imân
- 27 Mir‘ât-ı dil-i şâf-nihâdında hemîşe
Göstermeye Hâk ‘aks-i ruḥ-ı miḥnet-i devrân
- 28 Ey kân-ı kerem naḥl-i gül-i câh-ı celâliñ
Ser-sebz ü tarî hıfz ede Mevlâ nice ezmân
- 29 **Râ’if** kuluñ ezberden oḡur ders-i du‘âñı
Kıl mekteb-i luṭfuñda aña ḥ‘âcelik iḥsân
- 30 Nâ-meşk ede sâ’irlere da‘vât-ı devâmıñ
بر سر خرسانی و بدوش استله ارکان

5*

Diğer

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 Bâreka’llâh zehî şadr-ı güzîn-i ekrem
Levḥaşa’llâh zehî Āşaf-ı ferḥunde-şiyem
- 2 Bū Bekr-şıdḡ u ‘Ömer-‘adl ü ‘Ali Paşa kim
Çâr-ı mezhebde teḥâyâ-yı devâmı elzem
- 3 Def‘a-i şâliğede şadrı edince teşrîf
Dediler böyle gerek işte vezîr-i a‘zâm

- 4 Dünyede ‘adlin edip kayd-ı cināna mazhar
Zülmü nefy-i ebed ile eder iclāsı ‘adem
- 5 **Rā’ifā** bülbül-i gūyā gibi aşhāb-ı suhan
Şevk-i teşrīfi ile etmede bin dürlü neġam
- 6 Mağdem-i pāki için levh-i derūn-ı şadefe
Yazdı bu mışra‘-ı ġarrāyı du‘ā-gūne kalem
- 7 Düşse efvāh-ı sürüşāna sezā tārīhim
Kerema’llāhu ‘alā-şadr-ı şudūr-ı ‘ālem (1168/1754-55)

6*

Tārīh Berāy-ı Şeyhü’l-İslām ‘Abdullāh Efendi

Mef‘ülü Fā‘ilātün Mef‘ülü Fā‘ilātün

- 1 Esdi yine bir özge bād-ı huçeste-peygām
Koymadı zerre deñlü dillerde gerd-i ālām
- 2 Tutdu cihānı şavt-ı aḡsent her tarafından
Doldu yine şadā-yı müjdeyle ġuş-ı eyyām
- 3 Erdi Cenāb-ı Haḡdan imdād eylemişken
Bu dehr-i sifle-perver erbāb-ı ṡab‘ı kem-nām
- 4 N’itsin yed[-i] teşebbüs aşhāb-ı mecd ü iḡbāl
Berçide-dāmen idi çün serv-i ġülşen-i kām

- 5 Me'yūs idi ser-ā-ser kārından ehl-i hācet
Haḡ cānibinden oldu ṣāh-ı cihāna ilhām
- 6 Erbāb-ı 'ilm ü fazlı kıldı baḡşıṣ āḡir
Gördü o zāt-ı pāki ṣāyān-ı luṭf u ikrām
- 7 Etdi belā tevaḡḡuf tevcīh-i ṣadr-ı ḡurrā
'İyd etdi ḡūṣ edince ser-cümle ḡāṣıla 'ām
- 8 Taḡrīr-i bī-mu'ādil münṣī-i kām-rān kim
Lāyıḡ mü'ebbed olsa destinde kilik-i aḡkām
- 9 Gördükde seyf-i ṣer'ci destinde bī-muḡābā
ḡavfiyle ra'ṣesinden tīḡin düṣürdü Behrām
- 10 Zāhirde yoḡ nazīri bāṭında ṣāḡib-irṣād
Nükte-ṣināsı ser-āsım-i 'alīm ü 'allām
- 11 Hem fāzıl-ı efāzıl hem kāmil ü mükemmel
Yoḡ zerrece ḡuṣūr ḡün mihr her yeri tām
- 12 Dense muṭāf-ı 'ālim dergāhı hem-ḡü Ka'be
Zānū-yı devletinde müṣ'ir degil mi ecrām
- 13 Da'vā-yı dāniṣ etse efrād-ı āferīde
Geḡse vaḡīd-i 'ālim her birin eyler ilzām

6/9⁻¹ destinde: kefinde (tashih edilmiştir)

- 14 Țarż-ı rubā'iyātın görseydi çār u nā-çār
Bāb-ı sa'ādetinde 'akkām olurdu Ḥayyām
- 15 Tā ḥaşre dek olurdu mest-i mey-i ḥaķıķat
Cāmī eger şarāb-ı fazlından içse bir cām
- 16 Baḥşāyiş-i 'aṭāsın seyr etmek olsa mümkin
Dergāh-ı devletinde Ḥātem olurdu ḳassām
- 17 Vaşşāf-ı zātı olmaķ **Rā'if** seniñ ne ḥaddiñ
Bir zāt kim vücūd olmuş müşār-ı eyyām
- 18 Gerçi seniñ murādiñ ma'lūm-ı devletidir
Kim ḳaşdıñ eylemekdir şıdķ-ı derūnuñ i'lām
- 19 Me'mūldür 'ināyet edip o zāt-ı ekrem
Eyler seni de luṭfen idḫāl-i ziyy-i ḥuddām
- 20 Țūmār-ı medḫi ṭayy et kes rişte-i kelāmı
Bu 'arşagehde çokdur şāḫib süyūf-ı aḳlām
- 21 Ammā ki ğālib olduñ sen cümle şā'irāna
Çekme derūnu ḫarfin ver silk-i nażma encām
- 22 Bu mışra'-ı mücevher olur seni muşaddıķ
Ḥaķ gül-bün ile olduñ gevher-nişār-ı itmām

- 23 Var ise bir ‘adili tārīhim eylesin red
 Ƙadr ü zekā vü senāen haƘ ki şeyhü’l-İslām (1168/1754-55)

7*

Berāy-ı Tehniyet-i Ƙıdmān-ı Ƙapudān Meħemmed Beg

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ey şeref-baħş-ı gürūh-ı vüzerā hoş geldiñ
 Vey ser-efrāz-ı şufūf-ı küremā hoş geldiñ
- 2 Gitdi tā Ƙāfa dek āvāze-i kūs-ı ‘adliñ
 Ey Sikender-meniş-i baħr-i sehā hoş geldiñ
- 3 Luţf ile dāmen-i erbāb-ı sevāħil doldu
 Ey kefi Ƙulzüm-i zehħār-ı ‘aţā [hoş geldiñ]
- 4 Esdi bād-ı feraħ emvāc-ı şafā cūş etdi
 Birbirine diyerek ħande-nümā [hoş geldiñ]
- 5 Genc-i bād-āvere fülk-i keremiñ nāz ederek
 Geldiñ ey Āşaf-ı Ĥüsrev-menşe [hoş geldiñ]
- 6 Gerd-i efkār-ı Ƙulūbu ile derdik cümle
 Şaldıñ āyine-i her-ţab‘a cilā [hoş geldiñ]
- 7 Gūş edip nāmiñı ğam Ƙaçdı verā-yı nehre
 Eylediñ dilleri pür-zevƘ ü şafā [hoş geldiñ]

- 8 Keşti-i ‘adliñi gördükleri dem raķş-künān
Sāhil-i baħra gelip der fuķarā [ħoř geldiñ]
- 9 Rūy-ı arza nice geldi diyeyim miřliñi kim
Der saña evc-i sa‘ādetde hümā ħoř geldiñ
- 10 Sür‘at-i seyrini gördükde řitāb ile gelip
Zevraķ-ı ‘azmiñe der bād-ı řabā [ħoř geldiñ]
- 11 Yed-i teşhire alıp baħr ü yeri ser-tā-ser
Kıldıñ a‘dā-yı bed-efkāra řalā [ħoř geldiñ]
- 12 Eylediñ düşmeni girdāb-ı belāya ilkā
Kalmadı ħavf u ħam ehl-i řifā [ħoř geldiñ]
- 13 Yelken eline alıp fülk-i ‘adū-yı dīni
Eylediñ sine-i zencir-i cefā [ħoř geldiñ]
- 14 Görüp aķdarmaları ħalk-ı cihān erdikce
Dediler zātıña nuşret-i yaķaza [ħoř geldiñ]
- 15 Eylediñ řab‘-ı hümāyūna muvāfiķ ħareket
Saña ger řāh-ı cihān derse sezā [ħoř geldiñ]
- 16 Başı üzre ber-ā-berdir iki dīhīm-i ħurd
Cevher-i ‘aķlıña der tāc-ı zekā [ħoř geldiñ]

- 17 Hüsni ahlâkıñ ile ‘âlemi hoşnüd etdiñ
N’ola ger halk-ı cihân derse saña [hoş geldiñ]
- 18 Āşaf-ı Cem-meniş-i dāver-i Dārā-ķadrā
Ey felek-mesned ü gerdün-ķaşemā [hoş geldiñ]
- 19 ‘Ayn-ı iķbālle gūş eyleyicek teşrifiñ
Dediler maķdemiñe bāy u gedā [hoş geldiñ]
- 20 Bu ķuluñ da işidip devlet ile teşrifiñ
Dedi tārīhini bā-‘izz ü ‘alā hoş geldiñ (1167/1753-54)
- 21 Bülbül-i bāğ-ı suķan ķāme-i şīrīn-neğam
Ez-derün oldu saña nükte-serā [hoş geldiñ]
- 22 Gülşen-i vaşfiña üftāde edip murğ-ı dili
Maķşadım eylemeden böyle nevā [hoş geldiñ]
- 23 İşidip belki suķan-sencī-i zihnim dersen
Ṭab‘-ı naķķādıma ey ķüb-edā [hoş geldiñ]
- 24 Gāh u bī-gāh varıp dāmeniñi öpdükce
Halk içinde diyesiñ bendeñe tā [hoş geldiñ]
- 25 **Rā’ifā** eyleme teksīr ki mükşīr kimse
Varsa bir meclise gir demez aña [hoş geldiñ]

- 26 Şıdqla zîb-i hitâm eyle du‘âyı ammâ
Bir du‘â kim diye sükkân-ı semâ [hoş geldiñ]
- 27 Şafha-i dehrde mādām ki bu halk-ı cihān
Diyeler birbirine şubḥ u mesā [hoş geldiñ]
- 28 Mecd ü iḳbālle günden güne hoş-ḥāl olasın
Diyeler zātıña tā rüz-ı cezā [hoş geldiñ]
- 29 Kaşr-ı maḳşūda ki ‘azm eylesin karşılayıp
Şāhid-i kām diye sîne-güşā [hoş geldiñ]
- 30 Kanda kim ‘azm edesiñ nuşret ile ‘avd edesiñ
Midḥatiñde yazalar hep şu‘arā [hoş geldiñ]
- 31 Der-i iclālîñ ola Ka‘be-i ehl-i iḳbāl
Diyesiñ her olana nāşiye-sā hoş geldiñ

8*

Berāy-ı Tehniyet-i Riyāset-i El-Ḥācc Ebū Bekr Efendi

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Ḥamd ola cünbiş eyledi maḳşad semendimiz
Olmuş idi teselsül-i ḡam pāy-bendimiz
- 2 Bulduḡ hümā-yı himmeti bî-renc [ü] ıztırāb
Nā-reste idi murḡek-i kāma kemendimiz

- 3 Teşrîf kıldı ya'nî maḳām-ı riyāseti
Ol āftāb-ı cūd u mekārîm-pesendimiz
- 4 'Osmān-ḥayā vü Ḥaydar-edā vü 'Ömer-nejād
Hem-nām-ı pāk-i ḥazret-i Şiddîk efendimiz
- 5 Güş eyleyince müjde-i cāh-ı sa'ādetin
Ser-mest-i şevḳ oldu dil-i müstmendimiz
- 6 Var bu nesîc-i nazmla tebrîke **Rā'ifā**
Reşk-āver olsun atlas-ı çarḫa perendimiz
- 7 Şekkerveş aḳdı neyşeker-i ḥāmeden suḫan
Ṭūṭî-i ṭab'îñ aḡzını açdırdı ḳandimiz
- 8 Tārîḫini bu beyt-i mücevherle söyleyip
Ḳıldîḳ du'ā-yı ḥayrına vā-beste kendimiz
- 9 Allāh ziyāde eyleye iḳbāl ü 'ömrünü
Verdi şeref riyāsete Bū Bekr Efendimiz (1170/1756-57)

9*

Behcet Meḫemmed Efendiniñ Defterdārlığı

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Dili muḫāşara etmişdi çok zamān idi ḡam
Göñülle olmuş idi pāy-mal-i ceş-i sitem

- 2 Tekellüme yoğ idi bende zerrece kudret
Tamām olmuş idi dil mişāl-i lāl ebkem
- 3 Şu deñlü bād-ı semūm-ı ğam etmiş idi eşer
Şu rütbe olmuş idim kahr-ı dehr ile sersem
- 4 Ki táb yoğ idi bahş-i mübāhiş-i şi're
Ğam ile olmuş idi nuşa-i dilim derhem
- 5 O rütbe mestdi zehr-ābe-i ğam ile göñül
Yanımda köhne sifāl idi şan piyāle-i Cem
- 6 Mişāl-i zāhid-i maħrūm her dü kevn göñlü
Çekerdi cāma bedel sübħa-i ğumūm-ı dīdem
- 7 Kıyās eyler idim āşnāyı yegāna
Bezimde olur idi nūş-ı bāde etsem sem
- 8 Gözümde bir tutam ot deñlü yoğ idi kadrı
Dil ehli ħufne şebbū dedikleri perçem
- 9 Kılır mı gerdiş-i dülāb-ı çarĥ böyle deyü
Sirişk-i dīdeme nisbet dönerdi ırmağa yem

9/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

9/7 Beytin altına “Halel-pezîr ederdi dimāğı müşk-i Ħuten” mısraı yazılmış fakat üzeri karalanmıştır.

9/9⁻¹ Kılır mı gerdiş-i dülāb-ı çarĥ böyle deyü: ‘Aceb kılır mı deyü gerdiş-i felek böyle (tashih edilmiştir)

- 10 Bu h̄alet ile olup ser-be-bāliş-i fikret
Bu h̄üzn ile gelip ol demde çeşme h̄v̄āb-ı elem
- 11 Sükūn bulmadan emvāc-ı baħr-i h̄ūn-ı sirişk
Henūz varmış iken h̄v̄āba dīde-i pūr-nem
- 12 Erişdi gūş-ı dile bir şadā-yı rūh-efzā
Ki ey ğam ile olan ser-be-ceyb-i fikr ü elem
- 13 Uyan uyan ki zamānıñ zamān-ı şādīdir
Tamām-ı vaķt-i şafādır bu vaķt-i ferruħ-dem
- 14 Yeter bu h̄v̄āb yeter aç gözüñ saña müjde
Ki bitdi şām-ı elem erdi şubħ-ı rūz-ı kerem
- 15 Uyandı kevkeb-i baħtıñ uyan be hey ğāfil
Ki doğdu başıña şad müjde neyyir-i a‘zam
- 16 Cenāb-ı Behcet Efendi yine bi-ħamdi’llāh
Maķām-ı defteriye başdı devlet ile ķadem
- 17 Ĥudāya şükr ola mā-fi’z-zamīrimiz çıķdı
Denildi ĥufte bu mışra‘-ı yegāne-raķam
- 18 Yazıdı levħ-i sipihre bu vechile tārīħ
Güzīn-i ehl-i ķalem defteri-i ‘ālī-himem

9/17 Beytin üzeri karalanmıştır.

9/18 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 19 Kaçan bu müjde-i şevk-āveri ki gūş etdim
Derūn-ı dilden elem oldu dü-be-rāh-ı ‘adem
- 20 Karīn-i behcet ü pür-zevk ü şevk olup gönüm
Gözümde oldu o demde güşāde perde-i ğam
- 21 Kaçan ki eyledi dil cānibine şarf-ı nazār
Ġarīb-i hey’et-i zībāda görünür ‘ālem
- 22 O hārzār kıyās etdigim cihān bāĝı
Şükūfelerle müzeyyen mişāl-i bāĝ-ı İrem
- 23 Güşāde gülşen-i ṭab‘ımda ğonce-i maẓmūn
Mişāl-i bülbül eder dil hezār-ĝüne neĝam
- 24 Devāt beñzemiş ol bezm-i sūr-ı ma‘nāya
Gelir miyānede rakḳāşveş semā‘a ḳalem
- 25 O deñlü şevk ü ṭarab var ki gülşen-i dilde
Şarīr-i hāme şafir-i hezār ile tev’em
- 26 ‘Aceb ḳabā-yı abā-pūş mudur bu hāl deyü
Terāküm eyler iken dilde fikr ü endişem
- 27 Anı müşāhade etdim ki başlayıp levme
Lisān-ı hālde nuṭḳ etdi kilik-i mu‘ciz-dem

- 28 Dedi ki n'oldu saña şimdi çatladım gayrı
Sükût vaḳti midir böyle dem be hey ādem
- 29 O zātıñ olsa da mir'āt-ı devleti rüşen
Sezā mı tūṭı-i ṭab'ıñ ola seniñ epsem
- 30 Şenāsın eylemege yok mu dil dehānıñda
Ki saña ancak odur şimdi cümleden elzem
- 31 Alınca deste o dem kilik-i mu'cizi **Rā'if**
Bu beyt-i pāk-edā oldu ḳalbime mülhem
- 32 Kerīm-i ḳām-verā dāver-i felek ḳadrā
Eyā güzīde-i 'ālem semiyi-yi faḫr-ı ümem
- 33 Huzūr-ı ḥāşşıña redd ü dirīg-i bīgāne
Harīm-i devletiñe luṭf u mekremet maḫrem
- 34 Diliñ daḳıḳa-şinās-ı ma'ārif ü ṭab'ıñ
Serīre-dān-ı nikāt-ı ma'nī-i mübhem
- 35 Sen ol ḫakīm-i Aristō-mizāc 'ālemiñ
Debīr-i re'yiñe nām oldu nuşḫa zīb-i ḫikem
- 36 O āftāb-ı 'ināyetiñ ey kerem kānı
Müsā'adeñle verir feyzi güllere şebnem

- 37 O reşha-pāş-ı keremsiñ ki kiştzār-ı emel
Reşāşe-i kalemiñden olur ğarīķ-i neĝam
- 38 Şabāya müşk-i Ğuten añsalar ğaţā der idi
Meşāmm-ı ħiss ile etseydi bŷy-ı luţfuña şem
- 39 Cerīĥa-i ğama ħāmeñ tabīb-i ħāzıķdır
Devāt ĥoķķası olmuş midādıdır merhem
- 40 Cihānda olsam eger ‘ilm ü fażl ile meşhŷr
Ħulāşa olsa da kilkimde her hŷner mŷdĝam
- 41 Ķasīdemiñ daĥı her ĥarfi bir ķitāb olsa
Efendimi yine ber-vefķ-i kām vaşf edemem
- 42 Ķıyās etme efendim bu sŷzlerimi yalan
Egerĥi şā‘irim ammā yalancısı degilem
- 43 Sipihriñ etseler ehl-i ma‘ārifin ta‘dād
Şayar ‘Uţāridi ħāmeñ hŷnerde sıfr-raķam
- 44 Mu‘ārızım var ise bu ĥuşŷşda ederim
Ħuzŷruñuzda şŷhŷd-ı ‘udŷl ile mŷlzem

9/38⁻¹ Şabāya müşk-i Ğuten añsalar ğaţā der idi: Şarīr-i kilkiñi ğŷş etse maşlaĥat ehli (tashih edilmiştir)
9/38⁻² Meşāmm-ı ħiss ile etseydi bŷy-ı luţfuña şem: Şanırlar etdi neĝam ‘andelīb-i bāĝ-ı kerem (tashih edilmiştir)

9/40 Beytin ŷzeri karalanmıştır.

9/41 Beytin ŷzeri karalanmıştır.

9/42⁻¹ Mısraım ŷzeri karalanmıştır.

- 45 Bu da‘vī yerine sen k̄ādī ol da hüküm eyle
Ne gūne ister iseñ eyleyem o gūne hatm
- 46 Hemīşe k̄albūd-i nazma cān verir nuṭkuñ
Yalan mı vaşf-ı şerīfiñde dersem ‘İsī-dem
- 47 Efendimiñ hele va’llāhi ben du‘acısıyım
Derūnuma ḥaml edersin̄ çekmem aşlā gam
- 48 Ki maḳşadım bu ḳadar güft ü gūy-ı vaşfiñdan
Du‘ā-yı devletiñ olduḡuna Ḥudā a‘lem
- 49 Mübārek ede Ḥudā manşib-ı sa‘ādetiñi
Umūr u re‘yiñe tevfiḳ-i Ḥaḳ ola munzam
- 50 Ola çü āb-ı revān emriñ ‘āleme cārī
Aḳıp kesilmeye destiñde nāvdān-ı ḳalem
- 51 Ḥarāb olunca bu ṭāḳ-ı zeberced-i gerdūn
Esās-ı devletiñ olsun metīn ü müstaḥkem

9/47 Beytin üzeri karalanmıştır.

9/47² Vezne uymamaktadır.

9/48 Beytin üzeri karalanmıştır.

[MUSAMMATLAR]

1*

Rā'if

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

I

- 1 Dil nişimen-tırāz-ı vaḥdetdir
Yār dūr-i bezmgāh-ı keşretdir
- 2 Ağla ey çeşm-i giryenāk ağla
Dem-i ālām-ı vaqt-i firkatdir
- 3 Nice ḳan gelmesin dü çeşmimden
Çekdigim cümle cām-ı ḥasretdir
- 4 Ey göñül ğam yeme bu ḥāline sen
'Usret encāmı çün meserretdir
- 5 Derdiñe şabr kıl devā bulasın
Tā ki Eyyübveş şifā bulasın
- II
- 1 Nice bülbülveş olayım nālān
Esdi gülzār-ı vaşla bād-ı ḥazān
- 2 Çok görüp çarḥ-ı dūn-ı mīnā-fām
Ol perīyi gözümden etdi nihān

- 3 Düşmesin kimsesiz hem-reh³ derde
Olmasın kimse haste[-i] hicrân
- 4 Kime şorsuñ devā-yı derd-i ğamı
Merhem-i şabrı söyleyip dermân
- 5 Kaşdı mı şanma kim şikāyetdir
Ġarazım hālimi hikāyetdir

2*

Ve Lehu Taḥmīs Li-Ġazel-i Behcet Mehemmed Efendi Ḥazretleri

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

I

- 1 Kavş-i ebrūsuna kim ‘ıtr-ı fiten tūz oldu
Tir-i müjgānı każādan daḥı pīrüz oldu
- 3 Ṭal‘at-ı pāki be-ġāyet şeref-endüz oldu
O mehiñ şanma hemān ḥüsnü gülü-süz oldu
- 5 Tābiş-i sīne-i şāfide dil-efrüz oldu

II

- 1 Nice āh eylemesin bu dil-i mehcūr-ı ḥazīn
Üft ü ḥiz ile henüz olmuş iken vaşla qarīn
- 3 Gözü çıksın bana bir meclisi çok gördü la‘lin
Yār ile cilvemizi seyre raķīb-i kec-bīn
- 5 Nāzır-ı ḥasbī gibi gör ki niġeh-düz oldu

³ İbarenin üzeri karalanmıştır.

1/II-3⁻¹ Düşmesin kimsesiz hem-reh derde: ... kândan hicre düşen olalı (tashih edilmiştir)

1/II-3⁻² Olmasın kimse haste[-i] hicrân: Cigerim etdi nār-ı ğam büryān (tashih edilmiştir)

*2 14a

III

- 1 Zīb-i gūş et güher-i pendimi olsun şenefiñ
Herkes ü nā-kese hursend-i dil ol açma kefiñ
- 3 Vāyesi haybet ü hüsrandır ehl-i şegāfiñ
Rızq-ı maḫsūma rızā-dādeliginden şadefiñ
- 5 Dürc-i cevfinde ‘Aden dürleri meknüz oldu

IV

- 1 Nîk ü bed her ne ki işlerse bulur āhir eden
Bu meşeldir düşer elbette gönül çāhe kıazan
- 3 Bu kühen-dār-ı mükāfātda naql et baña sen
Kimi gördüñ ğaraż icrāsına düşmüşlerden
- 5 Kārınıñ evveli sa‘d āḫiri firūz oldu

V

- 1 Bed-güher luḫf u nüvāzişle olur şanma nigū
Sīnesi olmağla nār-ı ḫasedle memlū
- 3 Rūyunu miḫdeḫaveş taşlara çalsañ da girü
Şerer-i şūr şaçar āteşe de yansa ‘adū
- 5 Bu eşer ṭab‘-ı firūzuna da merküz oldu

VI

- 1 Hāne-zād-ı ḫarem-i ‘iffet iken gör kārın
Oldu üftāde-i ḫāk-i rehi bir dil-dārın
- 3 Ebr-i bārān şitā-güne yolunda yārin
Dem-be-dem ḫarcamada şu gibi naḫd-i varın
- 5 Ne yaman ṭıfl-ı sirişkim şeref-āmūz oldu

VII

- 1 Bir zamān çarḫla ber-vefḫ-i merām idi vifāk
Ṭālī‘imden mi ḫudūş eyledi bilmem bu şikāk
- 3 Kāmetim bār-ı ğam-ı hicr ile etdirdi dü ṭāk

Beni lerzende eden mevsim-i sermā-yı firāk
5 Āhara faşl-ı rebī^c ü dem-i nevrüz oldu

VIII

1 Kim ki mālîk ola iksîr-i şaḥîḥ-i şabra
Hem-çü Eyyüb erer elbette şifā-yı şadra
3 Ger mühim ise saña kām-ı cihandan behre
A göñül şabr edelim biz de cefa-yı dehre
5 Şabrda çünki ferec-i nüktesi mermüz oldu

IX

1 **Rā'ifā** biz ki bu vîrâne fenā tekyedeyiz
Sübḥa-gerdân-ı rızâyız bir alay gam-zedeyiz
3 Her dem âyîne-i zânûya nigâh etmedeyiz
Erba^cın niyyetine çille-i gam çekmedeyiz
5 **Behcetâ** meskenimiz şimdi ki Siroz oldu

3*

Ve Lehu

Taḥmîs Li-Ġazel-i Nedîm

Mefā^cilün Fe^cilâtün Mefā^cilün Fe^cilün

I

1 Bu dehr-i esfel-i nâ-üstüvârı benden şor
Hücüm-ı renc-i gam-ı nâ-be-kârı benden şor
3 Neler çeker dil-i endüh yâri benden şor
Cefâ-yı ṭâli^c-i nâ-sâzkârı benden şor
5 Amân amân sitem-i rûzgârı benden şor

II

- 1 İçip vişāl şarābın olam deyü hürrem
Ne kâse kâse zehirler yuţar dil-i pür-gam
- 3 Neticesi hele pek de birini vaşf edemem
Düşüp ümîde neler çekdiğimi ben bilirim
- 5 Belā-yı keş-me-keş-i intizārı benden şor

III

- 1 Mey-i şernek-i gülü-süz ile edip lebrîz
Raḥîk-i kâma bedel şundu cām-ı zehr-āmîz
- 3 Kōmadı dilde şeb ü rûza kudretimiz
Bir iki gün neler etdi baña bu çarḥ-ı sitîz
- 5 Felek dedikleri nā-pāy-dārı benden şor

IV

- 1 Zehî şafā ede yār ‘aşıkına va‘d-i kerem
Ki fikr-i vaşl-ı dil-ārā kōmaz gönülde elem
- 3 Bu zevk-i zā’ika-i intizārı ben bilirim
Zamān-ı va‘de taḥassürde başkadır ‘ālem
- 5 O telḥ-i şerbet-i şîrîn-güvārı benden şor

V

- 1 O dahı **Rā’if**-i dil-ḥaste ḥāṭıra beñzer
Ki vaşl-ı yāre bulup yek-deme tarîk-i zafer
- 3 Bezimde nüş-ı şarāb etse bir iki sāgar
Henüz neş’esini görmeden ḥumār çeker
- 5 **Nedîm**-i dil-şüde-i bî-ķarārı benden şor

4*

Ve Lehu Tahmīs Li-Ġazel-i ‘Ātīf Efendi

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

I

- 1 Nice şabr olunur hicrânına ol çeşm-i cādūnuñ
O āfet ġamzeniñ ol mū-miyāniñ ġadd-i dil-cūnuñ
- 3 Pür oldu ‘ıtr-ı ‘anber-fām ile şan rūy-ı hāmūnuñ
Şabā neşr eyledikde bŷy-ı müşġinini ġīsūnuñ
- 5 Girān-bārī-i reşk ile göbegi düşdü āhūnuñ

II

- 1 Dil-i pür-zūru etme beyhude tīr-i ġama ta‘līķ
Ķapılma bādeniñ keyfiyyetine etse de teşvīķ
- 3 Dayanma ġuvvet-i bāzŷya gel etme ‘abeş tedķīķ
Ķekilmez ġatı ķok ķekdim ķevirdim eyledim taħķīķ
- 5 Dütādır ġuvvet-i pür-zūr-ı nāzı ķār ebrūnuñ

III

- 1 O kim sevdā-yı hırş u āz ile berķide-dāmāndır
Muħaşşal vāye-i dest-māyesi hep ye’s ü ġŷsrāndır
- 3 Diken bīş ü kem maħlŷķa ġöz āħir peşimāndır
Tehī desti ġişāl-i ġilķat-i diķķat-şināsāndır
- 5 Bulunmaz keffe-i destinde sermāye terāzūnuñ

IV

- 1 Benefşe ġaţţ u sŷnbŷl zŷlf ü ruħsarı ġŷl-i zībā
Mŷkeħħal ķeşm-i bādāmı vŷ gerden şāf ķŷn mīnā
- 3 Bize maħbŷb bŷyle bī-bedel ister ġŷñŷl zirā
Degil şāyeste-i destār-ı raġbet her semen-sīmā
- 5 Ĥamīr-māye birdir farkı vardır lik ġod-rūnuñ

V

- 1 Cihān içre o kim ser-me‘āniye ola vākıf
Eder vezīr ḥaṣyet-i nefsi ol ‘ākil ü ‘ārif
- 3 Kemāl-i ḥilḳat-i ṭab‘-ı Süleymāndır ki ey Rā’if
Hirās-ı naḳṣ-ı ḥod-bīnī-i vaḥdetle dil-i ‘Ātīf
- 5 Olur ḥ‘āhişger-i nezzāresi mir‘āt-i zānūnuñ

5*

Taḥmīs-i Şā’ib

Muḥarrir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

I

- 1 طلوع صبح صادق سر زد از پر امن مینا
نسیم روح افزا می وزد در کلشن مینا
- 3 سراغ دختر رز کرده ام در مسکن مینا
اگر این بار می افتد بدستم کردن مینا
- 5 چو درد می نخواهم داشت دست از دامن مینا

II

- 1 بیا نیکرد کر با ما چها کرده فلک ساقی
که افتادم بدین دریا بمانند سمک ساقی
- 3 مزن هر لحظه بر زخم دل ریشم نمک ساقی
بریز از یک اشارت بر زمین چون نیک ساقی
- 5 بهل تا خون رز باشد همان در کردن مینا

III

- 1 چو دانست انکه کشتم عاشق شیدا و بی تابش
نه بیداری توانم دید آن مه را نه در خوابش

4-V Bendin ilk üç mısraı karalanmıştır.

*5 37a

- 3 خوشا خندیدن ساقی و جام باده نابش
 دلم کل کل شکفت از التفات لعل سیر ایش
 5 شراب کهنه جام تازه دارد در تن مینا

IV

- 1 مرا سودای زلف و ز خواب و خور بر آورده
 سرم را منشی تقدیر از دفتر بر آورده
 3 برای کشتن من اسمان محضر بر آورده
 دو صبح صادقند از يك کربیان بر آورده
 5 ید بیضای ساقی با بیاض کردن مینا

V

- 1 ز کفر زلف جانان تازه شد ایمان مرا صائب
 نگاه کرمش آتش میزند در جان مرا صائب
 3 دو مصراع دلنشین شد از تو در دوران مرا صائب
 دو چیز افتاده خوش از بزم میخواران مرا صائب
 5 ز پا افتادن ساقی بسر غلطیدن مینا

6*

Taḥmīs Li-Ġazel-i Nedīm

Mef'ūlü Fā'īlātü Mefā'īlü Fā'īlün

I

- 1 Dökdü siyāh kākülünü pīşle pese
 Āfāḡ u 'ālemi yine tār etdi herkese
 3 Tā şarka dek sezā o şehiñ ḥükmü işlese
 Zülf ü külāhı verdi ḥalel Mağrib ü Fasa
 5 Çeşm-i kebūdu şaldı aḡın mülk-i Çerkese

II

- 1 La'l-i nemek-feşânını gördü yüzleri mül
Mest oldu reng-i rûyu seyr eyleyen gönül
- 3 Yırtilmasın mı hüsünü libâsın görünce gül
Çāk etmesin mi cāme[-i] sebzın görünce gül
- 5 Baḡ ol yeşil muḡaddeme ol kırmızı fese

III

- 1 Beñzer ki vaḡt[-i] naḡmede gāhice tel kırar
Birbirlerine çeşm-i ḡaḡāretle ḡarf atar
- 3 Ādem yaḡar yaḡar da bu ḡāletlere şaşar
Ney-zen bezmde muḡribe hemvāre kec baḡar
- 5 Bilmem beyinlerinde neden bu münāfese

IV

- 1 Gördüm 'izār-ı alini nā-gāh ey gönül
Körler doyar mı baḡmaḡa bi'llāh ey gönül
- 3 Müşḡin-i mūya yüz verip ol māh ey gönül
Gelmiş ḡaḡḡ-ı siyeh ruḡuna āh ey gönül
- 5 Semmūr ḡoş yaḡışmış o gül-penbe atlasa

V

- 1 **Rā'if** çü şāne eyledi gīsūsunu dü nīm
Oldu meşāmm-ı şevḡ ḡuten gibi pür-şemīm
- 3 Taḡriḡ edince zülfün o āḡūveşiñ nesīm
Ebrusu üstüne dökülüp kākülü **Nedīm**
- 5 Taşvīr-i Çin yazılmış o ḡāk-ı muḡarnasa

6/II¹ La'l-i nemek-feşânını gördü yüzleri mül: Reşḡ ile çatlasa la'lin görünce gül (tashih edilmiştir)

6/II² Mest olup reng-i rûy seyr eyleyen gönül: Yāḡud kızarsa 'ārız-ı sürḡün görünce gül (tashih edilmiştir)

6/II³ Mısraın üzeri karalanmıştır.

7*

Taḥmīs Li-Ġazel-i Münif

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

I

- 1 Maşdar-ı nazmım ki ma'nā-yı hüner ḳālimdedir
Cem' ü tekşir-i ma'ārif şarf-ı ef'ālimdedir
- 3 Nefy-i ğam işbāt-ı maṭlab dest-i a'mālimdedir
Devr-i istiḳbāl ü māzī merkez-i ḥālimdedir
- 5 Şāhid-i kām-ı dü kevn āġüş-ı iḳbālimdedir

II

- 1 Söylemez nā-fehm-i 'aşka tūṭi-i efsün-fenim
Jengden 'ārī olup mir'āt-ı ṭab'-ı rüşenim
- 3 Māye-i esrār ile āġişte olmuşdur benim
Ben o maḥv-ı cilve-i āyīne[-i] 'aşkı benim
- 5 Cevher-i cān gibi sırrım naḳş-ı timsālimdedir

III

- 1 Gevher-i yektā gibi mektüm baḥr-i 'uzletim
Ye's-baḥş-ı dest-i ğavvāşān-ı ḳa'r-ı keşretim
- 3 Naḳş-ı devr-ā-devr sāz-ı pīş-i çeşm-i ḥayretim
Mevc-i [nā-sāḥil-res-i] deryā-yı jerf-i vaḥdetim
- 5 Medd-i tafşil-i ta'ayyün cerz-i icmālimdedir

IV

- 1 Ḳālib-i ma'nā-yı nuṭḳ-ı pāki olsaydı ḥarīf
Āsmān seyr olmasın mı ṭab'ı çün rūḥ-ı laṭif

*7 53a

7/I³ Nefy-i ğam şebāt-ı maṭlab dest-i a'mālimdedir: Nefy ü işbāt-ı me'ānī dest-i a'lāmdadır (tashih edilmiştir)

7/III¹ baḥr: şaṭṭ (tashih edilmiştir)

7/III⁴ "sāḥil-i nā-res" biçiminde yanlış yazılan ibare, *Münif Divanı*'na bakılarak düzeltilmiştir (bk. Kılıç, 1995, s. 246).

- 3 **Rā'ifā** şāyān degil mi derse ol zāt-ı şerif
Lā-mekān pervāz-ı sīmurğ-ı ferāğım kim **Münif**
- 5 Beyza-i nāmūs-ı şöhret zīr-i şeh-bālimdedir

8*

- Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
- 1 İstinādım şanma kim bāb-ı vezīr ü şāhadır
İlticām ancak cenāb-ı hāzret-i Allāhadır
- 3 Rāst-ṭab'ım gidemem rāh-ı hīlāf-ı cārīye
Tırveş seyr ü sülūkum dā'imā şeh-rāhadır
- 5 Mültecā-yı cümle 'ālem bir ulu dergāhadır

9*

Ve Lehu Şarkı

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

I

- 1 Āh kim evvel bakışda 'aqlıma verdi hālel
Hoş şadālı gül yañaklı hufne beñli bir güzel
- 3 Zülfünüñ sevdāsı oldu başıma ṭul-i emel
Hoş şadālı gül yañaklı hufne beñli bir güzel

II

[Eyzān]

- 1 Dönmüş ol gül yine cāmıyla hemān naḥl-i güle
Beñzemez mi perçem-i müşgīni saçlı sünbüle
- 3 Döndürür her gördüğü 'uşşāğ-ı zārı bülbüle

*8 57a

*9 46a

9/I² hufne beñli şırma perçem (tashih edilmiştir)

9-I⁴ hufne beñli şırma perçem (tashih edilmiştir)

[Hoş şadâlı gül yañaklı hufne beñli bir güzel]

III

Eyżan

- 1 Ğamze-i hūn-rīzi ol şūhuñ ‘aceb bī-dāddır
Çeşmi cān almağda bir bī-merhamet cellāddır
- 3 Gerçi tıfl ammā ki ders-i ‘işvede üstāddır
[Hoş şadâlı gül yañaklı hufne beñli bir güzel]

IV

Eyżan

- 1 Hasetli dīde pūr-hūn olmasın da n’işlesin
Rā’if-i bī-çāre Mecnūn olmasın da n’işlesin
- 3 Böyle bir fettāna meftūn olmasın da n’işlesin
Hoş şadâlı gül yañaklı hufne beñli bir güzel

V

[*Eyżan*]

- 1 ‘Ahdım olsun var iken mā-dām ede tende cān
‘Ömrüm oldukça cihānda etmeyip kat‘-ı zebān
- 3 Eyleyem evşāf-ı hüsün böylece bir bir beyān
Hoş şadâlı gül yañaklı hufne beñli bir güzel

10*

Rā’if

I

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Aldı ‘aqlım nāgehān bir māh-rū şūh-ı cihān

9/IV⁻⁴ hufne beñli şırma perçem (tashih edilmiştir)

9/V⁻³ Mısraın üzeri karalanmıştır.

9/V⁻⁴ hufne beñli şırma perçem (tashih edilmiştir)

*10 46b

- Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḥsārı gül
 3 Tır-i müjgānı geçirdi cāna ol ḳaşı kemān
 Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḥsārı gül

II

[*Eyżan*]

- 1 Almasın bir kerre deste tīg-i istiğnāsını
 Tıfıdır fark eylemez a'lāsını ednāsını
 3 Bir nigehle öldürür biñ 'āşık-ı şeydāsını
 [Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḥsārı gül]

III

Eyżan

- 1 Mest olup meclisde gāhī ḥüsn ü ānın gösterir
 Gāh ḥancer gāh tīg-i ḥün-feşānın gösterir
 3 Baña ya'nī ḡamzesiyle ebruvānın gösterir
 [Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḥsārı gül]

IV

Eyżan

- 1 Her şikenc-i zülfüne dil-bestedir biñ mübtelā
 Her ser-i müjgānına şad cān-ı 'uşşāḳı fedā
 3 Hiç görülmüş mü cihānda böyle şūḥ-ı dil-rübā
 [Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḥsārı gül]

V

Eyżan

- 1 Hāne-i ārām u şabrı yıḳdı şahrā eyledi
 Ol gülşenvārī şarıḳla 'aḳlı yaḡmā eyledi
 3 Bir perī Rā'if bizi 'aşḳıyla şeydā eyledi

10/IV⁻² şad: biñ (tashih edilmiştir)

10/V⁻² Vezne uymamaktadır.

Çeşmi cādū ḳaddi dil-cū la'li mül ruḫsārı gül

11*

Ve Lehu Muḫarrir

I

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Dün gece gördüm iki meh-peykeri
İkisi de birbirinden dil-rübā
- 3 Bāğ-ı ḫüsnüñ nev-reside gülleri
İkisi de birbirinden dil-rübā

II

[Eyzan]

- 1 Rū-nümā olur birisi meh desem
Biri der ḫurşidden ben kim miyem
- 3 Ben de bilmem ḳangısın tercih edem
[İkisi de birbirinden dil-rübā]

III

Eyzan

- 1 Lücce-i ḫüsn içre etmişler zuhūr
Bir şadefden şan iki göz zuhūr
- 3 Baña bir kānda iki cevher zuhūr
[İkisi de birbirinden dil-rübā]

IV

Eyzan

- 1 Yoḳ ḫaḫası and içerse başına
Bāliḡ olsun biri on dört yaşına
- 3 Beñzeyor birbirinin ḳardaşına

[İkisi de birbirinden dil-rübā]

V

Eyżan

- 1 **Rā'ifā** ol iki şūḥ-ı dil-sitān
Bil gülistānda yetişmiş bī-gümān
- 3 İki naḥl-i dil-keşe beñzer hemān
İkisi de birbirinden dil-rübā

12*

Ve Lehu Muḥarrir

I

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Pür oldu rāyiḥa-i zevkle meşāmm-ı dilim
O naḥl-i 'işveyi gördüm Fılorya bāğında
- 3 Ümīddir semer-i vaşda erer destim
O naḥl-i 'işveyi gördüm Fılorya bāğında

II

[*Eyżan*]

- 1 Derūn-ı cāna alıp ol perī-i ḥūn-ḥ'ārı
Ḥarīm-i sīnede de ıaldı ḥayāl-i ruḥsārı
- 3 'Aceb mi bülbül-i şeydāveş eylesem zārı
[O naḥl-i 'işveyi gördüm Fılorya bāğında]

III

Eyżan

- 1 Geh gāzab geh luḥf u geh 'itāb etdi
Bir iki cāmla yıkdı bizi ḥarāb etdi

*12 47a

12/II² Vezne uymamaktadır.

12/III¹ Vezne uymamaktadır.

- 3 Yanınca āteş-i ‘aşkı dili kebāb etdi
[O naḥl-i ‘işveyi gördüm Fıloriya bāğında]

IV

Eyżan

- 1 Ruḥu kızarmış olup nāb-ı bādeden gül gül
Dökülmüş ‘ārızı gül-gūna zülfü çün sünbül
3 Düşüp ayāğına cūlarveş aqmasın mı göñül
[O naḥl-i ‘işveyi gördüm Fıloriya bāğında]

V

Eyżan

- 1 Riyāz-ı ḥüsnde **Rā’if** çoğ eyledim tek ü pū
Şulatdı ağızımızı āḥir ol qaddi dil-cū
3 Hezār derd ile aldım bir iki şeftālū
O naḥl-i ‘işveyi gördüm Fıloriya bāğında

13*

Ve Lehu Şarkı Rā’if

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

I

- 1 Söyle ey gonce-i zībā-yı melāḥat söyle
Qanğı bāğıñ gülüsüñ bülbül-i zārıñ kimdir
3 Etme ‘uşşākı ser-efgende-i ḥayret söyle
[Qanğı bāğıñ gülüsüñ bülbül-i zārıñ kimdir]

Eyżan

II

- 1 Serv-i āzāde misiñ nārven-i ‘işve misiñ
‘Ar‘ar-ı nāz mısıñ yāsemen-i ‘işve misiñ

- 3 Göl müsün bülbül-i şahın-ı çemen-i işve misiñ
[Kağı bağıñ gülüsün bülbül-i zariñ kimdir]

Eyzan

III

- 1 Tutdu her güşeyi avāze-i vaşf-ı deheniñ
Şaldı aşüb cihān bāğına sīb-i zeķanıñ
3 Kurulur naħl-i ķadiñ üstüne uşşāk seniñ
[Kağı bağıñ gülüsün bülbül-i zariñ kimdir]

Eyzan

IV

- 1 Güş eden vaşfiñi dem-beste vü hayrāniñ olur
Gören aşufte-i gīsün perişāniñ olur
3 Seyr eden reng-i ruħuñ bülbül-i nālāniñ olur
[Kağı bağıñ gülüsün bülbül-i zariñ kimdir]

Eyzan

V

- 1 Haţ-ı sebziñ göricek beñzi şarardı çemeniñ
Ėnceler çatladı güftāra gelince deheniñ
3 Sünbülü etdi hacil kākül-i anber-şikenin
[Kağı bağıñ gülüsün bülbül-i zariñ kimdir]

Eyzan

VI

- 1 Ey beni haste kılan tāze gül-i handānım
Şormadan özge düşüp pāyıña bulsa dermānım
3 Şaķlama **Rā'if**-i şeydādan amān sulţānım
Kağı bağıñ gülüsün bülbül-i zariñ kimdir

[GAZELLER]

1*

Li-Nāmıkihi El-Ḥakır Nazıre-i Ğazel-i Ṭāhir

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Edeydi ğamze-i mesti göñül 'itāb saña
Olaydı tek o bihān ile bir ḥitāb saña
- 2 Me'al-i nuşha-i derd-i derūnumu şerḥe
Nuķuş-ı şafha-i sīnem yeter kitāb saña
- 3 Yüzünü görmeden olmaḵ diler dürr-i mengüş
Ḳulaḵdan oldu meger 'āşık āftāb saña
- 4 Fütādegānı çekersin çü jāle semtiñe hep
Mihir misiñ neden ey meh bu incizāb saña
- 5 Helāk vaḳti telāş 'āşıka düşer yoḥsa
Neden gelir 'aceb ey zülf-i pīç ü tāb saña
- 6 Dem-i şümārda dil olmasa da du'acı
Olur mezār-ı şehīdiñde key türāb saña
- 7 Verir cevābıñı Rā'if demişsiñ ey Ṭāhir
Olur bu bābda şadā ḵarīn-i cevāb saña

*1 22b

1/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

2*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Bir bāde bir de buse-i ruhsār ver baña
Şol şartla ki bedenleri her-bār ver baña
- 2 Sākī kurutma kanımı ağız şatıp meded
Cān şadrına şifā olur ikrār ver baña
- 3 Her bāğa bülbül olamam ey bāgbān-ı aşk
Büy-ı vefā ile dolu gülz[ā]r ver baña
- 4 Yok nış-i çevre tākātım ey gül-fürüş-ı aşk
Ruhsār-ı yārveş gül-i bī-hār ver baña
- 5 Ey h^vāce döndü ten kafese za'f-ı hicr ile
Bir tatlı dilli tūṭi gibi⁹⁸ yār ver baña
- 6 Ağızımda kaldı lezzeti ey Yūsuf-ı hüsn
Kand-i mükerrerini tekrār ver baña
- 7 Yok gayrı şikleti saña ey sākī **Rā'ifñ**
Bir bāde bir de buse-i ruhsār ver baña

*2 50b

2/5⁻¹ hüznü: h^vāce (tashih edilmiştir). Kelime beytin anlamına uymadığından “h^vāce” sözcüğü metne dâhil edilmiştir.

2/5⁻² gibi: şıfat (tashih edilmiştir)

3*

Nazîre-i Hâkîr

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 1 Encümengâh-ı gâmiñdir meclis-i şoĥbet baña
Derd-i 'aşkıñ gibi oldur mâ'il-i ülfet baña
- 2 Ğabğabiñ [i]şretcidir (?) nuql-i şafâ-yı meclisim
Sâkiyâ câm-ı lebiñdir sâgar-ı 'işret baña
- 3 Meh ğurûb etdigine şâm-ı zevâle sevdiğim
'Arız-ı ĥatt-âveriñ âyîne-i 'ibret baña
- 4 Bulamaz huşyâr kim tekdîr ede renc-i ĥumâr
Şöyle te'sîr eyledi peymâne-i vuşlat baña
- 5 Bürüdü tıfl-ı ĥayâli 'Aşım-ı mu'ciz-beyân
Dest-gîrin ederse Râ'ifâ himmet baña

4*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Derûnum derd-i 'aşk-ı yâr ile hem-râzdır ğüyâ
Nevâ-yı 'aşk ile her müy-ı ten bir sâzdır ğüyâ
- 2 Ĥalâş olmaz düşen dil pençe-i cevr ü ezâsından
O kebk-i evc-i 'işve ey ğöñül şehbâzdır ğüyâ

*3 73b

*4 49a

4/2⁻² O kebk-i evc-i 'işve: O tıfl-ı nâz-pervâz (tashih edilmiştir)

- 3 ... vaşla oldurur ‘uşşākın zālīm
Yine ‘işretde zu‘m ... nice nārdır gūyā
- 4 Şerār-ı sūz-ı ‘aşkından olur cevvaleler peydā
O raḳkaş-ı fūsūnger ey dil āteş-bāzdır gūyā

5*

Ve Lehu Müşterek

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 حالت ای همراه من چیست از مشاق راهرا
من چنین دایم که خمکرده قد کوتاهرا
- 2 غربت است این جاهزار رسوایی دیدند عاشقان
چاره نی جز التجای حضرت اللّهر
- 3 آنچنان کوه بلند بها که کردم من عروج
نیست امکان رسیدن جز کمند آه را
- 4 از هزاران بقعه دلجو گذشتم با صفا
دلخواهرا من ندیدم لیک یکدم شادی
- 5 من نبالم چون هزار از شوق استانبول نیبه
من غرانم رائف از جز گفتن آه و واهرا

4/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

*5 32b

6*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 O şūhuñ 'işve vü nāzı li-ḥikmetindir hep
Diliñ de 'arz-ı niyāzı li-ḥikmetindir hep
- 2 Miyān-ı ğayra gelince o māhiñ eylediği
Teġāfülüñ de birazı li-ḥikmetindir hep
- 3 Fūrūġ-ı 'aşkla pervāneveş dil-i zārıñ
Bu deñlü sūz u güdāzı li-ḥikmetindir hep
- 4 Eder ḥaḳıḳate vāşıl degil tehi dilde
Zuhūr-ı 'aşk-ı mecāzı li-hikmetindir hep

7*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 La'l-i sāḳi-i füsünkārdan aldım lezzet
Zāhidā sāġar-ı serşārdan aldım lezzet
- 2 Āh u nāle ile çemen dolsa 'aceb mi çü hezār
Ki şemim-i gül-i ruḥsārdan aldım lezzet
- 3 Ne 'aceb tūṭi gibi her sözüm olsa şirin
Ki ben ol la'l-i şeker-bārdan aldım lezzet

*6 17a

*6 Gazelin üzeri karalanmıştır.

*7 48b

7/1⁻¹ la'l: dest (tashih edilmiştir)

7/2⁻¹ Mısraın üzeri karalanmıştır.

- 4 Ey sitemger baña zehr-āb-ı sitem kār etmez
Ya‘nī ben telhī-i āzārdan aldım lezzet
- 5 Rā’ifā seyr-i şafāyım ki bu şeb meclisde
Ni‘am-ı vuşlat-ı dil-dārdan aldım lezzet

8*

Rā’if

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 زلف یار اید آه عشاقست
روی دلدار مآه عشاقست
- 2 از رخ دلبر ماکه خطر روید
حکم بخت سیاه عشاقست
- 3 ... که یار
دیده ... سیاه عشاقست
- 4 کوی خوبان کعبه است روان
همه جا قبله کاه عشاقست
- 5 اکر از غمزه کشته ائم کویند
زخم سینه کواه عشاقست

7/4⁻¹ cādū: sitemger (tashih edilmiştir). Yapılan düzeltmenin vezne uymaması nedeniyle “sitemger” kelimesi metne dâhil edilmiştir.

*8 92b

8/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

6 درنك و بوى جست و جوى بنام
ره غم شاهراه عشاقست

7 خيل درد و سپاه غم دارد
رانفا مير شاه عشاقست

*9

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 آه دود الود دلرا رنك سنبل شاهدست
سینه صد شرحه را چاك قرنفل شاهدست
- 2 مردش مارادر ناسفته معنى دليل
حجله فكر مرا بكر تخيل شاهدست
- 3 در قضای عشق ان سیلاب خوار محنتم
کز غم ابر و قد خمکشته را پل شاهدست
- 4 از غم لیلی رخان حسن در هامون عشق
کویم ار قیسم مرا زنجیر کاکل شاهدست
- 5 سرعت شبیدیز طبع عارف خوش لهجه را
رانفا چالاکی رفتار دلدل شاهدست

10*

Ve Lehu

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Sūziş-i hicr-i yārdan feryād
Gerdiş-i rūzgārdan feryād
- 2 Laht laht eyledi dil-i zārı
Ġamze-i hūn-h‘ārdan feryād
- 3 Firkat ile ciġer kebāb oldu
Miġnet-i hārḡārdan feryād
- 4 Renciş-i neşvesine ġālibdir
Bāde-i pūr-ḡumārdan feryād
- 5 Gāh Cemşid ü geh Sikender olur
Nev-reside kibārdan feryād
- 6 **Rā‘ifā** yaġdı cism-i pūr-zārı
Sūziş-i hicr-i yārdan feryād

11*

Rā‘if

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 دردل اهل هواه و انين مييابد
عندليب چمن عشق چنين مييابد

*10 15b

*11 86b

- 2 چه عجب وصف لب یار شور گفتارم
صحبت رند محبت نمکین مییابد
- 3 [صفحه] سینه تهی نیست ز داغ لعلست
هر ورق نامه شور نقش نکین مییابد
- 4 روز ز شب منتظر طلعت پاکشکه توی
دلر با ماه رخ و مهر جبین مییابد
- 5 رائفاء و ادی اشعر کهن دلتکیست
اشهب طبع مرا تازه زمین مییابد

12*

Ve Lehu

- Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün
- 1 Edā-yı cünbişi ol serv-ķaddiñ hep tegāföldür
Hırām-ı nāzı ey dil şanma 'uşşāķa temāyöldür
- 2 Fūrūğ-ı şem^c-i 'işve bezm-i nüş-ā-nüş-ı vuşlatda
Şerer-pāş-ı revāk-ı kâh u eyvān-ı taħammöldür
- 3 Meşāmm-ı h^vāhiş-i çab^c-ı dili ...
Göñül bŷ-ı hayāl-i şurra-i müşgîn ü kāköldür

*12 14b

12/2 Beytin ŷzeri karalanmıştır.

12/3 Beytin ŷzeri karalanmıştır.

- 4 Mey-āşāmān-ı bezm eyleyen kūyunda pey-der-pey
Dehān-ı şīşe-i meyden zuhūr-ı emr-i kulḳuldür
- 5 Tekellüm-rīz olunca ol perī ‘uşşāḳı mest eyler
Leb-i la‘li hemān ḫālet-nümā-yı neşve-i müldür
- 6 Olaldan leb-güşā vaşf-ı ruḫ-ı rengīn-i dil-dāra
Gelen her bir nefesde kām-ı ṭab‘a nūkhet-i güldür
- 7 Nigeh-dār tereke-i şāhid-i ḫüsnü için ey dil
O şūḫuñ ebruvānı gūyiyā iki yasavuldur
- 8 Ne mümkin ‘arşa-i ma‘nīde sebḳat eylemek yārān
Ki raḫş-ı bād-pāy-ı ṭab‘-ı **Rā’if** hem-çü Düldüldür

13*

Ve Lehu

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Dil sīnesinde şanma ki çāk-ı bekāsıdır
Cellād-ı ğamze açdığı ḫancer yarasıdır
- 2 Ol serv-ḳāmetiñ düşürüp kūh-ı ‘aşḳına
Ferhāda döndüren bizi şirīn edāsıdır
- 3 Bizden o māh şakladıḡı rüyün ey göñül
Ebr-i siyāh-ı baḫtımızıñ iḳtizāsıdır

- 4 Artar şafâmız ol ne kadar cevri ederse de
Yârîñ cefâsı ‘âşîkîñ sîmâ-yı şafâsıdır
- 5 **Râ’if** şaķın o zülf-i girih-gîrden şaķın
Bilmezsiñ anı sen ki ne başlar belâsıdır

14*

Ve Lehu

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

- 1 Hemvâre tîğ-i ğamze-i yâre ğilâfdır
Anıñçün ehl-i dil dili hûn-ittişâfdır
- 2 Çün tîr istiķâmet eden şimdi dūr olur
Halk ol sebeble rāh-rev-i inķirâfdır
- 3 Tenhâ ola şarāb ola dil-berde nerm ola
Şabr ederim dilim dahı maķz-ı hilâfdır
- 4 Hāl-i ğaddârı olmağa şâyestedir güneş
Rūyu o şūhuñ öyle ki berrāk u şâfdır
- 5 Şehbāz-ı ṭab’-ı bād-perim **Râ’ifâ** gören
Kūh-ı suḫanda zann eder ‘ankā-yı Kâfdır

*14 18a

14/4 “O şūhuñ” ibaresinin üzeri karalanmıştır.

15*

Rā'if

Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlün

- 1 Gör leb-i yāri mey-i nāb ki derler o budur
 'Aql alan ğamze-i nīm-h^vāb ki derler o budur
- 2 Baḡ ruḡ-ı şāfına dil-ber ne demekdir seyr et
 Hüsni-i dil-süz-ı cihān-tāb ki derler o budur
- 3 Gel gel ol zülf-i dil-āvizi temāşā eyle
 Bāḡda sünbül-i sır-āb ki derler o budur
- 4 Kible-i maṭlabı gel ṭāḡ-ı dü ebrūda ara
 Ka'be-i hüsnde mihrāb ki derler o budur
- 5 **Rā'ifā** bu ğazeli her kime 'arz etseñ der
 Şi'r-i nā-dide vü nā-yāb ki derler o budur

16*

Ve Lehu

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Baḡılsa gerçi bir miḡdār dil-dārım ḡaṭṭ-āverdir
 Velikin ṭarz u ṭavr-ı 'işvede ṭab'ımca dil-berdir
- 2 Dimāḡ-ı cāna fikr-i zülfü būy-ı müşk-i ezferdir
 ḡayāl-i 'arızı mīnā-yı dilde ḡonce-i terdir

*15 19a

*16 19a

- 3 ‘Abeşdir vaşf-ı reng-i rüyu bil ki bî-ārīlıktır
Ki ol hüsñ ile meşhūr-ı cihān bir māh-peykerdir
- 4 Yine kākül-i perīşān ü be-dest ğamze ebrūlar
‘Aceb taħrībe kaçdı kāfirīñ kaŋğı taraflardır
- 5 Alan ‘aqlı şatan fikri veren yağmaya idrāki
O ğüftār-nerm bu çeşm-i mest ol zūlf-i kāfirdir
- 6 Beni pervāneveş dil-süz u ħākister edip böyle
Eden ... şem‘-i bezm şu‘le-ğüsterdir
- 7 Alıp āĝūşa şemm-i ħatt u ħālī **Rā’ifā** dursun
O şūħuñ sadece bir būsēsın almağ da ‘anberdir

17*

Ve Lehu Rā’if

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün

- 1 Zīr-ı fesden ğāhice ğösterdigi kākül müdür
Yā meger yaş taħtada ser-dāde bir sūnbül müdür
- 2 Ĥāl-i ‘anber-pāre mi yoħsa nedir bu zeyn olan
Gerden-i kāfūruñ üzre dāne-i fūlfül müdür

16/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

16/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

*17 19b

- 3 Gülşen-i bezm içre bülbül mü öter sâkî yâhud
Mest eden rindânı şıyt-ı nağme[-i] kulkul müdür
- 4 Leb-be-leb olduğda elbet hâlet-i diğer verir
Neşve-i şahbâ-yı la'liñ sâkî rengîn mül müdür
- 5 Kâm-ı dil ta'tîr olur hûb-gerde görsem ol mehi
Râ'ifâ taqtîr olunmuş yoğsa rengîn gül müdür

18*

Li-Nâmıkihi

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Gül-âba bir gülü kim dil-rübâ kırar geçirir
Hasedle gülşeni bād-ı şabâ kırar geçirir
- 2 Soğar süzen-i müjgâna rişte-i cânı
O şüh-ı derzî-i gülgün-ğabâ kırar geçirir
- 3 Amân o gamze-i hûn-ğ'âr-ı dest-nümündan
Ki bir kirişmede biñ mübtelâ kırar geçirir
- 4 Gül istesem der-i bāğında dal hancer olup
Zücâce-i dili ol bî-vefâ kırar geçirir

17/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

17/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

17/5⁻² “Rengîn büy-ı gül” biçiminde yazılan ibare vezne uymadığından “büy” sözcüğü metne dâhil edilmemiştir.

17/5⁻² Beytin üzeri karalanmıştır.

*18 21b

- 5 Tecāvüz eylese k̄anūnu bām-ı ʔanbūru
Bezme muṭrib-i nağme-serā kırar geçirir
- 6 Kıoyulma neşve-i şahbā-yı vaşl-ı dil-dāra
Humārı soñra seni ser-be-pā kırar geçirir
- 7 Zemīn-şikende besdir bu deñlü ʔarḥ-ı suhan
Egerçi çok bulunur **Rāʔifā** kırar geçirir

19*

Ve Lehu

Mefʕülü Fāʕilātü Mefāʕilü Fāʕilün

- 1 Laʕ-i lebiñ mi bezm-i melāḥat meyi midir
Kākül mü yoḥsa bāğ-ı ruḥuñ sünbüli midir
- 2 Hāl-i ruḥu mudur o siyeh çarḥ tek yāḥud
Hindüstān-ı ḥüsn ü behā fülfüli midir
- 3 Her şubḥgāh nālelerin ʕarşa ergürür
Diller o bāğ-ı ḥüsnüñ ʕaceb bülbüli midir
- 4 Bir kez düşen o çāh-ı zenaḥdāna çıkamaz
Mülk-i füsün u siḥriñ ʕaceb Bābili midir

*19 23a

19/1⁻¹ melāḥat: behāniñ (tashih edilmiştir)

19/3⁻¹ Vezne uymamaktadır.

19/4¹ Bir kez düşen o çāh-ı zenaḥdāna çıkamaz: Bir kez düşen ḥalāş olamaz çāh-ı zenaḥıña (tashih edilmiştir)

- 5 Çāh-ı defn mi mülk-i behā bülbüli midir
Mülk-i füsün u sihrîñ ‘aceb Bā[bili midir]
- 6 **Rā’if** görüp bu sür‘atini ṭab‘-ı ‘**Ārifîñ**
Denmez mi ‘arşagāh-ı hüner Düldüli midir

20*

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Sihr ü füsün gamze-i cādü feniñledir
Āşüb u fitne kākül-i şür-efgeniñledir
- 2 **Rā’ifden** etme rüyuñu nihān kaçma kim
Her ḳanda gitseñ ey perī göñlüm seniñledir
- 3 **Rā’if** ḳapuñdan itse ne deñlü mufāraḳat
Ey şāh-ı mülk-i dil yine göñlüm seniñledir

21*

Ve Lehu

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Elbet dile bir dīdesi mestāne gerekdir
Rind-i mey-i ‘aşḳ olana mey-ḩāne gerekdir

19/5 Beytin üzeri karalanmıştır

19/6 Beyitten önce “Rā’if tesābuḳ eyleye bu ḩikem-i ‘Ārifî / Bilmem fezā-yı naẓm u hüner Düldüli midir” beyti yazılmış fakat üzeri karalanmıştır.

*20 39a

20/2 Beytin üzeri karalanmıştır. İlk mısra “Sen her ne deñlü Rā’if olursuñ nihā[n] u dūr” biçiminde tashih edilmiş, fakat bu mısram da üzeri karalanmıştır.

20/2⁻² Vezne uymamaktadır.

*21 39b

- 2 Her ŧūh olamaz ma‘reke-ārā-yı le‘āfet
Dil-dārda da avr-ı levendāne gerekdir
- 3 Ol ŧem‘-i ŧeb-ārānıñ eden vaŧlına raġbet
Yanmaġa fūrūġ-ı ġama pervāne gerekdir
- 4 Her tāze nihāle ġoñül āŧuftelik etme
Dil-dādelik ol serv-i hırāmāna gerekdir
- 5 Dīvāne-i deŧt-i ġama hāmūn gerek ammā
Hāmūna da Mecnūn gibi dīvāne gerekdir
- 6 İġlāk u tekellūf uru da‘vādadır ancaġ
arz-ı suħan-ı ‘āŧıķla rindāne gerekdir
- 7 **Rā’if** ġazelim olmaġa ŧāyeste-i ŧemīn
Maħzā naħar-ı ‘afv-ı kerīmāne gerekdir
- 8 Müstevfī-i devrān kim anıñ zāt-ı ŧerīfi
Her veche bu müstenid-i dīvāne gerekdir
- 9 Hākānī-meniŧ Cem-reviŧ-i dehr ki tālī
Ser-levħalige defter-i hākāne gerekdir

21/8 Beytin üzeri karalanmıŧtır.

21/9 Beytin üzeri karalanmıŧtır.

- 10 Dil-rîş-i ğama etmede her dürlü müdāvā
 Țavrında kişi böyle ĥakīmāne gerekdir
- 11 Da‘vāt-ı devāmı ‘aķab-ı farz u sünende
 Tesbîh gibi zümre-i ‘irfāne gerekdir

22*

Ve Lehu

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Şahbā-yı ‘aşķ şayķal-ı rüşd ü reşāddır
 Bil kim cilā-yı merdüm çeşm-i fu‘āddır
- 2 Şeh-beyt-i şafĥa-i raĥta ebruvān-ı yār
 Berceste şevketāne amān müstezāddır
- 3 Şerĥinde nuşa-i ĥaţţ-ı dil-dārîñ ‘āşıkîñ
 Müjgānı ĥāme baĥt-ı siyāhı midāddır
- 4 Ol nev-ķumāş-ı ĥüsn ü behā naķd-i cān deger
 Sūk-ı vaşılđa dil deynin evvel mezāddır
- 5 Vaşlımla bir murād edeyim derse **Rā’ifā**
 Aldanma va‘d-i yāre ki lafzı murāddır

21/10 Beytin üzeri karalanmıştır.

21/11 Beytin üzeri karalanmıştır.

*22 40a

22/2⁻² amān: ‘aceb (tashih edilmiştir)

22/5⁻¹ “vaşlımla” kelimesinden sonra yazılan “ķāma” sözcüğünün üzeri karalanmıştır. Sözcük vezne uymadığı için metne dāhil edilmemiştir.

23*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 N'olduğun sırr-ı maḥabbet dil-i āgāh bilir
Lezzet-i 'aşk nedir 'arif-i bi'llāh bilir
- 2 Kıyma ḳurbānıñ olam cāna dili etme kebāb
'Āşıkam cān u dilimden saña Allāh bilir
- 3 Tutuşup sūz-ı ğamıñla giceler ey meh-rū
Ben neler çekdigimi āh seḫergāh bilir
- 4 Añlamaz derd-i dilim nālemi gūş etmez yār
Tıflıdır ne eşer-i sūz ne cevr-i āh bilir
- 5 İrgürür bir gün olur şām-ı vaşıla Rā'ifā
Ki bizim mertebe-i mihrimiz ol māh bilir

24*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Bī-cürm-i 'āşıka ey şūḫ 'itāb etmezler
Ḳul sezā olmayıcaḳ cevr-i 'azāb etmezler
- 2 Kūh-ı temkīn olur ekşer dil-i erbāb-ı hüner
Tā ḫiṭāb etmeyicek redd-i cevāb etmezler

*23 47a

*24 51a

*24 Gazelin üzeri karalanmıştır.

- 3 Tekye-i āgehīde çille-keş-i ‘aşk olan
... her varan hevessiz h̄arāb etmezler
- 4 Şem‘-i vaşla çalışır yanmaĝa pervāne gibi
Dillerin beyhūde ‘aşka kebāb etmezler
- 5 **Rā’ifā** naĝd-i dili muĝbeçeye h̄āzırla
Bī-direm meykedede baĝş-i şarāb etmezler

25*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 ‘Ömr-i ‘āşık gibi ey şūh şitāb etmezler
Seylveş uğradıĝı bezmi h̄arāb etmezler
- 2 Eşk-i h̄ün-ābede izhār-ı h̄abāb etmezler
Şāf diller heves-i naĝş-ı pür-āb etmezler
- 3 Kūh-ı temkīn olur ekşer dil-i erbāb-ı hüner
Tā h̄iṭāb etmeyicek redd-i cevāb etmezler
- 4 Āteş-i vaşla döner yanmaĝa pervāne gibi
Dillerin yok yere ‘uşşāk kebāb etmezler
- 5 **Rā’ifā** naĝd-i dili muĝbeçeye h̄āzırla
Bī-direm meykedede baĝş-i şarāb etmezler

*25 51b

25/2⁻² Şāf: Hüner (tashih edilmiştir)

26*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Kāküllerin ki zīr-i külehden zühür eder
Şan şām-ı Kadr maṭla'-ı mehden zühür eder
- 2 Timşāli şanma vech-i şebelden zühür eder
Mir'āta ol cemāl-i velehden zühür eder
- 3 Ben añladım bu sūziş-i ğulgule bā'ışı
Hep fitneler o çeşm-i siyehden zühür eder
- 4 Ben her ne semte kaçsam o düzd-i nigeht yine
Hancer be-dest kūçe-i rehden zühür eder
- 5 **Rā'if** vücūduñ etme kerem-sāz-ı ma'şiyet
Nār çünandır günehtden zühür eder

27*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 İstānbuluñ güzelleri hep dil-sitān olur
Hem şūh-ı nāz-perver ü hem nükte-dān olur

*26 51b

26/1⁻¹ Şan şām-ı Kadr maṭla'-ı mehden zühür eder: Çün şām-ı Kadr nūr-ı siyehden zühür eder (tashih edilmiştir)

26/2⁻¹ Mısraın üzeri karalanmıştır.

26/4⁻¹ nigeht yine: nigāhıñdan (tashih edilmiştir)

26/5⁻² Vezne uymamaktadır.

*27 52a

- 2 Şīrīn-kām eder dili güftāra gelseler
 ẖūṭī gibi dehānları şeker-feşān olur
- 3 Allı yeşilli cāmelerin zīb-i dūş edip
 Çün naḥl-i sūr zīnet-i āgūş-ı cān olur
- 4 Kākülleri füsūn ile yaǧmā-yı ‘aql eder
 Cān almada nigāhları bī-amān olur
- 5 Ketm eylemezler emti‘a-i vaşlı ḥāneye
 Kālā-yı ḥüsn ü ānları rāygān olur
- 6 Derd-āşnā-yı ḥaste-i hicrāndır ekşeri
 Ḥāṭır-nüvāz-ı ṭab‘-ı dili ‘āşıkān olur
- 7 Kāfūr sīne ḡonce leb ü yāsemen beden
 Müşḡīn ḥaṭṭ u serv ḡad ü mū miyān olur
- 8 Bu gice luṭf edip va‘d-i vişāl eder
 ‘Āşıkına keremleri ḡap ḡap veren insān olur
- 9 **Rā’if** nice artsın eksilmesin hemānā
 İstānbul içre işte bu ḡüne civān olur

27/2⁻¹ güftāra gelseler: kenāra çeker misiñ (tashih edilmiştir)

27/3⁻¹ Allı yeşilli cāmelerin zīb-i dūş edip: Ḥoşdur edā-yı nāzlar ṭarz-ı ‘işvede (tashih edilmiştir)

27/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

27/8 Vezne uymamaktadır.

27/9⁻¹ Vezne uymamaktadır.

27/9⁻² Vaşfımdan olmaz pāre bu yerde civān olur: İstānbul içre işte bu ḡüne civān olur (tashih edilmiştir).

Yapılan tashihin vezne uymaması nedeniyle metne mısraın ilk şekli dāhil edilmiştir.

28*

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Her geh ki yār vesme-keş-i ebruvān olur
Ḥamyāze-i firākla ḳaddim kemān olur
- 2 Ağyāra būsü pādşehim 'ādet eyleme
Ḳānūn olmaz arada bi'llāh ḳan olur
- 3 Āhım ki sūz-ı 'aşkıñ ile sīneden çıkar
Ber-piç piç ejder-i āteş-feşān olur
- 4 Ol dem ki künc-i vaşlıña dest-res olur
Devlet cihānda 'āşığıña ol zamān olur
- 5 Olsa rübūde vaşlımı ikrār ederse de
Dil-berleriñ mevā'idi ekşer yalan olur
- 6 Vaş eylese o ... ḳıl 'āşığıka
Her ḡamze sell-i seyf birer ḳahramān olur
- 7 Sīr-āb-sāz-ı gülşen-i ma'nā olunca ben
Āb-ı zülāl-i nazma ḳalem nāvdān olur
- 8 İstānbūluñ güzelleri hep dil-sitān olur
Hem şūḡ-ı nāz-perver ü hem nükte-dān olur

*28 52a

28/2⁻² arada: ey perī (tashih edilmiştir)

28/6⁻² Beytin üzeri karalanmış, yalnızca ikinci mısra yeniden yazılmıştır.

28/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

29*

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Def-i ğam cām-ı erguvān iledir
Revnaḳ-ı bezm şāfiyān iledir
- 2 Bāğa bir ğonce-lebsiz etme güzer
Gülüşüñ zevki gül-ruḫān iledir
- 3 Bülbül ol bāğ-ı ḫüsn-i dil-dāra
Ki taḳarrüb güle fiğān iledir
- 4 Direm-i eşki dökme beyhüde
Kāle[-i] vaşl naḳd-i cān iledir
- 5 Rāzıña maḫrem etme sāde dili
Kārı āyīneniñ ‘ayān iledir
- 6 Edemez kesb-i şān-ı nev-devlet
İktisāb-ı şeref zamān iledir
- 6 **Rā’ifā** pey-rev ol **Münifāya**
De ki taḳlīd ḫoş-zebān iledir

*29 53b

29/2⁻¹ güzer: ‘azm (tashih edilmiştir)

29/4⁻¹ beyhüde: ey ḫ^vāce: (tashih edilmiştir)

29/5⁻² Kārı āyīneniñ: Şöhret-i āyīne (tashih edilmiştir)

30*

Mükerrer

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Yāriñ dile caḥīm-i ğamı nārı nūr olur
Huld-i cemāle ğamze-i seḥḥārı [ḥur] olur
- 2 Bu bezm-i sem-nevālde ehl-i ma'ārifiñ
Dest-i ğamında sāġar-ı serşārı şūr olur
- 3 Tiryāk-ı vaḥdet ile dilin mest edenleriñ
Nefsiniñ ejder ise daḥı mārı mūr olur
- 4 Tır-i kemāl büte-i maḥşūda kec varır
Bu menziliñ nişān-ı kemān-dārı dūr olur
- 5 Haṭṭ-ı 'izār pā-zede-i ser-tırāş olur
Zirā ki ḥüsn gülşeniniñ ḥārı ḥūr olur
- 6 Huld-i cemāle ğamze-i seḥḥārı ḥūr olur
'Uşşāka dūzah-ı lebi nārı nūr olur
- 7 **Rā'if** el arḥasın bize vaż' et ki **'Āşımıñ**
Rezm-i hünerde pençe-i āzārı zūr olur

*30 56a

*30 Gazelin üzeri karalanmış, 57b'de düzenlenmiş hâli yazılmıştır.

31*

Nazîre-i Râ'if

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Yâriñ dile caħîm-i ğamı nârı nûr olur
Huld-i cemâle ğamze-i seħħârı ħûr olur
- 2 Bu bezm-i sem-nevâlde ehl-i ma'âriñ
Dest-i ğamında sâĝar-ı serşârı şûr olur
- 3 Tiryâķ-ı 'işmet ile dilin mest edenleriñ
Nefsiniñ ejder ise daħı mârı mûr olur
- 4 Tîr-i kemâl bûte-i maķşûda kec erer
Bu menziliñ nişân-ı kemân-dârı dûr olur
- 5 Haţţ-ı 'izâr pâ-zede-i ser-tırâş olur
Zîrâ ki ħüsn gülşeniniñ ħârı ħûr olur
- 6 **Râ'if** el arķasın bize vaż' et ki **'Aşımıñ**
Rezm-i hünerde pençe-i âzârı zûr olur

*31 57b

31/6¹ bize vaż' et ki: şormaya ki (tashih edilmiştir)

32*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Semend-i nāzını kim ol şeh-i behā yürüdür
Rikāb-ı eşheb-i hüsünde pek gedā yürüdür
- 2 O nev-nihāli götürdü hırāma çün āhım
Çemende servi dağı gālibā şabā yürüdür
- 3 Hızān-ı bāğ-ı ruḥun gitme nev-çemen bitirir
Tehī mi 'arızına ḥaṭṭ-ı müşksā yürüdür
- 4 Meger kurutma diler ḳanı mı o ğamzesi mest
'Urūḳ-ı cān u dile neşter-i cefā yürüdür
- 5 O seng-meşrebe mizāb-ı dilden 'uşşāḳı
Sirişk-i dideyi çün āb-ı asyā yürüdür
- 6 Cemāl-i şāfına ḳıl ḳondurur mu hīç olma[z]
Ḥaṭ-ı ruḥuna tehī şanma müysā yürüdür
- 7 Gider cüyüşunu başdırmağa ḥişār-ı dile
Ayaḳ ayaḳ yine sāğar mey-i şafā yürüdür
- 8 Vuşul-i menzile bir hādī-i ṭarīḳ gerek
Ki kār vānı reh-i kāma reh-nümā yürüdür

*32 59b

32/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

32/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 9 Çalemden āb-ı zülāl-i me‘ānīyi **Rā’if**
Riyāz-ı gülşen-i mazmūna cā-be-cā yürüdü

33*

Rā’if

Mefā’ilün Fe‘ilātün Mefā’ilün Fe‘ilün

- 1 Bülend-i himmete hep es‘ad-ı sitāre doğar
Ki mihr doğduğu dem kırk kũhsāra doğar
- 2 Hayāl-i ‘aşkı gönũlde taşavvur etdikçe
Dü çeşm-i fikrime her şeb o māh-pāre doğar
- 3 Medāyihinde o tıflıñ meşīme-i dilden
Saħife-i suħana hep laţif ‘ibāre doğar
- 4 O dürc-i gevher-i nazmım ki zāde[-i] ŧab‘ım
Cihān-ı ma‘nīye çün dürr-i şāhvāre doğar
- 5 Ben eylesem de nihān kān-ı sīnede **Rā’if**
Cevāhir-i suħan-ı ħāme āşkāra doğar

34*

Muħarrir

Mef‘ülü Mefā’ilü Mefā’ilü Fe‘ülün

- 1 Sākī baña bir sāgar-ı gül-fām yetişdir
Ĥındur cigerim şīşe-i ħaccām yetişdir

*33 60b

*34 66a

- 2 Bezme nigehiñ nuql-i şafâ eyleyip ey şūḡ
Bir cām şun ardınca dü bādām yetişdir
- 3 Öldürdü şitāb siyeh-i gam beni sākī
Ayāğ-ı mey eyleme ārām yetişdir
- 4 Mir'āt-ı dili şāf edip 'arz eyle ser-ā-pā
O tūṭiye āyīne-i endām yetişdir
- 5 Allāh için ey bād-ı şabā ol gül-i terden
'Uşşāka peyām-ı feraḡ-encām yetişdir
- 6 **Rā'if** ...⁴ nām olur herkese şî'r
Bir ṭıfl-edā şüküfte gül-endām yetişdir

35*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Evvel bahār ey dil-i şeydā gelir geçer
Faşl-ı şafā-yı ḡonce-i ra'nā gelir geçer
- 2 Kimse temellük eyleyemez mülk-i 'ālemi
Dehre nice Sikender ü Dārā gelir geçer

⁴ İbare okunamamıştır:
34/6⁻² Vezne uymamaktadır.
*35 68a

- 3 Fikr-i daķık eyleme zevk-i cihān için
Ġırbāl-i arza dāne-i ḥaḍrā gelir geçer
- 4 Egilmez ‘āşıkıñ hedef-i sīnesinde hīç
Tīr-i nigāh-ı çeşm-i dil-ārā gelir geçer
- 5 **Rā’if** alış sa‘ādet-i ‘ikāba ermege
Olma ḥarīş devlet-i dūnyā gelir geçer

36*

Rā’if

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Ebrū-yı nāz-ı kavs-eşeriñ ḥāṭırımdadır
Zaḥm-ı ḥadeng-i ğamzeleriñ ḥāṭırımdadır
- 2 Bāğ-ı ruḥuñda görmüş idim buse-Çin iken
Reng-i gül-‘izār-ı teriñ ḥāṭırımdadır
- 3 Fekk olmaz ārzū-yı miyāniñ derūndan
Mādām ‘uğde-i kemeriñ ḥāṭırımdadır
- 4 Āmed şūd-i ḥayāl-i vişāliñle rüz u şeb
Ey nev-nihāl reh-güzeriñ ḥāṭırımdadır
- 5 **Rā’if** seni unutdu kıyās etme sākıyā
Şimdiki gibi ‘işveleriñ ḥāṭırımdadır

*36 71a

36/1⁻¹ nāz-ı: saḥt-ı (tashih edilmiştir)

37*

Rā'if

Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlün

- 1 Derdi yok çünkü diliñ dīde-i giryān nedir
Yanmaz 'aşk āteşine sīne-i sūzān nedir
- 2 Kaşdıñ 'uşşāķıñı öldürme degildir çünkü
Kef-i ğamzeñde olan hancer-i bürrān nedir
- 3 Dām-ı murğ-ı dil-i āvāre degildir derseñ
Pīçiş-i pür-fiten-i zülf-i perīşān nedir
- 4 Āh u āsūde varır dergeh-i şāhenşāha
Deme feryād-ı dil-i 'āşık-ı nālān nedir
- 5 Küşte yok kanı yok olmadı çünkü ğavġā
Ser-i kūyuñda bu gice dökülen kan nedir
- 6 Olmuyor 'illet-i dil çāre-pezīr-i şihhat
Ey beni haste kılan derdime dermān nedir
- 7 Bize bāġ-ı ruḡ-ı dil-dār temāşası yiter
'Āşık-ı ḡüsn olana seyr-i ġülistān nedir

*37 77b

37/6⁻¹ 'illet-i: derd ü (tashih edilmiştir)

- 8 Beni bülbül gibi nālān u zār etmekden
Bilemem maqşadıñı ey gül-i handān nedir
- 9 Olmasa dil-dāde şādık-ı va‘ddir ...⁵
Rā’ifā sen dahı bilmezsiñ o fettān nedir

38*

Rā’if

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Dönmez murād üzre bulur çarḥ-ı kīnever
‘Āşık tehī mi vuşlat-ı dil-dār içün ur
- 2 Ol mihr-i hūsne her kaçan etdikçe kec-nażar
Olsun ilāhī çeşm-i ‘adū mażhar-ı ‘ūr
- 3 Bī-behre etme ḥırmēn-i vaşlıñda sākiyā
Def‘ et ğubār-ı sīnemizi cümle bāde ver
- 4 Zann etme meyl eder olur olmaz perīveşe
Ṭab‘ım sevince dil-beri böyle güzel sever
- 5 Fürsān-ı nağme **Rā’if** edersen şalā n’ola
Deşt-i hünerde eşheb-i ṭab‘ım gemde gör

37/8⁻² Bilemem: Bilemem (tashih edilmiştir)

⁵ İbare okunamamıştır:

37/9⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*38 79a

38/5⁻¹ Fursān: Erbāb (tashih edilmiştir)

39*

Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Bir dil ki ğam-ı 'aşkla ma'rūf degildir
'Älemde o 'irfānla mevşūf degildir
- 2 Çekmezse o tütüyi n'ola sīneye zāhid
Āyīne-i ṭab'-ı dili mekşūf degildir
- 3 Erdik hele ser-menzil-i vaşla düşe kılka
Yolunda o şūhuñ emegim yuf degildir
- 4 Her cünbişi hayret-dih-i dildir o perīniñ
'Aql alma hemān zūlfüne mevķūf degildir
- 5 **Rā'if** n'ola biñ nükte bulunsa ğazelimde
Yārān-ı suhan gibi dilim ķof degildir

40*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ol kim hayāl-i 'aşkla sāğar be-dest olur
Keyfiyyet-i şarāb maḥabbetle mest olur
- 2 Ol kāfire perestiş edersen 'aceb midir
Deyr-i cemāle dāḫil olan büt-perest olur

*39 80a

*40 87b

- 3 Ol saht-diliñi bezmde aġyāra meyl eder
Seng-i sitemle sāġar-ı ħalbim ŧikest olur
- 4 Bālā-revān-ı küh-ı tekebbür olanlarıñ
Cāy-ı nüzūlu sāħa-i ‘ālemde pest olur
- 5 **Rā’if** dayanma kuvvet-i bāzū-yı ŧab‘ıña
Bu ‘arŧagehde dest be-bālā-yı dest olur

41*

Rā’if

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Ne dem ki meclise ol dil-rübā gelir görünür
Derün-ı ħv‘āhiŧe biñ müdde‘ā gelir görünür
- 2 Müreccaħ olduġu sünbül gül üzre zāhir olur
‘İzārına ki ħaŧ-ı müŧksā gelir görünür
- 3 Ufukdan etdi ŧanırlar ŧulū‘ mihr-i münir
Kačan ki revzene ol meh-liķā gelir görünür
- 4 Ümīd uzaķlaŧıcaķ dil taķarrüb etdi ŧanır
Ki ...⁶ göze biñ vefā gelir görünür

*41 92a

41/2⁻² müŧksā: dil-rübā (tashih edilmiŧtir)

⁶ İbare okunamamıŧtır:

41/4⁻² Vezne uymamaktadır.

- 5 Ne deñlü ‘āşıkına dīdeden nihān ise de
Zamān olur o perī **Rā’ife** gelir görünür

42*

Rā’if

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Cemāl-i şāff-ı dil-ārā niķāb düşmen olur
Meh-i sipihr-i leṭāfet seḫāb düşmen olur
- 2 Şeb-i vişālde olduķca ḫüsnü lem‘a-ferķad
O āftābı gören māh-tāb düşmen olur
- 3 O mehle bir gice hem-cāme-ḫ^vāb-ı vuşlat olan
Şabāḫ-ı ḫaşre degil āftāb düşmen olur
- 4 Ğam ile dīde-i her-dem-ġunūde-i ‘āşık
Firāş-ı vaşlına girdikde ḫ^vāb düşmen olur
- 5 Su’āl eyleme boş yere sırr-ı la‘linden
Dehān-ı teng-i dil-ārā cevāb düşmen olur
- 6 Dem-i muṭāla‘ada etme eşkini rīzān
Cemāl-i nuşhası zīrā ki āb düşmen olur

*42 99a

42/2⁻¹ ḫüsnü lem‘a-ferķad: lem‘a-tāb-ı şubḫ-ı şafā (tashih edilmiştir)

42/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.

42/4⁻¹ Ğam ile: Ğamiñla (tashih edilmiştir)

- 7 Muhibb-i şādıkına **Rā'ifā** ne hikmetdir
Hemīşe ol büt-i nahvet-me'āb düşmen olur

43*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 O kim ḥarāb olan ḳalb-i nā-tüvānı yapar
Ḥaḳīḳat 'ālemine Ka'be-i nihānı yapar
- 2 Yıḳıp derūnumu vīrān eder benim dil-dār
Hemīşe ḥıṭṭa[-i] aḡyār-ı bed-gümānı yapar
- 3 Zamān-ı devlet-i vuşlat olur zamānı ile
Cihānda eski meşeldir zamān zamānı yapar
- 4 Yıḳılmışız mey-i 'aşḳıyla bir gül-i nāzıñ
Bizi yaparsa yine cām-ı erḡuvānı yapar
- 5 Yıḳılsa levḥa-i dil üzre peyker-i yāre
Bu şūreti ne Velī Cān verir ne Mānī yapar
- 6 Fesāne-güster-i ḥālāt-ı ḡam olan **Rā'if**
Benim gibi suḥan-ı 'aşḳ dāstānı yapar

*43 108a

43/1⁻¹ O kim: Ol kim (tashih edilmiştir)

44*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Riyāz-ı ğamda bir şacı sünbülüm vardır
Dil āşiyānesi bir hūb kākülüm vardır
- 2 Lisān-ı 'aşkı bilir 'andelīb-i dil derler
Çemensitān-ı maḥabbetde bülbülüm vardır
- 3 Ne nīş-i ğamla mükedder ne dāğ-dār olurum
Ki bāğ-ı hūsnde bir lāle-ruḥ gülüm vardır
- 4 Hünūde dāğ-ı süveydāyı reşk olursa n'ola
Yaḳar derūnları bir özge fülfulüm vardır
- 5 Suḫanda Rā'if alırsam 'aceb mi meydānı
Semend-i ṭab'-ı nazm gibi Düldülüm vardır

45*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 O şems-i ruḫu gördükçe sīne micmer olur
O ḫāl-i müşk-i şemīmi koḳarsam 'anber olur
- 2 Olunca sürḫī-i gül-berg-i 'ārızı hem-reng
O la'l-i nāb ḫalāvetde gül-be-şekker olur

*44 116b

*45 117a

- 3 Hicāb ile kızarıp ol gül-i hadīka-i nāz
‘Araḳ-feṣān olıcaḳ bezm-i mey mu‘aṭṭar olur
- 4 O ṣāh-ı nāz olıcaḳ naḡme-senc-i nāz u niyāz
Nevā-yı nāliṣe ‘uṣṣāḳı hep muḡayyer olur
- 5 O āfete dil-i mecrūḡu ‘arz edersen eger
Levend-i ḡamze-i ḡūn-rīzi dāl-ı ḡancer olur
- 6 Yıkık derūnları yap ey nihāl-i nev-reste
Göñül yapan güzelim dünyede mu‘ammer olur
- 7 Nazımda ṭab‘ıma dil-beste hem ṣadef hem kān
Ki **Rā’ifā** ne desem cümle dürr ü cevher olur

46*

Ve Lehu Rā’if

- Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün
- 1 Biz ḡāk-i reh-i dil-ber-i ṣīrīn-edāyız
Ferhād gibi Kūhken-i dest-i cefāyız
- 2 Mecnūn gibi daḡ üstü bize bāḡ-ı ṣafādır
Kim dil-ber-i zūlf-i girih-gīr-i dütāyız
- 3 Hem ṣā‘ir ü hem ‘āṣıḳ-ı dil-dār-ı ser-mestiz
Nūṣ etmede bādeyi bī-reyb ü riyāyız

47*

Ġazel-i Müşterek

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Erbāb-1 diliñ sinesi bī-dāğ-1 ġam olmaz
Jeng āyine-i řāfdan elbette kem olmaz
- 2 'Aks-i ruġ-1 renginini ġör sāğar-1 meyde
Bicāde mi mīnāda ġül-i ter desem olmaz
- 3 Her dil edemez rağbet ile şafveti ġāşıl
Zirā ki sifāl 'izzet ile cām-1 Cem olmaz
- 4 İnsān odur kim ola ünsiyyete ġābil
Her ġāv-1 dü-pā reşk-i ġazāl-1 Ĥarem olmaz
- 5 Ey eşk-i terim aġ reh-i dil-dāra kerem ġıl
Zirā reh-i dil-berde kerem bī-direm olmaz
- 6 Ol tāze nihāliñ ġöricek pīçiş-i zülfün
Ĥaddi nice üftādelerin ġam-be-ġam olmaz
- 7 Ey ġonce dehen şabra taġammül nice mümkin
Ketm eyleyemem ġāl-i dili söylesem olmaz
- 8 Yoġ řabr u sükūnum dehen-i yārime sevgend
Taġķiķ budur yoġ yere bi'llāh şasem olmaz

- 9 **Rā'ifle Nebih** 'Ārif-i şeydāya muvāfık
Hakka ki ğazel tarh edecek böyle dem olmaz

48*

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Çü tır-i 'ārifler etmez ser-fürü bu çarh-ı dūna
Ki vaz'-ı kec-mizācı müstaķimü't-ṭab' olan çekmez
- 2 Çeker hep siflegānı şadra nev-cāh-ı fürü-māye
Bilir ki vaz'-ı dūnānı 'arīku'n-nesl olan çekmez
- 3 Olur dil mürde-i endūh-ı miḥnet künc-i firḫatde
O kim 'ālemdede şadr-ı cāna bir rūh-ı revān çekmez
- 4 Döküp pīçide zülfün pādşāhım şafha-i rüya
Berāt-ı ḥüsnüne bilmem n'ıçün resm-i nişān çekmez
- 5 Olur Rüstemleriñ ḫaddi ḫamīde zūr-ı ebrūdan
Bu ḫullāb-ı cefā-yı sevdiğim Zāl-i zamān çekmez
- 6 Benim çekdiklerim āh u dem-i pür-sūzu ...
Bu bāğ-ı dehrde kim derd-i 'aşḫ-ı gül-ruḫān çekmez

***48 55b**

48/1⁻¹ Vezne uymamaktadır.

48/1⁻² Beytin üzeri karalanmıştır.

48/3⁻¹ Olur dil mürde-i endūh-ı miḥnet künc-i firḫatde: Olur cān şubḫdan mürdeveş dil-dār ile maḫrūm (tashih edilmiştir)

48/3⁻² O kim 'ālemdede şadr-ı cāna bir rūh-ı revān çekmez: Bu ḫullāb-ı cefā-yı sevdiğim Zāl-i zamān çekmez (tashih edilmiştir)

48/6⁻² Bu bāğ-ı dehrde kim derd-i 'aşḫ-ı gül-ruḫān çekmez: Ey āhū gevherlerde ejder-i āteş-feşān çekmez (tashih edilmiştir)

48/6⁻² Beytin üzeri karalanmıştır.

- 7 [Şehriyār] nıgehli bir kühen-sāl-i ...
Çü lāle-şadra bir dil yođ ki dāđ-ı hūn-feşān çekmez
- 8 Cenāb-ı ‘Āşım-ı yekke-süvāre pey-rev ol Rā’if
Ki meydān-ı hünerde pūyegerlikde ‘inān çekmez

49*

Muḥarrir

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Bir kerre dil ürkünce dil-ārāsına gelmez
Āvāre kebūter yine me’vāsına gelmez
- 2 [Beyhūde] biçip ölçmeye kālā-yı niyāzı
Ol serv-қadiñ қāmet-i bālāsına gelmez
- 3 Hiç nefire ‘arz etme o şehbāz-ı melāḫat
Şayyādlarıñ dest-i temennāsına gelmez
- 4 Gencine-i ‘aşkı arayıp bulmaya sa’y et
Ey ğam-zede devlet kişiniñ başına gelmez
- 5 Ta‘bır-i vişāl etmede düşler görüp ‘āşık
Yāriñ ise zannım bu ki hūlyāsına gelmez

48/7² şadra bir dil: sīne dil (tashih edilmiştir)

48/7² Çü lāle-şadra bir dil yođ ki dāđ-ı hūn-feşān çekmez: ‘Aceb kim dār-ı felekde derd-i ‘aşkı her zamān çekmez (tashih edilmiştir)

48/7 Beytin üzeri karalanmıştır.

*49 63a

49/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 6 H̄alvetde tehī çille çekip etmesin ümmīd
Şeyhūñ o perī da‘vet-i tenhāsına gelmez
- 7 Mihrāb-ı dü ebrūsu görüp Kuds-i behānıñ
Zāhid ne ‘aceb Mescid-i Akşāsına gelmez
- 8 **Rā’if** kanı ser-kişver o naḥl-i gül-‘işve
Āğūş-ı dil-i bülbül-i şeydāsına gelmez

50*

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Yāriñ nuķūş-ı sine[ye] nev-feyzin isteriz
Resm-i niginde dāğın taṭbīķin isteriz
- 2 ... bilmeziz ehl-i ḥaķīķatin
... isteriz
- 3 Şaldıķ yem-i maḥabbete biz keştī-i dili
Ḥaķdan nesīm-i şurṭa-i nev-feyzin isteriz
- 4 Bildik beyāza çıķmayacaķ nusḥa-i emel
Vaşlın zamān-ı ḥaṭṭına ta‘līķin isteriz

49/6⁻² da‘vet: ḥalvet (tashih edilmiştir)

*50 65b

50/1⁻² Resm-i niginde dāğın: Naķş-ı nigīn la‘line (tashih edilmiştir)

50/1⁻² Vezne uymamaktadır.

50/2⁻² Beytin üzeri karalanmıştır.

- 5 Ser-çeşme-i melâlden olmağa dest-şüy
Duht[-i] reziñ şibârdan ibrikin isteriz
- 6 Seyr-i çemensitâna gönül şu gibi aķar
Yârin hemân işâret-i teşvîkin isteriz
- 7 **Râ'if** budur o şâhid-i hüsne niyâzımız
Da'vâ-yı mihr-i 'âşıkı taşdıkin isteriz

51*

Râ'if

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Hâş şafha-i ruhsâr-ı cemâli bize yazmaz
Ol nusha-i mergüb-ı fâlı bize yazmaz
- 2 Ol hoşka-dehen şan kalem-i şeh-i cihâniñ
Tâ gelmeyecek hattı vişâli bize yazmaz
- 3 Beyhûde gönülden güvegi olmayalım kim
Meşşâta-i 'aşk ol ruḥ-ı ali bize yazmaz

50/5⁻² melâlden; şarâbdan (tashih edilmiştir)

50/5⁻² Duht[-i] reziñ şibârdan: Dermiş duhter-i reziñ (tashih edilmiştir)

50/7⁻¹ budur: hemân (tashih edilmiştir)

*51 93a

52*

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Müşt-i elemle biz seri yüz yerde yarmışız
 'Aşk 'arşasında haq bu ki hayli yararmışız
- 2 Binsek o şehvāriñ eger esb-i vuşlatına
 Āsānlıqla kūh-ı murādı aşarmışız
- 3 Nuşret bizim olursa o kāfir eder cere
 Hışn-ı haşīn-i vuşlat-ı dil-dārı şarmışız
- 4 Farṭ-ı 'alāqadan bozulup reng döymez
 Gördükde vech-i yāri kızarmış bozarmışız
- 5 Yāriñ yanında zīr-i hacāletde kaldı dil
 Mestānelikle o şehe pek çokça varmışız
- 6 Ser-keşlik etme kim dahı nev-res nihālin
 Nev-bāve-i riyāz-ı vişālin koparmışız
- 7 Ol germ-tāz-ı sāha-i nazmız ki **Rā'ifā**
 Süm-i semend-i hāmeden āteş çıkarmışız

*52 107b

52/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

52/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

53*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Duyduğ alanı 'aqlımızı gīsüvānmiş
Tāk-ı teħallī yıķan ol ebruvānmiş
- 2 Yār olmayınca neyleyeyim gülsitānmiş
Gülşende dil-rübālar ile dil-sitānmiş
- 3 Olmaz netice dilde şafā olmayınca yār
Destiñde tut ki cām-ı mey ergüvānmiş
- 4 Çarħıñ ne cürmü var çekilen ğamda ey göñül
Ğam 'āşık ile tā ezeli tev'emānmiş
- 5 Pek 'āşık öldürür o mehiñ bir kirişmesi
Cellād-ı ğamzesi ne 'aceb bī-amānmiş
- 6 Oldum rubūde tırrasına ol perīveşin
Bilmezlik ile eyledim 'aqla ziyānmiş
- 7 **Rā'if** degilmiş ol ħaṭṭ-ı nev gördüğüñ seniñ
Evvel zühür-ı fitne-i āħir zamānmiş

*53 16b

53/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

53/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

54*

Muḥarrir

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Gördüm girih-i kākül-i cānāne açılmış
Zencir-i cünün-ı dil-i dīvāne açılmış
- 2 Yāre edip izhār yine sīnesi dāğın
Dil lāle gibi ol gül-i ḥandāna açılmış
- 3 Sāhilden edip 'azm-i miyān-ı yem-i vuşlat
Fülk-i dil-i miḥnet-zede 'ummāna açılmış
- 4 Olmuş o perīye direm-i eşk nümāyān
Gencine-i naḳd-i dil-i vīrāne açılmış
- 5 Sīnemde gören ḥūn ile her penbe-i zaḥmı
Der bāğ-ı ḡamıñ gülleri amāna açılmış
- 6 Nāb-ı mey o tūṭiden alıp perde-i şermīn
Mir'āt-ı ruḥu 'āşık-ı ḥayrāna açılmış
- 7 Şaḳḳ-ı ...⁷ şanma görüp dizmiş ḥuyun
Bir dürc-i güherdir o ki nisāna açılmış
- 8 Bāğ-ı ruḥ-ı dil-dārda çeşmānına derler
Nā-dīn iki nergis-i mestāne açılmış

*54 70b

⁷ İbare okunamamıştır: 54/7⁻¹ Vezne uymamaktadır.

- 9 **Rā'if** bu dokuzun ser-i hāmeden 'arz et
Nüh berg o gül gibi ki şāhāne açılmış

55*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Var mıdır şahbā-yı 'aşkıñ nüş edip şād olmamış
Bir benim gibi humār-ı gamdan āzād olmamış
- 2 Cām-ı 'aşkıñ nüş eden derd-i seri elbet çeker
La'l-i şiriniñ görüp de var mı Ferhād olmamış
- 3 Şöyle pā-māl ü harāb etdi şehā ceş-i gamıñ
Mülk-i dilde kalmadı bir yer ki ber-bād olmamış
- 4 Olsa şahrā-gerd-i rüsvāyī n'ola erbāb-ı 'aşk
Hāne-i neng 'ālem-i 'aşk içre bünyād olmamış
- 5 Şanma bigāne kabül et **Rā'ifiñ** naqd-i dilin
Sevdiğim meşhürdur varın veren yād olmamış

56*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 O tünd-meşreb ile kim dedi müdām çekiş
Şarāb-ı la'lini nüş et biraz da cām çekiş

*55 77a

55/1⁻¹ Var mıdır şahbā-yı 'aşkıñ: Yoğ cihānda cām-ı 'aşkıñ (tashih edilmiştir)

55/1⁻² Bir benim gibi: Bir benim ancak (tashih edilmiştir)

*56 84a

- 2 Semend-i hüsününe meydānı aldırır **Rāʿif**
O şehvār-ı melāhatde key zimām çekiş
- 3 Raķibe karşı öpüp oħşasam dü ebrūnu
‘Adūyu gör nice ola tīg-i intikām çekiş
- 4 Keş-ā-keş-i ğam ile pehlevānlığıñ besdir
Biraz da menzil-i vuşlatda ķavs-ı kām çekiş
- 5 Mişāl-i serv döküldükce pāyıña eşkim
Nedir bu ķāmet-i bālā-yı hoş-ħırām çekiş

57*

Rāʿif

Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 Nār-ı ğamında yandım o māhıñ kebābveş
Hün-ı sirişkimi göre tā kim şarābveş
- 2 Aķsın zücāc-ı dīdeden eşkim gül-[āb]veş
Aldım derün-ı sīneye tīg ü kırābveş
- 3 Her kim ki cām-ı laʿliñ için dīde-düz olur
Çıķsın hebāya çeşm-i ümīdi ħabābveş

56/2⁻¹ Rāʿif: āħir (tashih edilmiştir)

*57 86a

57/2⁻¹ Aķsın zücāc-ı dīdeden eşkim gül-[āb]veş; Diķkat edip miyānna ol şeh-levendimiñ (tashih edilmiştir)

57/2⁻² Mısram üzeri karalanmıştır.

- 4 Zılmetsitān-ı ğamda ğünüm doğdu ey ğöñül
Ğörem o māhı vaĳt-i seher āftābveş
- 5 Beyhūde naĳş-ı dāĝ ile sīnem pūr oldu
Şerĳ eyledim murādımı yāre kitābveş
- 6 Ol dil ki kākülü teline yāy-ı sīnedir
Bezm-i vişāl-i yārda iñiler rebābveş
- 7 Verdim bu nazma yek-deme dil-pesendimi
Nazm uran dehire su'āle cevābveş

58*

Ve Lehu

- Mefā'ılün Fe'ılātün Mefā'ılün Fe'ılün
- 1 O ĳod-fürüşa dil eylerse naĳd-i 'ömr itlāf
Metā^c-ı vuşlatı El-Moĝol etmez istinkāf
- 2 Ufuĳdan oldu şanur mihri ser-ber-āverde
Şabāĳa ĝarşu o māhı ğören biz be-Ĳaĳ
- 3 Fütādeyim o ğüle mihr-rūy ĳaĳĳı iĳün
Ĳü jāle maĳv olayım zerre deñlü varsa ĳilāf

57/6¹ yāy-ı sīnedir: dil rubūdedir (tashih edilmiştir)

*58 68a

58/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 4 Miyān-ı dil-beri vaşf etdi mū-be-mū hāme
Sezā degil mi hūnerde denirse mūy-şikāf
- 5 Dönerse bahra n'ola seyl-i eşkimiz **Rā'if**
Ki deste az girer öyle gevher-i şeffāf

59*

Ve Lehu Ğazel

- Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün
- 1 Figāna derd-i ğamdan varacağ dergāhımız mı yok
Bi-ḥamdi'llāh kim yalvaracağ Allāhımız mı yok
- 2 Nedendir çarḥa te'sīr etmez ey dil āteş-i 'aşkıım
Derūn-ı sīnede yoḥsa cihān-sūz āhımız mı yok
- 3 Niçün ḥışn-ı dili maḥşūr eder ceyš-i ğam u şihḥat
'Aceb kim taḥtgāh-ı mülk-i dilde şāhımız mı yok
- 4 Ne ḥācet reh-nümāya ey göñül deşt-i maḥabbetde
Ṭarīḳ-i 'aşḳ derler yāre işler rāhımız mı yok
- 5 Şeb-i zūlmetsitān-ı ğamda ḳalmağ tā-be-key böyle
Felekde yoḥsa **Rā'if** mihr ü şehri bir māhımız mı yok

58/5⁻² Vezne uymamaktadır.

*59 46a

59/1 yok mu: mı yok (tashih edilmiştir). Diğer beyitlerin redifinde bu değişiklik yapılmadığı için gazelin ilk beytinde de “mı yok” ifadesi tercih edilmiştir.

59/4⁻² Ṭarīḳ-ı 'aşḳ: Fezā-yı 'aşḳda (tashih edilmiştir)

60*

Nazîre-i Mîr Râ'if

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Mest-i nâzım geliyor hânçer-i bürrân çekerek
Şîr-i gurrân-şifat na'ra-i mestân çekerek
- 2 Düşdü pervâne-i dil peşine ol mihr-i münîr
Gösterir 'aşk yolunu şemm'-i fûrûzân çekerek
- 3 Hün-ı çeşmimle hezâr sübhâ yapar rûz u leyâl
Rište-i eşke gönül dâne-i mercân çekerek
- 4 Kimse bilmez ki gönül bir perî-rûya kapılıp
Söndürür hâme-i dil âteş-i çehân çekerek
- 5 Gel vişâliñ ile söndür bizi ey şüh-ı cihân
Kalmadı tâb u tüvân firkat ü hicrân çekerek
- 6 Çekmezem o zâhid-i huşkuñ o riyâ çillesini
Zevk-i vuşlat ederim sineme hûbân çekerek
- 7 **Râ'ifâ** şanma tanzîr edesin **Hâsbîye** sen
Silk-i nazma biraz elfâz-ı perîşân çekerek

*60 13b

60/4¹ Vezne uymamaktadır.60/4² Beytin üzeri karalanmıştır.

61*

Ve Lehu

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Sāyeveş üftādiñ ey şūh-ı cihān bilmez misiñ
Bāğ-ı ‘aşkıñ hākin ey serv-i revān bilmez misiñ
- 2 Eyledi ber-bād hıñn [u] tākātı ceş-i ğamıñ
Yok mu inşāfiñ be-hey kāfir amān bilmez misiñ
- 3 Ğayra Tātār-ı nigāhıñ luţf eder baña ‘itāb
Tıfl sen ammā yā hiç yağşı yaman bilmez misiñ
- 4 Beste-i zencir-i zülfüñdür dil-i divāne
Ey füsün ile nigāhı ‘aql alan bilmez misiñ
- 5 Pek sakın te’sir-i āh-ı dilden ey kaşı kemān
Yerde kalmaz tır-i āh-ı ‘aşıkān bilmez misiñ
- 6 ‘Āşık öldürme bulursuñ sen de bir hün-rizden
‘Ākıbet olur kışāş elbette kan bilmez misiñ
- 7 Her zamān cevlānger-i meydān-ı cevri ü işvesiñ
Hiç vefā meydānına ‘atf-ı ‘inān bilmez misiñ
- 8 Etdigin iz‘āf şartıyla bulur elbet eden
Herkeseyler mükāfātın zamāñ bilmez misiñ

*61 22a

61/7 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 9 almasıñ mekt m arz et böyle Şir-i dil-pesend
R 'ifa bir Ő ir-i t ze-zeb n bilmez misiñ

62*

R 'if

Mef l  F 'il t  Mef 'il  F 'ilün

- 1 Sevd -yı zülf-i y r ile  h eylesem gerek
  y ne-i sipihri siy h eylesem gerek
- 2 Dil-d rdan fer g u meye tövbe eyleyip
 Bir b 'iş-i ned ma g n h eylesem gerek
- 3 Leb-r z ... piy leyi ...
 S k  ... eylesem gerek
- 4  afil ... s z-ı g mdan ki a'm  felek
 Bir  hla cih n  teb h eylesem gerek

63*

Mef l  F 'il t  Mef 'il  F 'ilün

- 1 Meclisde  ft b gibi bir civ n gerek
 N r-ı cem li  leme pertev-feŐ n gerek

*62 31a

*62 Gazelin  zeri karalanmıştır.

*63 63b

- 2 Ebrūsu yāya dest-rese add-i kemān gerek
Dā'im adeng-i amzesi aır-niān gerek
- 3 Ser-menzil-i viāalde ey dili hedef gibi
Tir-i nigāha durmaa aru aban gerek
- 4 ayyādlar seni dūūrūr dāma uma pek
Pervāz-ı evc-i 'iveye yavrum zamān gerek
- 5 Bī-dādī-i firāını ismā'a **Rā'ifā**
Ol āh-ı ūsne velvele-i el-amān gerek

64*

- Mefā'ılūn Mefā'ılūn Mefā'ılūn Mefā'ılūn
- 1 Sen ey meh-pāre mihr-i enverden mi irildi
Bu ūsn ü ān ile yosa meleklerden mi irildi
- 2 Meāmm-ı cānı mest etdi arrā-yı ātein ūzre
Nedir bu reng yuva-yı āl-i 'anberden mi irildi
- 3 Yine ey sīne-i amnāk-ı dil ad era olmusu
'Aceb kim ancer-i ebrū-yı dil-berden mi irildi
- 4 Nedir bu āh u girye āk āk nāli olmalar
Miāl-i būlbūl ey dil gül-i terden mi irildi

63/2⁻¹ Ebrūsu yāya dest-rese add-i kemān gerek: Kūnc-i viāle ermege 'āı zamān gerek (tashih edilmitir)

*64 68b

- 5 Şokulmazsıñ kuzum koyına nedir bu vaḥşıñ bilmem
Henüz ey ıfl-ı nāzım yoḥsa māderden mi irildiñ
- 6 Mişāl yine Rāʿif ser-nigūn-ı fikret olmuşsuñ
Yine bir nev-nihāl-i ḳaddi ʿarʿardan mı irildiñ

65*

Naẓīre-i Ḥaḳīr Rāʿif

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Bāğ-ı ḥüsn-i yāre çeşmim tā revān etsem gerek
Eşk-i ḥünin-i dili āb-ı revān etsem gerek
- 2 Şadr-ı cāna tek ayak başsın deyü cānānıma
Üstüh^vān-ı sīneden bir nerdübān etsem gerek
- 3 Pīş-i çeşmānın alıp yāriñ kemend-i āhla
Deşt-i ḥüsne ʿazm-i şayd-ı āhuvān etsem gerek
- 4 Ser-be-şahrā-yı cünün olup hevā-yı zülf ile
Ḳaysveş ʿālemde terk-i ḥān-mān etsem gerek
- 5 Yakmasa her yanını çarḥıñ dil-i ʿaşıḳ gibi
Dūd-ı āhı farkına āteş-feşān etsem gerek

64/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

*65 73a

65/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 6 Menzil-i vaşlıñda ber-pā durduğum ey kaşı yā
Nāvek-i müjgāniña sīnem nişān etsem gerek
- 7 **Rāʿifā** pey-revlik eyle **ʿĀşım**-ı muʿciz-deme
Nükte-sencān içre ben de kesb-i şān etsem gerek

66*

Rāʿif

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Bezm-i ʿālemde eger olsa derseñ keseliñ
Dāmen-i şadr-nişīnān-ı felekden kes eliñ
- 2 O nʿider yek-deme hem-bezm-i diger olsa teni
Olsa dil-dādesi ʿālemde vefāsız güzeliñ
- 3 İşini nağdimde havāle edegör ey h̄vāce
Kār vermez ne kadar olsa da saʿy ü ʿameliñ

67*

Rāʿif

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

- 1 Bugün o mehveşi zīr-i niķābdan gördük
Şan āftābı verā-yı seḫābdan gördük

*66 75a

66/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

66/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

*67 86b

- 2 O neşveyi ki leb-i la^l-i nābdan gördük
Ne keyf-i ğonce ne cām-ı şarābdan gördük
- 3 Riyāzı şıyṭıñ iñilet-di naḥl-i ṭübāyı
Kaçan o serv-kaḍiñ ‘aksin ābdan gördük
- 4 N^ola ğumūm ile şeb-zinde-dār-ı ‘aşk olsağ
Biz ‘illet-i seheri çeşm-i nīm-ḥ^vābdan gördük
- 5 Varır hemīşe ḥarābāta hem gelir ma‘mūr
‘İmār-ı vaz‘ını mest [ü] ḥarābdan gördük
- 6 ‘Aceb mi mekteb-i ‘irfān-ı ḥ^vāceyiz dersek
Fünūn-ı ‘aşkı efendi kitābdan gördük

68*

Mef[‘]ülü Mefā[‘]ilü Mefā[‘]ilü Fe[‘]ülün

- 1 Geh bülbül ü geh ğonce-i ra[‘]nā görünürsüñ
Geh serv gehī naḥl-i semensā görünürsüñ
- 2 Geh sīneñ açıp gāh şeker-ḥande edersüñ
Geh āyīne geh ṭūṭı-i gūyā görünürsüñ
- 3 Cismiñdir o gül-bāğ-ı leṭāfet ki ser-ā-pā
Her nazrada bir gūne feraḥ-zā görünürsüñ

67/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

67/4⁻² Vezne uymamaktadır.

*68 105a

- 4 ‘Aql alma mıdır maqşadıñ ey şūh-ı perī-rū
Dā'im dil-i dīvāneye tenhā görünürsün
- 5 Bir gün erişir rūze-güşā hasretiñ ‘ıyda
Ümıddir ey ğurre-i ğarrā görünürsün
- 6 Etdikce taşavvur şeb-i hicriñde hayālīñ
‘Aşıqlara hem-hālet-i ru'yā görünürsün
- 7 **Rā'if** kalemiñ mīli çeker çeşm-i ‘adūya
Ehl-i dile mir'āt-ı mücellā görünürsün

69*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Bu lezzet ile ey leb-i şirīn şeker misiñ
Dil-teşneniñ ezā ile bağrın ezer misiñ
- 2 H'ān-ı vişāle leb-zede-i h'āhiş olmadan
Ey hāl yaqdıñ ağızımı bilmem biber misiñ
- 3 Ey dīde-i ğunūde-i murğ-ı göñül uyan
Pervāne gibi ğāfil-i feyyāz-ı sihr misiñ
- 4 Feryādım ‘andelīb gibi tutdu gülşeni
Hāl-i dilimden ey gül-i ter bī-ħaber misiñ

- 5 Bülbül gibi cihāna yayıldı nevālarıñ
Rā'if riyāz-ı nazmda söyler gezer misiñ

70*

Ve Lehu

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Ey gönce-dehen 'azm-i çemenzār edelim gel
Gül mevsimini bülbüle iħbār edelim gel
- 2 Sākī verelim ħükmünü eyyām-ı bahārıñ
Neşveyle bugün dilleri serşār edelim gel
- 3 Gül-çin olalım bāğ-ı vişāliñden efendim
Luṭf eyle ki gül-büse-i ruħsār edelim gel
- 4 Peymāne-be-kef zānū-be-zānū olup ey şūħ
Dilden yine def'-i ğam u āzār edelim gel
- 5 Rā'if ħuluñ ey meh saña çoğdan nigerāndır
Gel bezme ki ħāl-i dili izħār edelim gel

71*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Zāhid kenār-ı revzene-i cāmdan çekil
Kim görmediñ mi duħter-i rez maħremiñ degil

*70 15a

70/2⁻¹ Sākī: Ey meh (tashih edilmiştir)

*71 52b

- 2 Bir şāhbāz-ı hūsn ü behāya kapıldı dil
Tahlīş-i pençe-i emeli muhtemel degil
- 3 **Rā'if** gelince çeşm-i luṭfı hayālīñe
Gözden nihānsa da o perīyi yanında bil

72*

Rā'if

- Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
- 1 Nemā-pezirī-i ḥaṭṭ-ı 'izār elimde degil
Zuhūr-ı rişte-i evvel bahār elimde degil
- 2 Cihānı kaplasa dūd-ı müselsel-i āhım
'Aceb mi ṭurra-i 'anber-niṣār elimde degil
- 3 Hemīşe bādiye-i hicrdir güzergāhım
O sārban-ı ğamım ki mehār elimde degil
- 4 Şalarsa lāne-i āfāka nice bāz dilim
'Acebü'l-mülke kaçardım şikār elimde degil
- 5 Reh-i cünūnda ta'yīb etme cevlanım
'İnān-ı eşheb-i şabr u qarār elimde degil

*72 62b

72/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

72/5¹ Mısraın üzeri karalanmıştır.

- 6 Hümār-ı ğuşşayı yek lahza çekmez idim ben
Piyāle-i leb-i şîrîn-güvār elimde degil
- 7 Mişāl-i serv ayağın başdırırdı hūn-ı sirişk
Göñül ne fā'ide dāmān-ı yār elimde degil
- 8 Hevā-yı 'aşkla girdāb-ı hicre düşmez idim
Ne çāre zābıta-i rüzgār elimde degil

73*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Sür kümeyt-i sāğarı bezm-i şafāya vāşıl ol
Nūş edip şahbā-yı nāb-ı 'aşkı mest-i kıızıl ol
- 2 Ol dūr-i pākizeniñ düşdüñse baħr-i 'aşkına
Çün şadef vaqt-i vişāle şabr edip deryā-dil ol
- 3 Aç miyānı bendini al nusħa-i cāmı ele
Fenn-i 'aşk-ı yārda ħallāl-ı bār-ı müşkil ol
- 4 Baħtiñ 'ālī olsun isterseñ felekde cāhil ol
- 5 Kıl nişān-ı tîr-i ğamzeñ sînemi ey kaşı yā
'Arşa-i ħüsn ü behāda sen de şāħib-menzil ol

*73 77a

73/4 Tek mısra biçiminde yazılmıştır.

- 6 Ol perîniñ **Rā'ifā** çöz tügme-i zerrîni
Sîne-i sîminin aç genc-i vişâle nâ'il ol

74*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilâtü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Leb-beste olma ey gül-i bāğ-ı behā açıl
Olsun güşāde gonce-i bezm-i şafā açıl
- 2 Görsün metā'-ı vaşlını 'uşşāk āşkār
Ey genc-i nā-güşūde-i hūsn-i edā açıl
- 3 Çāk oldu hem-çü sîne girībān-ı şabrımız
Besdir bu deñlü nāz açıl ey bî-vefā açıl
- 4 Ārām-ı bāb-ı tövbe felekde kapatmaya
Ey āstān-ı pîr-i mey-i dil-güşā açıl
- 5 Etsin gürūh-ı ehl-i ma'ārif muṭāla'a
Hem-çün kitāb-ı fazl u edeb **Rā'ifā** açıl

*74 79b

74/3¹ Çāk oldu hem-çü sîne girībān-ı şabrımız: Olduğ libās-ı şabrdan 'uryān ser-be-pā (tashih edilmiştir)

74/4¹ Ārām-ı bāb-ı tövbe felekde kapatmaya: Āğüş-ı vuşlata bütün endāmın almaya, Kaldık zebün peş-i derd-i firākda (iki kez tashih edilmiştir)

74/4² Ey āstān-ı pîr-i mey-i gil-güşā açıl: Āyîneveş o mehveşe ser-tābe-pā açıl, Ey dide-i fitnede baht ... açıl (iki kez tashih edilmiştir)

75*

Li-nāmıkihi

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Dilden çıkarma bendeni kırbānıñ olduğum
Ey men fedā-yı nāvek-i müjgānıñ olduğum
- 2 Yād eyle ol zamanı ki mestāne sen yatıp
Ben büse-çin-i gerden ü pistānıñ olduğum
- 3 Kıanı o şeb o 'ayş u tarab ne oldu ey felek
Bir dem ki vardı nā'il-i ihsānıñ olduğum
- 4 İnşāf amān merhamet ey şivekârım āh
Bilmez misin ki haste-i hicrānıñ olduğum
- 5 Gel gel humār-ı ğam beni öldürdü sākıyā
Doldur şu cāmı küşte-i çeşmānıñ olduğum
- 6 Ey gül-nihāl kıaddiñi āğuş-ı zib edip
İñlesin ol ki bülbül-i nālānın olduğum
- 7 ...⁸ luţf-ı hā'iz-i mürüvvet zamanıdır
Ki hürmeti ...⁹ a kırbānıñ olduğum

*75 13b

75/3-¹ Vezne uymamaktadır.⁸ İbare okunamamıştır:⁹ İbare okunamamıştır:

76*

Ve Lehu

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

- 1 'Āşıkam 'āşık ki bāb-ı ğam penāhımdır benim
 Kays-ı 'aşram manşıb-ı Mecnūn cāhımdır benim
- 2 Cevri ser-tāc-ı mübāhātımdır etsin bildigin
 Tahtgāh-ı dilde ol ṭannāz şāhımdır benim
- 3 Ferşden peyvestedir tā 'arşa āşār-ı derūn
 Ebr şanma çarḫ üzere dūd-ı āhımdır benim
- 4 Şāhbāz-ı 'aşkam ey dil ser-fürū bilmem nedir
 Evc-i istiğnā hümāveş cilvegāhımdır benim
- 5 Çehre-sāy-ı kākül-i dil-dār iken hem-çün nebīh
 Rā'ifā dūr olduğum baht-ı siyāhımdır benim

77*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'īlātü Mefā'īlü Fā'īlün

- 1 Gel kaçma bu kuluñdan a ḫayrāniñ olduğum
 Ey men esir-i zülf-i perişāniñ olduğum
- 2 Ey şāh-ı mülk-i dil ne bu bī-gānelikleriñ
 Bilmez misiñ ki bende-i fermāniñ olduğum

*76 15b

*77 19b

- 3 Raḥm eyle ḥāl-i pür-ğama gūş etmediñ mi kim
Hicriñle yā bürehne ser-‘uryāniñ olduğum
- 4 Eyā nice oldu ol şeb-i vuşlatıña sen yatıp
Ben cāme-ḥ‘ābiñ üzre nigeḥbāniñ olduğum
- 5 Yā n’oldu ey meh ol dem-i ruḥşat ki her zemīn
Me’zül-i ḥāl-i ‘uḳde-i tūmāniñ olduğum
- 6 [Üstādı] olduğundan için **Rā’ifiñ Nebīh**
Teğayyüb etme pey-rev-i ‘irfāniñ olduğum

78*

Nazīre-i Nevvara’llāhū

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Āğūşa bu şeb bir şacı sünbül güzel aldım
Destimle yine başıma tül-i emel aldım
- 2 Açdım hedef yine mi ol kaşı kemāna
Tīr-i nigeḥin bī-ğam-ı ceng ü cedel aldım
- 3 Tā şubḥgeh-i ḥaşre dek ‘aşkı koynum aldım
Kim lezzet-i ‘aşq-ı dili şām-ı ezel aldım

77/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

77/4¹ Vezne uymamaktadır.

77/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

77/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

77/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

*78 49b

78/2¹ Vezne uymamaktadır.

78/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 4 Ben zā'ika[-i] la^li deġişmem mey-i nāba
Būs-ı lebi cām-ı Cem-i nūşa bedel aldım
- 5 Bāzargeh-i bāde vü maġbūbdan ey dil
Ben sākī-i fettānı sebū der-baġal aldım
- 6 Ğam ħor mu ki merdānevārım ħacle-i nazm
Baġr-i suġanı ṭab^a ḳatı bī-maġal aldım
- 7 Bābā-yı suġan **Nā'iliniñ** ṭavrını **Rā'if**
Sermāye-i mevrūş gibi müntaġil aldım

79*

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ey dil kemān-ı ^aşķı eñ evvel ḳuran benim
Tīr-ı cefāya sīne gerip de duran benim
- 2 Gülzār-ı ^aşķa bülbül-i şūrīdeveş düşüp
Gūş-ı cihānı naġme ile dolduran benim
- 3 Ḳavs-i ḳayāle tīr-i nigāhın çekip alıp
Çeşm[-i] ^aadūya nāvek-i dil-dūz uran benim
- 4 Keyfiyyeti ki şaķlama benden şıķılma gel
Esrār-ı la^l-i nābıñı sākī şoran benim

78/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

*79 50b

79/4⁻² Esrār: Engūr (tashih edilmiştir)

- 5 ʿUşşāka sırr-ı nağmeyi ʿtanbūr söylemez
Rāʿif anıñ uşülle gūşu yoran benim

80*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Sīneye her ʿkaşı yāyı çekemem sulṭānım
Renciş-i tīr-i cefāyı çekemem sulṭānım
- 2 Etme maḥrūm beni laʿl-i leb-i nābıñdan
Firḳat-i cām-ı şafāyı çekemem sulṭānım
- 3 Kākül-i fitne-geri şarma amān sulṭānım
O kadar bār-ı belāyı çekemem sulṭānım
- 4 Dil-i bī-çāreye cevr ü sitem ü istiğnā
Ġayrıya mihr-i vefāyı çekemem sulṭānım
- 5 Dāmen-i vaʿd-i vişāl-i leb ...
Haşre dek dest-i ricāyı çekemem sulṭānım
- 6 Dil-i ḥam-geşteye ʿarz etme kemān-ı nāzı
Tā ḳavvāsım ben o yāyı çekemem sulṭānım
- 7 Baña Rāʿif denilir nükteverān-ı nebīh
Vazʿ-ı dūn-ı süfehāyı çekemem sulṭānım

*80 58b

80/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

81*

Muḥarrir

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 O mihr-i muḳīm kim nice ʿālemden mürūr etdim
Cihān-ı nazma bir nādīre maṭlaʿdan zuhūr etdim
- 2 Kemān-ı ʿaşḳ ile tīr-i ümīde şöyle zūr etdim
Ere derken geçerdim menzil-i maḳşūda dūr etdim
- 3 Dütā oldu ḳad-i bālā ḥayāl-i ebruvānıñla
Pül-i cūy-ı ümīd-i vaşldan biñ kez ʿubūr etdim
- 4 Şürūḥ-ı firḳat-i nev-naḳş-ı dāğ-ı şafḥa şaran
Ġubār-ı rāh-ı yāri rīğ-i zerrīn-i suṭūr etdim
- 5 Ser-i kūyunda bu şeb ḡam yemem feryādıma ammā
Seni ey ṭıfl-ı nāzım ḳorḳarım kim bī-ḥuzūr etdim
- 6 Belī ḥaşmıñ ḳarınca olsa da merdāne bil derler
Velī ben ṭavr-ı metīn nice merdānı mūr etdim
- 7 Ġubār-engīz-i deşt-i nazm olaldan eşheb-i ṭabʿım
Bu meydān-ı hünerde **Rāʿifā** aʿdāyı kūr etdim

*81 61b

81/2 Beytın üzeri karalanmıştır.

81/7¹ ṭabʿım: ḥāmem (tashih edilmiştir)

- 8 Benem ol merd-i bî-pāk-i sinān-ı hāme ber-kef kim
Nice erbāb-ı ʔab‘a külbe-i ma‘nāda ʔūr etdim

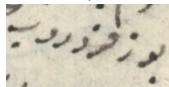
82*

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Nār-ı elem-i hicr ile āteşlere yandım
Kān ağlamadan lāle gibi k̄ana boyandım
- 2 K̄almadı firāk-ı leb-i cān-baḥşıña ʔāḳat
Ey rūḫ-ı revān ḫāşılı cānımdan uşandım
- 3 Tā rūz-ı ḫaşr seyr-i şafā olsam ‘aceb mi
Zirā mey-i nāb-ı leb-i dil-dārıma k̄andım
- 4 Mūm idi bu şeb vaşlına ol māh-ı nev ammā
...¹⁰ ‘arz etmege ḫāli ben utandım
- 5 Ḥ‘āb-ı elem sebz-i ḫırmende yaturken
Bilmezlik ile ḫancer-i bürrāna dayandım
- 6 Bir velvele şaldıñ cemen-i nazma ki el-Ḥaḳ
Rā’if seni ma‘nā gülünün bülbülü şandım

*82 65b

82/2⁻² rūḫ-ı revān: şūḫ-ı cihān (tashih edilmiştir)

¹⁰ İbare okunamamıştır:

82/5 Beytin üzeri karalanmış, yalnızca ikinci mısra “Bilmezlik ile ḫancer-i bürrāna dayandım” biçiminde tashih edilmiştir.

83*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Çarha se-rūze devlet için minnet eylemem
Nā-pāy-dār-ı 'izzet için zillet eylemem
- 2 'Anka-mizāc kulle-i Kāf-ı kanā'atim
Her zāğ-ṭab'dan ṭaleb-i ni'met eylemem
- 3 Āğıştedir hamīr-i neḳāveyle tıynetim
Āmīziş-i mecālis-i bed-ḫilḳat eylemem
- 4 Lezzet-şinās-ı çāşnī-i bezm-i vaḫdetim
Ālüdegī-i encümen-i keşret eylemem
- 5 Bir baḫr-i ma'nīyim ki sükūnumdadır hüner
Seyl-āb-ı çirk-māye gibi sür'at eylemem
- 6 Kālā-yı vaşlın almada rūḫ-ı revānımıñ
Bi'llāhi naḳd-i cāna daḫı zınnet eylemem
- 7 Encām-ı kārı firḳat olan vaşlı istemem
Ālāmı der-ḳafā olacak 'işret eylemem

*83 67b

83/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

83/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 8 Her da‘vete icābet eden dil-rübā ile
Olsa pedīde ḥüsnde ünsiyet eylemem
- 9 Duḥt-ı reziñ ayāğını eller öperse de
Öyle ḥarām-zādeye ben ḥürmet eylemem
- 10 Bir genc-i nā-güşūde-i nazmım ki **Rā’ifā**
Nā-ehl elinde naḳdimi bī-raġbet eylemem

84*

Rā’if

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Derūn-ı sāzına verdim düzen ki añladamam
Şadāya başladı her müy-ı ten ki añladamam
- 2 Bugün tenāsüb-i yāri tamām seyr etdim
Ne söyleyem o beden bir beden ki añladamam
- 3 Hemīşe ḳalbimi yakmaḳdadır o seng-mizāc
Hele o mertebe ḥāṭır-şiken ki añladamam
- 4 Telāş alır dili vaşfında noḳta vaz‘ edemem
Şu rütbe ‘aşıḳam ol ḥāle ben ki añladamam

83/8² Olsa pedīde: Dürr olursa (tashih edilmiştir)

*84 75b

*84 Şiir takdiminde “Nazīre-i” yazılmış fakat üzeri karalanmıştır. Bir önceki yaprakta bulunan İzzet Paşa’ya ait “añladamam” redifli gazele nazire olduğu düşünülmektedir.

84/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 5 Beñizcigi şararıp gül baña kaldı şolmuş
Hızān-dīde o naḥl-i semen ki añladamam
- 6 Efendi ṭālib-i ğam olmayan anı bilmez
Bu ʿaşḳ ʿālemi de bir ṭurfe fen ki añladamam
- 7 Eder muvānese her gördüğü duḡter-i rez
O ḳaḡbe hele bir muḡibbe-zen ki añladamam
- 8 Hüseyn nāmına bir şūḡ için raḳīb-i Yezīd
Serini vermesi ṭavr-ı ḡasen ki añladamam
- 9 Diliñ murādını ol ṭıfl-ı nev-rese **Rāʿif**
O deñlü mest-i şarāb-ı kühen ki añladamam

85*

Rāʿif

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

- 1 Gel heveskār-ı zuhūr-ı ḡaṭ-ı yār olmayalım
ḡār-ı miḡnetle gönül yine figār olmayalım
- 2 Olalım ol gülüñ üftāde[-i] ḡāk-i pāyi
Tek hemān nergis-i maḡmūruna ḡār olmayalım

84/7 Beytin üzeri karalanmıştır.

*85 77b

85/2⁻¹ Olalım ol gülüñ: Olsun üftāde ḡāk (tashih edilmiştir)

- 3 Çekelim nâzını taḥmîr-i niyâz etmeyelim
Ya'ni ol mihr-i ruḥa zerrece yâr olmayalım
- 4 Añladık kim yoğ imiş rāh-ı hevese ser-ḥad
Nice ber-pāy-i be-dāmān-ı firār olmayalım

86*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 لعل شیرین ندامنکه دل افکن باشم
درسخن سنجی چو طوطی شکر کن باشم
- 2 بینم ال حسن کلوسوز که درکرمابه
سینه برسوز شوران دم و کلخن باشم
- 3 تا به سر رشته مقصد که کتم کوهر عشق
تن بضعی بر ساتیدم و سوزن باشم
- 4 از در کلبه فکر مکه او مه میکزرد
سر بیا دیده پکشادم روزن باشم
- 5 رائفا هر که شو در اهو و این وادی
تیغ تعریض بر و کیرم ور هر زن باشم

85/3⁻¹ nâzını: cevır (tashih edilmiştir)

*86 88b

87*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Beni zann etme ki ber-ķā‘ide bīmār oldum
‘illet-i müzmine-i ‘aşķa giriftār oldum
- 2 N’ola Mecnūn gibi dīvāne-i bī-ķayd olsam
Beste-i silsile-i kākül-i dil-dār oldum
- 3 Dāhıl-i meclis olup fāsıķ-ı maķrūm gibi
Emmedim la‘lini beyhūde günahķār oldum
- 4 Yükle dip bār-ı metā‘-ı hüneri teng-ā-teng
Kārbān-ı suķana ķāfile-sālār oldum
- 5 **Rā’if** üstādlığım yapıdı bu nev-beytleri
Köhne bünyād-ı hüner mülküne mi‘mār oldum

88*

Ve Lehu Bi-Müşāreket-i Mīr ‘Ārif

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Kuvvet bulur civān olıcaķ pīr-i nā-tüvān
Tīri çekince sīnesine saķt olur kemān
- 2 Bulsun revāc kāle-i hüsn ü behāsı tek
Bi’llāh fedādır ol meh-i tābāna naķd-i cān

*87 108b

*88 16a

- 3 Bir pāre dāmen-i dilime vermedi rehā
Feryād dest-i cevri-i felekden amān amān
- 4 Derse amān zamānı var olma ħariş-i vaşl
Fevt etme vaqt-i firşatı verme amān zamān
- 5 Mümkin mi dil-rubūde-i ruhsārıñ olmamak
‘Uşşāk sende var iken ey meh bu ħüsn ü ān
- 6 Neşr etdi çün nesim-i seher bŷy-ı kākŷlŷñ
Ĥacletle dŷşdü nāfe-i mŷşgĭn-i āhuvān
- 7 Bu heft-beyt-i ma‘reke-ārāyı **Rā’ifā**
‘Arz et cenāb-ı ‘**Ārife** mānend-i heft-ĥ^vān

89*

Ve Lehu

Mefā‘ilŷn Mefā‘ilŷn Mefā‘ilŷn Mefā‘ilŷn

- 1 Görenler zann eder āh u figānım iĥtiyārımdan
Felek dŷr eyledi ben nā-tŷvānı yār-ı ġārımdan
- 2 Naşĭbim bŷlbŷlāsā rŷzgār-ı āh u enĭn etdi
Murād ŷzre henŷz bŷy almadım ol gŷl-‘izārımdan

*89 19b

*89 Gazelin ŷzeri karalanmıştır.

89/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.

- 3 Uraldan çeşmime mihr-i ʿizārı pertev ol şūhuñ
Düşürdü mäh u hürşīdi nigāh-ı iʿtibārımdan
- 4 Tenevvür dilde ger böyle kalırsa āteş-i ʿaşkıım
Yanar sakf-ı revāk-ı çarh āh-ı pür-şerārımdan
- 5 Hayāl-i ebruvānı ol mehiñ tīg ü kırābāsā
ʿAcebdir **Rāʾifā** çıkmaz dil-i zār [u] figārımdan

90*

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 Cihānı tāb-ı hüsnüñ kaplamış bir mihr-i ʿālemsin
Vefāda nʿeyleyem bir pāre ey mäh-ı nevim kimsin
- 2 Ruħuñ mihr ʿārızıñ meh cümleten nūr-ı muħıbsin
İki perüş haṭ-ı sebzın ile hūrī desem sensin
- 3 Ṭabībim zaḥm-ı cism-i nār-ı qor-ı cāna merhemsin
Şeker laʿlim dil-i derd-āşnā-yı ʿāşıka emsin
- 4 Alıp mihri vişāle bağrıma şokmak diler cānım
Seni ey ṭıfl-ı nāzım ben de bilmem kim benim nʿemsin
- 5 Dili zencīr-i mār-ı ʿaşk edip hāmūn-ı firqatde
Beni Mecnūnveş şeydā kılan ... şırma perçemsin

*90 48a

90/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

90/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 6 Çarış bir yāre sen de ādeme bī-gānelik etme
Neden bizden kaçarsın ey perī gel sen de ādemsin
- 7 Dil-i **Rāʾif** fūrūġ-ı tāb-ı ruhsārīnla döşenir
Ser-ā-pā feyz-i cā[n]sın cümleten nūr-ı muhibsin
- 8 Kimisiñ ʿabd-ı hāşşīñ **Rāʾifiñ** şor hālin bir kez
Devā dursun tabībim bāri vey bī-çāre hastesin

91*

Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 Lāyık mıdır fütāde seni ol serv ayaklasın
Aġyār ise miyānını her geh kucaqlasın
- 2 Bātil raķīb her geh [alır] bāç-ı büsesin
Gāhī o şūh tācirin ʿāşık da haqlasın
- 3 Seng olsa tīr-i āhıma tākat muhāldir
Ser-menzil-i vişālden aġyār uzaklasın
- 4 Tātār-ı ġamzedden şaķınan reh-revān-ı ʿaşk
Varsın şikenc-i zülf-i siyehde konaklasın

90/7⁻¹ Dil-i Rāʾif fūrūġ-ı tāb-ı ruhsārīnla döşenir: Çazā-yı ʿaşkda nerm eylediñ çok suhan diñlersin (tashih edilmiştir)

90/7⁻² Ser-ā-pā feyz-i hālin cümleten nūr-ı muhibsin: Göñül vādī-i deşt-i zūr-ı yāri içre Rüstemsin (tashih edilmiştir)

90/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

***91** 63b

91/1⁻¹ Vezne uymamaktadır.

91/4⁻¹ şaķınan reh-revān-ı ʿaşk: olam derse dil hālāş (tashih edilmiştir)

- 5 Kırmuş kemān-ı nāzını **Rā'if** o ıaşı yā
  Uřřākı tır-i ġamzedem Allāh şaklasın

92*

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Mey içse de bezm-i felekiñ cām-ı Ceminden
 Hün-ı dil aıar eşke bedel çeşm-i ġamından
- 2 Ol kimse ki olur dūr ġazāl-i Hareminden
 Görmez gözü  alem güzel olsa eleminden
- 3 Bülbül gibi feryād olur vird-i zebānı
 Bir dil ki olur dūr u cüdā ġonce-feminden
- 4 Hāliñ sezinir dāne-i dām olduġun ammā
 Āvāre ġöñüller ġeçemez zülfü ġamından
- 5 Nev-restesin ey řūġ řakın **Rā'if**-i zāriñ
 Āh-ı elem-i pür-şerer-i řubġ-deminden

93*

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Bülbül eder eġġān ġülü ġörmediginden
 Hāġġ etmeye bir kimseyi dūr istediginden

*92 71b
 92/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.
 *93 71b

- 2 Olmuş o kadar mest-i mey-i nahvet ü işve
Bilmez o perî şorsalar ahşâm yediginden
- 3 Dervîşleriñ halka-i tevhidine girme
Yavrum aşırırlar seni yâ hû küyuñdan
- 4 Doğruldu kad-i ham gelicek sineye yâri
Tire müjesi kavsa kaşı beñzediginden
- 5 **Râ'if** seni âzâd edene eyle tevâzu'
Encâmda herkes utanır eylediginden

94*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Gören dil büse-h'âh-ı rüy-ı rengin olmasın n'olsun
Temâşâ eyleyen gülzârı gül-çin olmasın n'olsun
- 2 Ciger şad pâre dil mecrûh-ı gamze cân ise haste
Dü çeşm-i âşık-ı şürîde hûnîn olmasın n'olsun
- 3 Göz açdırmaz humâr-ı guşşa ey sâkî gidelden sen
Dil-i derd-âşnâ hicriñle gamgîn olmasın n'olsun
- 4 Nihâl-i kametiñ buldu kemâlin işve bâğında
Vişâliñ mîvesi ey la'li şirîn olmasın n'olsun

93/4¹ Doğruldu: Râst oldu (tashih edilmiştir)

93/5² Encâmda: Bilmezem ki (tashih edilmiştir)

*94 74b

- 5 Nihāl-ḳaddiñi gördükçe ey gonce dil-i **Rā'if**
Hezārāsā hemîşe girye enîn olmasın n'olsun

95*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'îlâtün Mefā'ilün Fe'îlün

- 1 Açınca fāl o mehiñ ḥüsnünüñ kitābından
Cemāli maṭla'ı çıḳdı vişāli bābından
- 2 Neticesinde behişt-i vişāle olsa duḥūl
Firāḳı dūzāḥınıñ kim kaçır 'azābından
- 3 Reh-i vaşlda diliñ āfet ü ḥîzi şanma tehî
Ayağına dolaşır dāmeni şitābından
- 4 Ḥumār-ı firḳati ser-tācımız bizim ammā
İçer miyiz 'acebā la'liniñ şarābından
- 5 Teğāfül eylesesin bir kez ol perî **Rā'if**
Cihān ḥarāba varır çeşm-i nîm-ḥ'ābından

96*

Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün

- 1 فکړ صيدت که کر زکرد زول ای آهو
بشونوم ناز درون نعره یا هو یا هو

*95 89a

95/3⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*96 56a

96/1 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 2 خواب و زدو ز چشم عقل پرداز سرما
این چه سحر است که سازند دو چشم جادو
- 3 عهدکردمکه اگر خطر رخت میبینم
مصحف حسن نو تفسیر کنم موی بمو
- 4 معنی کام جهان درسه لفظ مندرج است
بزم اماده بکف جام و بتی برزانو
- 5 رائف باعث رنگینی این نظم است
که لوشنم بیت کل بدنی روی برو

97*

Mīr Rā'if

- Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün
- 1 Ayaklandır dili sāķī reh-i efkâra düşdükce
Raḥīk-i la'ı-l-i nābıñla yetiş mey-ḥ^vâra düşdükce
- 2 Cemāliñ gülşeninde bir yer etmekdir murādım kim
Sıgınsın gāhice murğ-ı dil āvâre düşdükce
- 3 Eger zencir ile bend etseler durmaz göñül ammā
Raķīb olur bana sāyem reh-i dil-dâra düşdükce
- 4 Hevâ-yı aşkla ser-pâ bürehne deşt-i hicrânda
Gezer Mecnün-şifat dil dâmen-i kühsâra düşdükce

96/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

*97 12b

*97 Gazelin üzeri karalanmıştır.

- 5 Olur cism-i nizārım za‘fila hem-çün hilāl-i nev
Derūna her kaçan kim ol ruħu meh-pāre düşdükce
- 6 Edip her dem teğāfül ol cefā-cū ‘āşık-ı zāra
Nigāh-ı i‘tibārın şarf eder ağıyāra düşdükce
- 7 Ne mümkün nazmı ıtab‘-ı Cevdeti tanzir ede **Rā’if**
Ġaraż meşķ-i suħandır vādī-i eş‘āra düşdükce

98*

Ve Lehu

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 ‘Aceb bir ... oldu bu ... müdām içre
O ...-nişini aldım āgūş-ı ħarām içre
- 2 Ne ħālet var o zülf-i ‘anberin-i müşk-fām içre
Alanlar mest olur bir şemme būsundan meşāmm içre
- 3 Şurāhī kılķul ü dil-ber bezmde ħande etdikce
Şan eyler nāğme bülbül gül gelir gülzār-ı kām içre
- 4 Ġayāl-i ħamze vü ebrūyu seyr et dil derūnunda
Eger ħancerle tiği görmediñse bir niyām içre
- 5 Gül-i şad-berge döndü dest-i sımın sākı sākide
Düşünce **Rā’ifā** ‘aks-i ruħ-ı gül-gūnu cām içre

*98 16b

98/1 Beytin üzeri karalanmıştır.

99*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Șarf-ı ruḡunda baḡ baḡ o ḡod-reste kāküle
Beñzer gül ocaḡında beyyin saḡlı sünbüle
- 2 Seyr eyle 'aks-i 'ārızı cām-ı şarābda
Āmizişin görem der iseñ ger gülüñ müle
- 3 Gel gör 'izār-ı yārda ḡāl-i siyāhını
Kim der ki yoḡ münāsebeti fülfulüñ güle
- 4 Şad renge girmiş 'ārızı tāb-ı türābdan
Dönmüş gül-i ruḡu yine berg-i ḡaranfile
- 5 **Rā'if** olup fütāde-i bāḡ-ı cemāl-i yār
Döndüm hevā-yı 'aşḡla āşufte bülbüle

100*

Li-Mīr Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Ey bülbül-i şūrīde gülistānıma girme
Nālišgeh-i murḡ-ı dil-i nālānıma girme

*99 21a

*100 39a

*100 Gazelin ilk iki beyti, güftekarı belirsiz olarak Zekā'î Dede tarafından yürük semâi usulüyle bestelenmiştir (bk. Türkel Oter, 2011, s. 74-75).

- 2 Geçdim seniñ ey bād-ı şabā ben ħaberiñden
Tek sen de varıp ıurra-i cānānıma girme
- 3 Ey mihr-i ħüsün zerrece yok vaşla çü ruĥşat
Bārī kerem et revzen-i çeşmānıma girme
- 4 Pür-cevher olursuñ bütün ey ħancer-i ebrū
Bir kerre hemān ıab^c-ı dūr-efşānıma girme
- 5 Her bıkr-i me^cānī ki alam ħacle-i fikre
Der **Rā'if** amān gel bir avuç ıanıma girme

101*

Ve Lehu

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Hep uyar rindān bezmiñ sākī-i fettānına
Ĥalka n'ışler baı hele şol meykede şeytānına
- 2 Nazra-senc oldum ıad ü zülf ü ħaı-ı reyĥānına
ıılca 'aybın görmedim diııkat edip her yanına
- 3 Daııl edermiş kürsī-i zühde ııkıp şūfī-i ĥar
Reh-revān-ı deşt-i 'aşııa baı yabān ĥayvānına
- 4 Gör o zülf-i kāfiri kim 'āşık-ı bī-çāre tek
Şarılır evvel emirde dīnine imānına

- 5 Bir kadeh mey şunsa pek kâse zehr nûş etdirir
Sākî-i dehrîñ kapılma bir iki fincânına
- 6 Görmedim bir böyle şâh-ı kişver-i hüsñ ü behâ
Nazra şaldım deşt-i hüsñ İrânına Tūrânına
- 7 Nükte-sencî-i suhanda ‘âlem-i nazmıñ bugün
Râ’ifâ üstâd oldum mekteb-i ‘irfânına

102*

Muḥarrir

Mef’ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

- 1 Râz-âşnâ-yı ‘aşka büt-i nükte-senc ara
Dil-beste key be-zülf-i mu‘anber-şikenc ara
- 2 Etme libâs-ı köhnede taḥkîr dil-beri
Dırâzlarda ey dil-i ğam-dîde künc ara
- 3 Gör neş’e-i ḥaḳîḳati ser-mest-i vaḥdet ol
Bezm-i cefâda bâde-i bî-derd ü renc ara
- 4 Şebnem gibi fütâde-i bâğ-ı cemâli ol
Ey eşk-i dîde bir ruḥ-ı al ü beşenc ara

*102 47b

102/2⁻² Dırâzlarda: Ḥâkister içre (tashih edilmiştir)

102/3⁻¹ ser-mest-i vaḥdet ol: serşâr-ı feyz olup (tashih edilmiştir)

102/3⁻² Bezm-i cefâda: Câm-ı şafâ (tashih edilmiştir)

- 5 On beş yaşında şūḥ-ı füsūn tedvīn öğretir
Bāzīçegāh-ı ‘aşkda Rā’if sipenc ara

103*

Muḥarrir

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 Bāğ-ı ḥüsn ḥazānla pejmürde olmasa
‘Ālemde āh reng-i ruḥ-ı yār şolmasa
- 2 Gögsün gerip muḳabele etmezdi herkese
Āyīne ol perīden eger rūy bulmasa
- 3 İp mi taḳardı delv-i dil-i ‘āşıḳa ol meh
Dülābveş dü dīdesi ḥūn ile dolmasa
- 4 Zülf-i nigāra baş eger miydi sünbülün
Şaçın şaḳalın ‘unf ile devrān yolmasa
- 5 Rā’if çü bülbül etmez idim āh u nāle ben
‘Ālemde āh reng-i ruḥ-ı yār şolmasa

*103 48a

103/2⁻¹ herkese: ‘āşıḳa (tashih edilmiştir)

103/2⁻² bulmasa: görmese (tashih edilmiştir)

104*

Muḥarrir

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Beñzer görünce cām-ı şarābı dudağına
Sāķiniñ iki elle şarıldım ayağına
- 2 Aldı başımdan 'aqlımı mecnūna döndürüp
Oldum esİR dil-berimiñ şacı bağına
- 3 'Uşşakıñ uçdı rāḫatı duyduķda kim raķİb
Girmiş o kebk-i nāz-ḫırāmiñ yatağına
- 4 Kıl vādİ-i teġāfülü terk alma āteşim
Bir kez nigāḫ eyle kuzum sİne dağına
- 5 Ma'kūsdur mu'āmele-i 'aşkı dil-bere
Yārān çalarlar ekşeri ṭablı şolağına
- 6 Şāḫ 'arz eder çenār-ı kühen-sāl ü bİ-şemer
Baķ 'ālemiñ şu ṭāġİ-i baba çolağına
- 7 Zülfü dağılmış 'arız-ı gül-gūna **Rā'ifā**
Sünbül mü dikdiler 'acebā gül ocağına

*104 54a

104/4¹ Kıl vādİ-i teġāfülü: Kıl meded (tashih edilmiştir)

104/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

105*

Nazîre-i Râ'if

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Cihānda obrağ o dil-mürde 'āşıkān başına
Ki hāk olmaya her hāṭve-i benān başına
- 2 'Aceb degil ser-i zühhād olursa bī-sevdā
Hümā-yı 'aşkı konar şanma nā-kesān başına
- 3 Dökünce zülfi siyāhın 'izāra ol meh-rū
Olursa tār n'ola 'āşıkıñ cihān başına
- 4 Edip o mehveşi ser-mest la'lin emmişler
Duyunca şıçradı rindiñ o demde cān başına
- 5 adem-nih-i sır-ı sevdā-yı kākül etme dili
Uzağ dolaş ki başarsıñ uyur yılan başına
- 6 uzum eder seni āzürde 'av' av etmekden
Rağīb-i kelbini söyletme vur hemān başına
- 7 Vişāl hırmenine var imiş giden **Râ'if**
Du'am odur ki darısı bu nā-tüvān başına

106*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Bu bāğın olsa nigeḥ-düz gül bedenlerine
Şafā-yı ḥüsnü gülün dūr olur dikenlerine
- 2 Baḫınca dāne-i 'anber-miṣāl ḥāl-i ruḫa
Tutuldu murğ-ı göñül kākülü ūikenlerine
- 3 O mest-i 'iṣveniñ 'aşḫ olsun ey dil 'ālemde
Piyāle-i mey-i hicr ü ḡamın çekenlerine
- 4 Bilir ḫıṣındır ol sīm-ten ki ḫālleri
Dizilmiş 'aks-i Hindū gibi bedenlerine
- 5 'Aceb ki āyinesi var mı olmadık şad çāk
Leb-i nemekīn-i yāri ūoruñ emenlerine
- 6 Ḥumārı derdini yok bizde çekmege tākāt
Ayāğ-ı bādeyi sākī ver isteyenlerine
- 7 Ne mā'il-i ḡam-ı 'aşḫız ne tālīb-i vaşlız
Çarışmayız bu cihānıñ güzel sevenlerine

*106 70a

106/1⁻² Şafā-yı ḥüsnü gülün dūr olur dikenlerine: Libās-ı ḥüsnü gülün dūr olur dikenlerine (tashih edilmiştir)

106/2⁻¹ ḫāl-i ruḫa: benlerine (tashih edilmiştir)

106/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

106/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

106/6 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 8 Ne hāşıl oldu meger toħm-ı hırşı beyhūde
Bu kiştzār-ı fiğāna ekip biçenlerine
- 9 apılmasın da dil ü cān **Rā'ifā** n'itsin
Ol iki çeşm-i siħr-sāz u şırma-fitenlerine

107*

Rā'if

Mefā'ılün Fe'ılātün Mefā'ılün Fe'ılün

- 1 Yine o ğamzesi mest aldı ħanceri eline
Hudā bilir ki ne diller ne sīneler deline
- 2 Dağıtma zūlfünü 'ālem ħarāb-ı fitne olur
Şabā dokunma o meh-pāreniñ şaķın teline
- 3 adiñ ħamīde gerekdir mişāl-i avs-i arĥ
Kemeriñi şaralım derseñ ol mehiñ beline
- 4 Girīve gibi şa'b olup olsa güm-şüde rāh
Reh-i muħibbiñ 'azm et arīķ-i esheline
- 5 Hevā-yı 'aşķa düşüp bir sehī-addi sevmiş
O serv-ad de meger uğramış avaķ yeline

106/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

*107 72b

108*

Ve Lehu Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Ser-hoş olurum la'l-i leb-i yār iñilese
Keyfim gelir ol sāgar-ı serşār iñilese
- 2 Ham-der-ham olan zülfü gelir hātıra yāriñ
Gencine-i hüsünde kaçan mār iñilese
- 3 Başdan nice çıkmaz dil iñledikçe o kākül
Mansürdur elinde 'arz-ı dār iñilese
- 4 Ol dil-ber-i haṭṭ-āvere dil-dāde olaldan
Meclisde gözüm dört oluyor çār iñilese
- 5 Haṭṭ olsa 'aceb mi sebep-i murğ-ı ruḥ-ı al
Müstelzim olur vaşf-ı güle hār iñilese
- 6 Ğavvāş gibi kavīm-i fikre dalar dil
Meclisde ne dem ol dūr-i şehvār iñilese
- 7 Ol mertebe almış beni havfi ki raķıbiñ
Ağyār gelir hātıra dil-dār iñilese
- 8 Hep hasteleriñ derdi dinlemiş o ṭabīb
Yā bir de n'olur Rā'if-i bīmār iñilese

*108 76a

108/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

108/3 Vezne uymamaktadır.

109*

Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Biñ baħr-i me'ānī bulunur gevherimizde
Şad kân-ı ma'ārif bulunur cevherimizde
- 2 Bir özge ħumār-ı ğamımız var serimizde
Def'-i ğam eder neşve de yok sāğarımızda
- 3 Erbāb-ı diliñ çarħ gibi ħaşmı var iken
Āsāyişe ħor mu bizi ħiç yerimizde
- 4 Biz germī-i ħurşid-i ruħ ile tuťuťurken
Yok zerre ħadar mihr-i vefā dil-berimizde
- 5 Kırdı ħolumuz ħanadımız nuşħla vā'iz
Ķuvvet mi ħodu ućmaĝa bāl ü perimizde
- 6 **Rā'if** biz o üstād-ı suħan-perver-i nazmız
'İlm ü ħüner ü fażl u edeb ezberimizde

*109 78a

109/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

110*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Geç gelse 'āşıkñ n'ola bezm-i niyāzına
Dāmān-ı 'işvesi dolaşır pāy-ı nāzına
- 2 Nāḥun-zenī-i cevrine yoğ ise dilde tāb
Olma rubūde ḥüsn ü behā şāhbāzına
- 3 Mihr-i cemāli tām güzel biñde bir olur
Baqmam kuşūr māhveşāniñ birazına
- 4 Şükrün bilir gerekse ḳalīl ü gerek keşir
Baqmaz cihāniñ 'āḳil olan coğ u azına
- 5 Eyller ḳadem ḳadem kişi ḳat' merātibi
Çıḳmaḳsa ḳaşdı süllem-i cāhiñ firāzına
- 6 Mir'āta ḳarşu ḥalḳdan eyler şan ihtifā
Sāde-dilānı maḥrem eden kimse rāzına
- 7 Cāh ehliniñ 'ibādeti lağzīde-pāy iken
Olur şebīh mest-i ḥarābiñ namāzına
- 8 Āheng-i ḥāme dāğ çeker şadr-ı şafḥaya
Sürünce bezm-i hüner-i söz ü sāzına

*110 81b

110/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 9 Rūḥ-ı kelām-ı Rā'ifi görse Mesīḥ-i feyz
Der āferīn ḥāme-i mu'ciz-tırāzına

111*

Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün

- 1 Dökme siyāh zülfüñ ey mäh rüy-ı ale
Zirā verir kesāfet ebr-i siyeh hilāle
- 2 Ruḥsārıña meh-i nev dense ta'cīb şanma
Zirā ... elbet maḳrūndur kemāle
- 3 Ermez kemāle ḥüsn-i ḥaṭ gelmeyince yāriñ
Bedr-i münir denmez olmazsa mehde hāle
- 4 Şāhib 'ulüvv-i şāna olmaz ta'accüb 'izzle
Eyler ṭulū' elbet şems ermese de zevāle
- 5 Sīnem şaḥīfesinde naḳş-ı sevād-ı dāğım
Şerḥ-i me'al ederken ḥācet ne 'arz-ı ḥāle
- 6 Zihnim nice şarılsın mazmūn-ı bıkır-i vaşfa
Gelmez miyāna dil-ber ber-vechle ḥayāle

*111 84a

111/1⁻¹ siyeh: siyāh (tashih edilmiştir)

111/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

111/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

111/4⁻² Vezne uymamaktadır.

- 7 Levh-i ruḥunda ḥaṭṭın ʿarz etmeden bize yār
Rāʿif murādı vaşlın taʿlīkdir muḥāle

112*

Rāʿif

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 O serler kim sipihre baş egmez miğfer altında
Olurlar pāy-māl mār u mūr āḥir yer altında
- 2 Midād-ı sürḥle ol şehvārīñ laʿli medḥinde
Kümeyt-i ḥāme yār vaşfınñ ḳan dürler altında
- 3 Umarsa yekde vaşlñ ey nihāl-i naḥvet ʿāşıḳlar
Ki dil bī-vāye ḳalmaz devḥa-i yād-āver altında
- 4 Taḥammül bār-ı cevri dehre āsāndır ḥaḳīḳatde
Cihānda ḳalmadan merre esāfil-perver altında
- 5 Semend-ṭabʿ-ı Rāʿif her şahīl ü cünbiş etdikce
Ser-ā-ser nev-zemīn-i nazm u inşā ditrer altında

113*

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 1 Ḥurşid gibi vāşıl ola burc-ı kemāle
Bir günde erer kevkeb-i iḳbāli zevāle

*112 87a

*113 104b

*113 Gazelin üzeri karalanmıştır.

- 2 Her dūdda bir naqş-ı ğarīb etmede izhār
Beñzer felekiñ şūreti fānūs-ı ḥayāle
- 3 Ğarrālıǵıdır kir getiren ‘arız-ı māha
Haṭ yüz qarası olsa n’ola ḥüsn-i cemāle
- 4 Her ḥālīñ olur dār-ı fenāda daḥı dūnu
Şükr etmeli **Rā’if** kişi bulunduǵu ḥāle
- 5 Her faşlda bir şūret icrā bulur insān
Ḥilḳatde ya’nī beñzedirim tāze nihāle

114*

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Ɔapıldı dil yine bir āftāb-sīmāya
Ki nāz eder ruḥ-ı pür-tābı māh-ı ğarrāya
- 2 Ḥayāl-i zūlf ile uğratdı başımı kayda
Düşürdü kendüyi dīvāne özge sevdāya
- 3 Göreydi māhla nūr-ı siyāh bir perde
Baḳınca ḥāl-i ruḥ-ı mehveş-i dil-ārāya

113/2² felekiñ: bu cihān (tashih edilmiştir)

113/4² Rā’if: elbet (tashih edilmiştir)

*114 110a

- 4 Görünce nazra-i evlāda dāne-i ḥālī
Ġam-ı maḥabbeti yerleşti tā süveydāya
- 5 Göñül dedikleri mecnūn belāsını buldu
Düşerse ayş gibi n'ola deşt ü şahrāya

115*

Mefā'ılün Fe'ılātün Mefā'ılün Fe'ılün

- 1 Beyāz fesle görünse o zülf-i jülīde
Gül-i sefīde döner sünbül ile pīçīde
- 2 Olurdu dāne-i ḥālīn göreydi mihr-i münīr
Nigāh-ı ḥasret-i 'uşşāka merdüm-i dīde
- 3 Güher-fürüş-ı maḥabbet o la'li bir gördü
Bu 'ālī ḳubbe-i münīri lāciverdīde
- 4 Ser-i fütādeye bi'llāh ḳopar ḳıyāmetler
O serv eder ise dāmān-ı nāzı berçīde
- 5 Rubūde eyledi bir ḡonce-fem dili Rā'if
Denirse baña n'ola 'andelīb-i şūrīde
- 6 Ol āfetiñ hele te'sīr-i ḥüsn ü ānına baḳ
Perī-şıfat dili dīvāne eyler ānīde

*115 110b

115/4² O serv eder ise: Ederse berçīde (tashih edilmiştir)

116*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Etdim resīde 'arşa şadā-yı fiğānımı
Güş eylemez felek yine bāng-ı amānımı
- 2 Ey meh gārīk-i hūn olur āfāku'l-ḥazer
Aķıtma eşk-i çeşm-i dil-i hūn-feşānımı
- 3 Olsun ḥarām 'işreti gülzār-ı 'ālemiñ
Ser-meclis etmeyince o gonce-dehānımı
- 4 Tātār-ı ğamze-i fiten-engīzi ol mehiñ
Tālān etdi 'aql-ı girān-ķadr-i cānımı
- 5 Luṭf et ṭabīb nice meded gel yetiş amān
ķurutdu renciş-i ğam-ı hicrān ķanımı
- 6 Her vaşf-ı la'l-i yārda biñ dürlü dür döker
Aldıķça deste kilik-i derārī-feşānımı
- 7 'Ārif nazīre eylese Rā'if bu şi'rime
Yārān bi'z-żarūre çeker imtinānımı

*116 15b

116/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

116/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

117*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Gördük bu şeb o şūhu şafalar mübāregi
‘Uşşāk-ı zāra tāze belālar mübāregi
- 2 Ol nev-nihāl-i ‘işveniñ oldu esiri dil
Bülbül gibi hemişe nevālar mübāregi
- 3 Yıkdı o ebruvān-ı siyeh tāk-ı ‘işmeti
Ey tövbekār-ı ‘aşk haṭālar mübāregi
- 4 Ey dil taḥammül eyleyegör şimdiden girü
Nāz u niyāz u cevr ü ezālar mübāregi
- 5 Baḫ ol şāyeste bedene ḫadd ü ḫamete
Ol yāl ü bāl-i hūş-rübālar mübāregi
- 6 Oldum rübūde perçem ü şıyt-ı müselsele
Düşdüm hevā-yı ‘aşka cefālar mübāregi
- 7 Baḫ baḫ o sīm-gerden-i kāfūr-günuna
Zaḫm-ı derün-ı zāra devālar mübāregi

*117 45b

117/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

117/5¹ Vezne uymamaktadır.

117/5 Beytin üzeri karalanmıştır.

117/7 Beytin üzeri karalanmıştır.

- 8 Dil gitdi ğayrı qalmadı sermāyem ba^cd-zīn
 Āh u fiġān-ı bād-ı hevālar mübāregi
- 9 **Rā'if** o ıfl-ı nev-rese baqdıqca ^caql alır
^cUşşāk-ı zāra tāze belālar mübāregi

118*

Ve Lehu

- Mefā^cilün Mefā^cilün Mefā^cilün Mefā^cilün
- 1 O çār-ebrūnuñ ^caşkıyla yine dil dāğ dāğ oldu
 Nuķūş-ı dāğlar ile sīne reşk-i çār-bāğ oldu
- 2 Hayāl-i ^cārızıyla deşte baqsam görünür gülşen
 Muğaylānzār-ı ^cālem baña şimdi bāğ u rāğ oldu
- 3 Dem-i vuşlatda ^cuşşākıñ cigergāhında oynarlar
 Kef-i nāzında her bir ğamze bir hancer bıçağ oldu
- 4 Nigehbān-ı hārīm-i ^caşq olup şeb-zindedār oldum
 Anıñçün h^vāb u rāhat çeşm-i giryāna yasağ oldu
- 5 Tuţuşsun her fitil dāğlar yer yer ^calevlensin
 Ki densin bezm-i vuşlatda bu şeb **Rā'if** çerāğ oldu

117/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

*118 45b

118/1⁻¹ O çār-ebrūnuñ ^caşkıyla yine: Yine bir gül ruhuñ ^caşkı ile (tashih edilmiştir)

118/4⁻¹ Nigehbān-ı hārīm-i ^caşq olup şeb-zindedār oldum: Hārīm-i sīneyi şūh-ı hayāl habābgāh etdi (tashih edilmiştir)

119*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Tār-ı emel çözümedi şol 'uqdeler gibi
Çaldı o sîm sînedede zer tügmeleler gibi
- 2 Bu cünbiş ile ğamzesi ol kaşı yayıñ
Çok sîneler hezâr cigerleler deler gibi
- 3 Çevġân-ı tırrası o perîniñ mişâl-i kûy
'Aşk 'arşasında nice göñüller çalar gibi
- 4 Ol süd kızusu 'āşıka tımlasa nāz ile
Koyunda gör ne nağmeler eyler meler gibi
- 5 Bülbül terānesini çıkıp ġüşe ġüşene
Sebzîn kabā ile görünür ġonceler gibi
- 6 Keff-i vişāle erdi hele dest-i ġ'āhişim
Bu ... edip ġāmeler gibi
- 7 Düşmüş hevā-yı zülfe şitābından añladım
Rā'if şabā da kûy-ı ġabibe yeler gibi

*119 47b

*119 Gazelin üzeri karalanmıştır.

120*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Şadā-yı h^vāhişimiz gūşuna çalınmaz mı
Dehān-ı duḡter-i rezden saḡız alınmaz mı
- 2 Kūmeyt-i dil ser-i kūyunda aldı dil-dārıñ
Ya öyle menzil-i maḡşūdda alınmaz mı
- 3 Hırāmı eyler iken mürde-dilleri ihyā
O serv-add-i ıyāmet 'aceb şalınmaz mı
- 4 Dalarsa dil yem-i fikre 'aceb mi çün gāvvaş
Ya böyle dürr-i girān-adr içün dalınmaz mı
- 5 Baḡıp cemāline Rā'if 'izārı vaşfında
Ruḡuna al desem ol perī alınmaz mı

121*

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Muşḡaf-ı ḡüsñüñ elif lāmı gibi
ḡaḡ göründü erip ḡitāmı gibi
- 2 Çıkmıyor reng-i la'li dīdemden
Sāḡı-i bezmin elde cāmı gibi

*120 48b

*121 53b

- 3 Rūze-dār iki ol mehiñ zülfü
Görünür rüz-ı şavm şāmı gibi
- 4 Zülfe gerden rızā bedāde olur
Esb-i dil gūyiyā zimāmı gibi
- 5 Ey şabā geldi būy-ı yār dile
Sende var gālībā peyāmı gibi
- 6 Dil budandı tıfilda şeftālū
Naḥl-i nev-resde mīve ḥāmı gibi
- 7 Zāhid[i] ṭaylasān be-düş görüñ
Şıḳleti der-ḳafā külāhı gibi
- 8 Ruḳabā bezm-i yāre cem^c olmuş
Kāse-i meyde sinek ziḥāmı gibi
- 9 **Rā'ifā** rūḥ-baḥş-ı ma^cnā ol
Ṭab^c-ı mu^cciz lisān-ı **Sāmī** gibi

121/3 Beytin üzeri karalanmıştır.

121/4² Esb-i dil gūyiyā: Dā'imā esb-i dil (tashih edilmiştir)

121/7¹ Zāhid[i] ṭaylasān be-düş görüñ: Bize zāhid 'arz eder ḥaṭīb-zāde (tashih edilmiştir)

121/7² Şıḳleti der-ḳafā külāhı gibi: Ebā şūfiyyeniñ imāmı gibi (tashih edilmiştir)

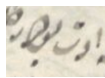
121/8² Kāse-i meyde sinek: Derūnumda sinek (tashih edilmiştir)

122*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Zāhid şikest eder göricek cām-ı 'işreti
Yok zerre deñlü bādeniñ 'indinde hürmeti
- 2 Erdi kemāle serv gibi kıdd ü kāmeti
Geldi göründü āh kıyāmet 'alāmeti
- 3 Ol nev-nihāl baq ki ne ...¹¹ güle
Ersin hele kemāline hüsñ ü tarāveti
- 4 Ol serv-quad kızilca sürüp rüy-ı aline
Gösterdi ya'nī baña kızilca kıyāmeti
- 5 Pā-māl-i 'aşka dest-res ol yerde kalmasın
Ey şah-ı mülk-i dil kıoma elden mürüvveti
- 6 Efsūsa degmez 'iffet-i bī-cā zamānda
Rā'if vişāl-i yārda fevt etme fırşatı
- 7 Oldum dūçār bir kıaşı yā çār-ebrüya
Cān yürekde oynamada yeter miñneti

*122 56b

¹¹ İbare okunamamıştır.
122/3-² Ersin: Bulsun (tashih edilmiştir)
122/4 Beytin üzeri karalanmıştır.
122/7 Vezne uymamaktadır.

123*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Aldılar pençe-i zūr ile kırıp şeh-perimi
Evc-i himmetde şikār eyledigim dil-berimi
- 2 Ɛodılar zulmet-i şām-ı ğam-ı firķatde beni
Bezm-i vuşlatdan alıp şem^c-i ziyā-güsterimi
- 3 Nice taşlarla döğüp sīnemi āh eylemeyem
Aldılar mā-ħaşal-ı kānım ol hem cevherimi
- 4 Zülfü çevġanı çalarken nice diller nā-gāh
Ɛop-ı zeyn gibi ķapdılar ol sīm-berimi
- 5 Kimi mest içmede la‘l-i leb-i mey-gūnu ‘aceb
Kim çeker neşvede ...¹² olan sāġarımı
- 6 ‘Acebā zülf-i perīşānını kimler oħşar
Kim ķokar āh o ‘anber gibi sūnbüllerimi
- 7 Būse-çīn-i gülistān-ı ruħ-ı yār edip
Zīb-i destār eden kimdir ‘aceb güllerimi
- 8 Hīçe saysın beni erbāb-ı maħabbet **Rā‘if**
Lafz-ı feryād ile doldurmaz isem defterimi

*123 64b

123/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

¹² İbare okunamamıştır:

123/7 Beytin üzeri karalanmıştır.

124*

Nazîre-i Râ'if

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Cân bağışlar cāna bir rūḥ-ı revānım var idi
Sīnede bir kec-küleḥ şūḥ-ı cihānım var idi
- 2 Ḥālimi 'arz etmeden derd-i dili añlar idi
Bir ṭabīb-i çāre-sāz-ı zaḥm-ı cānım var idi
- 3 Cünbişinden fehm eder maḫşūd-ı 'aşıḳ nidügün
Bir suḥanver nāz-perver nükte-dānım var idi
- 4 Biñ güzel içre bilirdim görsem ol sīmīn-teni
Ḳāle gelmez bir maḫalinde nişānım var idi
- 5 Āteş-i 'aşḳı ile ol şūḥ-ı sīm-endāmımñ
Sīnede biñ dürlü dāğ-ı imtiḫānım var idi
- 6 Oldu mir'āt-ı dilim pür-jeng-i gerd-i hicr ü gam
Düşdü dām-ı ğayra bir ṭuṭī-lisānım var idi
- 7 Bilmem āyā kim kimiñ revnaḳda destārıdır
Bir semen ruḥsārlı ğonce-dehenim var idi

*124 67a

124/1⁻² Sīnede: İnşirāḥ (tashih edilmiştir)

124/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

124/5⁻¹ Āteş-i 'aşḳı ile ol şūḥ-ı sīm-endāmımñ: Şimdi zīb-i meclis-i 'işretgeh-i aġyārdir (tashih edilmiştir)

- 8 Var iken ol aşı yā müjgānı tır āgūşda
Çarla söyleşmege tır ü kemānım var idi
- 9 Bī-sütūn-ı amda aldım tīşe ber-ser aldılar
Olduğum Ferhādı bir şırın-zebānım [var idi]
- 10 Ben yetişdirdim velī āgyār aldı mīvesin
āşıl-ı gülzār-ı ‘ömrüm bir fidānım var idi
- 11 Būse-ın-i gülsitān-ı ‘arız-ı dil-dār iken
Bülbülāsā nağme-i āteş-feşānım var idi
- 12 Ben gülistānım dedigim gibi rūy-ı aline
Der mi āyā ol daı bāgbānım var idi
- 13 Eyledi mālīde āke cebhe-i fersūdumu
Başı egmezdim sipihre bir zamānım var idi
- 14 Böyle tekdır etmeden ben zārı maşūdu nedir
Rā’ifā bilmem sipihre ne ziyānım var idi

125*

Ve Lehu

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Riyāz-ı aşre destim a-ı dil-dāra degmez mi
Gül-i ruhsāra el ermezse bārī āra degmez mi

124/8² Vezne uymamaktadır.

*125 73b

- 2 O nev-res gınceniñ bir ħande[-i] çeşm-āşnāyīsi
Sen inşāf eyle ey dil günde biñ āzāra degmez mi
- 3 Dil-i zārı ferāmuş eylemiş aġyāra yār olmuş
Fiġān u nālemiz bilmem ki gūş-ı yāre degmez mi
- 4 Edermiş naċd-i vaşlı ol perī ‘uşşāķına takşım
‘Aceb varsam benim de ħisseme bir pāre degmez mi
- 5 Şaķınmazsañ cemālīñ olur olmaz sifle-ţab‘ından
Ya bir gün çeşm-i a‘dā nā-geh ey meh-pāre degmez mi
- 6 Bu deñlü nāvek-i āh-ı yebābı **Rā’ifā** bir kez
‘Aceb kim sīne[-i] aġyār-ı bed-kirdāra degmez mi

126*

Rā’if

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Maķşūdu ricā-nāmemiziñ mührünü fek mi
Yoġsa ġarażı nām-ı dil-i ‘āşıķı ħak mi
- 2 Naċdīne-i vaşlın ŧaleb etdikde o ŧıflıñ
Bāzīçe şanıp ‘āşıķa der çift mi tek mi
- 3 Cām-ı mey-i vaşlın baña şunmaz der imişsiñ
Dil-dāra seniñ zevķ-i diliñ pek de gerek mi

125/4² ‘Aceb: Benim de (tashih edilmiştir)

*126 78a

- 4 Ma'lūm olur anda 'ayār-ı dil-i rindān
Muğbeçeleriñ sāğarı bilmem ki hāk mi
- 5 Beyhūde leked-kūbī-i ta'n etmede riḥāl
Yüklenmede bār-ı güneh ḥalefi eşek mi
- 6 Zevraḳçe-i cām-ı ğamı çekdirme diyersen
Bu 'abd-i sitem-ḥ'āra yeñim yoḥsa kürek mi
- 7 Ādem şaşırır kendüyi gördükde cemālin
Rā'if o perī-peykeri bilmem ki melek mi

127*

Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Gitmişdi seni görmege ammā boşa çıktı
Sa'y-ı diliñ encāmı dirigā boşa çıktı
- 2 Girmedi ele baḥr-i maḥabbetde dūr-i kām
Ġavvāş-ı dil-i 'āşık-ı şeydā boşa çıktı
- 3 Mest etmek için şundu bize bir dolu sāğar
Sākī dahı çün cām-ı muşaffā boşa çıktı

126/5² Vezne uymamaktadır.

*127 79a

127/2¹ Girmedi: Gelmedi (tashih edilmiştir)

- 4 Deryūze ile kīse pūr olmaz bu felekde
Bağ kāse[-i] hırş-ı meh-i ġarrā boşa çıkdı
- 5 **Rāʿif** o küleh ...¹³ şardı rakībiñ
Sūy-ı naẓar-ı dīde-i aʿdā boşa çıkdı

128*

Rāʿif

Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 İdlāle saʿy eder beni nefis-i mehīn gibi
Olmez ʿadū cihānda sūy-ı ẓarīn gibi
- 2 Görme haẓīr haşmıñı mūr zāʿif ise
Aç dīde-i başıretiñi ħurde-bīn gibi
- 3 Ser-tābe-pāy-ı çeşm-i ümīd oldu cismimiz
Rūy-ı vişāl gözlemeden dūr-bīn gibi
- 4 Kaşdıñ ħüküm-i muṭlaqa ger intisāb ise
Ol çāre-sāz derdlere sirkencebīn gibi
- 5 Mey-ĥāne-i felekde tehī cām-ı kām olan
İñler hemīşe kāʿin-i dil pūr-ṭanīn gibi

¹³ İbare okunamamıştır:

*128 85b

- 6 Maḥbūb odur ki kıtʿa-i resm-i ūenāsın
Maḥbūʿ u dil-pesend ola faşş-ı nigīn gibi
- 7 Yād olmaḡ ise muʿcize-gūlukla maḡsadiñ
Eşʿarı söyle **Rāʿifā** sihr-āferīn gibi

129*

Rāʿif

- Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün
- 1 Şımāḡıñ taʿnadan āsūde kılan ile mey-nūşu
Ederler penbe-i mīnāyı rindān perde-i gūşu
- 2 Ederse daʿvā-yı hem-rengī-i mül gül neşātında
Aña şāhidiz gülşende bülbül gibi ser-ḡoşu
- 3 Hünerver cāme-i ālūde-cāha eylemez raḡbet
Metāʿ-ı maʿrifetdir ehl-i ṭabʿıñ zīver-i dūşu
- 4 Eder tebdīl-i şeklin zāhiren bātında sultāndır
Kūhen-cāmıyla taḡkīr etme dervīş-i ʿabā-pūşu
- 5 Sezāver gevher-i nazm-ı ḡamīd-i muʿciz-āşārı
Edersem **Rāʿifā** ebkār-ı maʿnā dürr-i mengūşu

128/6⁻¹ ūenāsın: erbāʿīn (tashih edilmiştir)

*129 88a

129/5⁻² Edersem: Ederler (tashih edilmiştir)

130*

Rā'if

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

- 1 Depeden ırınağa vaşf etdi o vech-i hüsni
Hâme evşâf-ı dehânında bitirdi suhanı
- 2 Dil veren micmer-i hüsününe o hâl-i siyeh
Yanmasın mı göricek kâkül-i 'anber-şikeni
- 3 Yansa kânûn-ı ğam-ı 'aşka dil etmez nefret
Hoş gelir herkese külhan dahı olsa vaţanı
- 4 Gülşen-i 'aşkda ol ğonce-dehendir ey dil
Söyleden bülbül-i âşufte-şifat böyle beni
- 5 Bâğ-ı 'âlemde 'aceb var mı miyânın ıocmuş
Kim çeker sîneye bilmem o ıadi nârveni
- 6 Ağzına aldanıp ağyârıñ ederseñ beni red
Bilmiyorsuñ seni yavrum seveni sevmeyi mi
- 7 Hatt-ı dil-dâr bize hâr görünmez **Rā'if**
Bülbülüñ çeşmine rengin görünür gül dikeni

*130 93b

130/4 Beytin üzeri karalanmıştır.

MÜSTEZAD

1*

Li-Ḥaḳīr-i Rāʾif

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

Mefʿülü Feʿülün

- 1 Teşrîf edicek meclise ol gözleri āhū
Herkes dedi yā hū
Ḳıldı dil-i āvāremizi hem-çü piristū
Pā-beste-i gīsū
- 2 Ölse de ḥumārıyla mey-i laʿl-i dil-ārā
Etmez bizi iḥyā
Erbāb-ı dile kāse-i çarḥ olsa da memlū
Vermez bir içim su

[KITALAR]

1*

Yā Fettāḥ Yā Feyyāz

Mīr Rāʾif Der-Naʿt-ı Ḥazret-i Seyyidü'ş-Şaḳaleyn

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 Mübārek zāt-ı pākiñ püşt-bān-ı ḥāşş u ʿāmm oldu
Saña ümmet olanlar dü cihān içre be-nām oldu
- 2 Seni yād eyleyen ḥüsrānda ḳalmaz yā Resūla'llāh
Ki zıkr-i ism-i pākiñ bāʿiṣ-i ḥüsn-i ḥitām oldu

*1 78b

*1 2b

2*

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 'Ömer-‘adl [ü] ‘Alī-siret cenāb-ı Hān Osmān kim
Müsāvidir zamān-ı çār-yār eyyām-ı ‘adl ile
- 2 Zehī ziver-tırāz-ı mesned-i taht-ı hilāfet kim
Cihānda zulmü güm-nām eyledi ikdām-ı ‘adl ile
- 3 Yayıldı gulğul-i kūs-ı cülusu heft iklīme
Donatdı burc [u] bārū-yı felek i‘lām-ı ‘adl ile
- 4 Eger bezm-i şerīf[e] ma‘delet-ārāste gelse
Olur Nūşrevān şerefde dil ikrām-ı ‘adl ile
- 5 ‘Aceb mi zātına kuṭb-ı selātīn-i cihān dense
Ki dehri keşf edip fikr-i zafer-encām-ı ‘adl ile
- 6 Vezīrin buldu ‘aşrīñ kār-fermāyānını bir bir
Taḥarrī eyleyip ṭab‘-ı hülūş ilhām-ı ‘adl ile
- 7 Edip da‘vet-i huzūr fā’izü’n-nūr-ı hümāyūna
Verince mihr-i ikbāli yed-i in‘ām-ı ‘adl ile
- 8 Erişdi her ṭarafdan na‘ra-i “aḥsentü” āfāka
Cihān ‘ıyd etdi bir vaz‘-ı feraḥ-fercām-ı ādl ile

- 9 Hoşā destūr Āşaf-cāh u Cem-ķadr ü Ferīdün-fer
Şeref buldu zemīn ü hem zamān hengām-1 ‘adl ile
- 10 Hoşā şadr-1 kerīme ğurre-i ‘ıyd-1 mekārīm kim
Erişdi rūze-dārān-1 ğumūm şām-1 ‘adl ile
- 11 Semiyi-yi Ğaydar-1 Kerrār ‘Alī Paşa-yı ekrem kim
Mübāhāt etmede şadr-1 ‘aliyye nām-1 ‘adl ile
- 12 Şücā-yı haķ halka tavr u tarzın hep vezīrāne
Libās-1 Āşafīñ ferħundedir ecsām-1 ‘adl ile
- 13 ‘Utarid-menķabet Bercīs-fiṭnat Müşterī-rif‘at
Ki doldu şafha-i kevn ü mekān erķām-1 ‘adl ile
- 14 Nesīm-i himmeti şöyle revāyiḡ-baḡş-1 dehr oldu
Behişte döndü bāġ-1 ‘ālem istişmām-1 ‘adl ile
- 15 Olalı yümnlle fermān-revā-yı mesned-i ‘ulemā
Burūcāt-1 felek devr etmede aḡkām-1 ‘adl ile
- 16 Pes ü bālāya şāmil luṭfi rūḡānī vü cismānī
Ki arz u çarḡı etme[k]de mesāḡa kām-1 ‘adl ile
- 17 Meger pā-būs-1 luṭfi olmadıķ bir yer mi ķalmışdır
Zemīn ü āsmān mālīdedir iķdām-1 ‘adl ile

- 18 Edip Zāl-i zamān zālimiñ kıaddin ħam-ender-ħam
Nice Rüstemleri yıkdı hem-çün Sām-ı ‘adl ile
- 19 Edip bī-hūş zulm aşıhābını zehr-āb-ı kıahr ile
Cihān bezminde serşār olmadık yok cām-ı ‘adl ile
- 20 Nice zālimler oldu ser-be-ceyb-i delķ-ı istiġfār
Görüp zātın kefinde tiġ-i ħūn-āşām-ı ‘adl ile
- 21 Cezāsın vermege zālimlere ħāşş eyleyip kıahrın
İdi imdād-ı mazlūmān luţf-ı ‘āmm-ı ‘adl ile
- 22 Ĥabāyā-yı umūra řab-ı şāfi buldurup şūret
Nümāyān eyledi āyīne-i endām-ı ‘adl ile
- 23 Edip hedm-i binā-yı küfr ü kıal-ı ħışn-ı bī-dādī
Esās-ı dīn metānet buldu istiĤkām-ı [‘adl ile]
- 24 Bi-ħamd’illāh müyesser oldu būs-ı dāmen-i luţfi
Kıulaķlar dolmuş idi ħaķ bu kim peyġām-ı ‘adl ile
- 25 İşidip yümnlle teşrīfin erbāb-ı suĥan cümle
NesiĤ-i zīb-me‘ānī oldular ihām-ı ‘adl ile
- 26 Şalınca bir maħalle sāye ber-destūr-ı ‘adl-āyın
Şunarlar ‘arz-ı ħāl elinde ister cām-ı ‘adl ile

- 27 N'ola **Rā'if** ederssem ben de ref^c rif^cate āmāde
Edip zīb-i ḥitām evşāfını ifhām-ı 'adl ile
- 28 Be-şarḥ-ı ān ki maẓmūn-ı mezāyā-yı 'ibārātı
Ola evşāf-ı zāt-ı maḥdemet-[ḥ^vān]-ı 'adl ile
- 29 Sezāver olsa bu tārīḥ naḳş-ı ḥātem-i devlet
'Alī Paşa dokundu mührü niġū-nām-ı 'adl ile (1168/1754-55)

3*

Tārīḥ-i Filika-i Hümāyūn

Rā'if

Mef^cülü Mefā^cilü Mefā^cilü Fe^cülün

- 1 Aḥsent zehī filka-i pür-zīb-i hümāyūn
İskender olur görse eger seyrine meftūn
- 2 Şol mertebe sür^catle yürür baḥr-i şerefde
Kim bād ola der-pūye deminde aña maḥrūn
- 3 Ḥikmetle mi maşnū^c deyü ḥayret olurdu
Baḳdıḳca nevīn şan^catına 'aḳl-ı Felāḥūn
- 4 Gencīne-i bād-āveri Pervīz unudurdu
Bālāya atar tācını seyr etse Ferīdūn

- 5 Açsın per-i ‘anķa gibi micdāfı yemde
A‘dā ola tā zāğ u zağan gibi ciger-ķūn
- 6 Olduķca süvār ‘izzet ile dāver-i devrān
Her demde ola bād-ı feraķ-zā ile meşhūn
- 7 Devletle götür baķr-i murād üzre revāna
Düşmenleriniñ seyl-i sirişki ola Ceyhūn
- 8 Şandal olamaz filka-i iķbāline nisbet
Deryā-yı sūkūn üzre atıñ keştī-i gerdūn
- 9 Ol pādşeh-i baķr vereli Nūķ gibi cūd
Dā’im ede ‘ömr ü şeref ü devleti efzūn
- 10 Bu bende-i dīrīne ķulu Rā’if-i nā-ķiz
Tārīķin ‘arz etmege olur ise me’zūn
- 11 Gūş eyleyicek fülk-i hümāyūnu ķitāmda
Bu vech ile şebt eyledi bir mışrā‘-ı mevzūn
- 12 Taķsīn ederek söyledi tārīķini hātif
Şāhenşeh-i eyyāma revā fülk-i hümāyūn (1167/1753-54)

4*

Berāy-ı Tehniyet-i Şadāret-i Muşafā Paşa Der-Def'a-i Şāniye

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

- 1 Doğup necm-i şabāḥ-ı şādmānī
Tulū' etdi cihāna şems-i devlet
- 2 Yine rūy-ı zemīn döndü behište
Yine oldu zamān pür-zīb ü zīnet
- 3 Cihān gözler iken māh-ı şiyāmı
Göründü gurre-i 'ıyd-ı meserret
- 4 Sipih-r-i devletiñ māh-ı müniri
Yine Bercīsāsā kıldı ric'at
- 5 Cenāb-ı Muşafā Pāşā-yı ekrem
Görür ser-defter-i ehl-i mürüvvet
- 6 Görenler zāt-ı 'anķā-meşrebin der
Budur varsa hümā-yı evc-i himmet
- 7 Ser-ā-ser kıldı 'ālem kesb-i şādī
Hızırsā mesned-i şadr-ı verāset
- 8 Kudūmun gūş edince ḥalk-ı 'ālem
Dediler şāhibin buldu şadāret

- 9 Çerāğ-ı hāşşı bu **Rā'if** kemīne
Ederken fikr-i tār-ı bahta diqqat
- 10 Sünūh etdi bu mıṣra' ser-ķalem-den
Dedi gūş eyleyen maḥz-ı kerāmet
- 11 Düşüme hāmeden geldi bu tārīh
Yerin buldu yine mihr-i sa'ādet (1169/1755-56)

5*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Cenāb-ı ḥazret-i 'Aşım efendimiz kim odur
Umūr-ı dīne mevlā kitāb ḳavlince
- 2 Yegāne aḳzā 'ālim ki mesned-i fetvā
Görüldü zātına āhrā kitāb ḳavlince
- 3 Güzīde müftī-i devrān u 'umde-i erkān
Emīn-i şer'-i mu'allā kitāb ḳavlince
- 4 Velī risāle-i müşkil-güşā-yı remz-i 'ulūm
Vücūdu nuşḩa-i kübrā kitāb ḳavlince
- 5 O bī-'adil ü kerīmü'ş-şiyemde cem' olmuş
Kemāl ü zühdle taḳvā kitāb ḳavlince

*5 108b

5/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.

- 6 Yazıp debîr-i ezel zâtı nuşhasın kılmış
Fazîlet ile muhaşşâ kitâb kavlince
- 7 Göreydi neşr-i ‘ulûmda Ebu’s-su‘ûd-ı zamân
Ederdi fazlını emzâ kitâb kavlince
- 8 Hemîşe maḥkeme-i ‘adl ü dâd hükmünde
Bulur netîceyi da‘vâ kitâb kavlince
- 9 Olur şahîfe-i ‘âlim zamân-ı luṭfunda
İşâret ile muḥallâ kitâb kavlince
- 10 Dönünce müjde-i teşrîf-i câhını buldu
Cihân beşâret-i uz mâ kitâb kavlince
- 11 Nüvîd-i câhı girince şimâḥa der-ḥâl
Ḥulûşum eyledim icrâ kitâb kavlince
- 12 Kemâl-i şevkle târîḥin eyledim inşâd
Kelâmım aldı muḳaffâ kitâb kavlince
- 13 Sünûḥ eyledi **Râ’if** o demde bâ-ilhâm
Bu beyt-i ḥâṭıra ḥattâ kitâb kavlince
- 14 Cevâḥir-i suḥan ol key mışra‘mda bedîd
İkinci sâdece ma‘nâ kitâb kavlince

- 15 Çün oldu yümn ile ʿĀşım Efendi müfti-i dīn
Verildi ehline fetvā kitāb ʿavlince (1172/1758-59)

6*

Tārīḥ Berāy-ı Emānet-i Tersāne

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 Mevlā cenāb-ı ḥāzret-i Bū Bekr Efendiniñ
Etsin hemīşe cāhını müşil saʿādete
- 2 Tersāneye emānet ile verdi zīb ü fer
İqbāl ü baḥt u devleti geldi liyāḳate
- 3 Fānūs-ı zevraḳa yem-i himmetger çıkıp
Verdi fūrūḡ-ı mesned-i çār-ṭāḳ ḥāline
- 4 Keştī-i kāma himmet ile buldurup şuyun
Şaldı hemān lücce-i jerf-i celāline
- 5 Şarıldılar şurṭa-i tevfiḳ-i Ḥaḳḳ olup
Fülk-i saʿādeti ere sünnet-i selāmete
- 6 Çıkdı be-fāl-i ḥayr bu tārīḥ **Rāʿifā**
Bū Bekri şıdḳı eyledi mevşül emānete (1166/1752-1753)

*6 61a

6/5 Vezne uymamaktadır.

7*

Tārīḫ Berāy-ı Ketḫüdā-yı Şadr-ı ‘Alī Velī Efendi

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 ‘İnāyetli efendim hātif-i ğaybı imiş tā ki
Dedi derd ehliniñ geldi devāsı āgeh olsunlar
- 2 Ki ya‘nī sāye-baḫş oldu veliyü’²d-dīn devletinde
Erişdi burc-ı efḏālīñ hümāsı āgeh olsunlar
- 3 Münādīveş çağır dört cānibe etdim nidā tā kim
İşidip ‘ālemler bāy u gedāsı āgeh olsunlar
- 4 Dedim bu mışra‘-ı menkūṭ ile tārīḫ-i iclālīñ
Velīdir ḳuṭb-ı ‘aşrīñ ketḫüdāsı āgeh olsunlar (1168/1754-1755)

8*

Rā’if

Tārīḫ Berāy-ı Tesrīḫ-i Lücce-i Aḫmed Beg Efendi

Maḫdūm-ı Ebū-bekir Beg Efendi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Rā‘ifā eyleyelim yā Rabbe ḫamd-ı bī-ḫad
Ki edip izḫār-ı kemāl el-Ḥaḳḳ o zāt-ı erşed

*7 83b

7/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.

7/3⁻² Vezne uymamaktadır.

7/4⁻² Mısrada yer alan noktalı harflerin ebcet karşılığı 1162 (1748-1749) tarihine tekabül etse de şair, beytin altında ta’miye usulüyle 1168 (1754-1755) senesini belirtmiştir.

*8 30a

- 2 Lücce tesrîhi ile süneni icrâ edicek
Ben de bir mısrâf-ı tārîh dedim tämmü'l-aded
- 3 Nev-çemen gibi ruhu bāğını tezyîn etdi
Haṭṭ-ı rengîn-i gül-i âl-i Muḥammed Aḥmed (1165/1751-52)

9*

Tārîh Berāy-ı Kaşr-ı Cedîd-i Mektübî Efendi

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

- 1 Hoşâ cāy-ı bihîn kaşreyn-i dil-cū
Zehî tarḥ-ı nevîn-zibā tarabgāh
- 2 Eger görse bu resm-i dil-güşâyı
Gelip Nāhîd olur gül-mîh-i dergāh
- 3 Gelir şubḥ u mesâ rû-māl olurlar
Der-i vālāsına ḥurşîd ile māh
- 4 Sinimmār ḥardır semenden 'aciz
Ḥavernak bu ki olmaz mişl ü eşbāh
- 5 Degildir kâh-ı nev bu bir muṭalsam
Murabba' vefk'dir bir 'izzet ü cāh
- 6 Kõmuş viffāk-ı kudret beyt-i kuṭbeyn
Be-nām-ı Sārim İbrāhîm āgāh

*9 23b

9/4⁻¹ Vezne uymamaktadır.

- 7 Vezān olup nesīm-i feyz içinde
Ola revzen-güşā ikbāle her gāh
- 8 Maḳarr-ı ‘ayş u ‘işret ola dā’im
Ki her bir gūşesi olsun şafāgāh
- 9 Yeter ıtnāb u taṭvīl ihtisār et
Hemān ma‘mūr u ābādān ede_Allāh
- 10 Ederken fikr-i tāriḥin aḥibbā
Görüp itmāmını ber-vefḳ-i dil-ḥvāh
- 11 Yemīn-i şıdḳ-ı dil oldum da **Rā’if**
Bu mışra‘ lāyiḥ oldu ḳalbe nāgāh
- 12 Ḥurūf-ı cevherīsi nām-ı tāriḥ
Ne ḥoş ḳaşreyn-i ra‘nā bārek Allāh (1162/1748-49)

10*

Tāriḥ Berāy-ı Vilādet-i Meḥemmed Emīn-i Maḥdūm-ı Ḥāzret-i Cevdet

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Yā Rab cenāb-ı ḥāzret-i Cevdet o zāt-i pāk
Hemvāre şadr-ı cāhda mesned-nişin ola
- 2 Mir‘āt-ı ṭab‘ı görmeye rūy-ı nehib-i ḡam
Dā’im cemāl-i şāhid-i kāma ḳarīn ola

9/8 Beytin üzeri karalanmıştır.

*10 24a

- 3 Bir mäh-pāre ıflı zühūr eyledi anıñ
 Ƙadri hemiſe mihr gibi berterin ola
- 4 Günden güne teraƙƙı bulup ‘izz ü rif‘ati
 Pertev-fürüz-ı ııtta-i rüy-ı zemın ola
- 5 Zātı mecīd ü kevkeb-i bahtı sa‘īd olup
 Her demde ‘izz ü cāhla devlet-mekın ola
- 6 Hıfz-ı ilāhi dāye vü mehd olup ‘avn-i Hāƙ
 Tūl-i ‘ömrle behrever ü kām-bın ola
- 7 Çün ferƙadeyn-i vālid ü maħdūm dā’imā
 Hem-rütbe-i ‘ulüvv-i sipihr-i berin ola
- 8 Tārīħdir bu mıſra‘-ı menƙūř **Rā’ifā**
 Hıfz-ı ‘aziz-i Hāƙda Meħemmed Emın ola (1164/1750-51)

11*

Tārīħ-i Vilādet Berāy-ı Aħmed Es‘ad Beg Maħdūm-ı**Mır ‘Ārif Sellemehü’s-selām**

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Hāmdu’lillāh kim yine Mır ‘Ārifiñ
 Oldu řab‘-ı pāki pūr-zevř ü sürūr
- 2 Maſrıř-ı nesl-i nesebinden iz
 Eyledi bir āftāb-ı nev-zühūr

- 3 Māhveş bir tıflı geldi ‘āleme
Hüsn ile dense sezā bedr-i büdür
- 4 Mihr-i iqbāli ola günden güne
Pür-nev-efrüz-ı cihān pür-tāb-ı nūr
- 5 Şu‘le-efrüz-ı vücūd olsun müdām
Bir nev-iclāli bulmaya kuşūr
- 6 Sa‘d-ı aḥter eyleyip Rabbü’l-mecīd
Görmeye ‘ālemde aşlā rüy-ı şūr
- 7 Mehd-i sıḥhatde mekīn olduḡca ol
Dāye olsun ḥıfz-ı Mevlā-yı Ğayūr
- 8 Şīr-i ḥvāhişger olunca her kaçan
Feyz-i luṭf-ı Haḡdan olsun bişr-i ḥūr
- 9 Gül-bün-i zātın Hudā ḥıfz eyleyip
Etmesin bād-ı hazān aşlā ‘ubūr
- 10 Verd-i hüsn şolmayıp evḡatı hep
Eylesin her dem bahār ile mūrūr
- 11 Vālid ü maḡdüm u māder dā’imā
Olalar maḡfuḡ-ı āfāt u şūrūr

- 12 Gūş edip mevlūdünü **Rā'if** hemān
Eyledim tārīhine sa'y-ı vüfür
- 13 Gelse derken mışra^c-ı tārīh-i tām
Etdi tā ki cevheri ṭab^a huṭūr
- 14 Maṭla^c-ı burc-ı sa'ādetden bugün
Aḥmed Es^cad nūrveş buldu zuhūr (1165/1751-1752)

12*

Rā'if

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Gelince Seyyidānıñ māh-rū bir ṭıflı dünyāya
Derūna bir 'aceb tārīh-i pāk-i hoş-edā doğdu
- 2 Yazılsa ṭāk-ı 'arşa n'ola ger bu mışra^c-ı menķuṭ
Cemāli gün gibi āl-i Muḥammed Muştafā doğdu (1168/1754-55)

13*

Nāmıkihi

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Bizim Meḥemmed Efendi o hoş-liķā Çelebi
Tamām-ı 'ömrünü etmiş kemāl-i kesbine şarf
- 2 Meger bir özge teheccī zuhūr ede yoḥsa
O zātı vaşfa yetişmez yigirmi sekiz ḥarf

*12 81b

*13 20b

14*

Ve Lehu Rā'if

İttifākī germābede bir şūh-ı dellākıñ müşāhede-i endām-ı sīmīni

bu kıt'anıñ bedāheten sünūhuna bādī olmuşdur

Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün

- 1 Göründü çeşmime halvetde bir perī-peyker
Fūta miyānı etmiş ihāta hem-çü kemer
- 2 Yā āftābdır ebr içre nīm-rū görünür
Yāhud ki münhasif olmuş zenebde nısf-ı kamer

15*

Ve Lehu

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Bak şu şahrāda olan hālet-i pür-feyze gönül
Kalmaz ādemde kederiñ nazār-ı evlāda
- 2 Hađravātı edicek bād-ı şabā çün taħrık
İşreti her ser-i engüşt-i çemen imāda
- 3 Var mı inkāra mecal āb u hevāsın ey dil
Ādemi yek-demedede ğamdan eder āzāde
- 4 Maħv edip cümle ğam u hemm-i cihānı koymaz
Zevk-i maħbūb u meyin ğayrısını hūlyāda

*14 24a

14/1⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*15 14b

- 5 Çeşm-i im'ânla eşcâra bakılsa **Râ'if**
Zıkr-i Hâkda kimi kıdd-i ham kimisi istâde

16*

Ve Lehu

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Va'llâhi hârâbım bu gice kendimi bilmem
Serşâr-ı şarâbım bu gice kendimi bilmem
- 2 Farq eylemem ağıyâr nedir yâr ne kesdir
Ber-bâd u yebâbım bu gice kendimi bilmem

17*

Ve Lehu

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Çalış bir nîk-nâm şafha-i 'âlemde der-pey kıl
Nigîniñ nâmıdır lâzım pes-i imzâ-yı defterde
- 2 Heyülâdır hemânâ bî-fürûğ-ı 'aşk olan âdem
Ki seng-i sâdedir ger şaş'a olmazsa cevherde
- 3 Meyiñ hem-reng-i la'l[i] dil-rübâyân olduğundandır
Ki hemvâre çekerler tâc-dârân dürdünü serde
- 4 Çalış bir nîk-nâm şafha-i 'âlemde der-pey kıl
Nigîniñ nâmıdır lâzım pes-i imzâ-yı defterde

15/5⁻² Vezne uymamaktadır.

*16 14b

*17 21b

- 5 Görüp hāl-i siyāhı ‘arız-ı gül-gūnda bildim
Bitermiş Rā’ifā ‘anber de naḥl-i gonce-i terde

18*

Ve Lehu

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 هزار سجده کنم پیش طاق ابرویت
بقصد بهو کنم تا دگر اعاده کنم
- 2 بیا بزم می ای ساقی نوشا باده کنم
دمی ز درد جهان لوح سینه ساده کنم
- 3 تو افتاب جمالی بیا که خون ژاله
سرشک دیده رخ چون کلست فتاده کنم
- 4 کشاکشیدن خمیازه کمان غمست
ای ابرو قدّ خم تابکی کباده کنم
- 5 رضا ندار فلک لحظه بکوشه بزم
بزوق خویش دلم در بغل و ساده کنم
- 6 فلک ندار می از کوشه بیا سایم
همان بهست کرو در بغل و ساده کنم

*18 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

*18 22a

*18 Kıtanın üzeri karalanmış, beyitlerin etrafına düzenlenmiş hâlleri yazılmıştır.

19*

Kıt'a

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

- 1 Şarıl müstekin yâre yek duymasın
Uşül ile ağüşa çek duymasın
- 2 Nihānīce ol mähla **Rā'ifā**
Şafā eyle ammā felek duymasın

20*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Degil o hayr-ı tıfliyye tavķ-ı gerdenidir
Ki 'aklı başdan alıp eyler 'āşıkı deli
- 2 Beyāz u sürh̄le gül-penbe 'arızı seyr et
Denirse nāmına beyhūde şanma iyi_añla

21*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Bilmez mi hayr gelmedigin başına meger
Hemvāre kevn-i yār ile yek-dil olur zeker
- 2 İki ucu da b.ķluca saña derd hele
Zannım odur kim 'ākıbetde suçun çeker

*19 23a

*20 23b

*21 24a

*21 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

22*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Firāk-ı vuşlata tā key gam u miḥen çekeyim
Getir piyāleyi sāķī mey-i kühen çekeyim
- 2 Şarāb-ı la'liñi şun **Rā'ife** piyālesin
Günāhı var ise ey şivekār ben çekeyim

23*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ebruvāniñ dā'imā ey saḥt-ı dil-i ser-keş
Sīneler delmekde gamzeñ tır mi tır-güşā
- 2 **Rā'ifiñ** yaķmaķda her geh ḥırmen-i ...
Tābiş-i ruḥsāriñ ey mihr-i cihān[-ārā] ...

24*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Günde nā-ḥaķ yere çeşmi gice biñ ķana girer
Kāfir-i ... hilāli dīne tiğ çeker
- 2 Küşte-i gamzesin işbāta ne ḥācet **Rā'ifā**
Ḥancerinden henüz ol mähveşiñ ķanı [aķar]

*22 24b

*23 24b

23/2 Nüşanın çekiminden dolayı beyitlerin son sözcükleri görünmemektedir.

*24 25a

*24 Kıta karalanarak üzerinde bazı tashihler yapılmıştır.

25*

Kıt'a

Mîr Râ'if

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Gümüş teniñi şanıp sîm-hânede şordum key yâri
Dedi ol külçe-i sîmdir ki çıkdı ma'den-i tenden
- 2 Su'âl etdikde şürâh seyrin dedi ol fettân
Benân-gîre hoş zih-gîr olur âmed şüd eylerken

26*

Ve Lehu

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ol şeker-la'li ç..üsüne şardıkda raqîb
Şahn-ı gülşende hemân tûṭi vü zenbûra döner
- 2 Bezm-i vuşlatda gice sîne-güşâ olduk mu
Leyle[-i] kadr-i vişâl içre o meh nûra döner
- 3 Eşk-i hûnîn ile doldukca dü çeşm-i 'âşık
Mey-i gül-gün ile bir sâğar-ı billûra döner
- 4 Kıpplayınca hatt-ı nev gird-i leb-i yâri hemân
Şekker eṭrafına cem'iyet eden mûra döner

*25 32b

25/1⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*26 39b

27*

Kıt'a

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Yek laḥza ğam-ı hicrden āzād mı olduk
Bir sāġar-ı luḥfuñla meger şād mı olduk
- 2 Vuşlatıñda da bende-i ḥāşıñ idik evvel
Şimdi ḥarem-i vuşlatıña yad mı olduk

28*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Zuhūr-ı ḥaṭṭ o mehiñ g..ün eylemez baṭṭal
Yine vişāline hep iştihādadır kī.ler
- 2 Hemān ol kes-i şehvet-fezāsı var olsun
Şu aḳdıḳca bize elbet niye aḳar derler

29*

Kıt'a

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Tehī devr eder eṭrāf-ı meclisi 'āşık
Ümīd eder o perī mest olup kenāra gele
- 2 Ricā-yı va'ce-i luḥf ile muġlim-i mīrim
Der-i vişāli eskitdi yāre vara gele

*27 47a

27/2⁻² Vezne uymamaktadır.

*28 49a

28/2⁻² Vezne uymamaktadır.

*29 49a

30*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 'Aqlım alıp bu bendeñi mecnün eder misiñ
Hāl-i dili 'aksle diger-gün eder misiñ
- 2 Geldi apıña lufuñ umar **Rā'if** ey perī
Redd eyleyip fairiñi mazün eder misiñ

31*

Diger

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Nār-ı ğamiñı sīne-i sūzāna bırama
Göz göre efendim bizi āteşlere yama
- 2 Sen şāh-ı keremsin yaraşan saña 'afvdir
Rā'if uluñun etdiği 'işyānına bama

32*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Şarāb ... gör sākī-i ar-ı siyeh-dilden
... mest-i hūbān **Rā'ifā** lu aalım yosa
- 2 'Ömrün efzün ede ol 'İsī-demiñ azret-i Hā
Etdi dil-mürdelerin bulunca ihyā-be-ihyā

*30 50a

*31 50a

*32 51b

*32 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

32/1 Vezne uymamaktadır.

33*

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Kavukcu-zāde şūḥun ol 'araḳ-çın alsam āgūşa
Bu bāzār şahnında n'olur bir ṭāḳye ḳapsam ben
- 2 O serv-ḳaddi başdırmış mey-i gül-gūna la'lin
Ayāğ-ı mülle varsam **Rā'ifā** olmaz mı bilsem ben

34*

Mef'ülü Fā'ılātü Mefā'ılü Fā'ılün

- 1 Söyleñ o şūḥa ḥāne-i agyāra gitmesin
'Uşşāḳı pāy-māl-i reh-i ḥasret etmesin
- 2 O naḥl-i 'işveden nice şeftālū almayam
Rā'if ...¹⁴ mīve[-i] maḳşūd bitmesin

35*

Müstef'ılātün Müstef'ılātün

- 1 Doldur şu cāmı ḥayrānıñ olam
Def' et ḥumārı ḳurbānıñ olam
- 2 Sen nāb-ı meyle gül gibi açıl
Bülbül gibi ben nālānıñ olam

*33 54a

*34 55b

¹⁴ Kelime okunamamıştır:

*35 56a

36*

Kıt'a

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Erişdi bülbülü çok bir gül-i semen-ten işit
O nā-şinide büt-i nev-zuhūru benden işit
- 2 Kulağdan 'āşık olur gūş eden ruhu vaşfin
O tıfl-ı nāzı ne ben söyleyem ne hod sen işit

37*

El-ḥaşr-ı Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Kıt'a-i ḥüsn o çār-ebrū ... ey kilk-i 'aşk
Ger ... ḥatt-ı pest-i leb nūşuna gün bedel
- 2 ... mışrā' ... tutuşuna üstād seyf
Dürr-i rubā'ī beyt-i āḥar ... nāḥun bedel

38*

Kıt'a

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Tāb-ı ruhu şanma dil-i sūzānıma düşdü
Ol āteş-i pür-şu'le benim cānıma düşdü

*36 57a

*37 58b

*37 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

*38 61a

- 2 Bülbül gibi seyr-i ruḥuna fırsat ararken
Meclisde o gül-goncesi tā yanıma düşdü

39*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Gül senden öğrenir güzelim dil-rübālığı
Nergis şeref bilir saña çeşm-āşnālığı
- 2 Esbāb-ı ḥüsnüñe nazar etdikce sevdigim
Ber-vechle yaqışdıralım bī-vefālığı

40*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Şabā figānım o serv-i çemāne dek götürür
Nevā-yı murğ-ı dili gülsitāna dek götürür
- 2 Refīk olur ise muṭrib uşul-i devr-i revān
Beni bu nağmeleriñ İşfahāna dek götürür

41*

Ḳıṭ'a

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Bülbül-i bāğ-ı gamım bāl ü perim yaralıdır
Seng-endāz[-ı] melāmetle serim yaralıdır

*39 62a

*40 63a

*41 63b

- 2 Haşret ey dil nemek-pâşcı çekdirme baña
TİR-i ğamzeñle ey āhū cigerim yaralıdır

42*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Dil miyān-ı ebruvānından nice olsun ħalāş
Şaydgāh-ı ħüsnde naĥçİR bir şimşİR iki
- 2 Kayd-bend-i ğisuvān içre dil-i dīvāneyi
Seyr eden 'uşşāka derler şİR bir zencİR iki
- 3 Ĥ'āb görmez giceler çeşmān-ı 'āşık şubĥa dek
Derd-i 'aşq-ı yārdan dil-ĝİR bir şeb-ĝİR iki
- 4 'Āşıkı ru'yāda geh serv-i sehİ 'ar'ar görür
Ķamet-i bālāsına ta'bİR bir taĥrİR iki
- 5 Peyker-i yāri kimi ĥavrā yazar kimi melek
Levĥa-i teşbİhde taşvİR bir taĥrİR iki

43*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 MİRime niceye dek böyle kılalım nānsız biz
ÜştÜR-i seĥa-i cūduñda kebāb-ı cızbız

*42 64a

42/5⁻¹ ĥavrā: perİ (tashih edilmiştir)

*43 65a

43/1⁻¹ Vezne uymamaktadır.

- 2 Ebeceler açlık ile şöyle taḥarrük bulur
Gerüsi ötmeye Ṭāhir-i cünübüñ vız vız

44*

Rāʿif

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

- 1 Nigāhı düzdünü yağmā-yı ʿaql u cāna şalar
Levend-i ğamzeyi tecrīb-i cānāna şalar
- 2 Şaḫınmayıp nigehi bāzın İbrāhimden
Şikār için dil-i zārı kuşun demāna şalar

45*

Li-Rāʿif

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 1 Sākī baña peymāne yetişdir kederim var
Defʿ eyle güzel başıñ için derd-i serim var
- 2 Açsıñ ki o zer tügmeleri ben de açayım
Görsüñ hele gencine-i dilden nelerim var

*44 65a

*44 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

*45 68b

46*

Rā'if

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Hicābı def^c et ey meh bezme gel rüyuñ bedid olsun
Görünsün ğurre-i maşşūdumuz 'ālemde 'ıyd olsun
- 2 Dil-i bīmārımı teşrifiñ ile eylediñ ihyā
Sevindirdiñ beni ey nev-civān 'ömrüñ mezid olsun

47*

Ve Lehu Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Dāhil olan derünuna tağyir-i şekl eder
Germābedir var ise perī-rūlara maşar
- 2 Zirā ki teb-girifte-i tāb-ı cemāl olup
Ādem girip çıkınca ecel derleri döker

48*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 'Aceb mi olsa dü bālā neşātı rindimiñ
Piyāle-i leb-i sākide başka keyf verir

*46 72b

46/2 Beytin üzeri karalanmıştır.

*47 76a

*48 76b

- 2 Döküp sirişk-i riyā zāhid-i ḥiyel-endiş
 umāř-ı vaşlın alır yāre nad-i zeyf verir
- 3 Ḥayāl-i yāri edip miḥmān-ı ḥāne-i dil
 Kūhen-serāy-ı ğama řāh-ı ‘ař zayf verir
- 4 İřāret ile bir ‘ařıķıñ helākine yār
 Kef-i nigāhına ebrūlar iki seyf verir
- 5 Biz mā’il-i arb eyledikçe zānūya
 Firā-ı yār ile āvāzı ḥayf u ḥayf verir

49*

ı‘a-i Rā’if

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Pertev-endāz-ı ḥıredmend-i felek fırşat demi
 Zır-i zıll-ı devletinde mürdeler ihyā eder
- 2 Ḥākden ūftādegānı ref‘ eder iḥsānla
 şemsi gör kim sāyesinde zerreler peydā eder

50*

ı‘a-i Rā’if

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 Ḥıa-i Rūmda düřtūru’l-‘ameldir suḥan
 Zāde-i ab‘ıma dense n’ola beglerbegidir

48/5¹ Vezne uymamaktadır.

*49 76b

*50 79a

- 2 Almışam tiğ-i zebānımla diyār-ı nazmı
MİR-i mülk-i suhan olmak kılıcım etmegidir

51*

Diger-i Rā'if

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ilün

- 1 Murğ-ı hüsnü yuvasın buldu dil ol vaḥşiniñ
‘Aşr alır dāne-i ḥālden ki ze‘āmet begidir
- 2 Yazdı menşūr-ı ḥaṭṭı baş kalem ebrūsun
N’ola maḥşūlden alırsam kılıcım etmegidir

52*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ılātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Niyāz ile ayağın öp de la'l-i nābını em
Ne idügün bilesiñ neş'e-i piyāle-i Cem
- 2 Mey-i maḥabbeti tırnağdan alır ‘uşşākı
O mehveşiñ elini elli tāzeyeye vermem

*51 79a

51/2⁻¹ ebrūsun: ebrūlarını (tashih edilmiştir)

51/2⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*52 84b

53*

Diger-i Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Pādşāh-ı 'işvesiñ iklīm-i ħüsn ü ān seniñ
Her ne kim emr eyler iseñ bendeñe fermān seniñ
- 2 Zerreden çok şāhā ħasret-keşān-ı vaşlınıñ
Āftāb-ı 'ālem-ārāsıñ bugün devrān seniñ

54*

Diger-i Rā'if

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ülün

- 1 Öper elbette kul efendisiñ
Dāmen-i luţfun ericek bayrām
- 2 Elem eremez ayağıña bārī
Dest-būsuñla eyle nāmını kām

55*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Raķīb-i seg-menişiñ 'av'avı gelir baña çün
O gül ruĥuñ ser-i kūyunda şavt-ı kulķulden
- 2 Ki ya'nī dehr ü güm-kerde-rāh-ı maķşūda
Şadā-yı kelb elezzdir şafır-i bülbül den

*53 84b

*54 84b

*55 85a

56*

Rā'if

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Ğamze-i mesti gehī tır ü gehī ter-keş olur
Kavs-ı ebrū-yı füsünkārı fiten ser-keş olur
- 2 Ğayrınıñ sūz-ı derūnun eder itfā la'li
‘Āşıkıñ seyl-i sirişkiñ göricek āteş olur

57*

Rā'if

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Çün kad-i yāri temāşāya şitābı yokdur
Gülşene serv-i sehī berzede-dāmen ne gelir
- 2 Ārzū eylemese bŷy-ı şafā-yı ‘aşkı
Her seher bāğa şabā cümleden erken ne gelir
- 3 Olmasa fāhte ser-beste-i zencir-i cünün
Bu çemenzār-ı ğama tavk be-gerden ne gelir
- 4 Dem-i vuşlatda düşüp ayağına sākiniñ
Naqd-i cān şunmadan özge elimizden ne gelir

*56 85a

*57 89a

*57 Kıtanın üzeri karalanmıştır.

- 5 **Rā'ifā** neşv ü nemā vermede bāğ-ı nazma
Nāvdān-ı kalem-i şî'r-i Türkdēn ne gelir

58*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Zaḥm-ı derün revzen-i rāh-ı yaḳın olur
Teşrif-i yāre dīdelerim dūr-bīn olur
- 2 Ol şāh-ı işve gelse ḥarīm-i derūnuma
Şūḥ-ı ḥayāle sine-i dil şeh-nişin olur

59*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Gerdānına dökülse kaçan kākül Aḥmediñ
Olur rubūde bir çemene sünbül Aḥmediñ
- 2 Baḳdıḳca reng-i rüyuna zār olsa dil n'ola
Oldum cemāli bāğına bülbül gül Aḥmediñ

60*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ol gül-i ḥod-resteniñ görse ḳumāş-ı ḥüsnünü
Naḳş-ı reng-ā-reng-i gülşen çeşm-i bülbülden çıkar

*58 89b

*59 92a

*60 93a

- 2 ...¹⁵ naqd-i vişāli ver gedā-yı ‘aşkıña
Dest-i luṭfı ey perī ceyb-i teğāfūlden çıkar
- 3 Her gören ser-mest-i cām-ı ‘aşkı olmaz da n’olur
Pür-‘araḳdır huy-ı rüy-ı yār kim gülden çıkar
- 4 Dīde-düz-ı intizārım tā seher teşrīfine
Şanma kim bir şeb o meh çeşm-i taḥayyūlden çıkar
- 5 Boş boğazdır şaklamaz mā-fi’z-zamīrin **Rā’ifā**
Sırr-ı keyfiyyet-i dehān şīşe-i mülden çıkar

61*

Rā’if

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 ‘Ālem teğāfūl-i nıgehinden ḥarāb olur
Çeşm-i siyāh-mesti hemān ḥ’āb görmesin
- 2 Zevraḳ-süvār-ı cevır olur ol şeh-levend-i nāz
‘Uşşāḳın fütāde-i girdāb görmesin
- 3 Cevır ile kāse kāse zehirler şunar dile
Zinhār o mest-i ‘işve mey-i nāb görmesin
- 4 Çıkmaz ḥayāl-i sünbül-i gīsusu sineden
Bir kez zücāc-ı dideyi pür-āb görmesin

¹⁵ İbare okunamamıştır:

*61 99a

62*

Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Görürsem 'arızını şubḥ-ı 'ıyd-ı vaşlıñda
Şeb-i ğamiñ biter ey āftāb gündüz olur
- 2 Derūn-ı sīnede yer yer ceriḥa zann etme
Ḥarīm-i ğam ḥucerātı bu resm göz göz olur
- 3 Zülāl-i la'liñi görse raḳīb emdigini
Fütādeniñ müjede eşk-i dīdesi yüz olur
- 4 Çalışma nuşa-i ālāmı def'aten şerḥe
Benim maḳāle-i 'aşkıñ bu fende cüz cüz olur
- 5 O nev-nihāl şolar ḥaṭ gelir ḥazān görünür
Çemensitān-ı ḥüsnde bahār olur güz olur
- 6 O mehveşiñ yüzüne karşı söyle 'aşkıñı kim
Bu müdde'ada ḥuşūmuñ seniñle hep yüz olur
- 7 Benem o merd-i suḥan **Rā'ifā** ki nuṭḳ etsem
Miyān-ı ehl-i ma'ārifde her sözüñ söz olur

*62 117a

62/2⁻¹ yer yer: zann etme (tashih edilmiştir)

62/4⁻¹ ālāmı: derdimi (tashih edilmiştir)

[MÜFREDLER]

1*

Ve Lehu

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Kālā-yı vaşıl t̄alibiyiz söyle behāsın
Al kıymetiniñ üç katını her ne degerse

2*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Bu bāğ-ı dehrde b̄y-ı vefā alınmaz çün
Soğulma gülşene beyhūde ey hezār öte dur

3*

Ve Lehu

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Şormasın kimse şu'urumdan bugün Allāh için
Kim görüp çarpıldı nā-geh bir perī-zāda göñül

4*

Ve Lehu

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Taṭvīli ḳo ger mesken ala ol kes-i berrāk
Kırk yılda doğar bir kere ḳuyruklu sitāre

*1 15b

*1 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*2 17a

*3 17a

*3 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*4 17a

*4 Müfredin üzeri karalanmıştır.

5*

- 1 Takıp takışdırır ...
... buldurdu şimdi haylî ...

6*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Rā'if tevaqquf etme dem-i vaşl-ı yārda
Zirā zamān-ı fırsat-ı vuşlat serī'dir

7*

Ve Lehu

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Oldu şan semt-i Fıransdan münhasif nişf-ı kamer
Fūṭa kim ḫalvetde ol sīmīn-miyānı ḫalildi

8*

Ve Lehu Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Gösterir mi çarḫ 'aceb çarşimda bir destimde bir
Cām-ı Cemşid-şafā mir'āt-ı İskender baña

*5 17a

*5 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*6 17a

*6 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*7 19b

*7 Müfredin üzeri karalanmıştır.

7⁻² Vezne uymamaktadır.

*8 20b

*8 Müfredin üzeri karalanmıştır.

9*

Ve Lehu Rā'if

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Daķık-i ħılesin pā-bend-i ħabl-i kizb edip olma
Ne dem ki eyledimse bezme da'vet ile ol servi

10*

Ve Lehu

Mefā'ılün Fe'ılātün Mefā'ılün Fe'ılün

- 1 O şūhuñ 'uķde-i şalvārı girse deste meger
O demde ... yed-i beyzā kırar geçirir

11*

Rā'if

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Kibār-ı çarķ-ı temkīnān gerekdirir 'urūş ammā
Seħāb-ı ıstırāb olsa daķı ķatre-bār olmaz

12*

Ve Lehu

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Fitil-i zülfüne rüyunda be-cā 'ıtr-sāy olmaz
Bilir ol māh-ı nev 'ayn-ı fūrüg-ı şem'e revgandır

*9 20b

*9 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*10 21b

*10 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*11 23a

*12 23a

13*

Müfred

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Olmasın kimse giriftār-ı şerār-ı sūz-ı aşğ
Yanmasın nār-ı cefāya düşmen-i dīnimse de

14*

Müfred

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Dil-ber-i sifle-perest uçsa sipihr-i işvede
Eylemem ümmīd-i sāye murğ-ı iķbālimse de

15*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Olmayan bŷy-ı vefā yāriñ cemāli bāğına
Etmedim murğ-ı dili ŷftāde gŷlzārımsa da

16*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Herkese rŷy-ı vişāl 'arz eyleyen dil-dāra ben
Eylemem va'llāhi rağbet kevkeb-i baħtımsa da

*13 24b

*14 24b

*15 24b

*15 Müfredin ŷzeri karalanmıştır.

*16 24b

*16 Müfredin ŷzeri karalanmıştır.

17*

Müfred

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Etmeyem şarf-ı nażar şad tövbe küy-ı dil-bere
Ger ğubārı tütüyā-yı merdüm-i çeşmimse de

18*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Olmayan rāz-āšnā pervānesine **Rā'ifā**
Etmesin bahş-ı ziyā şem'ı-i şebistānıma da

19*

Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Va'llāhi demem kimseye ey lebleri şekker
Bir buse verirseñ baña ki haqq-ı süküt

20*

MİR Rā'if

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Çıkarıp çaқşırıñ alma çuқasın şabl-ı künk
Mih-ter-i muğlim-i nādāna meçik çaldırma

*17 24b

*18 24b

*18 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*19 30a

*20 32b

21*

Rā'if

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Bi-ḥamdi'llāh erişdi leyletü'l-ḳadr-i vişāle dil
Ki bu şeb-ḥānede ol mähla hem-cāme-ḥ'āb olduk

22*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Duyunca yār ile tenhāca seyre gitdigimiz
Raḳīb-i seg o yüzü ḳara yaḳamız aldı

23*

Rā'if

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Yine mey-ḥāne yapar bu dil-i vīrān-şüdeni
Ki meşeldir kişi yıkıldığı yerden yapılır

24*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Bir büt-i Ağvān-ı sīm-endāmıñ aşḳıyla gönül
Eyledi peyveste çarḥa sīneden efgānını

*21 33a

*22 33a

*23 33a

*24 33a

25*

Rā'if

Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlün

- 1 Va'd edip gitdi o meh bezmimize gelmege dñn
Varıp aġyāra bugün Şaldı bizi ferdāya

26*

Rā'if

Mefā'īlün Fe'īlātün Mefā'īlün Fe'īlün

- 1 Ne iġhtiyāc 'amele kūy-ı yāre vuŧlat i'ün
O bir ġüŧāde ulu āstānedir ey dil

27*

Rā'if

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

- 1 Evġātı ŧeb ü rüz fiġān ile ge'cerken
Raġm eylemez o ŧūġ yine 'āŧıġ-ı zāra

28*

Rā'if

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Maŧūn ise ġöñül 'aŧġ-ı mecāzīden ne ġam yersin
Dükenmez dilde bir gencīne-i 'aŧġ-ı ġaġıġı var

*25 33a

*26 34a

*27 34b

*28 34b

29*

Ve Lehu

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Uyu kıurbānıñ olam deyü o süd kıuzusunu
Koynuma şokdum alıp e'arım (?) pistānların

30*

Rā'if

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 O şūhuñ oışayarak kī.ini g..ün şordum
Dedi ħarāmī yatağı Direklibeldir bu

31*

Ve Lehu

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Silk-i suĥan daķıķ-i te'emmülle rabķ olur
Zirā ki nazm-i şirde ĥüsn-i edā gerek

32*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Yatırıp mehd-i vişāle bezmde tenhā bu şeb
Aldım āgūşa o tıflı Rā'ifā sevmez beni

*29 34b

*30 34b

*31 34b

*32 35a

*32 Müfredin üzeri karalanmıştır.

33*

Ve Lehu Rāʿif

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 2 Raķibiñ hānesinde ʿarz-ı pistān ile geçe yār
Helāda toħmu ezince döner ol ʿadd-i müsteşnā

34*

Ve Lehu Rāʿif

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

- 1 Mevlevī-hānede ol çeşm-i kebūdu gördüm
Döndürürdü ser-i ʿuşşāka karāķır-ı çarķı

35*

Rāʿif

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Seg raķib olsa münādde sen belā başımda
Huftedense seg-rüy köpek olaydı ...

36*

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

- 1 Benem ol ʿāʿir-i perende-i evc-i dāniş
Zīr-i bālimde yatar nice hümā-yı maʿnā

*33 39a

*33 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*34 40a

*34 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*35 42b

*35 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*36 50a

37*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Bāğda duḡt-ı rezi ister iseñ yoğ teklif
Seyr edip rüy-ı nigārı anasın gör kızın al

38*

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Ol tūṭi-i şekker-lebi zānūya alınca
Mir’āt-ı ruḡu eyledi Rā’if beni ḡayrān

39*

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Tüfengī-zādeyi tenhāca ḡāneye itdim
Raḡīb işitmeye şeyṭān ḡulaḡına ḡurşun

40*

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Raḡīb ü ‘āşıkı seyr eyle tār-ı kākülde
Neden denir iki cān-bāz bir ipde oynayamaz

*37 53a

*38 56b

*38 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*39 57a

39⁻¹ Tüfengī-zādeyi tenhāca ḡāneye itdim: Şirā rāhıyla itdim Tüfengī-zādeyi ... (tashih edilmiştir)

*40 61a

41*

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Yem-i maḥabbet-i dil-ber ʿamīkdir ey dil
Ki her şināver-i deryā-yı ʿaşkı boylayamaz

42*

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Çıkmaz ḥayāl-i sünbül-i gīsusu **Rā'if**
Bir kez zücāc-ı dideyi pür-āb görmesin

43***Rā'if**

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Demiş olsaydı nihānice içerdim bāde
Destine şun o mehiñ ayağı ikrārına bas

44***Rā'if**

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Sūziş-i ʿaql o meh-pāreye te'sir etmez
Ey ciger-i suḥte-i dāğ-ı elem derdiñe yan

*41 61a

41¹ dil-ber: dil-dār (tashih edilmiştir)

*42 63a

*42 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*43 64b

*44 65a

45*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ol nev-nihāl cāme-i sebzle beñziyor
Gülşen-serā-yı hüsñ ü behāda Kavacıka

46*

Rā'if

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Başdan çıkardı aşk hevāsı bizi bugün
Girdik o serv-ğadd ile semt-i Kavacıka

47*

Rā'if

Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilün

- 1 Haṭṭ-ı fitne-nümā ḥāşılı maşşūdum odur
Aşıkıñ toḥm-ı ümīdi gibi öñüme bitme

48*

Ve Lehu

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Haṭṭ-ı siyehin arz eder oldu baña dil-dār
Beñzer ki dil-i zāra o meh-pāre kararmış

*45 74a

*45 Müfredin üzeri karalanmıştır.

*46 74a

*47 77a

47² Vezne uymamaktadır.

*48 77a

*48 Müfredin üzeri karalanmıştır.

49*

Rā'if

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Sezā yazılsa eger şems-i cihānına tārīḥ
Ola bu dā'ire dā'im-i şafāña iḥvān (1167/1753-1754)

50*

Rā'if

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Rengden renge girer şu'le-i cevvēle gibi
O mehiñ 'ārızı gūyā ki yanar āteşden

51*

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Dil-rübā şolsa da ğam yiyemez
O yabāniñ naşibi eksik olur

52*

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Şerbet-i la'lini içmişler o şir'in deheniñ
Dilerim nūş eden aġyāra o bal ған olsun

*49 77b

*49 Müfredin üzeri karalanmıştır

*50 85a

*51 85a

*52 88b

53*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Nev-civānım görünür yosma şuyunda ammā
Teşne-i vuşlata zımnında degildir şuyu serd

54*

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Hālīde olsa n’ola hār-ı miḥneti dilde
O nev-nihāl gül-i bāğa ‘işve n’işledir

55*

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Nessāce feyz-i ‘arız-ı şadrın ki n’işlemiş
Kālā-yı vaşl bār-ı zamān u zemīnledir

56*

Rā‘if

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 اساس ذهن تصور که منهدم نشود
بنای بیت نیابد تمام معموری

*53 88b
*54 88b
*55 88b
*56 108b

[MATLALAR]

1*

Ve Lehu Rāʿif

Mefāʿilün Mefāʿilün Feʿülün

- 1 Gören der nev-demide haṭṭ-ı yāri
Erişdi bāğ-ı hüsnüñ nev-baharı

2*

Maṭlaʿ-ı Rāʿif

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

- 1 Nümāyāndır fenā-yı dehr-i dūn āb-ı muşaffādan
Çekilse ābı ḥavzıñ zerre ḳalmaz ʿaks-i eşyādan

3*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Ben ne deñlü rumüz-ı şıdḳ u ḥulūş etdimse de
Görmedim işbāt-ı ihlāş u ṭaviyyet kimsede

4*

Rāʿif

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 1 Añladıḳ o şūḥuñ bize yoḳ mihr ü vefası
ḳalmaya amān yanına etdigi cefası

*1 14b

*2 21b

*3 24b

*3 Matlanın üzeri karalanmıştır.

3⁻¹ Vezne uymamaktadır.

*4 33b

5*

Rāʿif

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

- 1 Dolu yanında şūrāḫī vü be-kef cām ola yār
Nice ser-mest-i şafā olmaz o dem ʿāşık-ı zār

6*

Rāʿif

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 1 چون یوسفست شه خوبان مه جناب
همی نبیه است تخت بر نیش به افتاب

7*

Rāʿif

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

- 1 Germi-i ʿaşq ile yanmağda dil-i sūzānım
Gel kirās-ı leb-i laʿliñ emeyim sulṭānım

8*

Rāʿif

Mefʿülü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿülün

- 1 Ol ḫāl-i siyeh kim ruḫ-ı dil-dāra taşmış
Bir mūmdur ol ... dil-i zāra taşmış

*5 33b

*6 34a

*7 34b

*8 39a

*8 Matlanın üzeri karalanmıştır.

9*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Yürüsün ayāğ ayāğ ҡalmasıñ elde bāde
Tā ҡadem yañıma ... 'izz ü şıḥat bāde

10*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Maṭla^c-ı ğarrāya beñzer ebruvān
Māh-rūy-ı dil-beri eyler yabān

11*

Rā'if

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Gelip ol gül-dehen-i pākini izhār eyler
Ğonce ḥandān olaraq çākını izhār eyler

12*

Ve Lehu Rā'if

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 مانی چو نقش ان کل خندان میکشد
نوبت بلعل او چو رسد جان میکشد

*9 42b

*9 Matlanın üzeri karalanmıştır.

*10 56b

*11 73a

11⁻² çākını: dehen (tashih edilmiştir)

*12 73b

13*

Rāʾif

Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 مانی چو نقش ان صنم شنک میکشد
نوبت دهان او چو رسد تنک میکشد

14*

Rāʾif

Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 مانی چو نقش ان بت سر مست میکشد
نوبت بخنجر شما چو رسد دست میکشد

15*

Rāʾif

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

- 1 اسیر عارضم و گلستان نمیدانم
او بلبل که غم باغبان نمیدانم

16*

Rāʾif

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

- 1 اگرچه سوخته‌یم سوز جان نمیدانم
غریب مرغ خموشم فغان نمیدانم

*13 74a

*14 74a

*15 80b

*15 Matlanın üzeri karalanmıştır.

*16 80b

*16 Matlanın üzeri karalanmıştır

17*

Ve Lehu

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 خمار باده و کوی مغان نمیدانم
دکر زجام لیت این و ان نمیدانم

18*

Rā'if

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Ƙadr-i Ƙuten n'ola Ƙaṭṭ eylese yāriñ inhā
Naṣṣ-ı Ƙaṭṭ olmayıcak münfehim olmaz ma'nā

[MISRALAR]

1*

Tārīḥ

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Zīnet-i gülzār-ı cānım geldi İbrāhim Beg (17 Muharrem 1164/16
Aralık 1750)

2*

Rā'if

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Yandık bu gice sāḳī-i fettāniñ elinden

*17 80b

*18 88b

*1 18b

*2 26a

3*

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Küçükşu bī-bedel şāhāne bir sāḫil-serā oldu (1165/1751-1752)

4. BÖLÜM

İŞLEVSEL SÖZLÜK

âb: *Far. su* (G. 67/3, G. 42/6).

â.-ı asyâ: değirmen suyu / âşığın gözyaşları (G. 32/5).

â. et-: suya çevirmek / eritmek, yok etmek (K. 1/13).

â.-ı musaffâ: saf su / ilahî tecelli (Mat. 2).

â.-ı revân: akan su / Behçet Mehmed Efendi'nin her yerde geçerli ve yürürlükte olan emirleri (K. 9/50).

â.-ı zülâl-i nazm: nazımın berrak suyu / saf ve duru söyleyiş (G. 28/7).

a'dâ: *Ar. düşmanlar* (K. 4/26, K. 2/43, Kıt. 3/5) / diğer şairler (G. 81/7); rakip, sevgilinin çevresinde dolanan (G. 127/5).

'adl: *Ar. adalet / cihanın düzene girmesine vesile olan, zulmü sonsuza kadar yokluğa mahkum eden ilke* (K. 5/4).

âfet: *Ar. büyük felaket, bela / sevgili* (G. 115/6, G. 45/5) / sevgilinin yan bakışı (M. 4/1/2).

â. ü hîz: felaket ve hız / acele, çabukluk, sürat (G. 95/3)

âftâb (افتاب): *Far. güneş* (G. 1/3, G. 42/3) / sevgili (G. 42/2, Kıt. 62/1).

â.-ı 'âlem-ârâ: âlemi süsleyen güneş / sevgili (Kıt. 53/2).

â.-ı cemâlî (جمالى): güzellik güneşi / sevgili (Kıt. 18/3).

â.-ı cûd: cömertlik güneşi / riyaset makamına getirilen El-Hâc Ebu Bekir Efendi (K. 8/3).

⁶³² Sözlüğün tertibinde *Dîvân*'da yer alan tüm sözcükler yerine yalnızca mecazi anlam barındıranlar dâhil edilmiş, madde başı olarak belirtilen sözcüklerin sırasıyla kökeni, temel anlamı ve şiirdeki mecaz anlamına yer verilmiştir. Şairin Farsça şiirleri de dikkate alınmış, Farsça sözcük ve terkipler Latin harfleriyle verildikten sonra parantez içinde Arap harfli şekilleri de gösterilmiştir. Kelimelerin temel anlamı için yararlanılan sözlükler kaynakçada belirtilmiştir. Bunları mecaz anlamdan ayırmak için temel anlamdan sonra “/” işareti kullanılmıştır. Madde başı olan kelimeler bir tamlama içerisinde yer aldığı ilk harfinden sonra nokta işareti konulmuştur. Sözcük ve sözcüğün yer aldığı terkiplerden sonra bunların *Dîvân*'daki yerini belirtmek adına parantez içinde nazım şekli kısaltması, şiir ve beyit numarası verilmiştir.

â.-ı feyz: feyzin güneşi / Halîmî Mustafa Paşa (K. 3/24).

â.-ı 'inâyetiñ kerem kânı: inayet güneşinin cömertlik menbaı / Behçet Mehemed Efendi (K. 9/36).

â.-ı matla'-ı burc-ı hünerver: hüner burcundan doğan güneş / Halîmî Mustafa Paşa (K. 3/1).

â.-ı nev-zuhûr: yeni doğan güneş / Mîr Ârif'in yeni doğan oğlu Ahmed Es'ad Beg (Kıt. 11/2).

â. sîmâ: güneş yüzlü / sevgili (G. 114/1).

agyâr: *Ar.* gayrılar, başkaları / âşığın rakipleri (G. 97/6, Mfr. 25); kötü sözlü (G. 43/2); davranışı kötü olan (G. 125/6).

âh: *Far.* ağrılarda ve tasalı zamanlarda kullanılan bir ünlem (G. 75/4, G. 123/6) / hayranlık duygusunu ifade eden ünlem (G. 122/2) / âşıkların çıkardıkları sesli ateşli nefes (G. 62/4, G. 62/1, G. 59/2, G. 28/3) / inilti (M. 2/II-1, G. 89/1, G. 123/3) / ne yazık ki (M. 9/I-1) / keşke (G. 103/1).

â.-ı 'uşşâk (آه عشاق): âşıkların ahı / sevgilinin saç (G. 8/1).

âhû: *Far.* ceylan, karaca / sevgili (Kıt. 41/2); sevgilinin gözleri (Müs. 1/1);

sevgilinin saçının kokusunu kısılandığı için göbeği düşen (M. 4/I-5).

âhû-nigeh: ceylan bakışlı / şairin Karacalar'da gördüğü güzel (Şehr. 1/12).

âheng: *Far.* kulağa hoş gelen ses, ezgi, nağme.

â.-ı hâme: kalemin ahengi / şairin üslubu, şiirindeki ahenk (G. 110/8).

ahkâm: *Ar.* hükümler, buyruklar.

a.-ı 'adl: adalet hükümleri / III. Osman'ın Hekimoğlu Ali Paşa'yı sadrazamlık makamına getirmesiyle kâinat düzeninin bile adalet hükümleriyle işlemesi (Kıt. 2/15).

'âlem: *Ar.* dünya (K. 4/24, G. 103/1, Kıt. 11/3, G. 65/4) / evren (G. 90/1, M. 6/I-2) / mertebe (G. 81/1) / dünyada yaşayanlar (K. 4/24).

'â.-ı nazm: nazım âlemi / şiir sahası, edebiyat alanı (G. 101/7).

'â.-ı aşk: aşk hâllerinin hüküm sürdüğü manevî çevre, duygu evreni (G. 55/4).

'âlemiyân: *Ar.* insanlar / Osmanlı padişahının kederden kurtulan tebaası (K. 1/10).

‘**Alî**: *Ar.* Hz. Ali

‘**A.-sîret**: Hz. Ali yaratılışlı / III. Osman (Kıt. 2/1).

‘**A.-tab’-ı vegâ**: savaşta Hz. Ali tabiatlı / Mustafa Paşa (K. 2/12).

‘**amel**: *Ar.* iş, fiil (Kıt. 50/1) / gayret, çaba (Mfr. 26, G. 66/3).

‘**andelîb** (عندليب): *Ar.* bülbül / feryat eden âşık (G. 69/4).

‘**a.-i çemen-i ‘aşk** (عندليب چمن عشق): aşk çimenliğinin bülbülü / âşık (G. 11/1).

‘**a.-i dil**: gönül bülbülü / âşığın gönlü (G. 44/2).

‘**a.-i şûrîde**: perişan bülbül / âşık (G. 115/5).

‘**ankâ**: *Ar.* ismi olan, cismi olmayan bir kuş (K. 2/29)

‘**a.-yı Kâf**: Kaf Dağı’nın Anka’sı / Râ’if İsmâ’il Paşa’nın şairlik tabiatı (G. 14/5).

‘**a.-mizâc**: Anka kuşu yaratılışlı / Râ’if İsmâ’il Paşa’nın kanaatkâr tabiatı (G. 83/2).

‘**ar’ar**: *Ar.* dağ servisi / sevgilinin boyu (G. 64/6, Kıt. 42/4).

‘**a.-ı nâz**: naz servisi / sevgili (M. 13/II-2).

‘**ârâyîş**: *Far.* süs.

‘**â. ü fer**: süs ve ziynet / Dârü’s-sa’âde Ağası (K. 1/23).

‘**â.-i ser-mesned-i sadr-ı ‘uzmâ**: sadrazamlık makamının baş köşesinin süsü / Mustafa Paşa (K. 2/11).

‘**ârız**: *Ar.* yanak / gül yaprağı (G. 45/2); ay (G. 90/2); gül bahçesi (G. 124/11).

‘**â.-ı gül-gûn**: gül renkli yanak / gül ocağı, sevgilinin yanağı (G. 104/7).

‘**â.-ı hatt-âver**: sakalı yeni çıkmaya başlayan yanak / sevgilinin yanağı, âşığın ibret aynası (G. 3/3).

arz et-: *T.* sunmak, takdim etmek (G. 88/7, Kıt. 3/10); saygıyla açıklamak, ifade etmek (G. 82/4); göstermek (Mfr. 33, G. 45/5) / piyasaya çıkarmak (G. 61/9) / bahşetmek, lütfetmek (Mfr. 16) / bir kusuru marifetmiş gibi göstermek (G. 104/6).

‘**Âsaf**: *Ar.* vezir; Süleyman peygamberin veziri / Mustafa Paşa (K. 2/7).

Â.-câh u Cem-kadr ü Ferîdun-fer: Âsaf makamlı, Cem dereceli ve Ferîdun görkemli / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/9).

Â.-ı Cem-câh-ı Sikender: İskender'in Cem rütbeli veziri / Abdullâh Paşa (K. 4/1)

Â.-ı Cem-meniş-i dâver-i Dârâ-kadrâ: ey Dara rütbeli hükümdarın Cem tabiatlı veziri / Kapudan Mehemed Bey (K. 7/18).

Â.-ı dîvân-ı Süleymân: Hz. Süleyman divanının veziri / Abdullâh Paşa (K. 4/19).

Â.-ı ferhunde-şiyem: Mübarek yaratılışlı vezir / Mustafa Paşa (K. 5/1).

Â.-ı gerdûn-haşemâ: maiyeti çok olan vezir / Abdullâh Paşa (K. 4/21).

Â.-ı Hüsrev-menşe: Hüsrev (padişah) menşeli vezir / Kapudan Mehemed Bey (K. 7/5).

ashâb: *Ar.* sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar.

a.-ı 'izz ü devlet ü câhîñ mufahharı: makam, saadet ve izzet sahiplerinin övünme sebebi / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/21).

a.-ı suhan: söz sahipleri / Mustafa Paşa'nın yeniden sadarete getirilişi üzerine şiiirler nazmeden şairler (K. 5/5).

âsmân (اسمان): *Far.* gökyüzü (M. 7/IV-2) / âşğın canını almak için resmî belge hazırlayan mahkeme heyeti (M. 5/IV-3); Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaletine boyanmış olan (Kıt. 2/17)

âstâne: eşik, dergâh / sevgilinin semti (Mfr. 26).

'aşk: *Ar.* aşk / ateş (G. 89/4, G. 59/2, M. 12/III-3); ışık, aydınlık (G. 6/3); dağ (G. 13/2); şarap (G. 21/1, G. 43/4, G. 55/1); hazine (G. 49/4); âlem (G. 55/4, G. 84/6); yol (G. 60/2); bahçe (G. 61/1); fen, bilim (G. 67/6, G. 73/3, G. 84/6); deniz (G. 73/2, Mfr. 41); yay (G. 79/1, G. 81/2); gül bahçesi (G. 79/2, G. 130/4); kronik hastalık (G. 87/1); çöl (G. 101/3); oyun (G. 102/5); hüma (G. 105/2).

'a. arsası: aşk arsası / aşk (G. 52/1, G. 119/3).

'aşkı koyna al-: *T.* aşkı koyna almak / aşk duygusunu kalbe yerleştirmek (G. 78/3).

‘aşk olsun: *T.* beğenilmeyecek bir davranış karşısında kınama bildiren söz / içki meclislerinde “afiyet olsun” anlamında söylenen söz (G. 106/3).

âteş (اتش): *Far.* od (M. 2/V-4) / sevgilinin bakışı (M. 5/V-2); ışık (K. 3/24); şiir, söz (G. 52/7).

â.-i ‘aşk: aşk ateşi / aşk (G. 89/4, G. 59/2, M. 12/III-3).

â.-i pür-şu‘le: alev dolu ateş / sevgilinin yanağı (Kıt. 38/1).

â.-i vasl: kavuşma ateşi / kavuşma (G. 25/4).

âteş-bâz: *Far.* ateşle gösteri yapan kimse / sevgili (G. 4/4).

atlas: *Ar.* üstü ipek, altı pamuk kumaş.

a.-ı çarh: feleğin kumaşı / gökyüzü (K. 4/7, K. 8/6).

‘av‘av: *Ar.* havlama / rakibin sesi (Kıt. 55/1, G. 105/6).

âvâze: Ses, seda / feryat (Kıt. 48/5).

â.-i kûs-ı ‘adl: adalet davulunun sesi / Kapudan Mehmed Bey’in adaletinin uyandırdığı yankı (K. 7/2).

â.-i vaf-ı dehen: dudağın vafının sesi / sevgilinin dudağının şöhreti (M. 13/III-1).

ayakla-: *T.* bir yeri ayakla ölçmek / tekmelemek (G. 91/1).

ayak bas-: *T.* ayak basmak / gelmek, teşrif etmek (G. 65/2).

âyîne: *Far.* ayna, gözgülü (G. 103/2) / âşıkların gönlü (G. 106/5).

â.-i endâm: boy aynası / âşğın, papağan gibi olan sevgilinin konuşmasını sağlamak için bir ayna hüviyetinde sunduğu gönlü (G. 34/4).

â.-i endâm-ı ‘adl: adaletin boy aynası / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/22).

â.-i ‘ibret: ibret aynası / sevgilinin sakalı yeni çıkmaya başlayan yanağı (G. 3/3).

â.-i sipih: gökyüzü aynası / gökyüzü (G. 62/1).

â.-i zânû: diz aynası / diz kapağı (M. 2/IX-3).

‘azm: *Ar.* yola çıkma, bir yere yönelme.

‘a.-i miyân-ı yem-i vuslat et-: vuslat denizinin ortasına doğru

yönelmek / vuslata erişmeye çalışmak (G. 54/3).

bâb: *Ar.* kapı; husus, konu (G. 1/7); bir kitabın bölümlerinden her biri (G. 95/1).

b.-i gam: keder kapısı / âşığın sığınağı (G. 76/1).

b.-i sa'âdet: saadet kapısı / Hayyâm'ın sadaka topladığı eşik, Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin huzuru (K. 6/14).

b.-i vezîr ü şâh: padişah ve vezir kapısı / dünyevi sığınaklar, şairin medet ummadığı eşik (M. 8/I-1).

bâbâ: baba.

b.-i suhan: söz babası / Nâ'îlî (G. 78/7).

Bâbil: *Ar.* Bağdat'ın aşağı tarafında bulunan ve büyücülüğünden dolayı söz konusu edilen bir şehir / sevgilinin çene çukuru (G. 19/4, 5).

bâd: *Far.* rüzgâr.

b.-i hazân: sonbahar rüzgârı / keder, kötülük (Kıt. 11/9).

b.-i huçeste-peygâm: uğurlu haber rüzgârı / güzel haber (K. 6/1).

b.-i sabâ: sabah rüzgârı / sevgiliden haber getiren (G. 100/2)

b.-i semûm-ı gam: kederin sam yeli, zehirli rüzgârı / keder (K. 9/3).

bâde: *Far.* şarap, içki, mey (G. 2/1) / ilahî aşk (G. 46/3) / zehir (K. 9/7).

b.-i bî-derd ü renc: ıstırap ve dertsiz şarap / ilahî aşk (G. 102/3).

bâdiye: *Ar.* çöl.

b.-i hier: ayrılık çölü / ayrılık (G. 72/3).

bag: *T.* bağ / saç düğümü (G. 104/2)

bâg: *Far.* büyük bahçe, bostan (G. 15/3, Mfr. 37) / sevgilinin yüzü (Mfr. 15).

b.-i âlem: âlem bahçesi / dünya (Kıt. 2/14).

b.-i aşk: aşk bahçesi / aşk (G. 61/1).

b.-i dehr: dünya bahçesi / dünya (Mfr. 2).

b.-i gamıñ gülleri: keder bahçesinin gülleri / âşığın pembe renkli yaraları (G. 54/5).

b.-ı hüsn: güzellik bahçesi / sevgilinin yüzü (Mat. 1).

b.-ı hüsnüñ nev-resîde gülleri: güzellik bahçesinin yeni bitmiş gülleri / iki güzel kimse (M. 11/I-3).

b.-ı ruh: yanağın bahçesi / sevgilinin yanağı (G. 19/1).

b.-ı visâl: kavuşma bahçesi / kavuşma (G. 70/3).

bahâr: *Far.* ilkbahar / gençlik, tazelik (Kıt. 11/10, Kıt. 62/5).

bahr: *Ar.* deniz / âşığın gözyaşları (G. 58/5).

b.-i aşk: aşk denizi / aşk (G. 73/2).

b.-i atâ-pây-ı mekremet: cömertliğin bağış temelli denizi / Halîmî Paşa'nın lütfu (K. 3/2)

b.-i me'ânî: anlamlar denizi / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 83/5); anlamlar (G. 226/1).

b.-i mahabbet: sevgi denizi / aşk (G. 127/2).

b.-i murâd: arzulanan deniz / hümayun filikasıyla fethedilmek istenen yerler (Kıt. 3/7).

b.-i suhan: söz denizi / ilham (G. 78/6).

b.-i uzlet: yalnızlık denizi / yalnızlık (M. 7/III-1).

baht: *Far.* talih, kader, kısmet (G. 73/4).

b.-ı rehber: yol gösteren talih / alın yazısı (K. 1/17).

b.-ı siyâh: kara talih / kötü kader (G. 76/5); yazı mürekkebi (G. 22/3).

bahş: *Far.* verme, bağış, ihsan (G. 25/5) / cömertlik (K. 2/26).

bahşâyîş: *Far.* bağışlama, verme, ihsan / merhamet, şefkat, af.

b.-i yek-rûze: bir günlük ihsan / gelip geçici ihsan (K. 4/12).

b.-i atâ: ihsan verme, bağış dağıtma / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin cömertliği (K. 6/16).

bak-: *T.* gözleri bir şey üzerine çevirmek (G. 117/5) / ibret almak (G. 104/6, G. 127/4).

bakma-: *T.* gözleri bir şey üzerine çevirmemek, görmemek / görmezden gelmek (Kıt. 31/2) / tamah etmemek, elindekiyle yetinmek (G. 110/4).

bâl: *Far.* kanat.

bâl ü peri yaralı: kanadı yaralı olmak / bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak (Kıt. 41/1).

bâr (بار): *Far.* yük/ meyve, yemiş (G. 2/1); bela, sıkıntı (Şehr. 1/26).

b.-ı belâ: bela yükü / sevgilinin kâkülünden saçılan fitneler (G. 80/3).

b.-ı cevr-i dehr: dünyanın keder yükü / keder (G. 112/4).

b.-ı gam-ı hicr: ayrılık derdinin yükü / ayrılığın getirdiği hüznün (M. 2/VII-3).

b.-ı metâ'-ı hüner: hüner eşyasının yükü / hüner (G. 87/4).

basdır-: *T.* bastırmak (Kıt. 33/2) / üstün gelmek, geçmek (Şehr. 1/21) / dizginlemek (G. 32/7).

baş: *T.* baş, kafa (G. 105/6, K. 7/16) / hayvanın kellesi (K. 2/43) / yüz, çehre (Kıt. 45/1) / kısmet, nasip (G. 49/4, K. 9/15) / rütbe olarak önde olan (Kıt. 51/2).

başdan çıkart-: *T.* doğru yoldan saptırmak / ayartmak (Mfr. 46).

başlar belası: sıkıntı, üzüntü, eziyet veren / sevgilinin düğüm düğüm olan saçı (G. 13/5).

bâz: *Far.* doğan / sevgilinin bakışı (Kıt. 44/2).

b.-ı çengel: çengel biçimli doğan / doğanın pençesi (K. 1/12).

bâzâr: *Far.* pazar, çarşı, alışveriş, pazar yeri (Kıt. 33/1).

b.-geh-i bâde vü mahbûb: sevgili ve şarabın pazar yeri / meyhane (G. 78/5).

bâzîçe: *Far.* oyuncak, oyun / kumar (G. 126/2).

bâzîcegâh-ı 'aşk: aşkın oyun yeri / aşk (G. 102/5).

bedr: *Ar.* ayın on dördüncü gecesi (G. 111/3).

b.-i bûdûr: dolunayların dolunayı; en parlak, en güzel dolunay / Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey (Kıt. 11/3).

behişt: *Far.* cennet / yeryüzü (Kıt. 4/2, Kıt. 2/14).

b.-i visâl: kavuşma cenneti / kavuşmak (G. 95/2).

Behrâm: *Far.* Feleğin serdarı kabul edilen Merih yıldızı, Mars; Sasani hükümdarlarından Behrâm-ı Gûr / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin elinde

şeriat kılıcını görünce korkudan titreyerek kendi kılıcını düşüren (K. 6/9).

bekrî: *Ar.* sabahları bile içki içmeye devam eden, çok içki içen / şairlerin Osmancık'ta gördüğü Ömer adlı kişi (Şehr. 1/17).

belâ: *Ar.* gam, keder / sevgili (Mfr. 35, G. 117/1) / başa gelen kötü bir durum (K. 6/7).

b.-yı keş-me-keş-i intizâr: gözleme keşmekeşinin belası / sevgiliyi beklemenin derdi (M. 3/II-5).

belâsını bul-: belasını bulmak / hak ettiği cezayı görmek (G. 114/5).

benân: *Ar.* parmak / erkeklik organı (Kıt. 25/2).

bende: *Far.* kul, köle (G. 75/1) / âşık (Kıt. 30/1) / Râ'if İsmâ'îl Paşa (K. 4/22).

b.-i dîrîne: kadim, eski köle / Râ'if İsmâ'îl Paşa (Kıt. 3/10)

b.-i fermân: emir kulu / âşık (G. 77/2); Abdullâh Paşa dışındakiler (K. 4/24).

b.-i hâs: hususi, özel kul / âşık (Kıt. 27/2).

b.-i mukbil: bahtı açık kul / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/17).

b.-i sadîk: bağlılığı içten olan kul / Dârü's-sa'âde ağası.

Berâmike (Bermekî): Abbasiler devrinde vezirlik vb. makamlarda bulunan aile / Mustafa Paşa'nın cömertlik konusunda benzediği aile (K. 2/24); Halîmî Paşa'nın cömertliğini görünce kendi aile üyelerinden olan Ca'fer el-Bermekî'yi ciddiye almayan, onu kerem sahibi olarak görmeyenler (K. 3/12).

Bercîs: *Ar.* Müşteri yıldızı, Jüpiter (K. 3/4) / Mustafa Paşa (Kıt. 4/4).

B.-fitnat: Bercis zekâlı / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/13).

berçide-dâmân: *Far.* eteği toplanmış / aç gözlülükle bir işe girişmek (M. 4/III-1).

berg: *Far.* yaprak.

b.-i karanfil: karanfil yaprağı / sevgilinin yanağı (G. 99/4).

ber-pây-i be-dâmân-ı firâr: kaçış eteğine doğru ayakta / kaçmaya hazır (G. 85/4).

beyâz: *Ar.* ak, aklık. (G. 115/1).

b. u sürhle: ak ve kızıl ile / ak ve kızılın karışarak gül pembe rengine dönüşmesi (Kıt. 20/2).

beyaza çık-: beyaza çıkmak / hayra çıkmak (G. 50/4).

beyt: *Ar.* ev / iki mısradan oluşan nazım birimi (G. 88/7, K. 2/39).

b.-i kutbeyn: iki kutbun evi / merkez, orta (Kıt. 9/6).

b.-i mücevher: değerli taşlı beyit / yalnızca noktalı harflerle tarih düşürülen beyit (K. 8/8).

b.-i pâk-edâ: temiz edalı beyit / tenafürden arındırılmış, ifadesi temiz, tamlama ve sanat bakımından zengin olsa da sakillikten uzak beyit; Behçet Mehemed Efendi'ye sunulan kasidenin otuz ikinci beyti (K. 9/31).

b.-i hâtır: zihin evi / zihin, akıl (Kıt. 5/13).

bezm: *Far.* içkili, eğlenceli yiyip içme ve sohbet meclisi (G. 70/5, G. 98/3).

b.-i 'âlem: dünya meclisi / dünya (G. 66/1).

b.-i cefâ: eziyet meclisi / dünya (G. 102/3).

b.-i hüner-i söz ü sâz: söz ve saz hünerinin meclisi / edebî ve musiki sanat çevresi (G. 110/8).

b.-i melâhat meyi: güzellik meclisinin şarabı / sevgilinin dudağı (G. 19/1).

b.-i niyâz: yalvarma meclisi / âşığın yalvarıp yakarması (G. 110/1).

b.-i nûş-â-nûş-ı vuslat: kavuşmanın sürekli içilen meclisi / kavuşma (G. 12/2).

b.-i sem-nevâl: nasibi zehir olanların meclisi / dünya (G. 30/2, G. 31/2).

b.-i sûr-ı ma' nâ: anlamın düğün meclisi / divit (K. 9/24).

b.-i vakâr u celâlet: ağırbaşlılık ve yücelik meclisi / padişahın ağırbaşlılığı ve yüceliği (K. 1/8).

b.-i vuslat: kavuşma meclisi / kavuşma (Kıt. 26/2, G. 118/5).

b.-i yâr: sevgilinin meclisi / sevgilinin bulunduğu yer, semti (G. 121/8).

bezm âmâde be-kef câm u bütf ber-zânû (بزم اماده بكف جام و بتی برزانو): *Far.* meclis hazır, kadeh elde, put (sevgili)

dizde / dünyadan zevk almanın anlamını karşılayan üç lafız (G. 96/4).

bezmgâh: *Far.* sohbet ve işret için toplanılan, meclis kurulan yer / Mustafa Paşa'nın meclisi (K. 2/13).

binâ (بنا): *Ar.* yapı, ev.

b.-yî beyt (بناى بيت): evin binası / gönül (Mfr. 56).

b.-yî küfr: küfür binası / İslâm inancına aykırı olarak yerleşmiş düzen (Kıt. 2/23).

bî-amân: *Far.* acımasız, merhametsiz / sevgilinin yan bakışı (G. 53/5).

bîcâde: *Far.* yakut / sevgilinin yanağının şarap kadehindeki yansıması (G. 47/2).

bî-dâd: *Far.* adaletsiz / sevgilinin yan bakışı (M. 9/III-1).

bî-fürûg-ı 'aşk: aşkın ışıksızı / ilahî aşktan mahrum insan (Kıt. 17/2).

bî-gam-ı ceng ü cedel: tartışma ve savaşın derdi olmaksızın / mücadele etmeden, bilinçli ve isteyerek (G. 78/2).

bikr (بكر): *Ar.* bekâret.

b.-i me'ânî: bakir anlamlar / daha önce kimse tarafından söylenmemiş, şairin bulduğu yeni anlamlar (G. 100/5).

b.-i tahayyül (بكر تخيل): bakir tahayyül / orijinal, daha önce kimsenin aklına gelmemiş hayal (G. 9/2); şairin hayal gücünün şahidi (G. 9/2).

bî-merhamet: *Far.* acımasız / sevgilinin gözleri (M. 9/III-2).

bî-ser ü pâ: *Far.* başsız ayaksız / sefil ve perişan bir hâlde (K. 2/4).

bî-vefâ: *Far.* vefasız / sevgili (G. 18/4).

bî-vefâlık: *Far.* vefasızlık / sevgilinin güzelliğinin nedeni (Kıt. 39/2).

bûy: *Far.* koku / en küçük iz, karşılık (G. 89/2); etki, his, sezgi (K. 9/38).

b.-ı hayâl-i turra-i müşgîn ü kâkül: misk kokulu kâkülün hayalinin kokusu / âşgîn gönlü (G. 12/3).

b.-ı hulk-ı kerîm: cömert tabiatının kokusu / Halîmî Paşa'nın cömert yaratılışının uyandırdığı etki (K. 3/13).

b.-ı müşk-i ezfer: güzel kokulu miskin kokusu / sevgilinin saçının fikri, hayali (G. 16/2).

b.-ı safâ-yı 'aşk: aşk huzurunun kokusu / aşkın verdiği ferahlığın

sezgi yoluyla algılanması (Kıt. 57/2).

b.-ı vefâ al-: sadakat kokusu almak / sadakat belirtisi sezmek, vefaya dair bir iz algılamak (Mfr. 2).

bülbül (بلبل): *Ar.* güzel ötüşüyle meşhur kuş (G. 93/1) / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 69/5); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gönlü (K. 9/23); âşık (G. 19/3); âşığın gönlü (G. 44/2, G. 117/2); şarap testisinden gelen sesi çıkaran (G. 17/3); âşık (Mat. 15).

b.-i bâg-ı gam: keder bahçesinin bülbülü / âşık (Kıt. 41/1).

b.-i bâg-ı suhan: söz bahçesinin bülbülü / şair (K. 7/21).

b.-i gûyâ: konuşan, öten bülbül / Mustafa Paşa'nın ikinci kez sadarete getirildiğini duyan söz sahipleri, şairler (K. 5/5).

b.-i ma'nî: mana bülbülü / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi (K. 2/3).

b.-i nâlân: inleyen bülbül / âşık (G. 75/6).

bülbülü çok bir gül-i semen-ten: *T.* bülbülü fazla olan yasemin tenli gül / âşığı çok olan sevgili (Kıt. 36/1).

bülegâ: *Ar.* beliğ kimseler, düzgün ve güzel söz söyleyenler / Mustafa Paşa'nın şahsiyetini övmeye aciz kalanlar (K. 2/40).

büt (بت): *Far.* put / sevgili (G. 96/4).

b.-i Agvân-ı sîm-endâm: gümüş endamlı Ağvan putu / Ağvan güzel (Mfr. 24).

b.-i nahvet-me'âb: kibirli put / sevgili (G. 42/7).

b.-i nev-zuhûr: yeni ortaya çıkan put / sevgili (Kıt. 36/1).

b.-i nükte-senc: nükteyi tartan put / sevgili (G. 102/1).

b.-perest: putperest / âşık (G. 40/2).

b.-i rûstâyî: köylü put / İznikmidli güzel (Şehr. 1/4).

Ca'fer: *Ar.* fakirleri ve muhtaçları daima gözettiğinden Ebü'l-Mesâkîn diye de anılan, Hz. Ali'nin öz kardeşi Ca'fer-i Tayyâr; vezirlik vb. makamlarda bulunan Bermekî ailesinden Ca'fer el-Bermekî / Dârü's-sa'âde Ağasının cömertlik konusunda gölgede bıraktığı şahsiyet (K. 1/25); Halîmî Paşa'nın cömertlikte geride bıraktığı isim (K. 3/12); Mustafa Paşa'nın ihsanları

karşısında cömertlik levhasından kendi adını silen kişi (K. 2/26).

câh: *Ar.* yüksek mevki, makam, rütbe / aşk yolunda ulaşılan manevi seviye, mertebe (G. 75/1).

c.-ı mih-ter: en yüksek makam / Dârü's-sa'âde Ağasının boyuna göre dikilmiş hilat; biçilmiş kaftan, ona yaraşır makam (K. 1/18).

câh ehli: *T.* makam ehli / dünyevi çıkarla hareket edenler (G. 110/7).

cahîm: *Ar.* cehennem.

c.-i gam: keder cehennemi / keder (G. 30/1).

câm: *Far.* cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi (G. 75/5); sırça, cam (G. 71/1) / şarap (M. 12/III-2, G. 55/2).

c.-ı 'adl: adalet kadehi / adalet (Kıt. 2/19, 26).

c.-ı 'aşk nûş et-: aşk kadehini içmek / âşık olmak (G. 55/2).

c.-ı hasret: özlem kadehi / özlem (M. 1/I-3).

c.-ı kâm: arzu, istek kadehi / arzu, istek (G. 128/5).

c.-ı la'l: lal taşı kadehi / sevgilinin dudağı (G. 57/3).

c.-ı leb: dudak kadehi / dudak (G. 3/2).

c.-ı mey-i vasl: kavuşma şarabının kadehi / kavuşma (G. 126/3).

c.-ı tâze (جام تازه): taze, yeni kadeh / sakinin dudağı (M. 5/III-5).

cân-bâz: *Far.* canı ile oynayan, cambaz / rakip ve âşık (Mfr. 40).

câm iç-: *T.* kadeh (şarap) içmek / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin faziletinden feyz almak (K. 6/15).

Câmî: ünlü âlim ve şair Molla Câmî / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin faziletinden büyülenen (K. 6/15).

cân: *Far.* ruh (G. 23/2) ; hayat (M. 9/III-2, G. 27/4) / beden (M. 10/I-3).

cân başına sıçra-: *T.* canı başına sıçramak / çok öfkelenmek (G. 105/4).

cân yürekte oyna-: *T.* canı yüreğinde oynamak / dayanılmaz bir acı içinde olmak, can çekişmek (G. 122/7).

cân ver-: *T.* can vermek, ölmek / can bağışlamak, diriltmek (K. 9/46).

cârûb-keş: *Far.* süpürge çeken, süpürücü / Dârâ (K. 1/8).

cellâd: *Ar.* insanı kesen, asan kimse / sevgilinin gözü (M. 9/III-2).

c.-i gamze: yan bakış celladı / sevgilinin yan bakışı (G. 53/5, G. 20/1).

Cem-kadr: Cem dereceli / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/9).

Cem-meşreb: Cem mizaçlı / Halîmî Paşa (K. 3/14).

Cem-şiyemâ: ey Cem karakterli / Mustafa Paşa (K. 2/35).

cenîbe-keş: *Far.* yedek hayvanını çekip götüren / Dârû's-sa'âde Ağasının önünü açan, talihini yaver götüren unsur; Allah'ın yardımı (K. 1/17).

cevâb: *Ar.* yanıt (G. 42/5) / nazire (G. 1/7).

cevâhir: *Ar.* cevherler.

c.-i suhan-ı hâme: kalemin sözlerinin cevherleri / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi vasıtasıyla yazıya dökülen kusursuz sözleri (G. 33/5).

cevher: *Ar.* elmas, değerli taş / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik fitratı,

yaratılıştan gelen şiir söyleme kabiliyeti (G. 226/1) / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın sözleri (G. 45/7) / sevgilinin gözleri (M. 11/III-3).

c.-i 'akl: akıl cevheri / düşünme, anlama ve kavrama melekesi.

cevlânger: *Far.* dönüp dolaşan, gezinen.

c.-i meydân-ı cevr ü işve: işve ve eziyet meydanında dolaşan / sevgili (G. 61/7).

cevr: *Ar.* eziyet / âşığın övünme tacı (G. 76/2).

c.-i âh: ahın eziyeti / feryadın yıpratıcı etkisi (G. 23/4).

ceyb: *Ar.* yaka, cep.

c.-i tegâfûl: tegafül yakası / tegafül, âşığa lütfetmemek, onun aşkını görmezden gelmek (Kıt. 60/2).

Ceyhûn: *Ar.* Türkistan coğrafyasının en uzun ırmaklarından Amuderya, Ceyhun / padişahın düşmanlarının gözyaşları (Kıt. 3/7).

ceyş: *Ar.* ordu.

c.-i gam: keder ordusu / keder (G. 61/2, G. 55/3).

cihân: *Far.* dünya (G. 106/7); evren (G. 72/2) / insanların tümü (Kıt. 2/8).

c.-ı devletiñ ârâyiş ü ferî: devlet dünyasının süs ve parlaklığı / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/23).

c.-ı ma'nî: anlam dünyası / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazelinin nazmedildiği döneme kadar gelenekte oluşan anlam literatürü (G. 33/4).

c.-ı nazm: nazım dünyası / şiir meydanı (G. 81/1).

cihân bâğı: âlemin bahçesi / dünya (M. 13/III-2).

cihân bezmi: dünya meclisi / dünya (Kıt. 2/19).

cilâ: *Ar.* parlaklık, parlama; parlaklık vermek için sürülen madde.

c.-yı merdüm: insanın cilası / hakikati gizleyen cilalardan arınarak gönül gözüyle bakabilme (G. 22/1).

cilve: *Ar.* edalı davranış, naz, işve / cilveleşme, oynaşma (M. 2/II-4).

cilvegâh: *Far.* görünme, tecelli yeri / istigna doruğu (G. 76/4).

civân: *Far.* genç, taze delikanlı / güzel, sevgili (G. 63/1).

cünbiş: *Far.* hareket etme, oynama (G. 112/5) / sevgilinin gözlerinin açılıp kapanması sırasında kirpiklerinin kıpırdaması (G. 119/2) / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalem oynatması (G. 112/5) / maksadın gerçekleşme yolunda ilerlemesi (K. 8/1).

c.-i nâhûn-ı tedbîr: tedbir turnağının hareketi / idare etme, yönetim (K. 2/25).

çâh: *Far.* kuyu, çukur.

ç.-ı zenahdân: çene çukuru / sihir ve büyü ülkesinin Babil'i (G. 19/4).

çâhe kaz-: kuyu kazmak / birinin kötü duruma düşmesi için çabalamak (M. 2/IV-2).

çakşırın çıkarıp çukasın alma-: *T.* şalvarını çıkarıp cepkenini alma / birini soymak (Mfr. 20).

çâlâkî reftâr (چالاکى رفتار): *Far.* çevik yürüyüş / Râ'if'in kalem oynatma, şiir nazmetme yeteneği (G. 9/5).

çar-ebrû: *Far.* dört kaşlı; bıyığı yeni terlemiş delikanlı / sevgili (G. 118/1, G. 122/7).

çâr-bâg: *Far.* dört kısma ayrılmış bahçe; geçmişte İsfahan'daki bahçelerin ve sarayların bulunduğu bölgeye verilen ad / âşîğın yaralarla dolu sinisini kıskanan (G. 118/1).

çarh: *Far.* çark, tekerlek; felek, gök (G. 76/3) / talih, baht (Mfr. 37) / kurban kesmek için keskin bıçak sunan kimse (K. 2/14) / gönül ehillerinin düşmanı, hasmı (G. 226/3) / kâse (Müs. 1/2).

ç.-ı çenber: çember gibi dönen felek, çark / padişahın emirlerinin mahkûmu (K. 1/35).

ç.-ı dûn: alçak felek / adaletsiz işleyen dünya düzeni, kötü talih (G. 48/1).

ç.-ı kînever: kindar felek / tüm feleklerin döndüğü yönün tersine dönerek âşîğın isteklerinin gerçekleşmesine engel olduğuna inanılan dokuzuncu felek (G. 38/1).

ç.-ı sitîz: kavgacı felek / klasik inanışta dönüşü sebebiyle âşîğa karşı olumsuz işleyen, ona sıkıntı çektiren felek (M. 3/III-4).

çâr-tâk hâli: dört köşeli çadır, çardak hâli / dört duvardan ibaret kalmış tersane yapısı (Kıt. 6/3).

çemen: *Far.* yeşillik, bahçe / sevgilinin ayva tüyü (G. 32/3).

ç.-i nazm: nazım bahçesi / şiir sahası, edebiyat alanı (G. 82/6).

çemensitân: *Far.* çimenlik, bahçe.

ç.-ı hüsn: güzellik çimenliği / güzellik (Kıt. 62/5).

ç.-ı mahabbet: sevgi çimenliği / aşk (G. 44/2).

çemenzâr: *Far.* yeşilliklerle kaplı alan, çimenlik (G. 70/1).

ç.-ı gam: keder çimenliği / ıstırap alanı (Kıt. 57/3).

çenâr: *Far.* çınar ağacı.

ç.-ı kühen-sâl ü bî-semer: meyve vermeyen yaşlı çınar ağacı / üretimi olmayan, verimsizleşmiş, fayda sağlamayan köhne yapı (G. 104/6).

çerâg: *Far.* yağ kandili, mum / Râ'if, âşık (G. 118/5).

ç.-ı hâs: hususi mum; büyük kimseler tarafından kayırılan, onun teveccühünü kazanan zat / Râ'if İsmâ'il Paşa (Kıt. 4/9).

çeşm: *Far.* göz / cellat (M. 9/III-2) / cadı (M. 10/I-2) / dinsiz iki nergis (G. 54/8) / âşığn gözyaşı (G. 65/1).

ç.-i 'adû: düşmanların gözü / gönül ehli olmayan şairlerin gözü (G. 68/7).

ç.-i bâdâm: badem göz / sevgilinin çekik gözleri (M. 4/IV-2).

ç.-i bülbül: bülbülün gözü / âşığn, sevgilinin güzelliğini dışarı yansıtan gözleri (Kıt. 60/1).

ç.-i fu'âd: gönül gözü / insanın cilası, maddi unsurlardan arınarak hakikati görme merkezi (G. 22/1).

ç.-i hakâret: hakaret gözü / neyzen ve mutribin muaraza sırasında sanatsal üstünlük taslayan bakışları (M. 6/III-2).

ç.-i im'ân: dikkatlice araştırma gözü / ibret (Kıt. 15/5).

ç.-i kebûd: mavi göz / Mevlevihane'de sema eden mavi gözlü Mevlevi (Mfr. 34).

ç.-i lutf: lütuf gözü / sevgilinin âşığa bakması (G. 71/3).

ç.-i mest: sarhoş göz / sevgilinin yarı kapalı, süzük bakan ve bu şekliyle âşığn aklını başından alan gözleri (G. 16/5).

ç.-i nîm-h'âb: yarı uykulu göz / sevgilinin, âşığn seher hastalığına yakalanmasına sebep olan gözleri (G. 67/4).

ç.-i sihr-sâz: büyü yapan göz / sevgilinin gözleri (G. 106/9).

ç.-i şehlâ: hafif şaşkı göz / bir şeyi iki tane görebilmesi münasebetiyle Mustafa Paşa'nın benzerini görebilecek tek göz (K. 2/31).

ç.-i tahayyül: hayal gözü / hayal etme, âşığn sevgiliyi zihninde canlandırması (Kıt. 60/5).

ç.-i ümîd: ümit gözü / beklenti (G. 57/3).

çeşm-âşnâ: *Far.* göz aşınası olan, tanıdık / sevgilinin gözüne benzeme (Kıt. 39/1).

çevgân: *Far.* cirit oyununda atlıların birbirine attıkları değnek / sevgilinin alınına düşen saçları (G. 119/3); ay (K. 2/19).

çille: *Far.* eziyet, sıkıntı (G. 49/6); Allah'a erişme yolunda 40 gün her şeyden el etek çekmek, inzivaya çekilmek (G. 60/6).

çille-keş-i 'aşk: *Far.* aşkın çilesini çeken / âşık (G. 24/3).

çok gör-: *T.* çok görmek / yakıştırmamak, uygun bulmamak (M. 1/II-2).

dâg (دَاغ): *Far.* kızgın demirle vücuda vurulan damga / yara (G. 118/1).

d.-ı la'1 (دَاغ لَعْل): lal taşı yarası / âşığın göğsündeki yara (G. 11/3).

d.-ı imtihân: imtihan damgaları / âşığın aşka olan sadakatini gösteren izler, yaralar (G. 124/5).

d.-sûz-ı sîne-i 'Örfî vü Enverî: 'Örfî ve Enverî'nin yüreğini dağlayan / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın nazmettiği şiirle kaside üstatlarını geride bırakan kalemi (K. 1/1).

dâg çek-: *T.* dağlamak, deriyi yakıp kızartmak / edebiyat alanına silinmez bir iz bırakmak, damga vurmak (G. 110/8).

dâg-dâr: *Far.* yanık yarasına sahip olan / kederli, üzgün (G. 44/3).

dâm: *Far.* tuzak, ağ (G. 124/6).

d.-ı murg-ı dil-i âvâre: perişan gönül kuşunun tuzağı / sevgilinin perişan saçlarının fitne saçan kıvrımları (G. 37/3).

dâmân (dâmen) (دَامَن): *Far.* etek (K. 7/24); şarap şişesinin alt kısmı (M. 5/I-5).

d.-i devlet: devletin, saadetin eteği / Mustafa Paşa'nın eteği (K. 2/38).

d.-i dil: gönül eteği / âşığın gönlü (G. 88/3).

d.-i erbâb-ı sevâhil dol-: sahillerinin erbaplarının eteğinin dolması / Kapudan Mehmed Bey'in seferden başarıyla dönmesi ve cömertliği sayesinde denizcilikle uğraşanların ceplerinin dolması (K. 7/3).

d.-ı işve: işve eteği / işve, naz (G. 110/1).

d.-i kühsâr: dağ eteği / dağ yamacının alt bölümü (G. 97/4).

d.-i sadr-nişînân-ı felek: feleğin başköşesinde oturanların eteği / yüksek mevki sahiplerinin eteği, himayesi (G. 66/1).

d.-i safâ: gönül şenliğinin eteği / gönül şenliği (Mfr. 49).

dâmân-ı nâzî berçîde et-: naz eteğini toplamak / sevgilinin nazlanmaktan vazgeçmesi (G. 115/4).

dâne: *Far.* tohum (Kıt. 51/1) / tane, küçük ve yuvarlak nesne (G. 92/4).

d.-i ‘anber: amber tohumu / sevgilinin yanağının üzerindeki beni (G. 106/2).

d.-i dâm: tuzak yemi / sevgilinin beni (G. 92/4).

d.-i fülful: karabiber tohumu / sevgilinin beni (G. 17/2).

d.-i hadrâ: yeşil tohum / dünya nimetleri (G. 35/3).

d.-i hâl: ben tanesi / âşğın kalbinin tam ortasında bulunan nokta olan süveydaya yerleşen sevgilinin beni (G. 114/4).

d.-i mercân: mercan tanesi / âşğın gözyaşı (G. 60/3).

Dârâ: *Far.* Fars hükümdarlarının dokuzuncusu, Keykubad (G. 35/2) / devrin padişahının süpürgecisi olmayı şeref sayan (K. 1/8).

dâstân: *Far.* destan, hikâye / şairin âşıkâne gazeli (G. 43/6).

dâver: *Far.* adaletli hükümdar veya vezir

d.-i devrân: devrin hükümdarı / hümayun filikası yaptıran padişah (Kıt. 3/6).

d.-i felek: feleğin veziri / Behçet Mehemed Efendi (K. 9/32).

d.-i Pervîn-i ‘ilm: ilmin Ülker yıldızının veziri / Mustafa Paşa (K. 2/23).

dayan-: *T.* vücudu bir yere yaslamak (G. 82/5, M. 4/II-3); güvenmek (G. 40/5).

dâye: *Far.* süt nine, dadı / Allah’ın, Mîr Ârif’in oğlu Ahmed Es’ad Bey’i koruması (Kıt. 11/7); Allah’ın, Cevdet Bey’in oğlu Mehemed Emîn’i koruması (Kıt. 10/6).

debîr: *Far.* yazıcı, kâtip.

d.-i ezel: ezel kâtibi / Şeyhülislam Âsım Efendi’nin kaderini yazan (Kıt. 5/6).

d.-i hâme-i i‘câz-perver: benzerini nazmetmede herkesi aciz bırakan kalemin kâtibi / Râ’if İsmâ‘il Paşa (K. 1/1).

d.-i re’y: fikrin kâtibi, düşüncenin yazıcısı / defterdarlık

makamına getirilen Behçet
Mehemmed Efendi (K. 9/35).

defter (دفتر): *Ar.* dikilmiş kâğıt destesi / hayat (M. 5/IV-2); dönemin padişahının cömertliğini yazmak için sayfaları yetersiz kalan tüm defterler (K. 1/38) / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın *Dîvân*'ı (K. 123/8).

d.-i hâkâne: hakan defteri / Osmanlı Devleti'nde kayıtların tutulduğu defter (G. 21/9).

d.-i ihsân: cömertlik defteri / Mustafa Paşa'nın cömertliği sayesinde adının yazıldığı defter (K. 2/27).

defterî: *Ar.* defterdar.

d.-i 'âlî-himem: yüce immetli defterdar / Defterdar Behçet Mehemed Efendi (K. 9/18).

dehân: *Far.* ağız (G. 27/2) / papağan gibi şeker saçan, tatlı tatlı konuşan (G. 27/2).

d.-i duhter-i rez: üzüm kızının ağzı / sevgilinin ağzı (G. 120/1).

d.-i teng-i dil-ârâ: gönül süsleyen dar ağzı / sevgilinin küçük dudağı (G. 42/5).

dehr: *Ar.* dünya (G. 35/2).

d.-i esfel-i nâ-üstüvâr: dayanıksız alçak dünya / dünya (M. 3/I-1).

d.-i sifle-perver: alçakları koruyan dünya / dünya (K. 6/3).

delv: *Ar.* su kovası.

d.-i dil-i âşık: âşığın gönül kovası / âşığın gönlü (G. 103/3).

dem: *Far.* nefes, soluk (Kıt. 32/2, K. 9/27); zaman (G. 97/6, Mfr. 6); kan (K. 4/6).

d.-i şümâr: sayım vakti, hesap zamanı / mahşer günü (G. 1/6).

der: *Far.* kapı.

d.-i iclâl: büyüklük kapısı / ikbal ehlinin Kâbe'si, Kapudan Mehemed Bey'in huzuru (K. 7/31).

d.-i 'izz: yücelik kapısı / Abdullâh Paşa'nın makamı (K. 4/8).

d.-i matlab: istek kapısı / istek, arzu (Şehr. 1/22).

d.-i vâlâ: yüce kapı / yeni yapılan kasrın kapısı (Kıt. 9/3).

d.-i visâl: kavuşma kapısı / kavuşma, sevgilinin eşiği (Kıt. 29/2).

derbân: *Far.* kapıcı / Abdullâh Paşa'nın kapıcısı olan Zuhâl gezegeni, Satürn (K. 4/8).

derd: *Far.* dert, gam, üzüntü; hastalık (G. 108/8, G. 37/6) / sorun, bela, uğraş (Kıt. 21/2); fiziksel çaba, meşakkat (M. 12/V-3); sarhoşluğun getirdiği baş ağrısı (G. 106/6), G. 55/2).

d.-i 'aşk: aşk derdi / âşîğın ahbabı (G. 3/1).

d.-i 'aşk-ı yâr: sevgilinin aşkının derdi / âşîğın gönlünün sırdaşı (G. 4/1).

d.-i 'aşk-ı gül-ruhân: gül yanaklıların aşkının derdi / sevgilinin aşkının verdiği sıkıntı (G. 48/6)

d.-i dil: gönül derdi / içsel sıkıntı (G. 23/4, G. 124/2).

d.-i gam: keder derdi / keder, üzüntü (G. 59/1).

d.-i ser: baş derdi / baş ağrısı (Kıt. 45/1).

derd-âşnâ: *Far.* derli, dertten anlayan / âşîğın gönlü (G. 90/3, G. 94/3).

d.-yı haste-i hicrân: ayrılık hastasının derdini anlayan / âşıklar (G. 27/6).

dergeh (dergâh): *Far.* tekke / Müşteri/Jüpiter gezegeninin feyz aldığı padişahın huzuru (K. 1/5); sığınak (G. 59/1).

d.-ı devlet: devletin dergâhı / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin makamının huzuru (K. 6/16).

d.-i şâhensâh: şahların şahının dergâhı / sevgilinin huzuru, bulunduğu yer (G. 37/4).

dergâhı mutâf-ı 'âlim: dergâhı âlimlerin tavaf ettiği yer / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin Kâbe'ye benzeyen huzuru (K. 6/12).

dermân: *Far.* ilaç (G. 37/6) / sabır (M. 1/II-4).

der-pey kıl-: takipçi kılmak / yapılan iyi işler sayesinde vefat ettikten sonra bile adını dünyada ölümsüz kılmak (Kıt. 17/1,4).

deryâ (دریا): *Far.* deniz / dünya (M. 5/II-2).

d.-dil: deniz gönüllü / gönlü geniş, anlayışlı (G. 73/2).

d.-yı sükûn: durgun deniz / dalgasız deniz (Kıt. 3/8).

dest: *Far.* el (G. 116/6) / âşığıın iradesi (G. 78/1).

d+e al-: eline almak / sevgilinin istignasını âşığıa yöneltmesi (M. 10/II-1).

d.-i a'mâl: amel eli / seçim yapabilme iradesi (M. 7/I-3).

d.-i cevr-i felek: feleğın eziyet eli / kötü talih (G. 88/3).

d.-i gam: keder eli / keder (G. 30/2).

d.-i h'âhişi er-: istek eli ulaşmak / muradına ermek (G. 119/6).

d.-i lutf: lütuf eli / lütuf (Kıt. 60/2); Halîmî Paşa'nın cömertliğı (K. 3/2).

d.-i ricâ: istek eli / istek (G. 80/5).

d.-i sîmîn sâkı sâkîde: sakinin gümüş baldırının elinde / sakinin gümüş gibi olan baldırına benzeyen elinde (G. 98/5).

d.-i temennâ: temenni eli / sevgiliye kavuşma isteğı (G. 49/3).

dest be-bâlâ-yı dest: *Far.* el elden üstündür / edebiyat sahasında kişının kendisinden daha yetkin bir şairin bulunabileceğini ifade eden söz (G. 40/5).

dest-gîr: *Far.* elden tutan, yardımcı / şair Çelebi-zâde Âsım (G. 3/5).

dest-res ol-: *T.* eli ermek, ulaşmak (K. 3/32) / el uzatmak (G. 122/5); sevgiliye kavuşmak (G. 28/4, G. 63/2).

dest-şûy ol-: *T.* el yıkamak / hüzünlenmek (G. 50/5).

destûr: *Far.* ruhsat, izin; lider / Mustafa Paşa'dan önceki sadrazamlar (K. 2/33).

deşt: *Far.* çöl, bozkır, ova (G. 114/5) / gül bahçesi (G. 118/2).

d.-i hicrân: ayrılık çölü / ayrılık (G. 97/4).

d.-i hüner: hüner çölü / şairlik hüneri (G. 38/5).

d.-i hüsn: güzellik çölü / İran ve Turan coğrafyasını kapsayan, güzelleriyle ünlü bölge (G. 101/6).

d.-i mahabbet: sevgi çölü / aşk (G. 59/4).

devâ: *Ar.* ilaç, çare / sevgilinin kafur renkli simden gerdanı (G. 117/7); sabır (M. 1/I-5); sadaret kethüdası Velî Efendi (Kıt. 7/1).

d.-yı derd-i gam: gam derdinin devası / sabır (M. 1/II-4).

devât: *Ar.* divit / anlamların şölen meclisi (K. 9/24); gam yaralarına iyi gelen ilacın kabı; Behçet Mehemed Efendi'nin diviti (K. 9/39).

devlet: *Ar.* devlet (K. 1/21, K. 2/11); mutluluk, saadet (G. 28/4, G. 49/4, G. 83/1, K. 7/20, K. 3/23, K. 9/16).

d.-i dünyâ: dünya saadeti / geçici mutluluk (G. 35/5).

devrân: *Far.* dünya, felek (Kıt. 53/2); zamane, devir (Kıt. 5/3) / sümbülün yere doğru bükülmesine ve çiçeklerinin dökülmesine sebep olan felek, mevsim geçişi (G. 103/4).

deyr: *Ar.* kilise.

d.-i cemâl: yüz kilisesi / sevgilinin yüzü (G. 40/2).

dîde: *Far.* göz / su çarkı, su değirmeni (G. 103/3); dürbün (Kıt. 58/1); âşığın hayal dünyası, zihni (G. 121/2).

d.-i basîret aç-: basiret gözünü açmak / öngörülü olmak (K. 3/21); dikkatli olmak (G. 128/2).

d.-i giryân: ağlayan göz / âşığın gözü (G. 37/1).

d.-i gunûde-i murg-ı gönül: gönül kuşunun uyuyan gözü / âşığın gaflet hâli (G. 69/3).

d.-i her-dem-gunûde-i 'âşık: âşığın her daim uyuyan gözü / âşığın kederden yorgun düşmüş gözleri (G. 42/4).

d.-i iz'ân mazharı ol-: anlayış gözüne erişmek / idrak ederek bakmak, algılayabilme yetisine sahip olmak (K. 3/22).

d.-i ter: ıslak göz / gözyaşı (K. 1/31).

d+si mestâne: gözleri mest hâlde / sevgili (G. 21/1).

dil: *T.* lisan (G. 2/5).

dil (دیل): *Far.* gönül (G. 97/1) / Mecnûn (G. 97/4); sevgilinin yan bakış kılıcının kını (G. 14/1); sevgiliye kavuşma çarşısında açık artırmaya ilk çıkarılan nesne (G. 22/4); sevgilinin esiri (G. 117/2); âşığın sermayesi (G. 117/8); ülke, mülk (G. 59/3); kebab (M. 12/III-

3); doru at (G. 120/2); dalgıç (G. 120/4, G. 108/6); av (G. 71/2); ölü (G. 48/3); kâkülün karanlık sırrına adım atan (G. 105/5); başıboş güvercin (G. 49/1); hedef tahtası (G. 63/3); ayna (G. 34/4); hazine (Kıt. 45/2, G. 54/4); vahdet meclisini süsleyen (M. 1/I-1); gül (M. 5/III-4); lale (G. 54/2); gemi (G. 54/3); bülbül (G. 92/3, G. 44/2); sevgilinin renkli yanağından öpücük isteyen (G. 94/1); yan bakışın yaralısı (G. 94/2); ev (Kıt. 48/3); nüsha (K. 9/4); levha (G. 43/5); akçe, para (G. 55/5); kuş (G. 37/3); kof, içi boş (G. 39/5); lal, dilsiz (K. 9/2); kulak (K. 9/12); zeamet beyi, aşr vergisi toplayan (Kıt. 51/1).

d.-i âgâh: haberdar gönül / basiret sahibi (G. 23/1).

d.-i dîvâne: deli gönül / sevgilinin saçının kıvrımlarına bağlı olan (G. 61/4).

d.-i erbâb-ı hüner: hüner erbabının gönlü / hüner sahipleri (G. 24/2).

d.-i gam-dîde: gam görmüş gönül / kederli (G. 102/2).

d.-i ham-geşte: bükülmüş gönül / aşk derdiyle bir yay gibi bükülen (G. 80/6).

d.-i mehcûr-ı hazîn: hüznü, ayrı düşmüş gönül / sevgiliden ayrı olan âşığın gönlü (M. 2/II-1).

d.-mürde: gönlü ölü / âşıklar (G. 105/1).

d.-i sevdâ-zede: sevdaya düşmüş gönül / âşığın gönlü (G. 3/1).

d.-i virân-şüden: viran olmuş gönül / harap yerlere inşa edilmesi sebebiyle meyhane (Mfr. 23).

dil-ârâ: *Far.* gönlü süsleyen kimse / sevgili (M. 3/IV-2, G. 42/1, 5); sığınacak yer, yuva (G. 49/1).

dil-âver: *Far.* yürekli / Halîmî Paşa'nın her alanda sahip olduğu yetenek, hüner (K. 3/9).

dil-âvîz: *Far.* gönül asan / sevgilinin saç (G. 15/3).

dil-ber: *Far.* birinin gönlü kendine çeken, güzel kimse / sevgili (G. 104/2); Sapançalı güzel (Şehr. 1/5); Hendekli güzel (Şehr. 1/6); Düzceli güzel (Şehr. 1/7); Bolulu güzel (Şehr. 1/9); av (G. 123/1).

d.-i hatt-âver: sakalı yeni çıkmaya başlayan güzel / sevgili (G. 108/4).

d.-i sifle-perest: alçaklara tapan güzel / rakiplere yüz veren sevgili (Mfr. 14).

d.-i Türk: Türk sevgili / Çerkeş adlı kasabada yaşayan Türk güzel (Şehr. 1/11).

d.-i zülf-i girih-gîr-i düâtâ: iki büklüm, düğüm düğüm olmuş saçlara gönlünü kaptıran / âşık (G. 46/2).

d+leriñ mevâ'idi: sevgililerin sözleri / yalan (G. 28/5).

dil-beste: *Far.* gönlü bağlanmış kimse / âşık, müptela (M. 10/IV-1); sedef ve maden ocağının Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatına gönülden bağlanması (G. 45/7).

dil-cû: *Far.* gönül çeken / sevgilinin boyu (M. 10/I-4, M. 4/I-2) / yeni yaptırılan iki kasır (Kıt. 9/1).

dil dehân: gönül ağzı / şiirde hitap gücü, ilham (K. 9/30).

dil-efrûz: *Far.* gönül aydınlatan / ay gibi olan sevgilinin güzelliği (M. 2/I-5).

dil-dâde: *Far.* gönlünü vermiş kimse / âşık (G. 108/4).

d.+lik: gönül verme işi / âşıklık, âşık olmak (G. 21/4)

dil-dâr: *Far.* birinin gönlünü kendine bağlamış olan kimse / sevgili (G. 120/2, G. 126/3); levent tavırlı (G. 21/2).

dil-dûz: *Far.* gönül delen / ok (G. 79/3).

dil-gîr: *Far.* gücenmiş, kırgın / âşğın geceleri uyku görmeyen gözleri (Kıt. 42/3).

dil-güşâ: *Far.* gönle ferahlık veren, iç acıcı / yeni inşa edilen iki kasrın görüntüsü (Kıt. 9/2).

dil-keş: *Far.* gönül çeken / iki hurma ağacı, iki güzel (M. 11/V-3).

dil-nişîn (دلنشین): *Far.* gönülde yer tutan / Râ'if'in tahmis yazdığı Sâ'ib'in gazelinin son iki mısraı (M. 5/V-3).

dil-pesend: *Far.* gönlün beğendiği / ses (K. 3/19); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazeli (G. 61/9, G. 57/7); sevgili, yüzük taşı (G. 128/6).

dil-rîş: *Far.* gönlü yaralı.

d.-i gam: gamdan gönlü yaralı / hikmetle tedavi edilenler (G. 21/10).

dil-rübâ (دلربا): *Far.* gönül kapan / sevgili (M. 10/IV-3, G. 41/1, G. 11/4); iki güzel (M. 11/I-4); her davete icabet eden kişi (G. 83/8).

dil-sitân: *Far.* gönül alan / sevgili dışındaki güzellerle gönül alışverişinde bulunmak, sevgiliden başkasına meyletmek (G. 53/2); iki güzel (M. 11/V-1); İstanbul'un güzelleri (G. 27/1).

dil-sûz: *Far.* yürek yakan / sevgilinin saf yanağı (G. 15/2); yüreği yanmış âşık (G. 16/6).

dil-teşne: *Far.* gönlü susamış / âşık (G. 69/1).

dimâg: *Ar.* beyin; şuur, bilinç akıl.

dimâg-ı cân: can dimağı / sevgilinin saçının hayalinin misk kokusunun algılandığı idrak merkezi (G. 16/2).

dîvân: *Ar.* büyük meclis (K. 2/43) / Hz. Süleyman'ın meclisi (K. 4/19); şairlerin şiirlerini bir araya getirdiği kitap (K. 2/22, K. 3/11).

dîvâne: *Far.* deli (G. 114/2) / Mecnûn (G. 21/5); âşığın gönlü (Kıt. 42/2, G. 54/1, G. 68/4).

d.-i bî-kayd: Mecnûn (G. 87/2).

d.-i deşt-i gam: keder çölünün delisi / Mecnûn (G. 21/5).

diyâr: *Ar.* ülke, memleket.

d.-ı nazm: nazım ülkesi / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın fethettiği (başarılı olduğu) edebiyat alanı, şiir sahası (Kıt. 50/2).

döyme-: *T.* dayanamamak / renk değiştirmek (G. 52/4).

dûcâr: *Far.* uğramış, tutulmuş / âşık (G. 122/7).

dudak: *T.* ağzın alt ve üst iki kenarından her biri / şarap kadehi (G. 104/1)

dûd: *Far.* duman / nakış (G. 113/2).

d.-ı müselsel-i âh: ahın zincirleme dumanı / âşığın evreni kaplayan feryadı (G. 72/2).

d.-ı âh: ah dumanı / ateş saçan (G. 65/5); bulut (G. 76/3).

duht: *Far.* kız çocuk.

d.-ı rez: üzüm kızı / güzel, sevgili (Mfr. 37); şarap (G. 83/9).

duhter (دختر): *Far.* kız çocuk / sakız çiğneyen sevgili (G. 120/1).

d.-i rez (دختر رز): üzüm kızı / şarap (M. 5/I-3); kadeh (G. 71/1); her gördüğü kişiyle yakınlık kuran (G. 84/7).

dûlâb: *Far.* meydan oyuncağı, dönme dolap; dönerek iş gören çark (K. 9/9);

kuyudan su çekmeye yarayan düzenek / âşığın gözleri (G. 103/3).

dûr-bîn: *Far.* uzağı gösteren, dürbün / âşığın cismi, vücudu (G. 128/3).

dü bâlâ ol-: iki büklüm olmak / neşesi kaybolmak, keyfi kaçmak (Kıt. 48/1).

dü cihân: *Far.* iki cihan / dünya ve ahiret (Kıt. 1/1).

dü çeşm-i câdû (دو چشم جادو): iki büyücü göz / sevgilinin âşığa büyü yapan gözü (G. 96/2).

dü dîde: *Far.* iki göz / su çarkı, su değirmeni (G. 103/3).

dü ebrû: *Far.* iki kaş / mihrap (G. 15/4, G. 49/7); mim harfi (Şehr. 1/6).

dü kevn: *Far.* iki varlık / dünya ve ahiret (K. 9/6).

Düldül (دلّدل): *Ar.* Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği at / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatı (G. 12/8, G. 44/5) / 'Ârif'in şairlik tabiatı (G. 19/6); Râ'if'in kalem oynatma konusundaki çevikliğinin şahidi (G. 9/5).

dü nîm: *Far.* iki yarım / sevgilinin ikiye ayrılmış saçı (M. 6/V-I).

düşmen: *Far.* yağı, hasım, düşman / yüz örtüsü, peçe (G. 42/1); dolunay (G. 42/2); güneş (G. 42/3); uyku (G. 42/4);

cevap (G. 42/5); su, gözyaşı (G. 42/6); kibrin sığınağı olan sevgili (G. 42/7).

dü pâ: *Far.* iki ayaklı / öküz, sığır (G. 47/4).

dü subh-ı sâdık (دو صبح صادق): *Far.* iki gerçek şafak / sakinin eli ve şarap şişesinin boyun kısmı (M. 5/IV-4).

dü tâk: *Far.* iki kemer / âşığın iki büklüm olmuş boyu (M. 2/VII-3).

dür (در): *Ar.* inci / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın sözleri (G. 45/7).

d.-i bezmgâh-ı kesret: kesret meclisinin incisi / sevgili (M. 1/I-1).

d.-i devrân: devrin incisi / Abdullâh Paşa (K. 4/1).

d.-i girân-kadr: değeri çok olan inci / mazmun, anlam, mana (G. 120/4).

d.-i kâm: arzulanan inci / sevgili (G. 127/2).

d.-i mengûş: küpe incisi / güneş (G. 1/3).

d.-i nâ-süfte-i ma'nî (در ناسفته): anlamın delinmemiş incisi / orijinal, daha önce işlenmemiş mana (G. 9/2).

d.-i pâkize: hakiki inci / sevgili (G. 73/2).

d.-i şehvâr: şahlara layık olan iri taneli inci / Mustafa Paşa (K. 2/34); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kaleminden dökülenler, şiirleri (G. 33/4).

dür dök-: inci dökmek / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın inci saçan kalemiyle şiir yazması (G. 116/6).

dürc: *Ar.* kutu, hokka, mücever kutusu.

d.-i gevher-i nazm: nazım gevherlerinin mücevher kutusu / şairliği kuvvetli Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 33/4).

d.-i güher: mücevher kutusu / sevgilinin ter damlaları barındıran bedeni (G. 54/7).

dürd (درد): *Far.* tortu / taç (Kıt. 17/3).

d.-i cihân (درد جهان): dünyanın tortusu / dünya dertleri (G. 18/2).

d.-i mey (درد می): şarabın tortusu / şaraptan ayrılmayan rint, şair (M. 5/I-5)

düstûru'l-amel: *Ar.* iş kaidesi / Anadolu'da şiir söylemenin bir düstur hâline gelişi (Kıt. 50/1).

düzd: *Far.* hırsız / sevgilinin yağmacı bakışı (Kıt. 44/1).

d.-i nigh: bakış hırsız / sevgilinin âşığı takip eden bakışı (G. 26/4).

e'arîm (?): *Ar.* benekli, alacalı, renkli anlamındaki "e'aram" sözcüğü yerine kullanıldığı düşünülmektedir (?) (Mfr. 29).

ebkâr: *Ar.* bakirler.

e.-ı ma'nâ: anlamın bakirleri / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın bulduğu, daha önce kimse tarafından kullanılmamış anlamlar (G. 129/5).

ebece: *Ar.* patlak gözlü / aç olanlar (Kıt. 43/2).

ebr: *Far.* bulut (M. 2/VI-3) / âşığın ah dumanı (G. 76/3); sevgilinin saçı (G. 111/1)

e.-i siyâh-ı baht: talihin kara bulutu / kötü kader (G. 13/3).

ebrû: *Far.* kaş / kılıç (G. 98/4, Kıt. 48/4); mihrap (G. 15/4, G. 49/7); mim harfi (Şehr. 1/6); hançer (G. 100/4, G. 64/3); yay (G. 63/2); baş kalem (Kıt. 51/2).

Ebu's-su'ûd-ı zamân: zamanın Ebu's-su'ûd'u / Kanuni Sultan Süleyman

döneminde yaşamış ve otuz yıl şeyhülislamlık yapmış olan Ebu's-su'ûd Efendi yaşasaydı anlamında kullanılmıştır (Kıt. 5/7).

ecsâm: *Ar.* cisimler.

e.-ı 'adl: adalet cisimleri / Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaleti (Kıt. 2/12).

egilme-: *T.* eğilmemek / yoldan sapmamak (G. 35/4).

eflâk: *Ar.* felekler / gaipten gelen haberlerin annesi (K. 3/20).

ejder: *Far.* ejderha.

e.-i âteş-feşân: ateş saçan ejder / âşğın çıkardığı ateşli nefes, ah (G. 28/3).

elfâz: *Ar.* sözler, lafızlar.

e.-i perîşân: perişan sözler / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın Hasbî'nin gazeline yazdığı nazire (G. 60/7).

eli bağlı gel-: *T.* bir yere eli bağlı şekilde gitmek / zayıf ve aciz bir durumda karşısına gelmek (K. 2/43).

emîn: *Ar.* güvenilir; Osmanlı Devleti'nde bir işin başı ve sorumlusu olanlara verilen memuriyet ünvanı.

e.-i şer'-i mu'allâ: yüce şeriatın emini / Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/3).

emvâc: *Ar.* dalgalar.

e.-ı bahr-i hûn-ı sirişk: gözyaşının kanlı denizinin dalgaları / şairin durmadan akan kanlı gözyaşları (K. 9/11).

emzâ: *Ar.* cari, yürürlükte, geçerli olan / onaylamak, tasdik etmek (Kıt. 5/7).

engüşt: *Far.* parmak.

e.-i çemen: çimenliğim parmağı / ot (Kıt. 15/2).

Enverî: *Ar.* İranlı büyük şair / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemini, şairliğini kıskanan (K. 1/1).

erbâb: *Ar.* sahipler; bir işte usta olan kimse.

e.-ı 'aşk: aşk sahipleri / âşıklar (G. 55/4).

e.-ı sevâhil: sahiller erbabı / denizciler (G. 7/3).

e.-ı suhan: söz erbabı / III. Osman'ın Hekimoğlu Ali Paşa'yu sadrazamlık makamına getirdiğini duyan şairler (Kıt. 2/25).

e.-ı tab´: tabiat erbabı / Râ'if İsmâ'il Paşa dışındaki şairler (G. 81/8); iyi insanlar (K. 6/3).

erkâm: *Ar.* rakamlar, sayılar.

erkâm-ı ´adl: adalet rakamları / Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaleti (Kıt. 2/13).

esb: *Far.* at

e.-i dil: gönül atı / âşığın gönlü (G. 121/4).

e.-i vuslat: kavuşma atı / kavuşma (G. 52/2)

esbâb: *Ar.* sebepler.

e.-ı hüsn: güzelliğin sebepleri / vefasızlık (Kıt. 39/2).

esîr (اسیر): *Ar.* tutsak / gönül (G. 117/2); âşık (G. 104/2).

e.-i ´ârız (اسیر عارض): yanağın esiri / âşık (Mat. 15).

e.-i zülf-i perîşân: dağınık saçların esiri / âşık (G. 77/1).

eşheb (اشهب): *Ar.* kır at / Râ'if'in şairlik tabiatı (G. 11/5); sevgilinin güzelliği (G. 32/1).

e.-i câh: makam atı / makam (K. 2/16).

e.-i tab´: tabiat atı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatı (G. 81/7, G. 38/5).

e.-i yerâ´a: kamış kalem atı / Halîmî Paşa'nın kalemi (K. 3/5).

eşk: *Far.* gözyaşı / iplik (G. 60/3); dirhem, gümüş para, akçe (G. 47/5, G. 29/4); sel (G. 58/5); şeffaf inci (G. 58/5)

e.-i çeşm-i dil-i hûn-feşân: kan saçan gönül gözünün yaşı / ufukları kana boğan (G. 116/2).

e.-i dîde: gözyaşı / çiy tanesi (G. 102/4).

e.-i hûnîn: kanlı gözyaşı / gül renkli şarap (Kıt. 26/3).

eyyâm: *Ar.* günler; zaman, devir (Kıt. 3/12)

e.-ı ´adl: adalet günleri / III. Osman'ın dört halife dönemine denk olan adaletli devri, saltanatı (Kıt. 2/2).

Eyyûb: *Ar.* sabırlı insan örneği olarak gösterilen peygamber / sabreden âşık (M. 1/I-5).

fâhte: *Far.* üveylik kuşu / deli zincirine vurulmuş (Kıt. 57/3).

fakîr: *Ar.* yoksul, muhtaç / âşık (Kıt. 30/2).

fânûs: *Ar.* uzun ayaklı süslü fener; bir ışık kaynağının etrafına geçirilen cam mahfaza.

f.-ı hayâl: hayal fanusu / felek, gökyüzü (G. 113/2).

f.-ı zevrak: kayık fanusu, cam mahfazası / tersane emaneti makamı (Kıt. 6/3).

fâris: *Ar.* atlı.

f.-i çarh: felek atlısı / at üzerinde değnekle yerdeki topa vurarak oynanan çöğen oyununu oynayan atlı felek (K. 2/14).

fart: *Ar.* aşırı, fazla.

fart-ı 'alâka: sevgide aşırılık / sevgiliyi görünce yaşanan heyecan (G. 52/4).

fazl: *Ar.* cömertlik, lütuf, kerem; bir kimsede bulunan meziyet, değer / şarap (K. 6/15).

Felâtûn-ı cihân: *Far.* dünyanın, zamanın Eflatun'u / Mustafa Paşa (K. 2/24).

felek (فلك): *Ar.* gökyüzü (K. 1/9); dünya, âlem (G. 73/4, G. 127/4); kadere hâkim

olduğuna inanılan güç, talih, baht (G. 116/1, G. 89/1); Kurban Bayramı için keskin bıçak sunan (K. 4/5); Ülker yıldızını şeref burcuna bayrak gibi diken (K. 2/18); meyhane (G. 128/5); âşığın dertlerden arınmasına izin vermeyen (Kıt. 18/5).

f.-mesned-i gerûn-haşemâ:

felek makamı ve maiyeti çok olan / Kapudan Mehmed Bey (K. 7/18).

fenâ: *Ar.* kötü, üzücü, ahlak kurallarına uymayan.

f.-yı dehr-i dîn: alçak dünyanın kötülüğü / dünyanın geçiciliği, fâniliği (Mat. 2).

fenâ tekye: kötü tekke / fâni dünya, gelip geçici âlem (M. 2/IX-1).

ferdâya sal-: ertesi güne salmak / ertelemek, başka zamana bırakmak (Mat. 82).

Ferhâd: *Far.* Ferhâd ve Şîrîn hikâyesinin erkek kahramanı olup Şîrîn'in âşığıdır / âşık (G. 124/9, G. 13/2, G. 46/1).

ferkadeyn: *Ar.* Küçükayı burcunun parlak iki yıldızı / Dârü's-sa'âde Ağası

ile devrin padişahının yakınlığı (K. 1/37).

f.-i vâlid ü mahdûm: baba ve oğlun parlak iki yıldızı / Cevdet Bey ve oğlu Mehmed Emîn (Kıt. 10/7).

fermân: *Far.* emir, buyruk; yazılı padişah emri, berat.

f.-revâ-yı 'âlem: dünyanın emri yürüyen, buyruğu geçeni / şairin kasidesinin mukaddimesinde adını belirtmeden övdüğü padişah (K. 1/35).

f.-revâ-yı mesned-i 'ulemâ: âlimler makamında buyruğu geçen / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/15).

fikr: *Ar.* düşünce / hayal (M. 3/IV-2); gelin odası (G. 100/5); deniz (G. 120/4); kavim (G. 108/6).

f.-i dakîk: ince düşünce / kafa yormak, son derece detaylı düşünmek, ince eleyip sık dokumak (G. 35/3).

f.-i târ-ı baht: talihin karanlık fikri / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın geleceğinin karanlık olduğunu düşünmesi (Kıt. 4/9).

f.-i târîh: tarih fikri / diğer şairlerin yeni yapılan iki kasır için nasıl tarih düşüreceğini düşünmesi (Kıt. 9/10).

f.-i zafer-encâm-ı 'adl: adaletin zaferle sonuçlanan fikri / III. Osman'ın adalet temelli ve başarılı yönetim anlayışı (Kıt. 2/5).

f.-i zülf: saçın fikri / sevgilinin saçının hayali (G. 16/2).

filika (filka): *İtal.* Gemilerin kürek veya yelkenle yürütülen değişik büyüklükteki sandal / yeni yaptırılan hümayun filikası (Kıt. 3/1); ikbal, saadet (Kıt. 3/8).

fincân: *Ar.* kulplu ufak kap, fincan / sakinin sunduğu kadeh; feleğin verdiği ufak mutluluklar (G. 101/5).

firâş: *Ar.* yatak, döşek.

f.-ı vasl: kavuşma yatağı / kavuşma (G. 42/4).

firâz: *Far.* yokuş, yükseklik / yüksek makam ve mevkiler (G. 110/5).

fiten: *Ar.* fitneler, karışıklıklar / sevgilinin sarı saçları (G. 106/9); sevgilinin saçlarının kıvrımları (G. 37/3); sevgilinin kaşları (Kıt. 56/1); sevgilinin yan bakışı (G. 116/4).

f.-i ser-keş: dik başlı fitne / sevgilinin efsunlu kaşu (Kıt. 56/1).

fitne: *Ar.* karışıklık, ara bozma, fesat / sevgilinin kâkülü (G. 20/1, G. 80/3); sevgilinin ayva tüyü (Mfr. 47).

f.-i âhir zamân: ahir zaman fitnessi / sevgilinin yeni çıkmaya başlayan ayva tüyleri (G. 53/7).

fûta: *Ar.* bedeninin belden aşağısını örtecek şekilde kuşanılan önlük, peştamal (Mfr. 7) / kemer (Kıt. 14/1); şafak (K. 4/6).

fûlful: *Ar.* karabiber / sevgilinin beni (G. 99/3, G. 19/2).

fûlk: *Ar.* gemi, kayık, sandal.

f.-i dil-i mihnet-zede: sıkıntı çekmiş gönlün gemisi / âşığın gönlü (G. 54/3).

f.-i hümayûn: padişah gemisi / 1167 yılında yaptırılan hümayun filikası (Kıt. 3/11, 12).

f.-i kerem: cömertlik gemisi / Kapudan Mehmed Bey'in cömertliği (K. 7/5).

f.-i sa'âdet: saadet gemisi / Tersane emanetine getirilen Ebu

Bekir Efendi'nin saadeti, huzuru (Kıt. 6/5).

fünûn: *Ar.* fenler, bilimler.

f.-i 'aşk: aşk fenleri / aşk (G. 67/6).

fürsân: *Ar.* atlılar, usta biniciler / devrin diğer şairleri (G. 38/5).

fürûg: *Far.* parlaklık, ışık, nur.

f.-i 'aşk: aşkın ışığı / aşk (G. 22).

f.-i gam: gam ışığı / gam, keder (G. 21/3).

f.-i şem'-i işve: işve mumunun ışığı / sevgili (G. 12/2).

f.-i tâb-ı ruhsâr: yanağın parlak ışığı / âşığın gönlünü kaplayan (G. 90/7).

fürûg-mesned ver-: aydınlık makam vermek / dört duvardan ibaret olan tersane yapısına can vermek, yapıyı canlandırmak (Kıt. 6/3).

fütâde: *Far.* düşmüş, düşkün / âşık (G. 91/1, Kıt. 62/3); jale, çiy (G. 58/3).

f.-i bâg-ı cemâl-i yâr: sevgilinin yüzünün bahçesinin düşkünü / şebnem, çiy tanesi (G. 99/5).

f.-i girdâb: girdaba düşmüş / âşık
(Kıt. 61/2).

gam (غم): *Ar.* kaygı, iç darlığı, keder / kapı, âşığın sığınağı (G. 76/1); âşığın ikizi (G. 53/4); ok (M. 4/II-1); ordu (G. 61/2, G. 59/3, G. 55/3); yara (G. 47/1, K. 9/39); ışık (G. 21/3); çöl (G. 21/5); el (G. 30/2); deve (G. 72/3); bahçe (Kıt. 41/1, G. 54/5); toz, pas (G. 124/6); hastalık (M. 1/II-4); şarap (G. 106/3); göz (G. 92/1); meclis (G. 3/1); cehennem (G. 30/1); talep edilen, arzulanan şey (G. 84/6); köhne, eski saray (Kıt. 48/3); kadeh (G. 126/6); ateş (G. 57/1); çimenlik (Kıt. 57/3); ateş ocağı, fırın (G. 130/3); sam yeli (K. 9/3); acı, zehirli su (K. 9/5); perde (K. 9/20); iğne (G. 44/3); harem (Kıt. 62/2).

g.-ı ebr (غم ابر): bulut kederi / keder (G. 9/3)

gam-dîde: *Far.* keder görmüş / âşık (G. 102/2, G. 49/4).

gam-zede: *Far.* kedere uğramış / âşık (M. 2/IX-2).

gamze (غمزه): *Far.* yan bakış / Tatar (G. 116/4, G. 91/4); cellat (G. 53/5, G. 13/1); hançer, bıçak (G. 98/4, G. 118/3); kılıç (G. 14/1); afet, felaket (M. 4/I-2); ok (Kıt. 23/1, G. 63/2, Kıt. 41/2); kılıcı kınından çıkararak bir kahraman (G. 28/6);

büyücü, sihirbaz (G. 30/1); âşığı öldüren (G. 8/5); levent, kabadayı, cesur (Kıt. 44/1, G. 45/5).

g.-i câdû: cadı yan bakış / cadı (G. 20/1).

g.-i hûn-h^vâr: hunhar yan bakış / hunar, kana susamış (G. 10/2).

g.-i hûn-h^vâr-ı dest-nümûn: el gösteren kana susamış yan bakış / sevgilinin yan bakışlarının âşığı tam isabetle hedef alması (G. 18/3).

g.-i hûn-rîz: kan dökücü yan bakış / kan dökücü (M. 9/III-1).

g.-i nîm-h^vâb: yarı uykulu yan bakış / sevgilinin süzgün bakışı (G. 15/1).

garaz: *Ar.* maksat, istek, arzu / âşığın içinde bulunduğu durumu anlatma isteği (M. 1/II-5); Râ'if'in Cevdet'in şiirini meşk etmesi, öğrenme amacıyla şiir üzerinde çalışması (G. 97/7).

g.-ı bâl: kanadın garazı, maksadı / varılmak istenen amaç, gaye (K. 2/37).

gavvâs: *Ar.* dalgıç / gönül (G. 120/4, G. 108/6).

g.-i dil-i 'âşık-ı şeydâ: divane
âşığın gönül dalgıcı / âşığın gönlü
(G. 127/2).

gazâl-i Harem: Harem ceylanı (G. 47/4)
/ sevgili (G. 92/2).

gazel ü beyt ü kasâ'id yap-: gazel, beyit
ve kaside yapmak / şiirler yazmak (K.
2/39).

gedâ: *Far.* dilenci, yoksul, fakir (Kıt.
7/3) / âşık (G. 32/1).

g.-yî 'aşk: aşk dilencisi / âşık
(Kıt. 60/2).

genc: *Far.* hazine.

g.-i nâ-güşûde-i nazm: nazmın
açılmamış hazinesi / Râ'if
İsmâ'il Paşa (G. 83/10).

g.-i nâ-güşûde-i hüsn-i edâ:
güzel edanın açılmamış hazinesi /
güzel edalı sevgili (G. 74/2).

g.-i visâl: kavuşma hazinesi /
kavuşma (G. 73/6).

gencîne: *Far.* hazine.

g.-i 'aşk: aşk hazinesi / aşk (G.
49/4).

g.-i 'aşk-ı hakîkî: gerçek aşk
hazinesi / ilahî aşk (Mfr. 28).

g.-i bâd-âver: rüzgârın getirdiği
hazine / Hüsrev-i Perviz'in, yeni
yapılan hümayun filikası
karşısında aciz kalan hazinesi
(Kıt. 3/4).

g.-i dil: gönül hazinesi / gönül
(Kıt. 45/2).

g.-i hüsn: güzellik hazinesi /
güzellik (G. 108/2).

g.-i nakd-i dil-i virâne: viran
gönlün akçe hazinesi / âşığın
gözyaşları (G. 54/4).

gendüm-gûn: *Far.* buğday renkli /
hilekâr (Şehr. 1/5).

gerd: *Far.* toz, toprak.

g.-i âlâm: elem tozları / elem (K.
6/1).

g.-i efkâr-ı kulûb: kalplerin
üzüntü tozları / iç sıkıntısı (K.
7/6).

gerden: *Far.* vücudun omuzla baş
arasında kalan bölgesi, gerdan / kâfur
ağacından elde edilen beyaz ve güzel
kokulu madde (G. 17/2); teslim olmuş,
yular (saç) bağlanmış (G. 121/4).

gerdiş: *Far.* dönüş, dönme.

g.-i dŭlâb-ı çarh: feleğin çarkının dönüşü / feleğin ters yöne dönerek insanın talihi üzerinde kötü etkiler yaratması (K. 9/9).

g.-i rŭzgâr: rŭzgârın dönüşü / zamanın, feleğin dönüşü (G. 10/1).

gerdŭn: *Far.* dönen, devreden; dünya, felek / kırmızı peştamal takan (K. 4/6).

g.-haşemâ: maiyeti, adamları çok olan / Abdullâh Paşa (K. 4/21); Kapudan Mehemed Bey (K. 7/18).

germ-tâz-ı sâha-i nazm: *Far.* nazım sahasının hızlı at süreni / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 52/7).

germâbe: *Far.* hamam, ılıca / peri yüzlülerin meskeni (Kıt. 47/1).

germî: *Far.* sıcaklık; kızışma, hararetlenme, şiddetlenme.

g.-i aşk: aşk harareti / aşk (Mat. 7).

g.-i hicrân: ayrılığın harareti / Hamamlılı güzelin ayrılığı (Şehr. 1/10).

g.-i hurşîd-i ruh: yanağın güneşinin sıcaklığı / sevgilinin yanağı (G. 226/4).

gevher: *Far.* cevher, mücever, inci / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 226/1).

g.-i irfân: irfan cevheri / Abdullâh Paşa (K. 4/20).

g.-i nazm-ı hamîd-i mu'ciz-âsâr: mucize etkili övülmüş nazmın incisi / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiiri (G. 129/5).

g.-i şeffâf: şeffaf inci / âşığın gözyaşları (G. 58/5).

g.-i yektâ: eşsiz inci / uzlet, yalnızlık denizi (M. 7/III-1).

g.-i zât: zatının incisi / Mustafa Paşa'nın kişiliği (K. 2/34).

gılâf: *Ar.* kılıf, kın / gönül ehlinin gönlü (G. 14/1).

gırbal-ı arz: yeryüzü kalburu / yeryüzü, fâni dünya (G. 35/3).

girdâb: *Far.* suların döndüğü ve çukurlaştığı yer.

g.-ı belâya ilkâ eyle-: bela girdabına atmak / düşmanı yenmek (K. 7/12).

g.-i hicr: ayrılık girdabı / ayrılık (G. 72/8).

giriftâr: *Far.* tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptela / aşkın kronik hastalığına yakalanmak, âşık olmak (G. 87/1).

g.-i şerâr-ı sûz-ı 'aşk: aşk ateşinin kıvılcımlarının tutkunu / âşık (Mfr. 13).

girîve: *Far.* çıkmaz yol; sarp boğaz / aşk yolu, aşk (G. 107/4).

gonce: *Far.* gonca / sevgilinin dudağı (G. 27/7); sevgilinin ağzı (Mat. 11); sevgili (G. 125/2, G. 94/5); sevgilinin ağzını kışkanan (M. 13/V-2).

g.-i bezm-i safâ: safâ meclisinin goncası / sevgilinin dudağı (G. 74/1).

g.-dehân: gonca ağızlı / sevgili (G. 116/3).

g.-dehen: gonca ağızlı / sevgili (G. 70/1, G. 47/7, G. 124/7, G. 130/4).

g.-fem: gonca ağızlı / sevgili (G. 92/3, G. 115/5).

g.-leb: gonca dudaklı / sevgili (G. 29/2).

g.-i mazmûn: mazmun goncası / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerindeki mazmun (K. 9/23).

g.-i ra'nâ: güzel gonca / sevgili (G. 68/1).

g.-i ter: taze gonca / sevgilinin yanağının hayali (G. 16/2).

g.-i zîbâ-yı melâhat: güzelliğin süslü goncası / sevgili (M. 13/I-1).

gögsün ger-: *T.* göğüs germek / karşı koymak (G. 103/2).

göñül: *T.* gönül / akarsu (M. 12/IV/3); su (G. 50/6); kuş (G. 106/2, G. 69/3); geceleri ışık etrafında dönüp duran küçük kelebek, pervane (G. 69/3); deli (G. 114/5); Kays (G. 114/5).

göz: *T.* göz / sedeften çıkan inci (M. 11/III-2).

göz varıcı ol-: *T.* açık hedef hâline gelmek, görüş alanına girmek (Şehr. 1/8).

gözleri âhû: gözleri ceylan / sevgili (Müs. 1/1).

gubâr: *Ar.* toz, toprak / âşığın gözüne çektiği sürme (Mfr. 17).

g..-engîz-i deşt-i nazm: nazım çölünün tozunu harekete geçiren / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 81/7).

g.-ı râh-ı yâr: sevgilinin yolunun tozu / satırların altın tozu (G. 81/4).

g.-ı sîne: sine tozu / iç sıkıntısı (G. 38/3).

gurbet (غربت): *Ar.* yad el, gurbet / dünya (G. 5/2).

gurrân (غرآن): *Far.* kükreyen / Nebîh (G. 5/5).

gurre: *Ar.* parlaklık; yeni doğan bir günlük ay (K. 4/5).

g.-i eflâk-i 'alâ: yücelik feleklerinin hilali / Mustafa Paşa (K. 2/23).

g.-i garrâ: parlak hilal / sevgili (G. 68/5).

g.-i 'ıyd-ı mekârim: cömertlik bayramının hilali / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/10).

g.-i 'ıyd-ı meserret: sevinç bayramının hilali / Mustafa Paşa (Kıt. 4/3).

g.-i maksûd: amaç hilali / amaç, gaye; sevgili (Kıt. 46/1).

gûş: *Far.* kulak (G. 125/3).

g.-ı cihân: dünyanın kulağı / tüm dünya (G. 79/2).

g.-ı dil: gönlün kulağı / gönül (K. 9/12).

g.-ı eyyâm: devrin kulağı / Abdullâh Efendi'nin şeyhülislamlık makamına getirilişini duyanlar (K. 6/2).

güftâr-nerm: *Far.* yumuşak sözlü / sevgili (G. 16/5).

gül (گل): *Far.* gül / sevgili (G. 58/3, M. 13/I-4); sevgilinin yanağı (G. 99/3, M. 9/I-4, Kıt. 18/3); iki güzel (M. 11/I-3); buse, öpücük (G. 123/7); mana, anlam (G. 82/6); âşığın yaraları (G. 54/5); âşığn gönlü (M. 5/III-4); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın dokuz beyitlik gazeli (G. 54/9).

g.-i bâg-ı behâ: güzellik bahçesinin gülü / sevgili (G. 74/1).

g.-beden (گل بدن): gül bedenli / sevgili (G. 96/5).

g.-i bî-hâr: dikensiz gül / sevgilinin yanağı (G. 2/4)

g.-bûse-i ruhsâr et-: yanağın gülünü öpmek / sevgilinin yanağını öpmek (G. 70/3).

gül-çîn ol-: gül toplamak / kavuşmak (G. 123); sevgilinin yanağını öpmek (G. 94/1).

g.-endâm: gül endamlı / sevgili (G. 34/6).

g.-fürûş-ı 'aşk: aşkın gül satıcısı / esirci (G. 2/4)

g.-goncesi: gül goncası / sevgili (Kıt. 38/2).

g.-i hadîka-i nâz: naz bahçesinin gülü / sevgili (G. 45/3).

g.-i handân: gülen gül / sevgili (G. 54/2, M. 13/VI-1, G. 37/8).

g.-i hod-reste: kendiliğinden bitmiş, yabani gül (Kıt. 60/1).

g.- 'izâr: gül yanaklı / sevgili (G. 89/2).

g.-mîh-i dergâh: dergâhın yaldızlı büyük başlı çivisi / Venüs, Zühre (Kıt. 9/2).

g.-i nâz: naz gülü / sevgili (G. 43/4).

g.-nihâl: gül fidanı / sevgili (G. 75/6).

g.-i ruh: yanağın gülü / sevgilinin yanağı (G. 99/4).

g.-ruhân: gül yanaklılar / güzeller (G. 29/2).

g.-i ruhsâr: yanağın gülü / sevgilinin yanağı (G. 125/1).

g.-i sad-berg: yüz yapraklı gül / sakinin, elindeki kadehe yansıyan gül renkli yanağı (G. 98/5).

g.-i sefid: beyaz gül / sevgilinin beyaz fes takılı saçı (G. 115/1).

g.-i semen-ten: yasemin vücutlu gül / sevgili (Kıt. 36/1).

g.-i ter: taze gül / sevgilinin yanağı (G. 47/2, G. 34/5, G. 69/4).

g.-i zîbâ: süslü, güzel gül / sevgilinin yanağı (M. 4/IV-1).

gül-be-şeker: *Far.* gül yaprağından yapılan tatlı / Dârü's-sa'ade Ağasının cömertliğinin yanında tatsız kalan (K. 1/28); Halîmî Paşa'nın ifade gücü (K. 3/7); sevgilinin dudağı (G. 45/2).

gül bedenler: *T.* gül bedenliler / güzeller, sevgililer (G. 106/1).

gül-bün: *Far.* gül biten yer, gül kökü.

g.-i zât: şahsının gülbünü / Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey (Kıt. 11/9).

gülistân: *Far.* gül bahçesi / âşığın gönül kuşunun inlediği yer, gönlü (G. 100/1); sevgilinin yanağı (G. 123/7, G. 37/7); sevgilinin yüzü (G. 124/12).

gül mevsimi: *T.* gül mevsimi / bahar (G. 70/1).

gümüş: *T.* beyaz kıymetli bir maden / sevgilinin teni (Kıt. 25/1).

gül ocacı: *T.* gül ocağı / sevgilinin yanağı (G. 99/1, G. 104/7).

gül-pembe: *Far.* gül pembesi / sevgilinin yanağı (Kıt. 20/2); atlas kumaş (M. 6/IV-5).

gülsitân: *Far.* gül bahçesi / sevgilinin yanağı (G. 124/11).

gülşen: *Far.* gül bahçesi (G. 53/2) / sevgilinin yüzü (G. 97/2); mana, anlam (G. 28/7); güzellik (G. 30/5); mazmun (G. 32/9).

g.-i 'aşk: aşkın gül bahçesi / aşk (G. 130/4).

g.-i bezm: meclisin gül bahçesi / meclis, meyhane (G. 17/3).

g.-i dil: gönlün gül bahçesi / gönül, ilham alanı (K. 9/25).

g.-i vaf: vafın gül bahçesi / vaf (K. 7/22).

gülû-sûz (كلوسون): *Far.* boğaz yakan / sevgilinin güzelliği (M. 2/I-4); şairin şiirlerindeki nağme (G. 86/2).

gülzâr: *Far.* gül bahçesi / sevgilinin yüzü (G. 94/1).

g.-ı 'âlem: dünyanın gül bahçesi / dünya (G. 116/3).

g.-ı 'aşk: aşkın gül bahçesi / aşk (G. 79/2).

g.-ı kâm: arzunun gül bahçesi / arzulama, şevk, istek (G. 98/3).

g.-ı vasl: kavuşma bahçesi / kavuşma (M. 1/II-1).

güvâh (كواه): *Far.* şahit, tanık.

g.-ı 'uşşâk (كواه عشاق): âşıkların tanığı / âşıkların göğsündeki yaralar (G. 8/5).

güz: *T.* güz, sonbahar / yaşlanma (Kıt. 62/5).

güzîde: *Far.* seçkin, seçilmiş / Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/3).

g.-i 'âlem: âlemin seçkini / Behçet Mehemmed Efendi (K. 9/32).

güzîn: *Far.* seçkin, seçilmiş / devrin padişahı (K. 1/35).

g.-i ehl-i kalem: kalem ehillerinin seçkini / Behçet Mehemed Efendi (K. 9/18).

h^vâb: *Far.* uyku (G. 118/4) / âşığın düşmanı (G. 42/4).

h.-i elem: elem uykusu / elem (G. 82/5).

habâb: *Ar.* su üzerindeki hava kabarcığı / sevgilinin dudağını gözleyenlerin ümidinin yok olması (G. 57/3).

hacle (حجله): *Ar.* gelin odası.

h.-i fikr (حجلة فكر): fikir odası / şairin zihni, hayal dünyası (G. 9/2, G. 100/5)

hadeng: *Far.* ok.

h.-i gamze: yan bakış oku / sevgilinin yan bakışı (G. 63/2).

hadîka: *Ar.* bahçe / naz, cilve (G. 45/3).

hak: *Ar.* taş veya tahta üstüne yazı veya bir şekil oyma / âşığın gönlünün adını, şöhretini silmek, yok etmek (G. 126/1); oyma kadeh (G. 126/4).

hâk: *Far.* toprak (G. 124/13).

h.-i reh-i dil-ber-i şîrîn-edâ: şirin edalı gönül çekenin yolunun toprağı / âşık (G. 46/1).

hakk-ı sükût: susma hakkı, sus payı / âşığın sevgiliden sus payı olarak istediğı öpücük (Mfr. 19).

hâkânî: *T.* hükümdar, kağan.

hâkânî-meniş: hükümdar karakterli, kağan tavırlı / devrin padişahı (G. 21/9).

hakîm: *Ar.* âlim, varlıktaki hakikati bilen kimse.

h.-i Aristo-mizâc: Aristo mizaçlı âlim / Behçet Mehemed Efendi (K. 9/35).

hakîmâne: *Far.* hikmet sahibine yakışır tarzda / gamdan yaralı gönlü tedavi edecek tavır, üslup (G. 21/10).

hâkister: *Far.* kül / pervane böceğı, âşık (G. 16/6).

hakla-: *T.* haklamak / hakkından gelmek (G. 91/2).

hâl: *Ar.* yüzdeki ben / Hindu yansıması (G. 106/4); tuzak tohumu (G. 92/4); nokta (G. 84/4); biber (G. 69/2); siyah nur (G. 114/3); süveyda, kalbin ortasındaki siyah nokta (G. 114/4).

h.-i 'anber-pâre: amber parçası ben / sevgilinin beni (G. 17/2).

h.-i gaddâr: gaddar, acımasız ben / sevgilinin beni (G. 14/4).

h.-i müşk-i şemîm: güzel kokulu misk beni / amber (G. 45/1).

h.-i ruh: yanağın beni / karabiber (G. 19/2); amber tohumu, tanesi (G. 106/2).

hâlet: *Ar.* hal, keyfiyet, nitelik.

h.-nümâ-yı neşve-i mül: şarabın hafif sarhoşluk keyfini gösteren / sevgilinin dudağı (G. 12/5).

hall: *Ar.* çözmek.

hall ü 'akd-i girih-i saht-ı umûr-ı dünyâ: dünya işlerinin çetin düğümlerinin çözülmesi / Mustafa Paşa'nın tedbir alması (K. 2/25).

hallâl: *Ar.* halledici, çözücü.

h.-ı bâr-ı müşkil: çetin sıkıntıları çözücü / insan (G. 73/3).

halk: *Ar.* milleti meydana getiren insan topluluğu.

h.-ı 'âlem: insanlar / Mustafa Paşa'nın ikinci kez sadarete getirilişini duyan Osmanlı tebaası (Kıt. 4/8).

hâme: *Far.* kalem / neyşeker, şeker kamışı (K. 8/7); bülbül (K. 113/25); usta doktor (K. 9/39); kula at (G. 52/7); âşğın kirpiğı (G. 22/3); şair (G. 58/4); doru at (G. 112/2).

h.-i dil: gönül kalemi / gönül (G. 60/4).

h.-i mu 'ciz-eser-i kıt'a-zâ: kıta doğuran mucize etkili kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatı (K. 2/1).

h.-i mu 'ciz-tırâz: mucize gösteren kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatı (G. 110/9).

h.-i şîrîn-negam: şirin nağmeli kalem / şairin kalemi (K. 7/21).

hâmî: *Ar.* himaye eden, koruyan.

h.-i genc-i gevher-i 'ismet: iffetin cevher hazinesinin koruyucusu / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/19).

hâmûn (هامون): *Far.* çöl, geniş ova.

h.-ı 'aşk (هامون عشق): aşk çölü / aşk (G. 9/4).

h'ân: *Far.* sofrası, yemek tepsi.

h.-ı visâl: kavuşma sofrası / kavuşma (G. 69/2).

h^vân-ı yagmâ-yı der: kapının yağma sofrası / bayramın nimet rica ettiği makam, Mustafa Paşa'nın sofrası (K. 2/15).

hancer (خنجر): *Ar.* iki yanı keskin bıçak, hançer / sevgilinin yan bakışının hayali (G. 98/4); sevgilinin yan bakışı (G. 13/1, Kıt. 24/2, Mat. 14); dal harfi (G. 18/4).

h.-i bürrân: keskin hançer / sevgilinin yan bakışı (G. 37/2).

h.-i ebrû: kaş hançeri / sevgilinin kaş (G. 100/4).

h.-i ebrû-yı dil-ber: gönül çekenin kaşının hançeri / sevgilinin kaş (G. 64/3).

h.-i yah-pâre-i ter: ıslak buz parçasının hançeri / padişahın feyz dolu bakışının bunu hançere çevirmesi (K. 1/15).

hâne: *Far.* ev (Mfr. 39); gönül (Kıt. 48/3).

h.-i agyâr: başkalarının evi / rakibin evi (Kıt. 34/1).

h.-i ârâm u sabr: sabır ve rahat evi / sabır ve rahatlık, huzur (M. 10/V-1).

h.-i ma' mûre-i sabr: sabrın bayındır evi / sabır (Şehr. 1/7).

h.-i neng: utanma evi / utanma (G. 55/4).

hâr: *Far.* diken.

h.-ı huşk: kuru diken / taze gül (K. 1/27); sevgilinin ayva tüyü (G. 30/5, G. 125/1).

h.-ı mihnet: eziyet dikenini / eziyet, sıkıntı (Mfr. 54); sevgilinin ayva tüyü (G. 85/1).

harf at-: *T.* harf atmak / neyzen ve mutribin muarazası, sözsel atışma (M. 6/III-2).

hârzâr: *Far.* dikenlik / cihan, İrem bağı (K. 9/22).

hasret: *Ar.* özlem, özleyiş, kavuşma isteği; yol (Kıt. 34/1); kadeh (M. 1/I-3).

h.-keşân-ı vasl: kavuşmanın hasretini çeken / sevgilinin tüm âşıkları (Kıt. 53/2).

haste: *Far.* rahatsız, hasta; âşığın canı (G. 94/2); âşık (M. 13/VI-1, G. 37/6); âşık dışındakiler (G. 108/8).

h.-i hicrân: ayrılığın hastası / âşık (G. 75/4).

hat (خط): *Ar.* yazı (K. 2/27); gençlerde yeni çıkan bıyık veya sakal / menekşe (M. 4/IV-1); nüsha (G. 22/3); kıl (Kıt.

28/1); misk renk ve kokulu (G. 27/7); âşîğın kara bahtının hükmü (G. 8/2).

h.-ı müşksâ: misk gibi ayva tüyü / sevgilinin ayva tüyü (G. 41/2).

h.-ı nev: yeni ayva tüyü / ahir zaman fitnessi (G. 53/7); karınca (Kıt. 26/4).

h.-ı reyhân: fesleğen ayva tüyü / sevgilinin ayva tüyü (G. 101/2).

h.-ı sebz: yeşil ayva tüyü / sevgilinin ayva tüyü (G. 90/2).

h.-ı yâr: sevgilinin ayva tüyü / ilkbaharın habercisi (Mat. 1).

hatt-ı butlân çek-: *T.* hükümsüz olma çizgisi çekmek / cömertlik defterinde Hâtem-i Tâî'nin adının üzerine çizgi çekmek; Mustafa Paşa'nın cömertlikte Hâtem-i Tâî'yi geride bırakması (K. 2/27).

Hâtem-i Tâî: cömertliğiyle ünlü şahsiyet / Mustafa Paşa'nın cömertliği karşısında şöhretini yitiren, adı cömertlik defterinden silinen şahıs (K. 2/27).

Haydar-ı Kerrâr: Hz. Ali / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/11).

Haydar-edâ: Hz. Ali edalı / riyaset makamına getirilen El-Hâc Ebu Bekir Efendi (K. 8/4).

hayl (خیل): *Ar.* at sürüsü; süvari, atlı asker.

h.-i derd (خیل درد): dert süvarisi / dert (G. 8/7).

Hayyâm: *Ar.* İranlı rubailerıyla meşhur şair ve âlim Ömer Hayyâm / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin rubailerini görse eşîğinde dilenci olacak olan (K. 6/14).

Havernak: *Ar.* Nu'mân İbn-i Münzir'in mimar Sinimmâr'a Havernak adıyla yaptırdığı köşk / Mektûbî Efendi'nin yeni yaptırdığı köşklerin yanında sönük kalan (Kıt. 9/4).

hazân: *Far.* güz, sonbahar / üzüntü, keder (Kıt. 11/9) / yaşlanma (G. 103/1, Kıt. 62/5).

h.-ı bâg-ı ruh: yanak bahçesinin sonbaharı / sevgilinin ayva tüyleri (G. 32/3).

h.-dîde: sonbahar görmüş / solmuş, yaşlanmış (G. 84/5).

heft-beyt-i ma'reke-ârâ: *Far.* savaş alanını süsleyen yedi beyit / Ârif ile Râ'if İsmâ'il Paşa'nın nazmettiği yedi beyitlik müşterek gazel (G. 88/7).

heft-h'ân: *Far.* Rüstem ve İsfendiyar'ın zaferlerini kutlama amacıyla düzenlediği ziyafetler / Ârif ile Râ'if İsmâ'il

Paşa'nın nazmettiği yedi beyitlik müşterek gazel (G. 88/7).

heft iklîm: *Far.* yedi iklim / tüm dünya (Kıt. 2/3).

heft kişver: *Far.* yedi ülke / tüm dünya (K. 1/9).

hem-câme-h'âb ol-: aynı yatağa girmek / kavuşmak, Kadir gecesine erişmek (Mfr. 21/).

hem-câme-h'âb-ı vuslat: kavuşmanın aynı yatağına girmek / kavuşmak (G. 42/3).

hem-nâm-ı pâk-i hazret-i Sıddîk efendimiz: Hz. Ebû Bekir Sıddîk'in temiz isminin adaşı olan / riyaset makamına getirilen El-Hâc Ebû Bekir Efendi (K. 8/4).

hem-râz: *Far.* sırdaş / yürek ile aşk derdi (G. 4/1).

hem-rütbe-i 'ulüvv-i sipihr-i berîn: ulu göğün yüceliğiyle eşdeğer / Cevdet Bey ve oğlu Mehemmed Emîn (Kıt. 10/7).

hengâm: *Far.* zaman, vakit.

h.-ı 'adl: adalet zamanı / III. Osman'ın Hekimoğlu Ali Paşa'yı sadrazamlık makamına getirmesi (Kıt. 2/9).

heves: *Ar.* istek, arzu, heves; yol (G. 85/4).

h.-i nakş-ı pür-âb: suyun nakşına (kabarcığına) duyulan heves / gelip geçici heves (G. 25/2).

hezâr (هزار): *Far.* bin (M. 12/V-3, K. 9/23); bülbül (Mfr. 2, G. 7/2); âşık (G. 7/2); Râ'if'in gönlü (G. 94/5); kalem (K. 9/25); İstanbul'un özlemiyle inleyen Râ'if (G. 5/5).

hırz: *Ar.* muska, nazar boncuğu / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın tarih manzumesi (K. 3/31).

hısn: *Ar.* erişilmesi güç, sağlam yer; kale.

h.-ı dil: gönül kalesi / gönül (G. 59/3).

h.-ı hasîn-i vuslat-ı dil-dâr: gönlü kendine bağlayana kavuşmasının sağlam kalesi / sevgiliye kavuşma (G. 52/3).

h.-ı vasl: kavuşma kalesi / kavuşma (Şehr. 1/14).

hıtta: *Ar.* memleket, ülke, diyar.

h.-i 'adl: adaletin ülkesi / adaletle yönetilen Osmanlı toprakları (K. 1/11).

h.-i agyâr-ı bed-gümân: kötü sözlü rakiplerin ülkesi / rakiplerin kalbi (G. 43/2).

h.-i Rûm: Anadolu diyarı / şiir söylemenin düstur hâline geldiği yer (Kıt. 50/1).

Hızr (Hızır): *Ar.* ölümsüzlük bahşeden “âb-ı hayât”ı içen ve kul sıkıştığı zaman imdadına yetişmekle ünlü olan peygamber / Mustafa Paşa (Kıt. 4/7).

hidîv: *Far.* vezir, vali.

h.-i muvakkar: ağırbaşlı vezir / Dârü’s-sa’âde Ağası (K. 1/34).

hilâl: *Ar.* ayın yeni doğduğu zaman yay şeklindeki durumu, yeni ay / sevgilinin yüzü (G. 111/1).

h.-i nev: yeni hilal / âşığın zayıf bedeni (G. 97/5).

Hindû: Hint, Hintli / şair (K. 2/4); sevgilinin beni (G. 106/4).

Hindûstân: Hindistan.

H.-ı hüsn ü behâ fülfuli: Güzellik Hindistan’ın karabiberi / sevgilinin beni (G. 19/3).

hisâr: *Ar.* kale / rakipler, sevgilinin etrafını saran, onu koruyan gözcüler (Şehr. 1/14).

h.-ı dil: gönül kalesi / gönül (G. 32/7).

hoş-lehçe (خوش لهجه): *Far.* söyleyiş tarzı hoş olan / Ârif (G. 9/5).

hufne: *Ar.* çukur, oyuk / sevgilinin beni (M. 9/I-4).

hûn: *Far.* kan.

h.-âbe-rîz-i hüzn: hüznün kanlı yaşlarını dökmek / kanlı gözyaşı dökmek (K. 1/31).

h.-ı çeşm: göz kanı / tespih tanesi (G. 60/3).

h.-ittisâf: kanla muttasıf, kanlı / gönül ehillerinin gönlü (G. 14/1).

h.-ı rez (خون رز): üzümün kanı / kırmızı şarap (M. 5/II-5).

h.-rîz: kan dökücü / sevgilinin âşık olacağı kişi (G. 61/6).

h.-ı sirişk: gözyaşı kanı / şarap (G. 57/1); deniz (K. 9/11).

hurde-bîn: *Far.* mikroskop / âşığın basiret gözü (G. 128/2)

hûrî: *Far.* cennet kızı, huri / sevgili (G. 90/2).

hûy: *Far.* yaratılış, mizaç, tabiat.

h.-ı dâverâ: vezir yaratılışlı / Halîmî Paşa (K. 3/14).

huy: *Far.* ter / inci, gevher (G. 54/7).

h.-ı rûy-ı yâr: sevgilinin yüzünün teri / gülden çıkan, gül suyu (Kıt. 60/3).

hümâ: *Far.* Kafdağı'nda yaşadığı kabul edilen efsanevi bir kuş / aşk doğanı, âşık (G. 76/4).

h.-yî 'aşk: aşk hüması / aşk (G. 105/2).

h.-yî evc-i himmet: himmet doruğunun hüması / Mustafa Paşa (Kıt. 4/6).

h.-yî himmet: himmet hüması / riyaset makamına getirilen El-Hâcc Ebû Bekir Efendi (K. 8/2).

h.-yî ma'nâ: anlam hüması / anlam (Mfr. 36).

hümâyûn-fer: *Far.* padişahlara layık parlaklık / Mustafa Paşa (K. 2/38).

hüsn: *Ar.* güzellik / bahçe (Mat. 1, G. 19/3, G. 103/1); kumaş (G. 88/2, G. 27/5); Kâbe (G. 15/4, Şehr. 1/16); Hindistan (G. 19/2); doğan (Şehr. 1/2, G. 71/2, G. 110/2); yeni kumaş (G. 22/4);

ülke (G. 101/6); çöl (G. 101/6, G. 65/3); deniz (M. 11/III-1); bahçeler (M. 12/V-1); gül (Kıt. 11/10); Hz. Yusuf (G. 2/6); giysi, elbise (M. 6/III-3); Kur'ân-ı Kerîm (G. 121/1); berat, ferman (G. 48/4); kıta (Kıt. 37/1); at (G. 32/1, G. 56/2); padişah (G. 63/5); arsa (G. 73/5); güneş (G. 38/2); kuş (Kıt. 51/1); açılmamış hazine (G. 74/2); ülke (Kıt. 53/1); kitap (G. 95/1); kumaş (Kıt. 60/1); tütsü kabı, buhurdan (G. 130/2); parlak yıldız (G. 42/2); çimenlik (Kıt. 62/5).

h.-i ahlâk: ahlak güzelliği / Kapudan Mehemed Bey'in âlemi hoşnut eden ahlakı (K. 7/17).

h.-i edâ: edanın güzelliği / şiirde bulunması gereken özellik (Mfr. 31).

h.i dil-sûz-ı cihân-tâb: cihanı aydınlatan gönül yakan güzellik / sevgilinin yanağı (G. 15/2).

irmak: *T.* doğrudan denize dökülen büyük akarsu / şairin gözyaşları karşısında denizin küçülerek dönüştüğü şey (K. 9/9).

'ıyd: *Ar.* bayram (K. 4/1) / mutluluk (Kıt. 46/1); sevgilinin görünmesi (G. 68/5); kavuşma (Kıt. 62/1).

'ıyd-ber-'ıyd et-: *T.* bayram üstüne bayram etmek / verilen müjde karşısında çok sevinmek (K. 2/6).

ibn-i vezîr-i ekrem: en cömert vezirin oğlu / Sofu Abdullâh Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa (K. 2/12).

idhâl: *Ar.* dâhil etme, içeri koyma.

i.-i ziyy-i huddâm: hizmet edenlerin kılığına sokma / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın Şeyhülislam Abdullâh Efendi'den makam isteği (K. 6/19).

ifhâm: *Ar.* anlatma, bildirme.

i.-ı 'adl: adaleti anlatma / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın III. Osman ve Hekimoğlu Ali Paşa için "‘adl ile" redifli kıta nazmetmesi (Kıt. 2/27).

ihsân: *Ar.* iyilik, lütuf (K. 1/16); bağış / defter (K. 2/27); makam bahşetme (K. 4/29).

i.-ı dergah: dergâhın ihsanı / padişahın cömertliği (K. 1/7)

ikbâl: *Ar.* talih ve baht açıklığı; mutluluk (K. 4/1); yüksek mevki / kuş (Mfr. 14); güneş (Kıt. 11/4, Kıt. 2/7); hümayun filikası (Kıt. 3/8); göz (K. 7/19); yıldız (G. 113/1).

i.-i yâver: yaverin mevki / Dârü's-sa'âde Ağasının görevi (K. 1/38).

ikdâm: *Ar.* gayretle çalışma, çaba gösterme.

i.-ı 'adl: adalet çabası / III. Osman'ın gayretle adaleti sağlaması, zulmü yok etmesi (Kıt. 2/2).

iklîm: *Ar.* ülke, diyar.

i.-i hüsn ü ân: cazibe ve güzellik ülkesi / güzellik (Kıt. 53/1).

iksîr: *Ar.* iksir.

i.-i feyz-i nazra: bakış feyzinin iksiri / devrin padişahının bakışı (K. 1/15).

i.-i nigâh: bakış iksiri / bakış (K. 2/28).

i.-i sahîh-i sabr: sabrın gerçek iksiri / sabır (M. 2/VIII-1).

'illet: *Ar.* hastalık (G. 67/4).

'i.-i dil: gönül hastalığı / aşk (G. 37/6).

'i.-i müzmine-i 'aşk: aşkın kronik hastalığı / aşk (G. 87/1).

în ü ân (این و ان): *Far.* bu ve şu / fâni şeyler (Mat. 17).

‘inân: *Ar.* dizgin.

‘i.-ı eşheb-i sabr u karâr: sabır ve karar atının dizgini / irade (G. 72/5).

‘irfân: *Ar.* anlama, bilme / inci, cevher (K. 4/20); mektep, okul (G. 101/7).

istignâ: *Ar.* kanaat etme, tokgözlülük; nazlı davranma, tenezzül etmeme; doruk (G. 76/4); kılıç (M. 10/II-1).

istihkâm: *Ar.* siper; askeriyede istihkam sınıfı.

i.-ı ‘adl: adalet siperi, askeri / Hekimoğlu Ali Paşa’nın adaleti (Kıt. 2/23).

istişmâm: *Ar.* koklama.

i.-ı ‘adl: adalet kokusu / adalet (Kıt. 2/14).

jâle (جاله): *Far.* çiy / düşkünler, sevgilinin âşıkları (G. 1/4); âşık (G. 58/3); âşığın gözyaşı (Kıt. 18/3).

jeng: *Far.* pas, küf.

j.-i âyîne-i sâf: saf aynanın pası / gönül erbaplarının gam yarası (G. 47/1).

Ka‘be: *Ar.* Kâbe / Şeyhülislam Abdullâh Efendi’nin dergâhı (K. 6/12).

K.-i ehl-i ikbâl: ikbal ehlinin Kâbe’si / Kapudan Mehemed Bey’in huzuru (K. 7/31).

K.-i hüsn: güzellik Kâbe’si / sevgilinin güzelliği (G. 15/4).

K.-i nihân: gizli Kâbe / gönül (G. 43/1).

kad (قد): *Ar.* boy / keman, yay (G. 28/1); fidan (G. 94/5); hurma ağacı (M. 13/III-3); kara ağaç, narven (G. 130/5); servi (G. 12/1).

k.-i bâlâ: uzun boy / âşığın iki büklüm olan boyu (G. 81/3).

k.-i dil-cû: gönül çeken boy / sevgilinin boyu (M. 4/I-2).

k.-i ham: eğri, bükülmüş boy / rükû hâlinde (Kıt. 8/5).

k.-i kûtâh (قد کوتاه): kısa boy / aşkın zorluğundan iki büklüm olan (G. 5/1).

kadem: *Ar.* ayak / basamak, kademe (G. 110/5).

k.-nih-i sır-ı sevdâ-yı kâkül: kâkülün karanlık sırrına adım atan / âşığın gönlü (G. 105/5).

kadem bas-: *T.* ayak basmak / bir makama getirilmek (K. 9/16).

Kâf: *Ar.* Kafdağı / Kapudan Mehemmed Bey'in adaletinin uyandırdığı yankının ulaştığı en uç yer (K. 7/2); söz dağı, şiir meydanı (G. 14/5).

K.-ı temkîn: ağırbaşlılık Kafdağı / ağırbaşlılık (K. 2/29).

kafîle-sâlâr: *Far.* kafîle başı, önderi / şiir sahasının üstadı Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 87/4).

kâfir: *Ar.* Müslüman olmayan / sevgili (G. 16/4, G. 61/2, G. 40/2); sevgilinin saç (G. 16/5, G. 101/4).

kâfûr: *Ar.* beyaz, yarı saydam ve güzel kokulu madde; sevgilinin gerdanı (G. 17/2, G. 117/7); sevgilinin sinesi (G. 27/7).

kahr: *Ar.* üzüntü, sıkıntı; helak etme / padişahın bir bakışı (K. 1/12); zehirli, acı su (Kıt. 2/19).

k.-ı dehr: dünyanın kahrı / dünya dertleri (K. 9/3).

kahramân: *Far.* yiğit / sevgilinin yan bakışı (G. 28/6).

kâkül: *Far.* alna düşen saç, perçem / sümbül (G. 17/1, G. 99/1, G. 19/1); Kadir

Gecesi (G. 26/1); fitneci (G. 80/3); sümbülü utandıran (M. 13/V-3).

kâlâ (kâle): *Far.* kumaş / hüner (K. 3/3).

k.-yî hüsn ü ân: güzellik kumaşı / güzellik (G. 27/5).

k.-i hüsn ü behâ: güzellik kumaşı / güzellik (G. 88/2).

k.-yî niyâz: yalvarma kumaşı / yalvarma (G. 49/2).

k.-yî vasl: kavuşma kumaşı / kavuşma (Mfr. 1, G. 29/4, G. 83/6, Mfr. 55).

kalb: *Ar.* yürek (G. 84/3) / ilham merkezi (Kıt. 9/11, K. 9/31); kadeh (G. 40/3).

k.-i nâ-tüvânı yap-: güçsüz kalbi yapmak / gizli bir Kâbe inşa etmek (G. 43/1).

kâlbüd: *Far.* kalıp, heyet, şekil; beden, kafes.

k.-i nazm: şiir kalıbı / cansız şiir (K. 9/46).

kalem: *Ar.* kalem / oluk (G. 28/7); rakkas (K. 9/24).

kâm: *Far.* istek, arzu, emel / gül bahçesi (G. 98/3, K. 6/4); şarap (M. 3/III-2); yol (G. 32/8); gemi (Kıt. 6/4); inci (G.

127/2); yay (G. 56/4); kadeh (G. 128/5); kuş (K. 8/2).

k.-ı 'adl: adalet arzusu / adaletli bir ölçüm, adalet (Kıt. 2/16).

k.-ı dil: gönül arzusu / ruhun dimağı (G. 17/5).

k.-ı tab': yaratılışın arzusu / ruhun aldığı lezzet, ruhun dimağı (G. 12/6).

kâmet: *Ar.* boy / servi (G. 122/2); kıyamet alameti (G. 122/2).

k.-i bâlâ-yı hoş-hırâm: güzel salınan uzun boy / sevgilinin boyu (G. 56/5).

kân: *Far.* maden ocağı; kaynak.

k.-ı 'âtıfet: cömertlik kaynağı / Halîmî Paşa (K. 3/2).

k.-ı kerem: cömertlik kaynağı / Abdullâh Paşa (K. 4/28).

k.-ı ma'ârif: hüner kaynağı / hünerler (G. 226/1).

k.-ı mermer: mermer madeni / devrin padişahının kahriyle suya dönüştürdüğü maden (K. 1/13).

k.-ı sîne: sine madeni / Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın şiirlerinin ilham kaynağı (G. 33/5).

kan ol-: *T.* kan olmak / rakiple âşık arasında kavga çıkması, kan dökülmesi (G. 28/2).

kand: *Ar.* şeker / Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın sözleri, şiiri (K. 8/7).

k.-i mükerrer: kelle şekeri / sevgilinin dudağı (G. 2/6); Halîmî Paşa'nın sözleri (K. 3/6).

kânûn: *Ar.* ateş ocağı, fırın.

k.-ı gam-ı 'aşk: aşk kederinin fırını / aşk derdi (G. 130/3).

kânûn: *Ar.* bir tür çalgı (G. 18/5).

kânûn: *Ar.* değişmez düzen; yasa / aşk kanunu (G. 28/2).

kara: *T.* kara, siyah / rakibin koyu renkli yüzü (Mfr. 22).

karâkır: *Ar.* guruldama.

k.-ı çarh: feleğin gürültüsü (Mfr. 34) / mavi gözlü Mevlevî'nin sema hâlinin âşığın başında kopardığı fırtına (Mfr. 34).

karanfil (قرنفل): *Far.* karanfil / âşığın yüz parçaya bölünmüş gönlünün şahidi (G. 9/1).

kâse: *Far.* çukur çanak, kâse.

k.-i çarh: feleğin kâsesi / gökyüzü; talih, kader (Müs. 1/2).

k.-i hırs-ı meh-i garrâ: parlak ayın hırs kâsesi / hırs (G. 127/4).

k.-i mey: şarap kâsesi / kadeh (G. 121/8).

kasr: *Ar.* köşk, saray.

k.-ı celâl: yücelik sarayı / yücelik, azamet (K. 1/7).

k.-ı maksûd: amaç sarayı / amaç, maksat (K. 7/29).

kasreyn: *Ar.* iki köşk, saray.

k.-i dil-cû: gönül çeken iki köşk / Mektûbî Efendi'nin yeni yaptırdığı iki köşk (Kıt. 9/1).

k.-i ra'nâ: güzel iki köşk / Mektûbî Efendi'nin yeni yaptırdığı iki köşk (Kıt. 9/12).

kassâm: *Ar.* bölen, taksim eden; mirası vârisler arasında bölen memur / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin dergâhında ancak memur olabilecek Hâtem (K. 6/16).

kaş: *T.* kaş / kavis, yay (G. 93/4).

kaşı kemân: kaşları keman gibi olan sevgili (M. 10/I-3, G. 61/5, G. 78/2).

kaşı yâ: kaşları ya harfi (ی) gibi olan sevgili (G. 122/7, G. 80/1, G. 91/5, G. 124/8, G. 65/6, G. 73/5).

kavs: *Ar.* yay, kavis / sevgilinin kaşı (G. 93/4).

k.-i çarh: feleğin yayı / iki büküm boy (G. 107/3).

k.-i ebrû: kaş yayı / sevgilinin kaşı (M. 2/I-1).

k.-i ebrû-yı füsûnkâr: efsunlu kaşın yayı / sevgilinin kaşı; dik başlı fitne (Kıt. 56/1).

k.-i hayâl: hayal yayı / hayal (G. 79/3).

k.-i kâm: arzu yayı / arzu, istek (G. 56/4).

Kays (كيس): Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin kahramanı olan Mecnûn'un asıl adı / âşık (G. 9/4, G. 65/4).

K.-ı asr: devrin Kays'ı / âşık (G. 76/1).

kebâb: *Ar.* ateşte pişirilen et yemeği, kebab / âşığın ciğeri (G. 10/3); âşığın gönlü (M. 12/III-3, G. 23/2, G. 24/4); âşık (G. 57/1).

k.-ı cızbız: ızgarada pişen kebab / deve (Kıt. 43/1).

kebâde (كباده): *Far.* yay / keder (Kıt. 18/4).

kebk: *Far.* keklik.

k.-i evc-i işve: cilve doruğunun keklığı / sevgili (G. 4/2).

k.-i nâz-hırâm: nazlı edayla salınan keklik / sevgili (G. 104/3).

kebûter: *Far.* güvercin / toplumdaki savunmasız insanlar (K. 1/12); âşığın gönlü (G. 49/1).

kec-bîn: *Far.* çarpık bakan, şaşılı / rakip (M. 2/II-4).

kec-küle: *Far.* külâhı eğri / sevgili (G. 124/1)

kec-mizâc: kötü huylu, mizacı ters / felek (G. 48/1).

kef: *Ar.* el, avuç.

k.-i gamze: yan bakış eli / yan bakış (G. 37/2).

k.-i nâz: naz eli / naz (G. 118/3).

k.-i nigâh: bakış eli / bakış (Kıt. 48/4).

k.-i visâl: kavuşma eli / kavuşma (G. 119/6).

kefî kulzüm-i zehhâr-ı atâ: eli, cömertliğin dalgalı denizi olan / Kapudan Mehmed Bey (K. 7/3)

kef aç-: *T.* el açmak / dilenmek, başkasından ümit beklemek (M. 2/III-2).

keffe: *Ar.* terazi gözü, terazi tablası.

k.-i dest: el kefesi / el (M. 4/III-5).

Kelîm: *Ar.* söz söyleyen, konuşan kimse; Hz. Musa.

K.-i Tûr-ı tecellî-i feyz-i nutk: söz feyzinin tecelli ettiği Tur Dağı'nın Musa'sı / Râ'if İsmâ'il Paşa (K. 1/2).

kemâl: *Ar.* olgunluk; mükemmellik / ok (G. 30/4); burç (K. 3/5, G. 113/1).

k.-i hilkat-i tab'-ı Süleymân: Hz. Süleyman yaratılışı karakterin olgunluğu / Âtîf Efendi'nin gönlü (M. 4/V-3).

k.-i kesb: kazanma olgunluğu / Mehmed Çelebi'nin ömür boyunca ahlaki olgunluk elde etme çabası (Kıt. 13/1).

k.-i şevk: şevk mükemmelliği / büyük bir neşeyle, arzu ve istekle (Kıt. 5/12).

kemâle er-: *T.* olgunlaşmak / boyu uzamak, büyüme (G. 122/2, G. 94/4).

kemân (کمان): *Far.* yay; kavis / sevgilinin kaşı (G. 61/5, M. 10/I-3, G. 78/2); âşığın boyu (G. 28/1, G. 63/2).

k.-ı 'aşk: aşk yayı / aşk (G. 79/1, G. 81/2).

k.-ı gam (کمان غم): keder yayı / keder (Kıt. 18/4).

k.-ı nâz: naz yayı / naz (G. 80/6, G. 91/5).

kemend (کمند): *Far.* uzaktaki kimseyi çekip yakına getirmek için atılan ucu ilmekli ip (K. 8/2); idamda kullanılan yağlı kayış.

k.-i âh (کمند آه): ah kemendi / âşığın ahı (G. 5/3, G. 65/3).

kemer: *Far.* bel bağı, kemer (G. 107/3) / peştamal (Kıt. 14/1).

kemîne: *Far.* az; zavallı, âciz / Râ'if İsmâ'il Paşa (Kıt. 4/9).

kerem: *Ar.* cömertlik, el açıklığı (K. 1/29); maden, kaynak memba (K. 4/28); şah, hükümdar (Kıt. 31/2); gemi (K. 7/5).

k.-i hâtem-i zî-şân: ün sahibi mühürlerin cömertliği / Abdullâh Paşa'dan önceki sadrazamların cömertliği (K. 4/11).

k.-i himmet: yardım cömertliği / Abdullâh Paşa'nın cömertliği (K. 4/14).

k.-sâz-ı ma'siyet: günah cömertliği / çok günah işlemek (G. 26/5).

kerem kânı: *T.* cömertlik madeni / Behçet Mehmed Efendi (K. 9/36).

kerîm: *Ar.* kerem sahibi, cömert.

k.-i mülk: ülkenin cömertlik sahibi / Halîmî Paşa (K. 3/14).

k.-i kam-verâ: isteğine kavuşmuş, kerem sahibi / Behçet Mehmed Efendi (K. 9/32).

kerîmü's-şiyem: *Ar.* cömert yaratılışlı / Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/5).

kesel: *Ar.* gevşeklik, uyuşukluk (G. 66/1).

keş: *T.* kurutulmuş yoğurt (Şehr. 1/11).

keştî: *Far.* gemi.

k.-i 'adl: adalet gemisi / adaletle meşhur Kapudan Mehmed Bey'in gemisi (K. 7/8)

k.-i dil: gönül gemisi / âşığın gönlü (G. 50/3).

kevkeb: *Far.* yıldız.

k.-i baht: talih yıldızı / Cevdet Bey'in oğlu Mehemed Emîn'in kaderi (Kıt. 10/5); en büyük saadet, iyi kader (Mfr. 16).

k.-i bahtı uyan-: talih yıldızı uyanmak / talihi dönmek, kaderi yüzüne gülmek (K. 9/13).

k.-i ikbâl: ikbal yıldızı / ikbal, yüksek mevki (G. 113/1).

Keyvân: *Far.* Zühal, Satürn gezegeni / Abdullâh Paşa'nın eşiğinde kapıcı olan (K. 4/8).

kible (قبلة): *Ar.* namazda yönelinen taraf.

k.-i matlab: talep edilen kible / sevgilinin kaşları (G. 15/4).

kiblegâh (قبلة گاه): *Far.* kible yönü / güzellerin semti (G. 8/4).

kılıc etmegi: *T.* kılıç hakkıyla alınan (Kıt. 51/2) / söz mülkünün reisliği (Kıt. 50/2).

kızılca: *T.* allık (G. 122/4).

kibâr: *Ar.* ulu ve seçkin kimseler / kendisini Cemşîd ve İskender sanan toy kimse (G. 10/5).

k.-ı çarh-ı temkînân: ağırbaşlılık feleğinin büyükleri /

içi ıstırap dolu olsa da bir damla gözyaşı dökmeyenler (Mfr. 11).

kilk: *Far.* kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik tabiatı (K. 9/40).

k.-i ahkâm: hükümler kalemi / Abdullâh Efendi'nin getirildiği şeyhülislamlık makamı (K. 6/8).

k.-i 'aşk: aşk kalemi / şair (Kıt. 37/1).

k.-i derârî-feşân: inciler saçan kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi, şairlik tabiatı (G. 116/6).

k.-i mu'ciz: mucize kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi, şairlik tabiatı (K. 9/31).

k.-i mu'ciz-dem: mucize nefesli kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi, şairlik tabiatı (K. 9/27).

k.-i ney-şeker: şeker kamışı kalemi / Halîmî Paşa'nın kalemi, münşi tabiatı (K. 3/6).

k.-i suhanver: söz sahibi kalem / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi, şairlik tabiatı (K. 3/28).

kirâs: *Yun.* kiraz.

k.-i leb-i la'l: lal taşı dudağın kirazı / sevgilinin dudağı (Mat. 7).

kirişme: *Far.* naz, işve, kaş ve gözle yapılan işaret / sevgilinin bakışı (G. 53/5, G. 18/3).

kitâb: *Ar.* kitap / âşığın sinesi (G. 1/2); âşığın muradı (G. 57/5); sevgilinin güzelliği (G. 95/1).

k.-i fazl u edeb: edep ve fazilet kitabı / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 74/5).

kitâb kavlince: Kur'ân-ı Kerîm hükmünce, Kur'ân'ın hükmüne göre (Kıt. 5/1).

koç başına kurban ol-: *T.* koç başı yerine kurban olmak / Kurban Bayramında Mustafa Paşa'nın düşmanlarının koç yerine kurban edilmesi (K. 2/43); Abdullâh Paşa'nın düşmanlarının koç yerine kurban edilmesi (K. 4/2).

köhne bünyâd-ı hüner mülkü: hüner mülkünün eski yapısı / edebiyat dünyası (G. 87/5).

kubbe: *Ar.* yarım küre şeklinde olan, kubbe.

k.-i çarh: feleğin kubbesi / gökyüzü (K. 3/16).

k.-i münîr: parlak kubbe / gökyüzü (G. 115/3).

kûh (كوه): *Far.* dağ / âşığın ulaştığı manevi mertebe (G. 5/3).

k.-i aşk: aşk dağı / aşk (G. 13/2).

k.-i suhan: söz dağı / edebiyat dünyası (G. 14/5).

k.-i temkîn: temkin dağı / ağırbaşlılık (G. 24/2).

kûhsâr (kûhsâr): *Far.* dağlık yer.

k.-i âhenîn: demirden dağ / devrin padişahının kahriyle suya dönüştürdüğü şey (K. 1/13).

kûhken: *Far.* dağ kazan, dağ kazıcı; Ferhat.

k.-i dest-i cefâ: cefa elinin dağını kazan / âşık (G. 46/1).

kulzüm: *Ar.* deniz.

k.-i zehhâr-ı atâ: cömertliğin coşkun denizi / Kapudan Mehmed Bey'in eli (K. 7/3)

kumâş: *Ar.* dokuma, kumaş / güzellik (G. 22/4).

k.-ı hüsn: güzellik kumaşı / güzellik (Kıt. 60/1)

k.-ı vasl: kavuşma kumaşı / kavuşma (Kıt. 48/2).

kurbân: *Ar.* Allah uğruna kesilen koyun vb. hayvan / aşk için feda olacak âşık (G. 75/1, Şehr. 1/14); Abdullâh Paşa'nın kötülüğünü isteyenler, düşmanlar (K. 4/2); Mustafa Paşa'nın düşmanları (K. 2/43).

kûs: *Far.* kös, büyük davul / Kapudan Mehemed Bey'in adaletinin uyandırdığı yankı (K. 7/2).

k.-ı hurşîd: güneş davulu / güneş (K. 2/19).

kûy (كوى): *Ar.* mahalle, köy, semt / sevgilinin eşiği, bulunduğu yer (G. 12/4) / âşıkların gönlünü çalan (G. 119/3).

k.-ı dil-ber: gönül çekenin mahallesi / sevgilinin bulunduğu yer (Mfr. 17).

k.-ı hûbân (كوى خوبان): güzellerin semti / Kâbe (G. 8/4); kible (G. 8/4).

kuzu: *T.* koyunun yavrusu / sevgili (G. 64/5, G. 104/4, G. 105/6).

küfr (كفر): *Ar.* Allah'ın varlığını kabul etmeme, din esaslarına inanmama.

k.-i zülf-i cânân (كفر زلف جانان): sevgilinin saçının küfrü / âşığın imanını tazeleyen (M. 5/V-1).

külbe (كلبه): *Far.* kulübe.

k.-i fikr (كلبه فكر): fikir kulübesi / hayal dünyası, zihin (G. 86/4).

k.-i ma'nâ: anlam kulübesi / söylenmemiş anlamlar bulma, ilham (G. 81/8).

külhan (كلخن): *Far.* hamamlarda bulunan büyük ocak / âşığın gönlü (Şehr. 1/10); aşkın kederi, âşığın vatanı (G. 130/3); şair, âşık (G. 86/2).

kürek: *T.* kürek / âşığın yeñi, kolu (G. 126/6).

küşte (كشته): *Far.* öldürülmüş, maktul / âşık (G. 8/5).

k.-i çeşmân: gözlerin öldürdüğü / âşık (G. 75/5).

k.-i gamze: yan bakışın öldürdüğü / âşık (Kıt. 24/2).

la'l (لعل): *Ar.* kırmızı, al; değerli, kırmızı bir süs taşı / sevgilinin dudağı (M. 2/II-3, G. 105/4); şarap (G. 17/4); sakinin dudağı (M. 5/III-4); şerbet (Mfr. 52).

l.-i nâb: katıksız lal / şarap (Kıt. 52/1); sevgilinin dudağı, gülbeşeker (G. 45/2).

l.-i nemek-feşân: tuz saçan, lezzet dağıtan lal / sevgilinin dudağı (M. 6/II-1).

l.-i sâkî-i füsûnkâr: büyücü sakinin lali / şarap (G. 7/1).

l.-i şeker-bâr: etrafına şeker saçan lal / sevgilinin dudağı (G. 7/3).

l.-i şîrîn (لعل شیرین): tatlı lal / sevgilinin dudağı (G. 55/2, G. 86/1).

l-i şîrîn: lali şirin / dudağı tatlı sevgili (G. 94/4)

lâle: *Far.* lale / âşık (G. 82/1); âşığın gönlü (G. 54/2).

l.-ruh: lale yanaklı / sevgili (G. 44/3).

l.-sadr: lale göğüslü / âşık (G. 48/7).

leb: *Far.* dudak / şeker (Mfr. 19); kiraz (Mat. 7); gonca (G. 27/7); cehennem (G. 30/6); can bağışlayan (G. 82/2); kadeh (G. 3/2).

l.-i la'l: lal dudak / sevgilinin dudağı (G. 12/5).

leb-be-leb ol-: dudak dudağa olmak / kadehten şarap yudumlamak (G. 17/4).

leked (لكد): *Far.* tekme, çifte / nankörlük (Şehr. 1/26).

l.-kûbî-i ta'n: kınama, ayıplama tekmeleri yiyen / âşık (G. 126/5).

lem'a-ferkad: parlak yıldız / sevgilinin güzelliği (G. 42/2).

levend: *Far.* kabadayı.

l.-i gamze: yan bakış kabadayısı / sevgilinin yan bakışı (Kıt. 44/1).

l.-i gamze-i hûn-rîz: kan dökücü yan bakış kabadayısı / sevgilinin yan bakışı (G. 45/5).

levh (لوح): *Ar.* üzerine resim veya yazı gibi şeyler yazılabilen düz, yassı nesne.

l.-i derûn-ı sadef: sedefin içindeki levha / Mustafa Paşa'nın ikinci kez sadarete getirilmesi üzerine Râ'if İsmâ'il Paşa'nın tarih manzumesini nazmettiği nesne (K. 5/6).

l.-i ruh: yanak levhası / sevgilinin yanağı (G. 111/7).

l.-i sîne (لوح سينه): göğüs levhası / göğüs, sine (Kıt. 18/2).

l.-i sipihr: gökyüzü levhası / Behçet Mehemmed Efendi'nin defterdarlık görevine getirilmesi üzerine Râ'if İsmâ'il Paşa'nın

nazmettiği tarih manzumesinin yazıldığı yer (K. 9/18).

levha: *Ar.* bir yere asılmak üzere yazılmış yazı veya yapılmış resim.

l-i dil: gönül levhası / âşğın gönlü (G. 43/5).

l-i teşbîh: teşbih levhası / teşbih, benzetme (Kıt. 42/5).

leyle: *Ar.* tek bir gece.

l-i kadr-i visâl: kavuşmanın kadir gecesi / sevgiliyle kavuşulan gece (Kıt. 26/2).

l.tü'l-kadr-i visâl: kavuşmanın kadir gecesi / sevgiliyle kavuşulan gece (Mfr. 21).

lezzet: *Ar.* tat, çeşni.

l-i 'aşk: aşk lezzeti / aşk zevki (G. 23/1).

l-i 'aşk-ı dil: gönlün aşk lezzeti / aşk zevki (G. 78/3).

l-i kand-i mükerrer: kelle şekerinin lezzeti / Halîmî Mustafa Paşa'nın kaleminden dökülen sözler (K. 3/6).

l.-şinâs-ı çâşnî-i bezm-i vahdet: vahdet meclisinin çeşnilerinin zevkine varan / kesrete

düşmeyen, dünyevi olanla kendisini kirlletmeyen (G. 83/4).

libâs: *Ar.* giyecek, elbise; güzellik (M. 6/II-3).

l.-ı Âsaf: Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf'ın kıyafeti / Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaletli yüce makamı (Kıt. 2/12).

l.-ı köhne: eskimiş kıyafet / sevgilinin elbisesi (G. 102/2).

lisân: *Ar.* dil.

l.-ı hâl: hâl diliyle / konuşmaksızın, tavır ve duruşla ifade ederek; konuşamayan kalemin hareket ettirilerek kâğıda söz yazması (K. 9/27).

l.-ı Sâmi: Sâmi'nin dili / Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi'nin dili ve üslubu (G. 121/9).

lutf: *Ar.* iyilik, hoşluk; ihsan, cömertlik (k. 7/3); kadeh (Kıt. 27/1); sevgilinin âşığa kavuşma vaadi vermesi (G. 27/8); göz (G. 71/3); el (Kıt. 60/2, K. 3/2); etek (Kıt. 2/24); koku (K. 9/38).

l.-ı 'âmm-ı 'adl: adaletin tüm halkı kapsayan lütfu / Hekimoğlu Ali Paşa'nın mazlumların

imdadına yetişen adaleti (Kıt. 2/21).

lücce: *Ar.* engin su; kalabalık.

l-i hüsn: güzellik denizi / güzellik (M. 11/III-1).

l-i jerf-i celâl: yüceliğin derin denizi / tersane emaneti makamı (Kıt. 6/4).

lü' lü: *Ar.* inci.

l-i süfte: delinmiş inci / Mustafa Paşa'dan önce vezirlik yapanlar (K. 2/34).

me'ânî: *Ar.* manalar, anlamlar / tatlı su (G. 32/9); deniz (G. 226/1).

ma' delet-ârâste: *Far.* adaleti süsleyen, adil / III. Osman (Kıt. 2/4).

ma' den: *Ar.* maden.

m.-i ten: ten madeni / sevgilinin sim gibi olan teni (Kıt. 25/1).

mâh (meh) (ماه): *Far.* ay; sevgili (G. 6/2, Kıt. 19/2, Mfr. 21, G. 116/2); sevgilinin yanağı karşısında itibardan düşen (G. 89/3); yeni yaptırılan kasrın kapısına yüz süren (Kıt. 9/3); sevgilinin yanağı (G. 113/3).

m.-i çarh-ı saltanat: saltanatın gökyüzünün ayı / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/23).

m.-ı garrâ: parlak ay / sevgilinin yanağının karşısında daha aşağıda kalan (G. 114/1).

m.-i 'ıyd: bayram ayı / parlaklığını Abdullâh Paşa'nın feyzinden alan ay (K. 4/4).

m.-ı münîr: parlak ay / Mustafa Paşa (Kıt. 4/3).

m.-ı nev: yeni ay, hilal / sevgili (G. 90/1).

m.-pâre: ay parçası / Cevdet Bey'in oğlu Mehmed Emîn (Kıt. 10/3); sevgili (G. 33/2, G. 97/5).

m.-peyker: ay yüzlü / sevgili (G. 16/2); iki güzel (M. 11/I-1).

m.-rû: ay yüzlü / sevgili (M. 10/I-1, G. 23/3); Seyyîdâ'nın oğlu (Kıt. 12/1).

m.-ruh (ماه رخ): ay yanaklı / sevgili (G. 11/4).

m.-ı sıyâm: oruç ayı (Kıt. 4/2).

m.-tâb: mehtap, dolunay / düşman (G. 42/2).

m-i tâbân: parlak ay / sevgili (G. 88/2).

m.-ı 'uşşâk (مآه عشاق): âşıkların ayı / sevgilinin yüzü (G. 8/1).

m.+veş: ay gibi / sevgili (Kıt. 62/6); Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey (Kıt. 11/3).

mahabbet: *Ar.* sevgi (G. 40/1) / çöl (G. 59/4); deniz (Mfr. 41, G. 50/3, G. 127/2); şarap (Kıt. 52/2); çimenlik (G. 44/2).

mahkeme: *Ar.* davaların görülüp hükme bağlandığı yer.

m.-i 'adl ü dâd: adalet mahkemesi / adaleti sağlayan şeyhülislamlık makamı (Kıt. 5/8).

mahrûm: *Ar.* iyi ve güzel bir şeyden payı olmayan, istediğini elde edemeyen, nasipsiz / zahit (K. 9/6); fasık, günahkâr (G. 87/3); âşık (G. 80/2).

mahsûl: *Ar.* buğday, arpa, tütün, meyve vb. topraktan elde edilen ürün / sevgilinin yüzünde bulunan ben, ayva tüyü vb. güzellik unsurları (Kıt. 51/2).

mahsûr: *Ar.* etrafı kuşatılmış / şairin akli, gönlü ve canı (K. 4/23); âşığın gönlü (G. 59/3).

mâ'il: *Ar.* bir tarafa eğilmiş, eğri.

m.-i ülfet: arkadaşlığa meyilli / sevgilinin aşkının derdi G. 106/7).

makâle: *Ar.* söz, nutuk.

m.-i 'aşk: aşk sözü / âşıkâne şiirler (Kıt. 62/4).

maksad semendi: maksat atı / maksat, amaç, gaye (K. 8/1).

maksûd: *Ar.* kasdolunan, istenilen şey; pota, hedef tahtası (G. 30/4); ay, hilal (Kıt. 46/1); köşk (K. 7/29).

ma'nâ (ma'nî): *Ar.* mana, anlam / hüma kuşu (Mfr. 36); gül bahçesi (G. 28/7); kalıp (M. 7/IV-1); can bağışlayan (G. 121/9); akarsu (K. 2/26); kulübe (G. 81/8); küpe (G. 129/5).

m.-ı nehr-i kâl: söz nehrinin anlamı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerinin kaynağı (M. 7/I-1).

ma'nâ gülünün bülbülü: *T.* anlam gülünün bülbülü / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 82/6).

Mânî (مانى): Maniheizmin kurucusu, ünlü ressam / sevgilinin dudağını resmederken can veren (Mat. 12); sevgilinin dudağını resmederken küçük çizmek zorunda kalan (Mat. 13); sevgiliyi resmederken sıra hançer gibi

keskin bakışlarına geldiğinde fırçasını elinden düşüren (Mat. 14).

mansıb: *Ar.* yüksek mevki, makam.

m.-ı Mecnûn: Mecnun'un makamı / devrin Kays'ı olan âşğın rütbesi (G. 76/1).

m.-ı sa'âdet: saadet makamı / defterdarlık (K. 9/49).

Mansûr: *Ar.* Hallâc-ı Mansûr / âşğın gönlü (G. 108/3).

ma'reke: *Ar.* savaş alanı / edebiyat sahası, şiir meydanı (G. 88/7).

m.-ârâ: savaş alanını süsleyen / Ârif ile Râ'if İsmâ'il Paşa'nın nazmettiği yedi beyitlik müşterek gazel (G. 88/7).

m.-ârâ-yı letâfet: letafetin savaş meydanını süsleyen / levendâne tavırlı güzel (G. 21/2).

ma'rifet: *Ar.* ustalık, beceriklilik, maharet, hüner / kumaş, omuz süsü (G. 129/3); ülke, memleket (K. 3/3); taç (K. 3/33).

masdar: *Ar.* bir şeyin çıktığı yer, kaynak, memba.

m.-ı nazm: şiir kaynağı / şair Râ'if İsmâ'il Paşa (M. 7/I-1).

matmah: *Ar.* göz dikilen yer, göz konulan şey.

m.-ı enzâr: bakışın yöneldiği yer / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın istediği hâcelik makamı (K. 4/23).

mazmûn: *Ar.* kastedilen asıl mana, anlam, kavram, meal / gül bahçesi (G. 32/9); şairin tabiatında açılmış bir gonca (K. 9/23).

m.-ı bîkr-i vâsf: vasıfların bakir mazmunu / sevgilinin vasıflarını anlatan, o görünmeden akla gelmeyen, daha önce söylenmemiş mazmun (G. 111/6).

m.-ı mezâyâ-yı 'ibârât: ibarelerin süslü mazmunu / adaletli Hekimoğlu Ali Paşa'nın niteliklerini anlatan ifadeler (Kıt. 2/28).

me'âl: *Ar.* anlam, mana, mefhum.

m.-i nusha-i derd-i derûn: iç sıkıntı nüshasının anlamı / derdin sebebi (G. 1/2).

mecârî: *Ar.* su yolları, mecralar.

m.-i yenbû' -ı feyzden âbdest al-
: feyiz pınarının su yolundan abdest almak / Râ'if İsmâ'il

Paşa'nın kalemini mürekkebe batırması (K. 1/4).

meclis: *Ar.* toplanılan yer; konuşmak, görüşmek için bir araya gelmiş kimseler; sevgilinin dudağıyla bir araya gelmek, dudağını öpmek (M. 2/II-3); sevgiliyle sohbet etme (G. 3/1); meyhane (G. 63/1).

mecmû'a: *Ar.* içinde şiiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap.

m.-i eflâk-i zer-efşân: altın saçan feleklerin mecmuası / dokuz katlı felek, evren (K. 4/9).

Mecnûn: *Ar.* Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı, Kays / âşık (G. 87/2, G. 46/2); âşığın gönlü (G. 97/4); keder çölünün delisi (G. 21/5); Râ'if (M. 9/IV-2).

mecrûh: *Ar.* yaralı / âşığın gönlü (G. 45/5).

m.-ı gamze: yan bakış yaralısı / âşığın gönlü (G. 94/2).

meçik çaldır-: *T.* davul tokmağını vurdurmak / cinsel temas (Mfr. 20).

mefhar: *Ar.* kendisiyle övünülen, iftihar sebebi olan kimse / Halîmî Paşa (K. 3/14).

megân: *Ar.* menziller, mekânlar / Karacaviran'daki güzelin yan bakışıyla yakıp yıktığı yerler (Şehr. 1/13).

mehâr: *Far.* burunduruk; yular / keder karşısındaki irade (G. 72/3).

mehd: *Ar.* beşik / Allah'ın, Cevdet Bey'in yeni doğan oğlu Mehmed Emîn'i koruması (Kıt. 10/6).

m.-i sıhhat: sağlık beşiği / Mîr Ârif'in yeni doğan oğlu Ahmed Es'ad Bey'in sağlığı (Kıt. 11/7).

m.-i visâl: kavuşma beşiği / kavuşmanın gerçekleştiği yer (Mfr. 32).

mekteb: *Ar.* yazı yazılacak yer, okul.

m.-i lutf: lütuf okulu / şairin himaye görmeği umduğu ve hâcelik mesleği talep ettiği Abdullâh Paşa'nın cömertliği (K. 4/29).

m.-i 'irfân: irfan okulu / irfan, şiiir sahası (G. 101/7).

m.-i 'irfân-ı h'âce: hocaların irfan okulu / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 67/6).

melek: *Ar.* Allah'ın hâlleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde yarattığı

varlıklar (K. 1/32); sevgilinin yüzü (Kıt. 42/5); sevgili (G. 126/7).

me'mûr: *Ar.* bir işi yapmakla görevlendirilen kimse.

m.-ı emr-i mu'zile-i hâss-ı dâver: hükümdara ait çok büyük işlerin memuru / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/19).

merâtib: *Ar.* mertebeler, dereceler, rütbelere (G. 110/5).

m.-i 'ulyâ-yı dâver: hükümdarlığın yüce mertebeleri / Dârü's-sa'âde Ağasına verilen veya verilecek makamlar (K. 1/16).

merd: *Far.* adam, insan; erkek; yiğit, cesur.

m.-i bî-pâk-i sinân-ı hâme: kaleminin ucu temiz olmayan mert / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 81/8).

m.-i suhan: söz merdi, sözünün eri / Râ'if İsmâ'il Paşa (Kıt. 62/7).

merdân: *Far.* mertler, insanlar, erkekler, yiğitler / şairin sağlam tavırlı karıncaya çevirdiği kimseler (G. 81/6).

merdüm: *Far.* adam, insan; göz bebeği.

m.-i dîde: gözbebeği / parlak güneş (G. 115/2).

merhem: *Ar.* deri üzerine sürülerek kullanılan ilaçların ortak adı, merhem / Behçet Mehemmed Efendi'nin divitinin mürekkebi (K. 9/39); tabip, sevgili (G. 90/3).

m.-i sabr: sabır merhemi / kederin devası, sabır (M. 1/II-4).

mescid: *Ar.* secde edilecek, namaz kılınacak yer, küçük cami.

m.-i Aksâ: Mescid-i Aksa / sevgilinin mihraba benzeyen kaşlarını görünce zahidin bile gitmediği yer (G. 49/7).

Mesîh: *Ar.* Hz. İsa.

M.-i feyz: feyiz sahibi Mesih / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın sözlerinin ruhunu görse aferin diyecek olan (G. 110/9).

M.-i mu'ciz-i kilk-i suhanver: söz söyleyen kalemin mucize yaratan Mesih'i / Râ'if İsmâ'il Paşa (K. 1/2).

mesken (مسكن): *Ar.* ikamet edilen yer, ev, konut / şarap şişesi (M. 5/I-3).

mest: *Far.* sarhoş / sevgilinin gözü (G. 16/5); rintlere (G. 17/3); sevgilinin yan

bakışı (G. 1/1, G. 32/4, G. 107/1); vahdet ile kendinden geçme (G. 102/3); âşğın gönlü (M. 6/II-2).

m.-i işve: işve sarhoşu / sevgili (G. 106/3, Kıt. 61/3).

m.-i kızıl: kırmızı sarhoşu / aşk şarabıyla sarhoş, âşık (G. 73/1).

m.-i mey-i hakikat: hakikat şarabının sarhoşu / Molla Câmî (K. 6/15).

m.-i mey-i nahvet ü işve: işve ve kibir şarabının sarhoşu / sevgili (G. 93/2).

m.-i nâz: naz sarhoşu / sevgili (G. 60/1).

meşâm: *Ar.* burun, koku alacak yer (G. 98/2).

m.-ı cân: can burnu / can (G. 64/1).

m.-ı dil: gönül burnu / gönül (M. 12/I-1).

m.-ı his ile şem et-: his burnuyla koklamak / sezme, hissetme (K. 9/38).

m.-ı şevk: şevk burnu / şevk (M. 6/V-2).

metâ': *Ar.* satılacak mal, eşya; sermaye / hüner (G. 87/5); söz (K. 2/10).

m.-ı ma'rifet: marifet kumaşı / marifet.

m.-ı vasl: kavuşma metaı / kavuşma (G. 74/2).

m.-ı vuslat: kavuşma metaı / kavuşma (G. 58/1).

me'vâ: *Ar.* yurt, mesken, yer, makam; sığımlacak yer / kuş yuvası (G. 49/1).

mevsim: *Ar.* mevsim

m.-i sermâ-yı firâk: ayrılığın kış mevsimi / ayrılık (M. 2/VII-4).

mey: *Far.* şarap / sevgilinin dudağı (G. 19/1); kavuşma (G. 126/3); hakikat (K. 6/15).

m.-i aşk: aşk şarabı / aşk (G. 43/4).

m.-âşâmân-ı bezm: meclisin şarabını içen / sevgilinin semtinde şarap içenler, âşıklar (G. 12/4).

m.-i gül-gûn: gül renkli şarap / âşğın kanlı gözyaşları (Kıt. 26/3).

m.-i mahabbet: sevgi şarabı / sevgi (Kıt. 52/2).

m-i nâb: saf, katıksız şarap / sevgilinin dudağı (G. 15/1).

meydân: *Ar.* geniş, açık, düz yer, alan; yarışma veya karşılaşma yeri / eziyet ve işve (G. 61/7); vefa (G. 61/7).

m.-ı hüner: hüner meydanı / şiir sahası, şiirdeki maharet (G. 48/8).

mey-hâne: *Ar.* içinde şarap vb. içkiler içilen ve satılan yer, meyhane / âşığın viran olmuş gönlü (Mfr. 23).

m.-i felek: feleğin meyhanesi / dünya (G. 128/5).

meykede şeytânı: *T.* meyhane şeytanı / saki (G. 101/1).

mezâd: *Ar.* açık artırma yoluyla yapılan satış / âşığın gönlü (G. 22/4).

micmer: *Ar.* tütsü kabı, buhurdan / âşığın gönlü (G. 45/1).

m.-i hüsn: güzellik buhurdanı / güzellik (G. 130/2).

midâd: *Ar.* yazı mürekkebi / merhem (K. 9/39); âşığın kötü talihi (G. 22/3).

mihnet: *Ar.* zahmet, eziyet / yanak (K. 4/27); diken (G. 85/1, Mfr. 54).

m.-zede: sıkıntı çekmiş / âşığın gönlü (G. 54/3).

mihr (مهر): *Far.* güneş / Cevdet Bey'in yeni doğan oğlu Mehmed Emîn'in itibarı (Kıt. 10/3); gülle, top mermisi (Şehr. 1/9); sevgi (Mat. 4, G. 23/5, G. 80/4); sevgilinin yanağı (G. 90/2); Şeyhülislam Abdullâh Efendi (K. 6/11).

m.-i 'âlem: dünyanın güneşi / sevgili (G. 90/1).

m.-cebîn (مهر جبین): güneş alınlı / sevgili (G. 11/4).

m.-i cihân-ârâ: cihanı süsleyen güneş / sevgilinin yanağı (Kıt. 23/2).

m.-i dırahşân: parlayan güneş / Abdullâh Paşa (K. 4/25).

m.-i ikbâl: ikbal güneşi / Mîr Ârif'in yeni doğan oğlu Ahmed Es'ad Bey'in ikbali, baht açıklığı (Kıt. 11/4); III. Osman'ın adaletli bir şekilde Hekimoğlu Ali Paşa'yı sadrazamlık makamına getirmesi (Kıt. 2/7).

m.-i 'izâr: yanak güneşi / sevgilinin yanağı (G. 89/3).

m.-i hüsn: güzellik güneşi / sevgili (G. 99/3, G. 38/2).

m.-i münîr: parlak güneş / sevgili (G. 60/2, G. 41/3).

m-i rahşâ: parlak güneş / Mustafa Paşa'nın saadeti (K. 2/42).

m-i re'y: düşünce güneşi / Dârü's-sa'âde Ağasının fikirleri (K. 1/24).

m.-i ruh: yanak güneşi / sevgilinin yanağı (G. 85/3).

m.-rûy: güneş yüz / sevgilinin yüzü (G. 58/3).

m-i sa'âdet: saadet güneşi / Mustafa Paşa'nın ikinci kez getirildiği sadaret makamı (Kıt. 4/11).

m-i ziyâ-güster-i tâbende-i imkân: imkanın parlak ışığını saçan güneş / Abdullâh Paşa (K. 4/21).

mihir ü meh-i çarh-ı saltanat: saltanat göğünün ayı ve güneşi / Dârü's-sa'âde Ağasının idaresi ve fikirleri (K. 1/23).

mihrâb: *Ar.* camilerde yönelinen kısımda duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk, girintili yer / sevgilinin kaşları (G. 15/4, G. 49/7).

mikdehâ: *Ar.* çakmak, çakmak demiri / düşmanın, rakibin yüzü (M. 2/V-3).

mi'mâr: *Ar.* inşaat planlarını yapan, mimar / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 87/5).

mînâ: *Far.* şarap şişesi; şişe, cam / sevgilinin gerdanı (M. 4/IV-2).

m.-yî dil: gönül şişesi / gönül (G. 16/2).

mîr: *Far.* başkan, reis, emir, bey.

m.-i mülk-i suhan: söz ülkesinin miri / Râ'if İsmâ'il Paşa (Kıt. 50/2).

mir'ât: *Ar.* gözgülü, ayna.

m.-ı dil: gönül aynası / âşığın, papağan gibi olan sevgilinin konuşmasını sağlamak için bir ayna hüviyetinde sunduğu gönlü (G. 34/4); gönül (G. 124/6).

m.-ı dil-i sâf-nihâd: temiz yaratılışlı gönül aynası / Abdullâh Paşa'nın gönlü (K. 4/27).

m.-ı mücellâ: cilalı, parlak ayna / gönül ehillerinin gözünde Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 68/7).

m.-ı ruh: yanak aynası / sevgilinin yanağı (G. 54/6).

m.-ı tab': tabiat aynası / Cevdet Bey'in tabiatı, gönlü (Kıt. 10/2).

m-ı tab[‘]-ı rûşen: aydınlık tabiat aynası / âşğın tabiatı, gönlü (M. 7/II-2).

mîve: *Ar.* meyve / rakibin elde ettiği kazanç, ulaştığı vuslat (G. 124/10); kavuşma (G. 94/5).

m.-i maksûd: maksat meyvesi / maksat, istek (Kıt. 34/2).

mîzâb: *Ar.* su yolu, oluk.

m-ı dil: gönül oluğu / âşğın gönlü (G. 33/5).

mû (mûy): *Far.* kıl / sevgilinin ayva tüyü (M. 6/IV-3, G. 32/6).

m.-miyân: kıl bel / sevgilinin ince beli (M. 4/I-2, G. 27/7).

m-şikâf: kıl yaran / Râ`if İsmâ`il Paşa'nın kalemi (G. 58/4).

m-ı ten: ten kılı / saz (G. 4/1).

mu`ciz: *Ar.* acze düşüren, kimsenin yapamayacağı yolda olan / Dârü's-sa`âde Ağası (K. 1/29); Arpaemîni-zade Mustafâ Sâmî'nin şairlik tabiatı (G. 121/9); Râ`if İsmâ`il Paşa'nın kalemi (K. 2/1, K. 9/31); Çelebi-zâde Âsım (G. 65/7); Çelebi-zâde Âsım'ın beyanı (G. 3/5).

mûr: *Far.* karınca / sevgilinin yeni çıkmaya başlayan ayva tüyü (Kıt. 26/4); mert kişiler (G. 81/6); hasım, düşman (G. 128/2).

murg (مرغ): *Ar.* kuş /gönül (G. 69/3, G. 100/1, Kıt. 40/1, G. 37/3).

m-ı dil: gönül kuşu / gönül (K. 7/22, G. 97/2, Mfr. 15).

m-ı göñül: gönül kuşu / gönül (G. 106/2).

m.-ı hamûş (مرغ خموش): suskun kuş / âşık (Mat. 16).

m.-ı hüsn: güzellik kuşu / güzellik (Kıt. 51/1).

m.-ı ikbâl: ikbal kuşu / sevgili (Mfr. 14).

murgek: *Far.* kuşçağız.

m.-i kâm: arzu kuşu / arzu, istek (K. 8/2).

mushaf (مصحف): *Ar.* Kur`ân-ı Kerîm; sayfa hâlinde meydana getirilmiş şey, kitap.

m.-ı hüsn (مصحف حسن): güzellik kitabı / güzellik (G. 121/1, G. 96/3).

müftî: *Ar.* fetva veren; din işlerine bakan, müftü.

m.-i devrân u ‘umde-i erkân: ileri gelenlerin dayanağı ve devrin müftüsü / Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/3).

m-i dîn: din müftüsü / Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/15).

mühim-sâz: *Far.* önemli işler yapan.

m.-ı umûr-ı dil-i erbâb-ı ricâ: istek sahiplerinin gönül işlerini halleden / Mustafa Paşa (K. 2/35).

müjde: *Far.* sevindirici haber, muştı / Kurban Bayramının gelişi (K. 2/5).

m.-i câh-ı sa‘âdet: saadet makamının müjdesi / El-Hâc Ebû Bekir Efendi’nin riyaset makamına getirilmesi (K. 8/5).

m-i şevk-âver: neşe veren müjde / Behçet Mehemed Efendi’nin defterdarlık makamına getirilmesi (K. 9/19).

m-i teşrîf-i câh: makam teşrifi müjdesi / Çelebi-zâde Âsım Efendi’nin şeyhülislamlık makamına getirilmesi (Kıt. 5/10).

müjgân (müje): *Far.* kirpikler, kirpik (Kıt. 62/3) / ok (G. 75/1, M. 10/I-3, G.

124/8, G. 65/6); iğne (G. 18/2); kalem (G. 22/3).

mül: *Far.* şarap / sevgilinin dudağı (G. 12/5, M. 10/I-4).

mülk: *Ar.* ülke, memleket / âşığın gönlü (G. 77/2, G. 20/3, G. 59/3); hüner (G. 87/5); söz, şiir (Kıt. 50/2).

m.-i ‘âlem: âlem mülkü / fâni dünya (G. 35/2).

m-i behâ: güzellik ülkesi / güzellik (G. 19/5).

m-i dil: gönül ülkesi / âşığın gönlü (G. 55/3).

m-i fazl u ma‘rifetiñ şâh-benderi: marifet ve fazilet ülkesinin şebenderi / Halîmî Paşa (K. 3/3).

m-i füsûn u sihriñ Bâbili: sihir ve büyü ülkesinin Bâbil’i / sevgilinin çene çukuru (G. 19/4).

münâdî: *Ar.* bir haberi yüksek sesle duyuran, tellal / Veli Efendi’nin sadaret kethüdası olması üzerine tarih manzumesi nazmeden Râ’if İsmâ‘il Paşa (Kıt. 7/3).

münhasif: *Ar.* ay tutulması, tutulmuş ay / şairin hamamda gördüğü tellak güzelin beline peştamal bağlaması (Kıt. 14/2).

münşî (منشى): *Ar.* nâsir, bir eser meydana getiren kimse, yazar / Halîmî Paşa (K. 3/9).

m.-i kâ-m-rân: arzusuna ulaşmış nâsir / Şeyhülislam Abdullâh Efendi (K. 6/8).

m.-i sehâ: cömertlik nâsiri / Mustafa Paşa'nın cömertliğini Hâtem-i Tâî'den üstün görenler, cömertlik defterinden Hâtem-i Tâî'nin adını silen (K. 2/27).

m.-i takdîr (منشى تقدير): takdir kâtibi / kader (M. 5/IV-2).

müşâr: *Ar.* işaret edilen, işaretle gösterilen.

m.-ı eyyâm: günlerin, devrin parmakla gösterileni / Şeyhülislam Abdullâh Efendi (K. 6/17).

müş'ir: *Ar.* işaret eden, yol gösteren / gök cisimleri (K. 6/12).

müş: *Far.* yumruk, muşta.

m.-i elem: elem yumruğu / elem, keder (G. 52/1).

müşterî: *Ar.* satın alan kimse, alıcı (K. 3/4); en büyük gezegen, Jüpiter, Erendiz (K. 1/5).

m-i rif'at: Jüpiter gibi yüce / Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/13).

nâ-çîz: *Far.* değersiz, önemsiz / Râ'if İsmâ'il Paşa (Kıt. 3/10); sivrisinek (K. 2/29).

nâ-dîn: *Far.* dinsiz / sevgilinin gözleri (G. 54/8).

nâfe: *Far.* misk ahusu adlı ceylan türünün göbeğinde bulunan, içi misk denilen güzel koku ile dolu kese.

n.-i müşgîn-i âhuvân: ahuların misk dolu nâfesi / sevgilinin kâkülünün kokusu karşısında utanan ceylanın düşen kesesi (G. 88/6).

nağme: *Ar.* kulağa hoş gelen ahenkli ses; bir musiki parçasında bestekârın kullandığı ses (M. 6/III-1, Kıt. 40/2) / atlılar, usta biniciler (G. 38/5); sevgilinin sesi, melemek (G. 119/4).

n.-i âteş-feşân: ateş saçan nağme / âşığın çıkardığı sesler (G. 124/11).

n.-senc-i nâz u niyâz: yalvarma ve nazının nağmelerini ölçen / naz şahı, sevgili (G. 45/4).

nahl: *Ar.* hurma ağacı; düğünler için hazırlanan, üstü değerli eşyalarla

süslenmiş, bal mumundan yapılmış süs ağacı.

n.-i dil-keş: gönül çeken ağaç / iki güzel (M. 11/V-3).

n.-i gül: gül ağacı / elinde kadeh tutan sevgili (M. 9/II-1).

n.-i gül-‘işve: gül gibi işveli ağaç / sevgili (G. 49/8).

n.-i gül-i câh-ı celâl: yücelik makamının gül ağacı / Abdullâh Paşa (K. 4/28).

n.-i gonca-i ter: taze gonca fidanı / sevgilinin yanağı (Kıt. 17/5).

n.-i ‘işve: işve ağacı / Florya bağındaki güzel (M. 12/I-4, Kıt. 34/2).

n.-i kad: boy ağacı / sevgilinin boyu (M. 13/III-3).

n.-i semen: yasemin ağacı / sevgili (G. 84/5).

n.-i semensâ: yasemin ağacı gibi / sevgili (G. 68/1).

n.-i ser-efrâz-ı riyâz-ı dâniş: bilgi bahçesinin başı göğe eren ağacı / Râ’if İsmâ’îl Paşa’nın kalemi (K. 2/3).

n.-i sûr: bayram süs ağacı / kırmızı ve yeşil renkli üst giyen sevgili (G. 27/3).

nâhûn: *Far.* tırnak / Mustafa Paşa’nın tedbiri (K. 2/25).

n.-zenî-i cevr: cevrin tırnak geçireni / sevgilinin eziyeti (G. 110/2).

nakd: *Ar.* para, akçe / Râ’if İsmâ’îl Paşa’nın şiirleri (G. 83/10); âşığın gönlü (G. 54/4).

n.-i cân: can nakdi / can (G. 88/2, G. 22/4, G. 29/4, G. 83/6).

n.-i dil: gönül nakdi / gönül (G. 24/5, G. 55/5).

n.-i ‘ömr: ömür nakdi / âşığın ömrü (G. 58/1).

n.-i vasl: kavuşma nakdi / kavuşma, sevgilinin âşıkları arasında paylaştırdığı vuslatı (G. 125/4).

n.-i visâl: kavuşma nakdi / kavuşma (Kıt. 60/2).

n.-i zeyf: sahte akçe / zahidin sahte gözyaşları (Kıt. 48/2).

nakdîne: *Ar.* hazır para, peşin.

n.-i vasl: kavuşma nakdi / kavuşma (G. 126/2).

nakş (نقش): *Ar.* resim; yazı yazmak / yara (G. 81/4).

n.-i dâg: yara nakşı / âşığın yarası (G. 57/5).

n-ı hâtem-i devlet: devlet mührünün nakşı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın III. Osman ve Hekimoğlu Ali Paşa için nazmettiği tarih manzumesi (Kıt. 2/29).

n.-i hatt u hâl: ben ve ayva tüyü nakşı / sevgilinin beni ve ayva tüyü (Şehr. 1/21).

n.-ı nigîn (نقش نكین): mühür nakşı / âşığın yarası (G. 11/3).

n-ı sevâd-ı dâg: yaranın siyah nakşı / âşığın sinesindeki yara (G. 111/5).

nâlişgeh-i murg-ı dil-i nâlân: inleyen gönül kuşunun inleme alanı / âşığın gönlü (G. 100/1).

nâme (نامه): *Far.* mektup.

n.-i şûr (نامه شور): tuzlu, coşkulu mektup / âşığın yaralarla ve feryatla dolu sinesi (G. 11/3).

nâr: *Ar.* ateş, od / cehennem (G. 26/5); nur, ışık (G. 30/6).

n-ı cefâ: cefa ateşi / cefa, eziyet (Mfr. 13).

n-ı elem-i hicr: ayrılık kederinin ateşi / ayrılık derdi (G. 82/1).

n-ı gam: keder ateşi / keder (Kıt. 31/1, G. 57/1).

n.-ı hased: kıskançlık ateşi / kıskançlık (M. 2/V-2).

nârven: *Far.* kara ağaç / sevgilinin boyu (G. 130/5).

n.-i işve: işve ağacı / sevgili (M. 13/II-1).

nâ-şinîde: *Far.* duyulmamış, daha önce benzeri görülmemiş, işitilmemiş / sevgili (Kıt. 36/1); hazine, Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 83/10).

nâ-tüvân: *Far.* güçsüz, zayıf / âşık (G. 89/1, G. 105/7); kalp (G. 43/1).

nâvdân: *Far.* oluk / kalem (G. 28/7)

n.-ı kalem: kalem oluğu / Behçet Mehemed Efendi'nin kaleminin yarık kısmı (K. 9/50).

nâvek: *Far.* ok / sevgilinin kirpiği (G. 75/1).

n.-i âh-ı yebâb: harap ah oku / âşğın ahı (G. 125/6).

n.-i müjgân: kirpik oku / sevgilinin kirpiğı (G. 65/6).

nâz: *Far.* edalı tavır, cilve / el (G. 118/3); keman (G. 80/6); at (G. 32/1); etek (G. 115/4).

nâz et-: *T.* nazlanmak / üstünlük taslamak (G. 114/1).

nazm: *Ar.* vezinli, kafiyeli söz dizisi (Mfr. 31) / inci boncuk dizilen ip (G. 60/7, K. 6/21); âlem (G. 101/7); gelin odası (G. 78/6); tatlı su (G. 28/7); elbise (K. 2/5); inci, cevher (G. 33/4, G. 129/5); çöl (G. 81/7); çimen (G. 82/6); ülke, memleket (Kıt. 50/2); bahçe, bağ (Kıt. 57/5, G. 69/5); dokuma (K. 8/6); kalıp (K. 9/46).

necm: *Ar.* yıldız.

n.-i sabâh-ı şâdmânî: sevinç sabahının yıldızı / Zühre yıldızı; kendisinden sonra güneş doğacağı için Mustafa Paşa'nın ikinci kez sadaret makamına getirilişini müjdeleyen (Kıt. 4/1).

negam: *Ar.* nağmeler, ezgiler.

negam-ı rûh-efzâ: can bağışlayan nağmeler / Râ'if

İsmâ'il Paşa'nın şairin kasidesinin asıl bölümüne geçmek için kalemine seslenerek çağırıldığı söz kudreti (K. 2/3).

nemek: *Far.* tuz (Kıt. 41/2); lezzet, tat (M. 6/II-1).

n.-pâş: *Far.* tuz serpen / âşğın yarasının üzerine tuz basan, acısını artıran hasret (Kıt. 41/2).

nerdübân: *Far.* merdiven / âşğın göğüs kemikleri (G. 65/2).

nergis: *Far.* nergis çiçeğı / sevgiliyle göz aşınası olmayı şeref bilen (Kıt. 39/1).

n.-i mahmûr: içkiden sersemlemiş nergis / sevgilinin gözleri (G. 85/2).

n.-i mestâne: mest hâldeki nergis / sevgilinin gözleri (G. 54/8).

nesîc: *Ar.* dokuma, dokunmuş şey.

nesîc-i nazm: nazım dokuması / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın El-Hâcc Ebû Bekir Efendi'nin riyaset makamına getirilmesini tebrik etmek için kaleme aldığı şiiri (K. 8/6).

nesîm: *Ar.* hafif esen rüzgâr

n.-i feyz: feyiz rüzgârı / feyiz (Kıt. 9/7).

n.-i himmet: himmet rüzgârı / Hekimoğlu Ali Paşa'nın himmeti (Kıt. 2/14); Dârü's-sa'âde Ağasının himmeti (K. 1/27).

n.-i seher: sabah rüzgârı / sevgilinin kâkülünün kokusunu neşreden, etrafa yayan (G. 88/6).

n.-i şurta-i nev-feyz: yeni feyzin uygun rüzgârı / Allah'ın feyzi (G. 50/3).

neş'e: *Ar.* iç ferahlığı, sevinç / sarhoşluk (M. 3/V-4).

n.-i hakikat: hakikat neşesi / vahdet idrakiyle ortaya çıkan içsel huzur (G. 102/3).

n.-i piyâle-i Cem: Cem'in kadehinin neşesi / sevgilinin dudağından alınan öpücüğün neşesi (Kıt. 52/1).

neşter: *Far.* cerrahların kesmek için kullandıkları keskin bıçak, bisturi, neşter.

n.-i cefâ: cefa neşteri / cefa, eziyet (G. 32/4).

nev: *Far.* yeni.

n.-bâve-i riyâz-ı visâl: kavuşma bahçesinin yeni, taze meyvesi / kavuşma (G. 52/6).

n.-beyt: yeni beyit / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazelinin, daha önce kimsenin nazmetmediği, orijinal beyitleri (G. 87/5).

n.-câh-ı fûrû-mâye: aşağılık yaratılışlı yeni makam / liyakatsiz kimseler, aşağılık insanları makam sahibi yapanlar (G. 48/1).

n.-civân: yeni civan / genç (Kıt. 46/2).

n.-çemen: yeni çimen / sevgilinin yanağında çıkan ayva tüyü (G. 32/3).

n.-demîde: yeni açılmış / sevgilinin ayva tüyü (Mat. 1).

n.-kumâş-ı hüsn ü behâ: güzelliğin yeni kumaş / sevgili (G. 22/4).

n.-nihâl: yeni fidan / sevgili (G. 122/3); yeşil elbise giyen güzel (Mfr. 45).

n.-nihâl-i işve: işvenin yeni fidanı / sevgili (G. 117/2).

n.-res: yeni yetişen, yeni biten / sevgili (G. 117/9).

n.-resîde: yeni yetişmiş, yeni yetme / iki güzel (M. 11/I-3).

n.-reste: yeni bitmiş / sevgili (G. 92/5).

n.-zemîn-i nazm u inşâ: nazım ve inşanın yeni zemini / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın daha önce söylenmemiş, orijinal edebî ürünleri (G. 112/5).

n.-zuhûr: yeni ortaya çıkan / güneş, Mîr Ârif'in yeni doğan oğlu Ahmed Es'ad Bey (Kıt. 11/2); sevgili (Kıt. 36/1).

nev-bahâr: *Far.* ilkbahar / sevgilinin yeni çıkmaya başlayan ayva tüyleri (Mat. 1).

neyyir: *Ar.* parlak, nurlu; güneş ve ay.

n.-i a'zam: en yüce güneş / Behçet Mehemed Efendi (K. 9/15).

n.-i çarh-ı şeref: şeref göğünün parlak güneşi / Mustafa Paşa (K. 2/23).

n.-i devlet: saadet güneşi / Mustafa Paşa'nın saadeti (K. 2/42).

nısf-ı kamer: yarım ay / şairin hamamda gördüğü tellak güzelin beline bağladığı

peştamalin üstünde kalan vücudu, üst beden (Kıt. 14/2).

nigeh (nigâh) (نگاه): *Far.* bakış / doğan (Kıt. 44/2); ok (G. 78/2, G. 63/3); hırsız (G. 26/4, Kıt. 44/1); elinde kılıç tutan (Kıt. 48/4); Tatar (G. 61/3); büyü ile akıl alan (G. 61/4); can alan merhametsiz (G. 27/4); iksir, Mustafa Paşa'nın bakışı, feyzi (K. 2/28).

n.-dâr: gözcü / sevgilinin güzellik mirasını gözleyen, âşık (G. 12/7).

n.-ı germeş (نگاه گرمش): onun yakıcı bakışı / âşığın canına ateş salan (M. 5/V-2).

n.-i inâyet: inayet bakışı / devrin padişahının inayeti, lütfu (K. 1/14).

n.-i i'tibâr: itibar bakışı / sevgilinin değdiği kişiye itibar sağlayan bakışı (G. 97/6); itibar, önem verme (G. 89/3).

nigehbân: *Far.* bekçi, gözcü / âşık (G. 77/4).

n.-ı harîm-i aşk: aşkın harem dairesinin bekçisi / âşık (G. 118/4).

nigeh-dâr: *Far.* gözcü / sevgilinin güzellik mirasını gözleyen, âşık (G. 12/7).

nihâl: *Far.* fidan.

n.-i kâmet: boy fidanı / sevgilinin boyu (G. 94/4).

n.-kad: fidan boy / sevgilinin boyu G. 94/5).

n.-i nahvet: kibir, gurur fidanı / sevgili (G. 112/3).

n.-i nev-reste: yeni bitmiş fidan / sevgili (G. 45/6).

niğîn: *Far.* yüzük; mühür / yapılan iyi işlerle dünyada bırakılan iz (Kıt. 17/1).

nîş: *Far.* iğne, diken.

n.-i cevr: eziyet dikenini / eziyet (G. 2/4).

n.-i gam: keder dikenini / keder (G. 44/3).

nişân: *Far.* iz, belirti, işaret / padişah turası, sevgilinin saç (G. 48/4); âşığın sinesi, sevgilinin kirpiklerinin hedefi (G. 65/6).

n.-i kemân-dâr: okçunun hedefi / maksat, amaç, gaye (G. 30/4).

n.-i tîr-i gamze: yan bakış okunun hedefi / âşığın sinesi (G. 73/5).

niyâm: *Far.* kılıç kını, kılıf / âşığın gönlü (G. 98/4).

Nûh: *Ar.* peygamber Hz. Nuh / devrinde hümayun filikası yaptıran deniz padişahı (Kıt. 3/9).

nukûş: *Ar.* nakışlar.

n.-i dâğlar: yara nakışları / âşığın yaraları (G. 118/1).

n.-i safha-i sîne: sine sayfasının nakışları / kitap, âşığın yaraları (G. 1/2).

n.-i sîne: sine nakışları / âşığın yaraları (G. 50/1).

nûr: *Ar.* aydınlık, ışık, parlıtı / ay, sevgili (Kıt. 26/2); Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey'in doğuşu (Kıt. 11/14); ateş (G. 30/6).

n.-i cemâl: yüz nuru / âleme ışık saçan (G. 63/1).

n.-i siyâh: siyah ışık / sevgilinin beni (G. 114/3).

nusha: *Ar.* bir yazıdan çıkarılan suret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi / yüz, çehre (G. 42/6); Şeyhülislam Çelebi-zâde

Âsım'ın zâtı (Kıt. 5/6); âşığın iç sıkıntısı (G. 1/2).

n.-i âlâm: elemeler nüshası / elemeler, kederler (Kıt. 62/4).

n.-i câm: kadeh nüshası / kadeh (G. 73/3).

n.-i dil: gönül nüshası / gönül (K. 9/4).

n.-i dîvân-ı Enverî: Enverî Dîvânı'nın nüshası / Halîmî Paşa'nın şiirleri karşısında mektebe giden çocukların eline düşen cüz (K. 3/11).

n.-i emel: emel nüshası / emel, istek, arzu (G. 50/4).

n.-i kübrâ: insan-ı kâmil, Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım (Kıt. 5/4).

n.-i mergûb-ı fâl: falın rağbet edilen nüshası / sevgilinin yüzü (G. 51/1).

nûş et-: T. içmek (G. 46/3, G. 101/5) / âşık olmak (G. 55/1,2); öpmek (Mfr. 52).

Nûşrevân: adaletiyle ünlü Sasani hükümdarı / III. Osman (Kıt. 2/4).

nutk: Ar. söz, konuşma, söylev / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiir nazmetmesi,

okuması (Kıt. 62/7); etek (Kıt. 54/1); kalemin konuşması, şiiri yazıya dökmesi (K. 9/27); nazım kalıbına can veren (K. 9/46).

nüh-berg: Far. dokuz yapraklı / dokuz felek, evrenin tamamı (K. 4/9); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın dokuz beyitlik gazeli (G. 54/9).

nükte-dân: Far. nükteli söz söyleyen / İstanbul'un güzelleri (G. 27/1); sevgili (G. 124/3).

nükte-senc: Far. nükte tartan / sevgili (G. 102/1).

nükte-sencân: Far. nükte tartanlar / usta şairler (G. 65/7).

nükte-sencî-i suhan: sözün nüktelerini tartan / Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 101/7).

'Osmân-hayâ: Hz. Osman gibi edepli / El-Hâc Ebû Bekir Efendi (K. 8/4).

'Ömer: Hz. Ömer.

'Ö.-'adl: Hz. Ömer gibi adaletli / III. Osman (Kıt. 2/1); Mustafa Paşa (K. 5/2).

'Ö.-nejâd: Hz. Ömer yaratılışlı / El-Hâc Ebû Bekir Efendi (K. 8/4).

‘Örff: *Ar.* İranlı ünlü şair / Râ’if İsmâ’îl Paşa’nın kalemini, şairliğini kıskanan (K. 1/1).

pâ (pây): *Far.* ayak.

p.-beste-i gîsû: omza dökülen saça ayaktan bağlanmış / âşığın gönlü (Müs. 1/1).

p.-bûs-ı lutf: lütfun ayağını öpme / Hekimoğlu Ali Paşa’nın lütfunun her yere ulaşması (Kıt. 2/17).

p.-mâl-i ‘aşk: aşkın ayaklar altına alınmış / âşık (G. 122/5).

p.-mâl-i ceş-i sitem: sitem ordusunun ayağı altında çiğnenmiş / şairin gönlü (K. 9/1).

p.-mâl ü harâb: ayaklar altına alınmış ve perişan / âşık (G. 55/3).

p.-mâl-i reh-i hasret: hasret yolunun ayaklar altına alınmış / âşıklar (Kıt. 34/1).

p.-ı nâz: naz ayağı / naz, cilve (G. 110/1).

pây-bend (pâ-bend): *Far.* yürümeye engel olmak için ayaklara vurulan bağ, köstek / keder, gam (K. 8/1).

p.-i habl-i kizb: yalan ipliğinin kösteği / yalan (Mfr. 9).

pâyân: *Far.* son, nihayet / kasidenin son bölümü, dua kısmı (K. 2/41).

pâdşeh (pâdşâh): *Far.* hükümdar, sultan, padişah / adaleti sayesinde devrindeki aslan ve ceylanların kardeşlik akdi imzaladığı padişah (K. 1/11); sevgili (G. 28/2, G. 48/4).

p.-i bahr: deniz padişahı / devrinde hümayun filikası yaptıran padişah (Kıt. 3/7).

p.-i dîn: din padişahı / şairin adını anmadığı devrin padişahı (K. 1/4).

p.-ı işve: işve padişahı / sevgili (Kıt. 53/1).

pençe: *Far.* yırtıcı hayvanların ayaklarının parmakları ile tırnakları / emel, amaç (G. 71/2).

p.-i âzâr: incitici pençe / Âsım’ın şairlik gücü, söz ve üslubunun keskinliği (G. 30/7).

p.-i cevr-i ezâ: eziyet zulmünün pençesi / eziyet (G. 4/2).

p.-i zûr: kuvvetli pençe / zorbalık, zor kullanarak (G. 123/1).

per: *Far.* kanat.

p.-i 'ankâ: Anka kuşunun kanadı / hümayun filikasının kürekleri (Kıt. 3/5).

perçem: *Far.* alna düşen saç, kâkül / şebboy (K. 9/8).

p.-i müşğîn: misk koku ve renkli perçem / sümbül, sevgilinin saç (M. 9/II-2).

penbe: *Far.* pembe rengi; pamuk / âşığın yarası (G. 54/5).

p.-i mînâ: şarap şişesinin pamuğu / rintlerin pamuk tıkaç (G. 129/1).

perde: *Far.* perde.

p.-i gam: gam perdesi / gam, keder (K. 9/20).

p.-i gûş: kulak perdesi / şarap şişesinin pamuğu (G. 129/1).

p.-i şermîn: utangaç perdesi / utanma duygusu, utangaçlık (G. 54/6).

p.-i zer-târ-ı der: kapının altın dokumalı perdesi / alev renkli şafak (K. 2/13).

perend: *Far.* desensiz, düz ipekli kumaş / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın, El-Hâc Ebû

Bekir Efendi'nin riyaset makamına getirilmesini tebrik etmek amacıyla nazmettiği tarih manzumesi (G. K. 8/6).

perî: *Far.* cinlerin çok alımlı ve güzel olanlarına verilen ad / sevgili (G. 12/5, G. 20/2, G. 120/5).

p.-i hûn-h'âr: kana susamış peri / sevgili (M. 12/III-1).

p.-peyker: peri yüzlü / şairin hamamda gördüğü tellak güzel (Kıt. 14/1); melek, sevgili (G. 126/7).

p.-rûy: peri yüzlü / sevgili (G. 60/4).

p.-zâd: peri çocuğu / sevgili (Mfr. 21).

pertev: *Far.* parlaklık, ışık.

p.-endâz-ı cihân: cihana ışık saçan / Mustafa Paşa'nın saadeti, devleti (K. 2/42).

p.-feşân: ışık saçan / sevgilinin yüzü (G. 63/1).

p.-fürûz-ı hıttâ-i rûy-ı zemîn: yeryüzü ülkesini aydınlatan / Cevdet Bey'in oğlu Mehmed Emîn'in izzeti (Kıt. 10/4).

perûş: *Far.* sivilce (G. 90/2).

pervâne: *Far.* geceleri mum ışığı etrafında dönerek uçan, en sonunda yanarak can veren küçük kelebek / âşık (G. 24/4); âşığın gönlü (G. 69/3).

p.-i dil: gönül pervanesi / âşığın gönlü (G. 60/2).

pervâz: *Far.* uçma, uçuş.

p.-i evc-i işve: işve doruğuna uçmak / işveli tavırlar sergilemek (G. 63/4).

p.-i sîmurg-ı ferâg: uçan feragat simurgu / Münîf (M. 7/IV-4).

Pervîz: *Far.* Hüsrev-i Perviz / yeni yaptırılan hümayun filikasını gören ve bu filika karşısında “bâd-âver” hazinesini unutan (Kıt. 3/4) (bâd-âver için bk. g.-i bâd-âver).

pes: *Far.* arka, geri, art (M. 6/I-1).

p.-i imzâ-yı defter: defterdeki imzanın arkası / kişi vefat ettikten sonra arkasında bıraktığı iz (Kıt. 17/1).

pes ü bâlâ: aşağı ve yukarı / yeryüzü ve gökyüzü (Kıt. 2/16).

peşse: *Far.* sivrisinek.

p.-i nâ-çîz: değersiz sinek / Mustafa Paşa'nın himmetli

bakışıyla Anka'ya dönüştürdüğü değersiz sinek (K. 2/29).

p.-i za'îf: güçsüz sinek / devrin padişahının inayetli bakışı ile Kafdağı'ndaki Ankaların şehbenderine çevirdiği güçsüz sinek (K. 1/14).

peygâm: *Far.* haber.

p.-i 'adl: adalet haberi / Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadrazamlık makamına getirilişi (Kıt. 2/24).

peymâne: *Far.* içki kadehi (Kıt. 45/1).

p.-i vuslat: kavuşma kadehi / kavuşma (G. 3/4).

pîr: *Far.* yaşlı, ihtiyar.

p.-i nâ-tüvân: zayıf pir / bir gençle vakit geçirince kuvveti yerine gelen (G. 88/1).

p.+ân-ı kühen-sâl: yaşlı pirlar / Abdullâh Paşa gibisini görmemiş olanlar (K. 4/18).

piristû: *Far.* kırlangıç / âşığın gönlü (Müs. 1/1).

pîş (پیش): *Far.* ön, ön taraf / alın (M. 6/I-1).

p.-i tâk-ı ebrû (پش طاق ابرو): kaş kemerinin önü / âşığın secde edeceği yer (Kıt. 18/1).

pîş-gîr: *Far.* peşkir, pamuk ipliğinden dokuma havlu.

p.-i dem-i nahr: (kurban) kesme zamanının havlususu / feleğin al renkli peştamalı, şafak (K. 4/6).

piyâle: *Far.* içki kadehi (G. 65/1).

p.-i Cem: Cem'in kadehi / şairin yanında eski bir çömlek gibi kalan (K. 9/5).

p.-i leb-i şîrîn-güvâr: tadı güzel olan dudağın kadehi / sevgilinin dudağı (G. 72/6).

pül (پل): *Far.* köprü / Hendekli güzelin kaşları (Şehr. 1/6); âşığın iki büklüm olmuş vücudunun şahidi (G. 9/3).

p.-i cûy-ı ümîd-i vasl: kavuşma ümidinin su köprüsü / kavuşma ümidi (G. 81/3).

pür-âb: su dolu / âşığın gözü (Mfr. 42, Kıt. 61/4).

pür-arak: ter dolu / sevgilinin yüzü, gül (Kıt. 60/3).

pür-hûn: kanlı / âşığın gözü (M. 9/IV-1).

pür-jeng-i gerd-i hier ü gam: keder ve ayrılık tozuyla pas dolu olan / âşığın gönlü (G. 124/6)

pür-nev-efrûz-ı cihân: dünyayı yeni baştan aydınlatan / Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey'in ikbali (Kıt. 11/4).

pür-şemîm: güzel kokuyla dolu / âşığın burnu (M. 6/V-2).

pür-tâb-ı nûr: ışıık parlaklığıyla dolu / Mîr Ârif'in oğlu Ahmed Es'ad Bey'in ikbali (Kıt. 11/4).

pür-tanîn: çınlama dolu, çınlayan, inleyen / âşığın gönlü (G. 128/5).

püşt-bân-ı hâss u 'âmm: halkın ve seçkinlerin koruyucusu, hamisi / Hz. Muhammed (Kıt. 1/1).

râh (reh) (راه): *Far.* yol / aşk (G. 5/1, G. 59/4).

r.-i cünûn: delilik yolu / delilik (G. 72/5).

r.-i dil-dâr: gönlü kendine bağlayanın yolu / sevgilinin yolu, semti (G. 97/3, G. 47/5).

r.-i efkâr: fikirler yolu, üzüntü yolu / üzüntü (G. 97/1).

r.-i gam (ره غم): keder yolu / keder (G. 8/6); âşıkların şah-rahı, ana yolu (G. 8/6).

r.-ı heves: heves yolu / sınırı olmayan, bitmeyen heves (G. 85/4).

r.-ı hilâf-ı cârî: geçerli olandan aykırı yol / Allah dışındakiler, dünyevi olanlar (M. 8/I-3).

r.-i kâm: arzu yolu / arzu, istek (G. 32/8).

r.-rev-i inhirâf: eğrilik, sapma yolunun yolcusu / halk (G. 14/2).

r.-revân-ı 'aşk: aşk yolunun yolcusu / âşık (G. 91/4).

r.-revân-ı deşt-i 'aşk: aşk çölünün yolcusu / âşıklar (G. 101/3).

rahş: *Far.* gösterişli, güzel at.

rahş-ı bâd-pây-ı tab'-ı Râ'if: Râ'if'in tabiatının çabuk koşan atı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik yeteneği, Düldül (G. 12/8).

Râ'if (رائف): *Ar.* Râ'if İsmâ'il Paşa / âşıklar padişahının miri (G. 8/7).

rakîb: *Ar.* rakip (Kıt. 62/3, G. 104/3); gözcü (Mfr. 39, G. 108/7) / âşığın gölgesi (G. 97/3); köpek (Mfr. 35); cambaz (Mfr. 40).

r.-i kec-bîn: çarpık bakan, şaşı rakip / âşıkla sevgilinin cilvesini izleyen (M. 2/II-4).

r.-i seg: köpek rakip / sevgiliyle âşığın peşini bırakmayan, yakasına yapışan (Mfr. 22).

r.-i seg-menişîñ 'av'avı: köpek yaratılışlı rakibin havlaması / kulkul sesi (Kıt. 55/1).

r.-i Yezîd: Yezit rakip / Hüseyin adlı bir güzel için başını veren, canını feda eden (G. 84/8).

rakkâs: *Ar.* rakkas, köçek.

r.-ı füsûn-ger: büyücü rakkas / sevgili, ateşbaz (G. 4/4).

râyiha: *Ar.* koku.

r.-i zevk: zevk kokusu / zevk (M. 12/I-1).

râygân: *Far.* karşılıksız, bedava, bedelsiz; bol / güzellik kumaşı, İstanbulluların güzelliği (G. 27/5).

râz: *Far.* gizlenen şey, sır.

r.-âşnâ olmayan: sırra aşına olmayan, sırrı bilmeyen / sevgili (Mfr. 18).

rebâb: *Far.* sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık,

yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz / âşığın gönlü (G. 57/6).

reh-nümâ: *Far.* yol gösteren / aşk yolunda kılavuzluk eden (G. 59/4, G. 32/8).

Resûla'llâh: *Ar.* Allah'ın elçisi / Hz. Muhammed (Kıt. 1/2).

reşâşe: *Ar.* çisenti, serpinti.

r.-i kalem: kalemin çisentisi / Behçet Mehemed Efendi'nin sözleri ve onların ezgisi (K. 9/37).

reşha: *Ar.* sızma, sızıntı, damla.

r.-pâş-ı kerem: kerem damlaları saçan / Behcet Mehemed Efendi (K. 9/37).

reşk: *Far.* kıskanma, kıskançlık (G. 44/4).

r.-âver: kıskançlık uyandıran / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın El-Hâc Ebû Bekir Efendi'nin riyaset makamına getirilmesini tebrik etmek için nazmettiği kasidesi (K. 8/6).

r.-i çâr-bâg: İsfahan'ın ünlü "çâr-bâg"ının kışkandıdığı / âşığın yaraları (G. 118/2).

r.-i gazâl-ı Harem olma-: Harem ceylanının kıskanmadığı / herhangi bir iki ayaklı öküz (G. 47/4).

reviş: *Far.* yürüyüş, gidiş; takip edilen hareket tarzı, tutum, üslup (G. 21/9).

r.-i münşiyâne: münşiye yaraşır tarza sahip / Halîmî Paşa (K. 3/4).

revzen (revzene) (روزن): *Far.* pencere (G. 71/1, G. 41/3); âşığın gönül yarası (Kıt. 58/1); âşığın gözü (G. 86/4).

r.-i çeşmân: gözlerin penceresi / göz kapakları (G. 100/3)

r.-güşâ: pencere açan / feyiz, ihsan rüzgârı, (Kıt. 9/7)

rızâ-be-dâde: *Far.* razı olmuş, teslim olmuş / sevgilinin gerdanı (G. 121/4).

rikâb: *Ar.* üzengi.

r.-ı eşheb-i hüsn: güzellik atının üzengisi / sevgilinin ardında birçok âşık yürüten güzelliği (G. 32/1).

risâle: *Ar.* belli bir konuda yazılmış küçük kitap, risale.

r.-i müşkil-güşâ-yı remz-i 'ulûm: ilimlerin remizlerinin zorluğunu çözen risale /

Şeyhülislam Çelebi-zâde Âsım Efendi (Kıt. 5/4).

rişte: *Far.* iplik.

r.-i cân: can ipliği / can (G. 18/2).

r.-i eşk: gözyaşı ipliği / âşğın gözyaşları (G. 60/3).

r.-i kelâmı kes-: kelâm ipliğini kesmek / kasidenin methiye bölümüne son vermek (K. 6/20).

riyâz: *Ar.* bahçe / bilgi, ilim (K. 2/3); kavuşma (G. 52/6).

r.-ı gam: keder bahçesi / âşğın gönlü (G. 44/1).

r.-ı gülşen-i mazmûn: mazmunun gül bahçesi / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın üzerine şiir nazmettiği kâğıt (G. 32/9).

r.-ı hüsn: güzellik bahçesi / sevgilinin güzelliği (M. 12/V-1).

r.-ı nazm: şiir bahçesi / şiir alanı, edebi ortam (G. 69/5).

ruh (ruhsâr): *Far.* yanak / ay parçası (G. 97/5); güzel gül (M. 4/IV-1); bahçe (G. 19/1, G. 32/3); mihnet, sıkıntı (K. 4/27); güneş (G. 90/2, G. 85/3, G. 226/4); ayna (Mfr. 38, G. 54/6); gül bahçesi (G. 123/7); yasemin (G. 124/7); gül (G.

125/1, Kıt. 55/1); yeni ay, hilal (G. 111/2); levha (G. 111/7); sayfa (G. 51/1); ateş ocağı, fırın (G. 130/3); lale (G. 44/3).

r.-ı al ü beşenc: güzel ve kırmızı yanak / sevgilinin yanağı (G. 102/4).

r.-ı sâf: saf, duru yanak / sevgilinin yanağı (G. 15/2).

rûh: *Ar.* nefes, can.

r.-bahş-ı ma'nâ: anlama can veren / Arpaemîni-zâde Sâmî'nin üslubu (G. 121/9).

r.-ı kelâm-ı Râ'if: Râ'if'in kelâmının ruhu / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiiri, üslubu (G. 110/9).

rûh-ı revân: yürüyen ruh / sevgili (G. 82/2, G. 124/1).

rûy (روی): *Far.* yüz, çehre / çakmak, çakmak demiri (M. 2/V-3); sayfa (G. 48/4); ay (Mat. 10); güneş (G. 58/3); peri (G. 60/4).

r.-ı dil-dâr (روی دلدار): gönlünü kendine bağlamış olanın (sevgilinin) yüzü / âşıkların ayı (G. 8/1).

r.-ı nehîb-i gam: keder dehşetinin yüzü / keder, ıstırap (Kıt. 10/2).

r.-ı şûr: fitne yüzü / fitne, kötülük (Kıt. 11/6).

r.-ı visâl: kavuşma yüzü / kavuşma, kavuşma imkânı (Mfr. 16/1).

rûy bul-: *T.* yüz bulmak / sevgilinin yüzünün aynaya yansması; aynanın sevgilinin varlığından, ilgisinden cesaretlenmesi (G. 103/2).

rûz (روز): *Far.* gündüz / sevgilinin temiz yüzünün görünmesini bekleyen (G. 11/4).

rûze: *Far.* oruç.

r.-dâr: oruçlu / sevgilinin iki zülfü (G. 121/3).

r.-dârân-ı gumûm: gamların orucunu tutanlar / halk (Kıt. 2/10).

r.-güşâ: oruç açan / sevgilinin hasreti, özlem duyan âşık (G. 68/5).

rûzgâr: *Far.* zaman, devir; dünya; yel, rûzgâr / felek (G. 10/1); zabıta (G. 72/8).

r.-ı âh u enîn: ah ve inleme rûzgârı / âşğın nasibine düşen (G. 89/2).

Rüstem: Şehnâme'nin en güçlü kahramanlarından Zâl oğlu Rüstem / sevgilinin kaşlarının gücü karşısında boyu bükülen (G. 48/5); Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaletiyle yıktığı güçlü kimseler (Kıt. 2/18).

sabâ: *Ar.* kuzeydoğudan esen hafif rûzgâr / sevgilinin saçının kokusunu dağıtan (M. 4/I-4); sevgilinin saçlarının arasına giren, âşğâ sevgilinin haberini/kokusunu getiren (G. 100/2, G. 121/5); âşğın figanını sevgiliye götüren (Kıt. 40/1); aşk kokusunu arzulayan ve bu sebeple bahçeye herkesten önce gelen (Kıt. 57/2).

saç sakal: *T.* saç ve sakal / sümbülün mevsim geçişi sebebiyle dökülen çiçekleri (G. 103/4).

sadâ: *Ar.* ses (M. 9/I-4); yankı (G. 116/1); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın Tâhir'in gazeline yazdığı naziresindeki ahenk (G. 1/7).

s.-yı h'âhiş: istek, arzu sesi / istek, arzu (G. 120/1).

s.-yı kelb: köpek sesi / rakibin sesi (Kıt. 55/2).

s.-yı ma'delet: adalet sesi / devrin padişahının adaleti (K. 1/9).

s.-yı müjde: müjde sesi / Abdullâh Efendi'nin şeyhülislamlık makamına getirilmesi (K. 6/2).

s.-yı rûh-efzâ: ruhu canlandıran ses / Behçet Mehemmed Efendi'nin defterdarlık makamına getirilmesi (K. 9/12).

sadr: *Ar.* göğüs (G. 48/7); her şeyin başı, ilerisi; oturulacak en iyi yer; baş, başkan / âşığın camı (G. 2/2, G. 48/3).

s.-ı felek-mesned-i Bercîs-sa'âdet: Jüpiter saadetli, felek makamlı başkan / Sadrazam Abdullâh Paşa (K. 4/2).

s.-ı güzîn-i ekrem: en cömert, seçkin başkan / Sadrazam Mustafa Paşa (K. 5/1).

s.-ı kerîmâ: ey cömert başkan / Abdullâh Paşa (K. 4/21).

s.-ı mekârim-ârâ: güzel huylarla, cömertlikle süslenmiş başkan / Sadrazam Mustafa Paşa (K. 2/33).

s.-ı mu'allâ: yüce sadır / sadrazamlık makamı (K. 4/24).

s.-ı seyyâre-haşem: gezegenleri maiyeti yapmış vezir / Sadrazam Mustafa Paşa (K. 2/23).

s.-ı Sikender-kadrâ: ey İskender kıymetli başkan / Sadrazam Mustafa Paşa (K. 2/35).

safha (صفحة): *Ar.* bir şeyin düz yüzü; üzerine yazı yazılan sayfa / âşığın sinesi (G. 1/2); sevgilinin yüzü (G. 48/4).

s.-i 'âlem: dünya sayfası / dünya (Kıt. 17/1).

s.-i dehr: dünya sayfası / dünya (K. 7/27).

s.-i kevn ü mekân: varlık ve mekân sayfası / evren (Kıt. 2/13).

s.-i ruhsâr-ı cemâl: yüzün yanak sayfası / falın rağbet edilen nüshası, sevgilinin yüzü (G. 51/1).

s.-i sîne (صفحة سينه): göğüs sayfası / göğüs, sine (G. 11/3).

sâgar: *Far.* kadeh.

s.-ı billûr: billur, cam kadeh / âşığın gözleri (Kıt. 26/3).

s.-ı işret: işret kadehi / dudak (G. 3/2).

s.-ı kalb: kalp kadehi / âşığın kalbi (G. 40/3).

s.-ı lutf: lütuf kadehi / lütuf (Kıt. 27/1).

s.-ı sersâr: ağzına kadar dolu kadeh / sevgilinin dudağı (G. 108/1).

sahbâ: *Ar.* şarap; al, kırmızı / kavuşma (G. 18/6).

s.-yı aşk: aşk şarabı / doğru yola gitme cilasası (G. 22/1); aşk (G. 55/1).

s.-yı nâb-ı aşk: aşkın katıksız şarabı / aşk (G. 73/1).

sahîl: *Ar.* at kişnemesi / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiir söylemesi (G. 112/5).

sahrâ: *Ar.* çöl (G. 114/5) / dünya (Kıt. 15/1).

s.-yı dil-i zâr: inleyen gönlün çölü / sürülmüş tarla; âşığın gönlü (Şehr. 1/4).

s.-gerd-i rüsvâyî: rüsva hâlde çölü dolaşan / aşk erbabı (G. 55/4).

sakf: *Ar.* dam, çatı; tavan.

s.-ı revâk-ı çarh: feleğin kubbesinin tavanı / gökyüzü, âşığın kıvılcım dolu ahından yanan yer (G. 89/4).

sâkî: *Ar.* içki meclisinde içki dağıtan kimse (G. 2/2, G. 104/1) / büyüleyici (G. 7/1); fitneci (Mıs. 2); meyhane şeytanı (G. 101/1).

s.-i dehr: dünyanın sakisi / felek, talih (G. 101/5).

salâ: *Ar.* çağırma, davet etme / şiir alanında meydan okuma (G. 38/5).

Sâm: Şehnâme kahramanı Rüstem'in dedesi, Zâl'in babası.

Sâm-ı 'adl: adalet Sâm'ı / Hekimoğlu Ali Paşa'nın, Rüstemleri yıkan, devrin güçlülerini dize getiren adaleti (Kıt. 2/18)

sânî: *Ar.* ikinci.

s.-i 'akl-ı nuhust: akl-ı evvelin ikincisi / Dârü's-sa'âde Ağasının aklı (K. 1/22).

s.-i İbn-i Sînâ: ikinci İbn-i Sînâ / Mustafa Paşa (K. 2/24).

sandûka: *Ar.* sandık.

s.-i nisyân: unutmaya sandığı / unutmaya (K. 4/11).

sârbân: *Far.* deve sürücüsü, deveci.

s.-ı gam: keder devecisi / âşık (G. 72/3).

sâye: *Far.* gölge / âşığın rakibi (G. 97/3); âşık (G. 61/1).

sâye-bahş ol-: gölge bahşetmek / Velî Efendi'nin kethüdalığa getirilmesi (Kıt. 7/2).

semek (سمك): *Ar.* balık / âşık, şair (M. 5/II-2).

semend: *Far.* güzel, hızlı ve çevik at / maksat (K. 8/1); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi (G. 52/7); büyüklük, haşmet (K. 1/36).

s.-i hüsn: güzellik atı / güzellik (G. 56/2).

s.-i nâz: naz atı / naz (G. 32/1).

s.-i tab'-ı nazm: şiir tabiatının atı / Düldül; Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 44/5).

s.-tab'-ı Râ'if: Râ'if'in at tabiatı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 112/5).

semûm: *Ar.* sam yeli / gam, keder (K. 9/3).

semmûr: *Ar.* samur; samurun derisinden yapılan kürk / sevgilinin siyah ayva tüyleri (M. 6/IV-5).

seng: *Far.* taş.

s.-endâz-ı melâmet: ayıplama taşı atan / âşığı ayıplayan (Kıt. 41/1).

s.-i hârâ: sert taş / Mustafa Paşa'nın bakışından feyz alınca elmasla eş kıymete gelen (K. 2/28).

s.-meşreb: taş tabiatlı / sevgili (G. 32/5).

s.-mizâc: taş mizaçlı / sevgili (G. 84/3).

s.-i sâde: sade taş / şaşaasız cevher, âşık olmayan insan (Kıt. 17/2).

s.-i sitem: sitem taşı / sitem (G. 40/3).

se-rûze devlet: üç günlük saadet / gelip geçici mutluluk (G. 83/1).

ser-â-ser: *Far.* baştan başa, tamamıyla (G. 112/5, Kıt. 4/7); ipek, altın ve gümüşle dokunan çok kıymetli eski bir kumaş çeşidi (K. 1/26, K. 3/16).

ser-âsim-i ‘alîm ü ‘allâm: ilim sahiplerini şaşırtan / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin nükteden anlayan kişiliği (K. 6/10).

ser-be-bâliş-i fikret: başını düşünce yastığına koyan / şair (K. 9/10).

ser-be-ceyb-i delk-ı istigfâr: başını tövbe hırkasının cebine doğru eğen / Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaletini gören zalimler (Kıt. 2/20).

ser-be-ceyb-i fikr ü elem: başını fikir ve elem cebine eğen / şair (K. 9/12).

ser-be-sahrâ-yı cünûn: başı delilik çölünde olan / âşık (G. 65/4).

ser-beste-i zencîr-i cünûn: başı delilik zincirine bağlanmış / üveylik kuşu (Kıt. 57/3).

ser-çeşme-i melâlden dest-şûy ol-: keder pınarının başında el yıkamak / kederden arınmak (G. 50/5).

ser-defter-i ehl-i mürüvvet: cömertlik ehlinin defterinin başı / Mustafa Paşa (Kıt. 4/5).

ser-efgende-i hayret: hayretten başı eğilmiş / âşık (M. 13/I-3).

ser-efrâz-ı sufûf-ı küremâ: cömertlerin saflarının başı yüksekte olanı / Kapudan Mehmed Bey (K. 7/1).

serfire-dân-ı nikât-ı ma‘nî-i mübhem: kapalı anlamların nüktelerinin sırlarını anlayan / Behçet Mehmed Efendi'nin tabiatı (K. 9/34).

ser-kişver: ülkenin başı, padişah / sevgili (G. 49/8).

ser-levhâ-i dîvân-ı senâ: övgü divanının serlevhası, başlığı / Mustafa Paşa'nın adı (K. 2/22).

sermâye: *Far.* sermaye, elde bulunan servet / âşığın gönlü (G. 117/8).

s.-i mevrûs: miras kalmış sermaye / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın devraldığını belirttiği Nâ'îlî'nin üslubu (G. 78/7).

ser-nigûn-ı fikret: düşünceden başı eğilmiş / Râ'if, âşık (G. 64/6).

serşâr: *Far.* ağzına kadar dolu, dopdolu.

s.-ı şarâb: şarapla dolmuş / âşık (Kıt. 16/1).

ser-tâbe-pây-ı çeşm-i ümîd: baştan ayağa ümit gözü olan / âşığın cismi, vücudu (G. 128/3).

ser-tâc: *Far.* baş tacı, taç / sevgiliden ayrı olmanın getirdiği baş ağrısı (G. 95/4).

s.-i mübâhat: övünme tacı / sevgilinin eziyeti (G. 76/2).

serv: *Far.* servi / sevgilinin boyu (G. 27/7, G. 122/2); sevgili (G. 91/1, G. 68/1).

s.-i âzâde: hür servi / sevgili (M. 13/II-1).

s.-i gülşen-i kâm: arzu bahçesinin servisi / ikbal ve şeref sahipleri (K. 6/4).

s.-i hırâmân: salınarak yürüyen servi / sevgili (G. 21/4).

s.-kad: servi boylu / sevgili (G. 12/1).

s.-kadd-i kıyâmet: kıyamet gibi servi boylu / ölü gönülleri diriltten sevgili (G. 120/3).

s.-kâmet: servi boylu / sevgili (G. 13/2).

s.-i revân: salınan, yürüyen servi / sevgili (G. 61/1).

s.-i sehî: dik servi / sevgili (Kıt. 42/4); sevgiliyi görmek için gül bahçesine eteğini toplayarak aceleyle gelen (Kıt. 57/1).

sevb: *Ar.* elbise.

sevb-i nazmı giyip kuşan-: şiir elbisesini giyip kuşanmak / şair kimliğine bürünmek, Kurban Bayramı vesilesiyle kaside kaleme almak (K. 2/5).

seyf: *Ar.* kılıç / sevgilinin kaşları (Kıt. 48/4).

s.-i şer': şeriat kılıcı / şeriat, şeyhülislamlık makamı (K. 6/9).

seyl (سيل): *Ar.* sel.

s.-âb-ı çirk-mâye: pis asıllı sel suları / Râ'if İsmâ'il Paşa dışındaki şairler (G. 83/5).

s.-âb-ı h'âr-ı mihnet (سيلاب خوار محنت): sıkıntının sel sularını yutan / âşık (G. 9/3).

s.-i sirişk: göz yaşı seli / âşığın gözyaşı (Kıt. 56/2).

sezin-: *T.* sezinlemek / belli etmek, hissettirmek, fark ettirmek (G. 92/4).

sırma-fiten: altın yaldızlı telin fitneleri / sevgilinin sarı saç (G. 106/9).

sîb: *Far.* elma.

s.-i zekan: çene elması / sevgilinin çene çukuru (M. 13/III-2).

Sikender: İskender / yeni yetmelerin kendisini konumlandığı figür (G. 10/5).

S.-meniş-i bahr-i sehâ: cömertlik denizinin İskender tabiatlısı / Kapudan Mehemed Bey (K. 7/2).

sifle-tab: *Far.* alçak tabiatlı / rakip (G. 125/5).

silk: *Ar.* inci vb. dizilen iplik.

s.-i nazm: şiir ipliği / şiir (G. 60/7, K. 6/21).

s.-i suhan: söz ipliği / söz (Mfr. 31).

sîm (sîmîn): *Far.* gümüşten yapılmış, gümüş / sakinin eli (G. 98/5); sevgilinin beli (Mfr. 7); sevgilinin teni (Kıt. 25/1); sevgilinin kafur renkli gerdanı (G. 117/7).

sîmâ: *Ar.* yüz, çehre.

s.-yı safâ: safa, mutluluk yüzü / sevgilinin cefası (G. 13/4).

sinân: *Ar.* ok gibi savaş aletlerinin sivri ucu, ok temreni / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kaleminin ucu (G. 81/8).

sîne: *Far.* göğüs, sine, bağır / sayfa (G. 1/2, G. 111/5); İsfahan'ın ünlü "çâr-

bâg"ının kıskandığı (G. 118/1); harem (M. 12/II-2); kafur (G. 27/7); maden ocağı (G. 33/5); hedef (G. 35/4); gam bağı (G. 54/5); sabır yakası (G. 74/3); şahnişin, üç yanı pencereci çıkma yer (Kıt. 58/2); buhurdan, tütsü kabı (G. 45/1).

s.-i sîmîn: gümüş sine / sevgilinin sinesi (G. 73/6).

sinek: *T.* sinek / sevgilinin meclisine toplanan rakipler (G. 121/8).

Sinimmâr: *Ar.* Nu'mân İbn-i Münzir'in Havernak adıyla yaptırdığı köşkün mimarı / Mektûbî Efendi'nin yeni yaptırdığı köşklerin karşısında eşek olarak kalan (Kıt. 9/4).

sipâh (سیاه): *Far.* asker, ordu.

s.-ı gam (سیاه غم): gam ordusu / gam, keder (G. 8/7).

sipâre: *Far.* Kur'ân-ı Kerîm'i meydana getiren otuz cüzden her biri.

s.-i tıflân: çocukların cüzü / Halîmî Paşa'nın şiirleri karşısında çocukların eline düşen Enverî Dîvânı (K. 3/11).

sipîhr: *Far.* gök / ayna (G. 62/1); felek (G. 124/14); letafet (G. 42/1); levha (K. 9/18).

s.-i devlet: devlet göğü / devlet (G. 4/4).

s.-i işve: işve göğü / işve (Mfr. 14).

sîr-âb-sâz-ı gülşen-i ma'nâ: anlam bahçesini suya doyduran, sulayan / şair Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 28/7).

sirişk: *Far.* gözyaşı / tıfıl, çocuk (M. 2/VI-5); Ceyhun (Kıt. 3/7); sel (Kıt. 56/2); şarap (G. 57/1); karşısında denizin küçülerek ırmağa döndüğü (K. 9/9); deniz (K. 9/11).

s.-i dîde: gözyaşı / değirmen suyu (G. 32/5).

s.-i riyâ: riya gözyaşı / sahte gözyaşları (Kıt. 48/2).

sirkencebîn: *Far.* sirke ile bal karıştırılarak yapılan şifalı şerbet (G. 128/4).

sitem: *Far.* sitem, eziyet / taş (G. 40/3); ordu (K. 9/1).

söz: *T.* söz (G. 7/3); şiir (G. 110/8, Kıt. 62/7); methetme, övgü (K. 9/42).

söz erleri: *T.* Anadolu ve Irak coğrafyasının belagat sahipleri, beligler (K. 3/10).

subh: *Ar.* sabah vakti, gündüz.

s.-ı 'ıyd: bayram sabahı / Mustafa Paşa'nın meclisinin ipek döşemesi (K. 2/13).

s.-ı 'ıyd-ı vasl: kavuşma bayramının sabahı / kavuşma zamanı (Kıt. 62/1).

s.-ı rûz-ı kerem er-: cömertlik gününün sabahının gelmesi / Behçet Mehemed Efendi'nin defterdarlık makamına getirilmesi (K. 9/14).

suhan: *Far.* söz, kelâm, lakırdı / dağ (G. 14/5); iplik (Mfr. 31); deniz (G. 78/6); meta, eşya (K. 2/10); methetme, kasidenin methiye bölümü (K. 2/41); cevherler, inciler (G. 33/5); Anadolu'da düstur hâline gelen (Kıt. 50/1); ülke, memleket (Kıt. 50/2); bağ, bahçe (K. 7/21); şeker (K. 8/7).

s.-ı 'aşk dâstânı: aşk sözü destanı / âşıkâne gazel (G. 43/6).

s.-sencî-i zihn: zihnin söz terazisi / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın zihni, şairliği (K. 7/23).

sûhte (سوخته): *Far.* yanmış, yanık / âşık (Mat. 16).

sûk: *Far.* çarşı, Pazar.

s.-ı vasl: kavuşma çarşısı / kavuşma (G. 22/4).

sultân: *Ar.* padişah, kağan, hükümdar / sevgili (G. 80/1, Mat. 7, M. 13/VI-3); derviş (G. 129/4).

sûz: *Far.* yanık, ateş / aşk (G. 4/4).

s.-ı aşk: aşk ateşi / aşk (G. 28/3).

s.-ı derûn: iç yangını / arzu (Kıt. 56/2).

s.-ı gam: gam ateşi / gam, keder (G. 23/3).

sûzen: *Far.* iğne.

s.-i müjgân: kirpik iğneleri / sevgilinin kirpikleri (G. 18/2).

sübha: *Ar.* tespih; tespih tanesi / kanlı gözyaşı (G. 60/3).

s.-gerdân-ı rızâ: rıza tespihini döndüren / gamzedeler, kederliler, Râ'if (M. 2/IX-2).

s.-i gumûm-ı dîde: gözün kederlerinin tespih taneleri / âşığın gözyaşları (K. 9/6)

süd kuzusu: *T.* henüz memede olan, emerek beslenen kuzu / sevgili (G. 119/4, Mfr. 29).

süllem: *Ar.* merdiven

s.-i câh: makam merdiveni / yüksek mevkilere giden aşamalar, mertebeler (G. 110/5).

süm: *Far.* at, katır vb. dört ayaklı hayvanların tırnağı, toynak.

s.-i semend-i hâme: kalem atının toynağı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kaleminin ucu (G. 52/7).

s.-i semend-i şevket: haşmetli atın toynağı / diğer padişahların yüz sürdüğü yer (K. 1/36).

sünbül (سنبل): *Far.* sümbül / kâkül (G. 17/1, G. 99/1); sevgilinin saçı (G. 78/1, M. 4/IV-1); sevgilinin saçı karşısında başını eğen (G. 103/4); âşığın gönlünün dumana bulanmış ahının şahidi (G. 9/1); sevgilinin kâkülü karşısında utanan (M. 13/V-3); ayva tüyü (G. 41/2).

s.-i sîr-âb: suya doymuş, taze sümbül / sevgilinin saçı (G. 30)

sürhî: *Far.* kırmızılık.

s.-i gül-berg-i ârız: yanağın gül yaprağının kırmızılığı / sevgilinin dudağıyla aynı renk olan (G. 45/2).

şâh: *Far.* dal, budak / baş kaldıran çolak; miadı dolduğu ve verimsizleştiği hâlde, bulunduğu konumdan güç alarak haddini aşan makam sahibi (G. 104/6).

şâh (şeh) (شه): *Far.* padişah, kağan, hükümdar (M. 8/I-1) / alay eden sevgili (G. 76/2); sevgili (G. 59/3, G. 52/4, M. 6/I-3).

ş.-ı 'aşk: aşk padişahı / sevgili (Kıt. 48/3).

ş.-i behâ: güzellik padişahı / sevgili (G. 32/1).

ş.-ı cihân: cihan padişahı / Abdullâh Efendi'yi şeyhülislamlık makamına getiren III. Osman (K. 6/4); Kapudan Mehmed Bey'in seferden başarıyla döndüğü sırada tahtta olan padişah (K. 7/15).

ş.-i güzîn: seçkin padişah / devrin padişahı (K. 1/35).

ş.-ı hüsn: güzellik padişahı / sevgili (G. 63/5).

ş.-i hûbân (شه خوبان): güzeller şahı / sevgili (Mfr. 6).

ş.-ı işve: işve padişahı / sevgili (Kıt. 58/2).

ş.-ı kerem: cömert padişah / sevgili (Kıt. 31/2).

ş.-ı kişver-i hüsn ü behâ: güzellik ülkesinin padişahı / sevgili (G. 101/6).

ş.-ı mülk-i dil: gönül mülkünün padişahı / sevgili (G. 77/2, G. 20/3).

ş.-ı nâz: naz padişahı / sevgili (G. 45/4).

şâhbâz (şehbâz): *Far.* iri ve beyaz doğan / işve göğünün keklığı, sevgili (G. 4/2); sevgili (G. 110/2).

ş.-ı 'aşk: aşk doğanı / âşık (G. 76/4).

ş.-ı hüsn: güzellik doğanı / sevgili (Şehr. 1/2).

ş.-ı hüsn ü behâ: güzellik ve zarafet doğanı / sevgili (G. 71/2).

ş.-ı melâhat: güzellik doğanı / sevgili (G. 49/3).

ş.-ı tab': yaratılış doğanı / âşığın yaratılışı, tabiatı (Şehr. 1/12).

ş.-ı tab'-ı bâd-per: rüzgâr kanatlı tabiatın doğanı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairliği (G. 14/5).

şâhenşâh: *Far.* şahların şahı / sevgili (G. 37/4).

şâhvâr (şehvâr): *Far.* şahlara layık iri taneli inci / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirleri

(G. 33/4); sevgili (G. 108/6, G. 112/2, G. 52/2); Mustafa Paşa (K. 2/34).

şâ'ir: *Ar.* şiir yazan veya söyleyen kimse, şair (G. 46/3) / yalancı olmayan (K. 9/42).

ş.-i tâze-zebân: taze sözlü şair / üslubu orijinal şair (G. 61/9).

şâm: *Far.* akşam / sevgilinin saçı (G. 121/3).

şâm-ı 'adl: adalet akşamı / Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadrazamlık makamına getirilişi (Kıt. 2/10).

ş.-ı elem: elem, keder akşamı / Behçet Mehmed Efendi defterdarlık makamına getirilmeden önceki zaman (K. 9/14).

ş.-ı Kadr: Kadir gecesi / sevgilinin kâkülleleri (G. 26/1).

şâne: *Far.* tarak / sevgilinin ikiye ayırdığı saçı (M. 6/V-1).

şarâb (شراب): *Ar.* şarap / kavuşma (M. 3/II-1); sevgilinin dudağı (Kıt. 22/2, G. 56/1); âşığın kanlı gözyaşları (G. 57/1).

ş.-ı fazl: fazilet şarabı / Şeyhülislam Abdullâh Efendi'nin fazileti (K. 6/15).

ş.-ı köhne (شراب كهنه): eski şarap / âşığın gönlü (M. 5/III-5).

şeb: *Far.* gece.

ş.-gîr: geceyi tutan / âşığın gözleri (Kıt. 42/3).

ş.-zindedâr: geceleri uyumayan / âşık (G. 118/4).

ş.-zinde-dâr-ı 'aşk: aşkın geceleri uyumayanı / âşık (G. 67/4).

ş.-i zulmetsitân-ı gam: kederin karanlık gecesi / keder (G. 59/5).

şebbû: *Far.* şebboy çiçeği / perçem (K. 9/8).

Şebdîz (شبدیز): *Far.* karayağız at; Hüsrev-i Pervîz'in meşhur atı / Ârif'in şairlik tabiatı (G. 9/5).

şebnem: *Far.* çiy / güllere feyz veren (K. 9/36); âşığın gözyaşı (G. 102/4).

ş.-i halk-i mekârim-eser: cömert yaratılışın çiyi / Dârü's-sa'âde Ağasının cömert tabiatı (K. 1/28).

şeh-levend: *Far.* boylu poslu, güzel ve genç kimse.

ş.-i nâz: naz güzeli / sevgili (Kıt. 61/2).

şehîd: *Ar.* Allah yolunda din uğruna savaşırken ölen kimse, şehit / âşik (G. 1/6).

şeh-nişîn: *Far.* odaların bahçeye bakan kısmında dışarı doğru çıkan, üç tarafı pencereci çıkma, şahniş / âşığın sinesi (Kıt. 58/2).

şehr: *Ar.* ay (G. 59/5).

şeker (şekker): *Far.* şeker / sevgilinin dudağı (G. 90/3, G. 69/1, Kıt. 26/4); Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın sözü, şiiri (K. 8/7).

ş.-feşân: şeker saçan / sevgilinin ağzı (G. 27/2).

şem: *Ar.* mum.

ş.-i şeb-ârâ: geceyi süsleyen mum / sevgili (G. 21/3).

ş.-i şebistân: yatak odasının mumu / âşığın, sevgilinin ışık bahşetmesini istemediği odasının mumu (Mfr. 18).

ş.-i vasl: kavuşma mumu / kavuşma (G. 24/4).

ş.-i ziyâ-güster: ışık saçan mum / sevgili (G. 123/2).

şems: *Ar.* güneş / sevgili (Kıt. 49/2).

ş.-i devlet: devlet, saadet güneşi / Mustafa Paşa (Kıt. 4/1).

ş.-i rebî': bahar güneşi / sevgilinin bedeninin güzelliğini ortaya çıkaran (Şehr. 1/22).

şerâr: *Ar.* kıvılcım.

ş.-ı sûz-ı 'aşk: aşkın yakıcı kıvılcımı / aşk (G. 4/4).

şerbet: *Ar.* tatlı içecek, şerbet / sevgilinin dudağı (Mfr. 52).

şeref: *Ar.* onur, şeref, haysiyet / burç (K. 2/18); felek, gök (K. 2/23); deniz (Kıt. 3/2).

ş.-bahş-ı gürûh-ı vüzerâ: vezirler topluluğunun şeref bahşedeni / Kapudan Mehmed Bey (K. 7/1).

ş.-endûz: şeref kazanan / sevgilinin temiz yüzü (M. 2/I-3).

şerer: *Ar.* kıvılcımlar, kıvılcım.

ş.-pâş-ı revâk-ı kâh u eyvân-ı tahammül: tahammül sarayı ve köşkün kubbesinin kıvılcım saçanı / sevgilinin, âşığın dayanma gücünü zorlayan işvesi (G. 12/2)

ş.-i şûr: fitne kıvılcımı / fitne (M. 2/V-4).

şî'r: *Ar.* şiir / Halîmî Paşa'nın, Anadolu ve Irak coğrafyasının belagat sahiplerinin görünce sustuğu şiir tarzı, şiirleri (K. 3/10); Râ'if İsmâ'il Paşa'nın, Ârif'in nazire yazmasını istediği gazeli (G. 116/7).

ş.-i dil-pesend: gönlün beğendiği şiir / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazeli (G. 61/9).

ş.-i nâ-dîde vü nâ-yâb: benzeri bulunmayan ve daha önce görülmemiş şiir / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın gazeli (G. 15/5).

şîr: *Far.* aslan / devrin padişahının adaleti sayesinde ceylanlarla kardeşlik akdi yapan (K. 1/11).

ş.-i gurrân-sıfat: gürleyen aslan gibi / sevgili (G. 60/1).

şinâver: *Far.* yüzücü, dalgıç.

ş.-i deryâ-yı aşk: aşk denizinin dalgıcı / herhangi bir âşık (Mfr. 41).

şûh: *Far.* hareketlerinde serbest, neşeli kadın / sevgili (G. 12/7).

ş.-ı cihân: cihan güzeli / sevgili (G. 60/5, G. 61/1).

ş.-ı derzî-i gülgûn-kabâ: gül renkli elbise giyen terzi güzel / sevgili (G. 18/2).

ş.-ı dil-rübâ: gönül kapan güzel / sevgili (M. 10/IV-3).

ş.-ı dil-sitân: gönül alan güzel / şairin gördüğü iki güzel (M. 11/V-1).

ş.-ı füsûn: büyülü, efsunlu güzel / sevgili (G. 102/5).

ş.-ı hayâl: hayalde canlanan güzel / sevgili (Kıt. 58/2).

ş.-ı perî-rû: peri yüzlü güzel / sevgili (G. 68/4).

ş.-ı nâz-perver: naz eden, nazlı güzel / İstanbul'un güzelleri (G. 27/1).

ş.-ı sîm-endâm: gümüş vücutlu güzel / sevgili (G. 124/5).

şu'le: *Ar.* ateş alevi, yalım, alev; ışık.

ş.-i cevvelâ: hareketli ateş alevi / sevgilinin yanağı (Mfr. 50).

ş.-efrûz-ı vücûd: varlığı ışık saçan / Mîr Ârif'in yeni doğan oğlu Ahmed Es'ad Bey (Kıt. 11/5).

ş.-reng-i şafak: alev renkli şafak / Mustafa Paşa'nın kapısının altından perdesi (K. 2/13).

şûh tâciri: *T.* güzel taciri / rakip (G. 91/2).

tab´: *Ar.* yaratılış, huy, mizaç / şairlik yeteneği (G. 19/6, K. 9/23, G. 81/8); ayna (Kıt. 10/2, M. 7/II-2); doğan (Şehr. 1/12); inci saçan (G. 100/4); at (G. 81/7, G. 38/5); karga (G. 83/2); papağan (K. 8/7).

t.-ı hümâyûn: hümayun yaratılışı / Osmanlı Devleti'nin geleneği (K. 7/15).

t.-ı mu´ciz: mucize yaratılış / Arpaemîni-zâde Sâmî'nin üslubu (G. 121/9).

tabîb: *Ar.* doktor, hekim / sevgili (G. 116/5, G. 90/3, 8, G. 108/8).

t.-i çâre-sâz-ı zahm-ı cân: can yarasına çare bulan doktor / sevgili (G. 124/2).

t.-i hâzık: usta hekim / Behçet Mehmed Efendi'nin kalemi (K. 9/39).

tabl: *Ar.* davul.

t.-ı künk: silindir şeklinde davul / anorektal bölge, anüs (Mfr. 20).

tablı solagina çal-: *T.* davulu soldan çalmak / bir işi tersten yapmak, usulüne ve mantığına aykırı davranmak (G. 104/5).

tâgî: *Ar.* başkaldıran, asi.

t.-i baba çolagı: baş kaldıran çolak / çınar ağacının dalı; yaşlı ve verimsiz olduğu hâlde kendisini göstermeye çalışan kimse (G. 104/6).

tahtgâh: *Far.* padişahın tahtının bulunduğu yer, başşehir / âşığın gönlü (G. 76/2).

t.-ı mülk-i dil: gönül mülkünün taht yeri / âşığın gönlü (G. 90/3).

tâ´ir: *Ar.* uçan, uçucu; kuş.

t.-i perende-i evc-i dâniş: irfan doruğunda taklalar atarak uçan / şair Râ'if İsmâ'il Paşa (Mfr. 36).

tannâz: *Ar.* herkesle alay eden, eğlenen / sevgili (G. 76/2).

târ: *Far.* ip, iplik, tel (K. 2/13); karanlık (M. 6/I-2, G. 30/1).

t.-ı emel: emel ipliği / emel (G. 119/1).

t.-ı kâkül: kâkül ipliği / sevgilinin kâkülü, saç teli (Mfr. 40).

tarîk: *Ar.* yol.

t.-i ‘aşk: aşk yolu / aşk (G. 59/4)

t.-i zafer: zafer yolu / sevgiliye kavuşma (M. 3/V-2).

Tâtâr: *Far.* Tatar / sevgilinin yan bakışı (Şehr. 1/13).

T.-ı gamze: yan bakış Tatar’ı / sevgilinin yan bakışı (G. 91/4).

T.-ı gamze-i fiten-engîz: fitne koparan yan bakış Tatar’ı / sevgilinin yan bakışı (G. 116/4).

T.-ı nigâh: bakış Tatar’ı / sevgilinin bakışı (G. 61/3).

tarz: *Ar.* biçim, şekil; üslup.

t.-ı rubâ‘ıyyât: rubailerin tarzı / Şeyhülislam Abdullâh Efendi’nin rubailerinde kullandığı üslup (K. 6/14).

t.-ı suhan-ı ‘âşık: âşığın söz tarzı / rindâne söyleyiş (G. 21/6).

tâze zemîn (تازه زمین): *Far.* yeni zemin / insana sıkıntı veren eski şiirler yerine gelmesi gereken yeni tarz ve söyleyiş (G. 11/5).

teb-girifte-i tâb-ı cemâl: yüzün parlak ateşine yakalanan / âdem, âşık (Kıt. 47/2).

tekye: *Ar.* tekke / fâni dünya (M. 2/IX-1).

t.-i âgehî: uyanık olma tekkesi / farkındalık, irfan (G. 24/3).

tel kır-: *T.* çalgının telinin kopması / neyzen ve mutribin muaraza sırasında karşılıklı atışırken nezaket sınırını aşması (M. 6/III-1).

tercemân: *Ar.* çevirmen, tercüman.

t.-ı dil: gönül tercümanı / şairin kalemi (K. 1/3).

tereke: *Ar.* ölen birinden kalan eşya, mal mülk.

t.-i şâhid-i hüsn: güzellik güzelinin mirası / sevgilinin güzelliği (G. 12/7).

ter-keş: *Far.* sırtta taşınan ok çantası / sevgilinin yan bakışı (Kıt. 56/1).

tesbîh: *Ar.* “sübhânallah” sözcüğünü söyleyerek Allah’a ta‘zîm etme (G. 21/11).

tev’emân (tev’em): *Ar.* iki çocuk, ikiz doğan iki velet / âşık ile gam (G. 53/4); kalemin sesi ile bülbülün sesi (K. 9/25).

tfl: *Ar.* çocuk (Kıt. 10/3, Kıt. 11/3, Kıt. 12/1) / sevgili (G. 61/3, G. 126/2 M. 9/III-3).

t.-edâ: çocuk edalı / sevgili (G. 34/6).

t.-ı hayâl: hayal çocuğu / şairin hayal dünyası (G. 3/5).

t.-ı nâz: naz çocuğu / sevgili (G. 90/4, Kıt. 36/2, G. 81/5).

t.-ı nev-res: yeni yetme çocuk / sevgili (G. 117/9, G. 84/9).

t.-ı sirişk: gözyaşı çocuğu / âşğın gözyaşı, şeref öğreten (M. 2/VI-5).

tîg (تغ): *Far.* kılıç (K. 6/9) / sevgilinin kaşının hayali (G. 98/4, G. 89/5).

t.-i gamze-i yâr: sevgilinin yan bakış kılıcı / sevgilinin yan bakışı (G. 14/1).

t.-i hûn-âşâm-ı ‘adl: adaletin kan içici kılıcı / Hekimoğlu Ali Paşa'nın adaleti (Kıt. 2/20).

t.-i hûn-feşân: kan saçan kılıç / sevgilinin kaşları (M. 10/III-2).

t.-i intikâm: intikam kılıcı / intikam (G. 56/3).

t.-i istignâ: istigna kılıcı / istigna, naz, tenezzül etmeme (M. 10/II-1).

t.-i ta‘rîz (تغ تعريض): tariz kılıcı / tariz, eleştiri (G. 86/5).

t.-i zebân: dil kılıcı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın üslubu (Kıt. 50/2).

tîr: *Far.* ok / sevgilinin yan bakışı (Kıt. 23/1, G. 73/5); âşık (M. 8/4); cefa, eziyet (G. 80/1); sevgilinin kirpiği (G. 124/8, G. 93/4); feleğe boyun eğmeyen arifler (G. 48/1).

t.-i âh: ah oku / âşğın ahı (G. 91/5).

t.-i âh-ı âşıkân: âşıkların ah oku / âşıkların ahı (G. 61/5).

t.-i cefâ: cefa oku / cefa, eziyet (G. 79/1).

t.-i gam: keder oku / keder (M. 4/II-1).

t.-i gamze: yan bakış oku / sevgilinin yan bakışı (Kıt. 41/2).

t.-i kemâl: kemâl oku / kemâl, olgunluk (G. 30/4).

t.-i müjgân: kirpik okları / sevgilinin kirpikleri (M. 2/I-2, M. 10/I-3).

t.-i nigeh (t.-i nigâh): bakış oku / sevgilinin bakışı (G. 78/2, G. 63/3).

t.-i nigâh-ı çeşm-i dil-ârâ: gönül süsleyen bakış oku / sevgilinin bakışı (G. 35/4).

t.-i ümîd: ümit oku / ümit, maksat (G. 81/2).

tîre: *Far.* karanlık, kara; bulanık.

t.-re'y: karanlık fikirli / Dârü's-sa'âde Ağasının zihni karşısında cahil kalan Aristo (K. 1/22).

tohm: *Far.* tohum / dışkı (Mfr. 33).

t.-ı hırs: hırs tohumu / hırs (G. 106/8).

t.-ı ümîd: ümit tohumu / ümit (Mfr. 47).

tövbekâr: *Far.* işlediği günahattan pişmanlık duyan, bir daha yapmamaya karar veren, tövbe eden kimse.

t.-ı 'aşk: aşka tövbe eden / âşık (G. 117/3).

tûmâr: *Far.* tomar.

t.-ı medh: övme tomarı / kasidenin methiye bölümü (K. 6/20).

Turhâl-ı dil: gönlün Turhallısı / Turhallı güzel, sevgili (Şehr. 1/20).

tûtî (طوطى): *Far.* dudu, papağan / sevgili (G. 2/5, G. 54/6); şair Râ'if İsmâ'il Paşa (G. 7/3); İstanbul'un güzelleri (G. 27/2).

t.-i efsûn-fen: büyüleyici sanatlı papağan / şair (M. 7/II-1).

t.-i gûyâ: konuşan papağan / sevgili (G. 68/2).

t.-lisân: papağan dilli / sevgili (G. 124/6)

t.-i şeker-ken (طوطى شكرين): şekerini gagalayan, şeker yiyen papağan / şair (G. 86/1).

t.-i şekker-leb: şeker dudaklı papağan / sevgili (Mfr. 38).

t.-i tab': yaratılış papağanı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şairlik yeteneği (K. 8/7); Halîmî Paşa'nın inşa yeteneği (K. 3/7).

tûtîyâ: *Ar.* sürme taşının göze sürülen tozu, tutya.

t.-yı merdüm-i çeşm: gözbebeğinin sürme tozu /

sevgilinin semtinin toprağı (Mfr. 17).

tünd-meşreb: *Far.* sert meşrepli / sevgili (G. 56/1).

‘Utârid: *Ar.* Utarit, Merkür gezegeni / Behçet Mehemed Efendi’nin kaleminin karşısında hünerde sıfır rakamlı, değersiz kalan (K. 9/43).

uyur yılan: *T.* uyuyan yılan / sevgilinin kâkülü (G. 105/5).

uzakla-: *T.* uzak tutmak, kovmak (G. 91/3).

üftâde: *Far.* düşkün, düşmüş / gölge, âşık (G. 61/1); âşığın gönlü (Mfr. 15).

ü.-i hâk-i reh: yolun toprağının düşkünü / âşık (M. 2/VI-2).

ü.-i hâk-i pây: ayağının toprağının düşkünü / âşık (G. 85/2).

ümîd (ümmîd): *Ar.* umut / ok (G. 81/2); akarsu (G. 81/4); tohum (Mfr. 47); göz (G. 128/3, G. 57/3); Mustafa Paşa’nın eteğine yüz sürmek (K. 2/38); hâcelik mesleği (K. 4/23).

üstâd: *Far.* herhangi bir ilimde söz sahibi olan, üstat / şair Râ’if İsmâ’il Paşa (G. 101/7, G. 87/5); şair Nebîh (G. 77/6); sevgili (M. 9/III-3).

ü.-ı suhan-perver-i nazm: şiirin söz üreten üstadı / şair Râ’if İsmâ’il Paşa (G. 226/6).

üstüh‘ân (üstühân): *Far.* kemik.

ü.-ı sîne: göğüs kemikleri / âşığın, sevgilinin teşrifi için yaptığı merdiven (G. 65/2).

vâdî (وادی): *Ar.* iki dağ arasında uzanan arazi; nehir yatağı / aşk (G. 86/5).

v.-i eş‘âra düş-: şiirler vadisine düşmek / şiir yazmak (G. 97/7).

v.-i eş‘âr-ı kühen (وادی اشعر کهن): eski şiirler vadisi / insana gönül sıkıntısı veren (G. 11/5).

v.-i hamûşî: sessizlik vadisi / sessizlik (K. 2/4).

v.-i tegâfûl: tegâfûl vadisi / tegâfûl, anlamazdan gelme (G. 104/4).

vakt: *Ar.* zaman, vakit.

v.-i fırsat: fırsat zamanı / sevgiliye kavuşmak için uygun an (G. 88/4).

v.-i ferruh-dem: zamanı uğurlu vakit / Behçet Mehemed Efendi’nin defterdarlık

makamına getirildiği zaman (K. 9/13).

vasl: *Ar.* ulaşma, birleşme / sevgiliye kavuşma (G. 21/3, G. 83/7); kale (Şehr. 1/14); meyve (M. 12/I-3); mum (G. 24/4); ateş (G. 25/4); meta, eşya (G. 27/5, G. 74/2); kumaş (G. 29/4, G. 83/6, Kıt. 48/2); gül bahçesi (M. 1/II-1); nakit, akçe (G. 125/4, G. 126/2); şarap (G. 126/3); harman (G. 38/3); bayram (Kıt. 62/1).

vatan: *Ar.* bir milletin üzerinde yaşadığı, hâkim olduğu toprak, yurt / ateş ocağı, aşk kederi (G. 130/3).

vâye: *Far.* nasip, kısmet / hayal kırıklığına uğrama, hüsrân (M. 2/III-3).

v.-i dest-mâye: sermaye nasibi / üzüntü ve keder (M. 4/III-2).

vefâ: *Ar.* sözü yerine getirme, sözünde durma (Mat. 4) / koku (Mfr. 2); meydan (G. 61/7).

vefâsız güzel: *T.* vefasız güzel / sevgili (G. 66/2).

Velî Cân: Tebriz'den İstanbul'a gelerek Osmanlı sarayında çalışan ünlü ressam / sevgilinin yüzünün, âşğın gönül levhasındaki görüntüsünü resmedemeyecek kimse (G. 43/5).

velvele: *Ar.* gürültü, patırtı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirindeki ahenk, şairler arasında yayılan şöhreti (G. 82/6).

v.-i el-amân: aman sesi / ayrılığın zulmünü sevgiliye duyurmak için âşğın çıkarması gereken ses (G. 63/5).

v.-i kûs-ı vakâr: vakar, ağırbaşlılık davulunun gürültüsü / Abdullâh Paşa'nın ağırbaşlılığı (K. 4/8).

verâ: *Ar.* arka, art (K. 7/7).

v.-ı sehâb: bulutun arkası / sevgilinin peçesinin altı (G. 67/1).

vesme-keş: *Far.* rastık çeken.

v.-i ebruvân: kaşlarına rastık çeken / sevgili (G. 28/1).

vird-i zebân: dilden düşmeyen dualar / âşğın feryadı (G. 92/3).

visâl: *Ar.* ulaşma / sevgiliyle kavuşma (G. 60/5); bağ, bahçe (G. 70/3, G. 52/6); şarap (M. 3/II-1); Kadir gecesi (Mfr. 21, Kıt. 26/2); beşik (Mfr. 32); kapı (Kıt. 29/2); harman (G. 105/7); hazine (G. 73/6); cennet (G. 95/2); nakit, akçe (Kıt. 60/2); sofrâ (G. 69/2).

yabân: *Far.* ıssız yer; kendiliğinden yetişen, yabani / sevgili (Mfr. 51).

yabân eyle-: *T.* yabanileştirmek, sevgilinin yüzünü hırçın göstermek (Mat. 10).

yabân hayvânı: *T.* yabani hayvan / sofı, zahit

yad: *T.* yabancı / âşık (Kıt. 27/2).

yâr: *Far.* sevgili (G. 53/2, G. 13/4, G. 49/5); dost / güneş (Kıt. 21/1); papağan (G. 2/5); kesret meclisinin incisi (M. 1/I-1).

y.-ı gâr: mağara arkadaşı / sevgili (G. 89/1).

yârân: *Far.* dostlar / diğer şairler (G. 12/8); âşıklar (G. 104/5).

y.-ı suhan: söz dostları / Râ'if İsmâ'il Paşa dışındaki şairler, içi boş, değersiz şiirler yazanlar (G. 39/5).

yâsemen: *Far.* beyaz renkli yasemin çiçeği / İstanbullu güzellerin bedeni, vücudu (G. 27/7).

y.-i işve: işve yasemini / sevgili (M. 13/II-2).

yavru: *T.* küçük yaşta olan insan veya hayvan, yavru / sevgili (G. 63/4, G. 93/3, G. 130/6).

yed: *Ar.* el.

y.-i teshîr: büyü yapma eli / ele geçirme, hükmetme (K. 7/11).

y.-i teşebbüs: teşebbüs eli / el uzatma, yardım etme (K. 6/4).

yem: *Ar.* deniz / vuslat, kavuşma (G. 54/3); şairin gözyaşları karşısında küçük kalan, ırmağa dönen (K. 9/9).

y.-i cevher: cevher denizi / sevgili (G. 123/3).

y.-i fikr: fikir denizi / fikir, hayal (G. 120/4).

y.-i himmetger: himmet sahibi deniz / tersane emanetine getirilen Ebu Bekir Efendi (Kıt. 6/3).

y.-i mahabbet: sevgi denizi / sevgi (G. 50/3).

y.-i mahabbet-i dil-ber: gönlü çekenin sevgi denizi / sevgilinin aşkı (Mfr. 41).

yeñ: *T.* giyecek şeylerin kol kısmı / kürek (G. 126/6).

yerâ'a: *Ar.* kamış kalem.

y.-i hüner: hüner kalemi / Râ'if İsmâ' il Paşa'nın kalemi (K. 1/3).

yigirmi sekiz harf: *T.* yirmi sekiz harf, alfabenin tamamı / Mehmed Efendi'yi anlatmakta yetersiz kalan (Kıt. 13/2).

Yûsuf (يوسف): *Ar.* Hz. Yusuf / güzeller şahı, sevgili (Mfr. 6).

Y.-ı hüsn: güzellik Yusuf'u / sevgili (G. 2/6).

yüzü kara: *T.* kara yüzlü, esmer / rakip, sevgilinin gözcüsü (Mfr. 22).

zâbıta: *Ar.* bir yerde güvenliği sağlamakla görevli zaptiye.

z.-i rûzgâr: rûzgâr zabıtası / zamanı, kaderi yönetme gücü (G. 72/8).

zâg: *Far.* karga / düşmanlar (Kıt. 3/5).

z.-tab': karga tabiatlı / kötü yaratılışlı (G. 83/2).

zâhid: *Ar.* dindar olduğu hâlde irfandan yoksun kimse, kaba sofu / iştret kadehini kıran (G. 122/1); sevgilinin mihraba benzeyen kaşlarını görünce Mescid-i Aksâ'ya gitmekten vazgeçen (G. 49/7).

z.-i hiyel-endiş: hileler düşünen zahit / sahte gözyaşları dökerek sevgiliyi kandıran (Kıt. 48/2).

z.-i huşk: kuru zahit / ikiyüzlü zahit (G. 60/6).

zahm (زخم): *Far.* yara.

z.-ı sîne (زخم سينه): göğüs yarası / âşıkların şahidi (G. 8/5).

Zâl: *Far.* Şehnâme kahramanlarından Rüstem'in babası.

Z.-i zamân: devrin Zâl'ı / âşığın çektiği sıkıntıya katlanamayacak olan (G. 48/5); Hekimoğlu Ali Paşa (Kıt. 2/18).

zâlim: *Ar.* zulüm ve haksızlık yapan, zulmeden (Kıt. 2/18-21); sevgili (G. 4/3).

zât: *Ar.* saygıdeğer kimse / gül dalı (Kıt. 11/9); inci (K. 35/34).

z.-ı 'ankâ-meşreb: Anka kuşu meşrepli zat / Mustafa Paşa (Kıt. 4/6).

z.-ı ekrem: en cömert zat / Şeyhülislam Abdullâh Efendi (K. 6/19).

z.-ı erşed: en olgun zat / Ebu Bekir Efendi'nin oğlu Ahmed Bey (Kıt. 8/1).

z.-ı mübeşşir: müjde veren zat / Dârü's-sa'âde Ağası (K. 1/37).

z.-ı pâk: temiz zat / Hz. Muhammed (Kıt. 1/1); Cevdet Bey (Kıt. 10/1); Şeyhülislam Abdullâh Efendi (K. 6/6).

z.-ı şerîf: şerefli zat / Münîf (M. 7/IV-3); Mustafa Paşa (K. 2/20).

ze'âmet begi: T. tarım ürünlerinden aşır vergisi alan / âşığın gönlü (Kıt. 51/1).

zebân: *Far.* dil; konuşma, lisan (G. 124/9) / üslup (G. 61/9, G. 29/7, Kıt. 50/2); kılıç (Kıt. 50/2).

zehr: *Far.* ağu, zehir.

z.-âb-ı kahr: kahrın acı suyu / kahr (Kıt. 2/19).

z.-âb-ı sitem: sitemin acı suyu / sitem (G. 7/4).

z.-âbe-i gam: gamın acı suyu / gam, keder (K. 9/5).

zemîn: *Ar.* yer (K. 3/10) / yeni tarz, zemin şiir (G. 112/5).

z.-şiken: yeri kıran / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın yeri yerinden oynatan şairliği, şiir nazmetme yeteneği (G. 18/7).

zenahdân: *Far.* çene / kuyu, çukur (G. 19/4).

zencîr (زنجیر): *Far.* zincir (G. 97/3); delilerin eline, ayağına bağlanan bağ (G. 54/1, Kıt. 57/3) / sevgilinin saçı (G. 61/4, Kıt. 42/2); sevgilinin kâkülünün düğümü (G. 54/1); cefa, eziyet (K. 7/13).

z.-i kâkül (كامل زنجير): kâkül zinciri / sevgilinin kâkülü (G. 9/4); âşığın devrin Kays'ı olduğuna şahitlik eden (G. 9/4).

zeneb: *Ar.* ay tutulmasının sebebi olarak kabul edilen ejderin, yer küre ve ay arasına girdiğinde tutulmayı gerçekleştiren kuyruk kısmı / şairin hamamda gördüğü tellak güzelin beline bağladığı peştamalin düğümlenen veya sarkan kısmı (Kıt. 14/2).

zerre: *Ar.* çok küçük parça (Mat. 2) / âşıklar (Kıt. 49/2); kavuşma hasreti çekenler (Kıt. 53/2).

zevrak: *Ar.* kayık; sırça kap / fanus (Kıt. 6/3).

z.-i 'azm: azim kayığı / gayret, azim (K. 7/10).

z.-süvâr-ı cevr: eziyet kayığını süren / sevgili (Kıt. 61/2).

zevrakçe: *Far.* küçük kayık.

z-i câm-ı gam: gam kadehinin kayığı / gam, keder (G. 126/6).

zınnet eyleme-: T. cimri davranmamak / âşığın sevgiliye kavuşmak için canını vermekten çekinmemesi (G. 83/6).

zîb: *Far.* süs, bezek / anlamlar, manalar (Kıt. 2/25).

z-i destâr: sarık süsü / gül, sevgilinin yanağından alınan buse (G. 123/7).

z-i dûş: omuz süsü / İstanbullu güzellerin kırmızı ve yeşil renkli kıyafetleri (G. 27/3).

z-i gûş et-: kulak süsü etmek / verilen öğüdü kulağına küpe etmek, ders almak (M. 2/II-1).

z-i hitâm: son, bitiş süsü / dua (K. 7/26); Hekimoğlu Ali Paşa'nın vasıfları (Kıt. 2/27).

zîb-dih: *Far.* süslü veren, süsleyen.

z-i nusha-i kübrâ-yı hüner: hünerin en büyük nüshasını süsleyen / şair Râ'if İsmâ'il Paşa'nın kalemi (K. 2/2).

zih-gîr: *Far.* sağ elin baş parmağına takılan atış yüzüğü / dişilik organı (Kıt. 25/2).

zînet: *Ar.* süs, bezek.

z-i âgûş-ı cân: can kucağının süsü / yeşil ve kırmızı renkli elbise giyen sevgili (G. 27/3).

z-i gülzâr-ı cân: canın gül bahçesinin süsü / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın oğlu İbrahim Bey (Mıs. 1).

zîr: *Far.* alt, aşağı taraf (G. 17/1, G. 67/1).

z-i bâl: kanadın altı / Râ'if İsmâ'il Paşa'nın zihni, ilhamı (Mfr. 36).

z-i hacâlet: utanç altı / utanma (G. 52/5).

zîver: *Far.* süs / yalnızca noktalı harflerle tarih düşürülen mısra (K. 3/32).

z-i dûş: omuz süsü / marifet (G. 129/3).

z.-tırâz-ı mesned-i taht-ı hilâfet: hilafet tahtını süsle donatan / III. Osman (Kıt. 2/2).

zuhûr: *Ar.* görünme, meydana çıkma (G. 26/1) / dünyaya gelme, doğma (Kıt. 10/3, Kıt. 11/14).

z.-ı emr-i kulkul: kulkul sesinin çıkması / sevgilinin semtinde

bulunanları şarap içmeye sevk eden (G. 12/4).

z.-ı fitne-i âhir zamân: ahir zaman fitnesinin zuhuru / sevgilinin yeni çıkmaya başlayan ayva tüylerinin görünmesi (G. 53/7).

z.-ı rişte-i evvel bahâr: ilkbahar ipinin görünmesi / sevgilinin yanağındaki tüylerin büyümesi, belirmesi (G. 72/1).

zulmetsitân: *Far.* karanlık yer.

z.-ı gam: gam karanlığı / gam, keder (G. 59/5, G. 57/4).

zücâc (zücâce): *Ar.* sırça, cam şişe.

z.-ı dîde: göz şişesi / âşığın gözü (Kıt. 61/4, Mfr. 42).

z.-i dil: gönül şişesi / âşığın gönlü (G. 18/4).

zülf (زلف): *Far.* yüzün yanlarından sarkan saç lülesi / sümbül (M. 4/IV-1, M. 12/IV-2); zincir (G. 61/4); fitil (Mfr. 12); sevgilinin gerdanını teslim alan (G. 121/4).

z.-i ‘anberîn-i müşk-fâm: misk renkli, amber kokulu saç / sevgilinin saç (G. 98/2).

z.-i dil-âvîz: gönül asılan saç / sevgilinin saç (G. 15/3).

z.-i girih-gîr: dolaşık saç / sevgilinin saç (G. 13/5).

z.-i kâfir: kâfir saç / sevgilinin saç (G. 16/5, G. 101/4).

z.-i pîç ü tâb: kıvrım kıvrım saç / sevgilinin saç (G. 1/5).

z.-i yâr (زلف یار): sevgilinin saç / âşıkların ahı (G. 8/1).

SONUÇ

Râ'if İsmâ'il Paşa, 18. yüzyıl şairlerindedir. Onun hakkında hem dönemin tezkire ve tarih kitaplarında hem de devlet arşivlerinde pek çok bilgi bulunmaktadır. Bu kaynaklardan edinilen bilgiye göre şair, 1138/1725-1726 senesinde Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Babası Malatyalı İbrâhim Paşa, annesi Hatice Hanım, kardeşi Sâliha Hanım, dedesi Hacı Mustafâ'dır. Şairin 1159/1746-1747 yılında evlendiği Şerîfe Sâ'ide Hanım'dan olma İbrâhim İsmet, Halîl Gâlib adında iki oğlu ve iki kızı bulunmaktadır. Ayrıca şair, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in dedesidir.

Râ'if, eğitim hayatına yedi yaşında başlamış, babası Malatyalı İbrâhim Paşa'nın görevleri nedeniyle birçok yer gezmiş ve onun kethüdalığını yapmıştır. Daha sonra 1164/1750-1751 senesinde kâtiplik görevine getirilmiştir. Belirtilen tarihten silahtar kâtipliği görevinin sona erdiği 1762 yılına kadar çalkantılı bir mansıp hayatı olmuş ve Gelibolu ile İstanbul gibi şehirlerde baruthane nazırlığı yapmıştır. Sık sık azillerle geçen bu dönemin ardından III. Mustafa'ya takdim edilen Râ'if, üç yıl darphane nazırlığı ve sonrasında ruznâmçe-i evvel görevini üstlenmiştir. 1768'de ise reisülküttap vekili tayin edilmiş, altı yıl bu görevde kalmış ve ardından aynı makama asaleten atanmıştır. İki yıl kadar da reisülküttaplık yapan şair, türlü sebeplerle Kıbrıs'a sürgüne gönderilmiştir. Akabinde talihi dönmüş ve bu sürgünden yaklaşık iki yıl sonra vezaret rütbesini alarak Mısır'a vali tayin edilmiştir. Mısır'dan sonra Girit, Mora ve Belgrat gibi memleketlerde valilik yapmıştır. Sadrazam Halîl Hamîd Paşa ile I. Abdülhamîd'i tahttan indirip III. Selîm'i tahta çıkarmaya çalışmakla suçlanmış, görevinden azledilerek Lefkoşa'ya sürülmüştür. Ancak sürgün yerine doğru yola koyulmuşken Karakethüdâ-zâde Âli Bey tarafından Petriç'te 1785 yılı Nisan ayında infaz edilmiştir. Öldürüldükten sonra mallarına el konulan şairin kesik başı saray meydanında sergilenmiş, ardından Üsküdar'a gömülmüştür.

Râ'if İsmâ'îl Paşa hem devrinde hem de vefatından sonra kaleme alınan tezkirelerde yer bulmuş şairlerdendir. Şiirlerinden örnekler nakledilse de hiçbir tezkireci onu divan sahibi bir şair olarak nitelememiştir. Şairliğiyle ilgili yorumlar ise yalnızca Râmiz'in *Âdâb-ı Zurfâ*'sında bulunmaktadır. Râmiz, Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın söz söyleme konusunda diğer şairlerden üstün olduğunun herkesçe kabul edildiğini, şiir ve inşada hüner sahipleri arasında görüldüğünü, şairlik tabiatının belagat sahibi şairlerce teslim edildiğini ve nadir sözlerinin çağdaşları tarafından kıskanıldığını belirtmektedir. Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın bir devlet adamı olması, diğer tezkirelerde şairlik gücüne dair tespitlerin bulunmaması ve mecmuada Râmiz'in şiirlerinin de nakledilmesinden hareketle aralarında bir yakınlık bulunma ihtimali, bu yorumların tartışmaya açık olduğunu göstermektedir.

Râ'if İsmâ'îl Paşa'nın bilinen tek eseri, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü numara 10696'da bulunan *Mecmû'a-i Râ'if İsmâ'îl Paşa*'dır. Dönemin kaynakları, şairin eserinden veya bir divanın varlığından bahsetmemiştir. Buna karşılık, hatt-ı destiyle derlediği mecmua incelendiğinde şairin bir divan oluşturacak sayıda şiire sahip olduğu görülmüştür.

Şairin mecmuaya dâhil ettiği kendisine ait olmayan manzumeler ise çoğunlukla Râ'if'in tanzir ettiği zemin şiirler, bunlara yazılan nazireler ve şairin kendi şiirlerine nazire olarak kaleme alınmış gazellerden oluşmaktadır. Nazire veya zemin şiir özelliği göstermeyenler ise ekseriyetle Râ'if'in yakın çevresinde bulunduğunu düşündüğümüz ve devrinde çok fazla şairlikle şöhret bulmamış isimlerin şiirleridir. Bu yönüyle mecmua, türünün diğer örnekleri gibi derleyicisinin ve dönemin edebî zevkini yansıtmaktan ziyade şairin kendi şiirlerini merkeze alan ve ağırlıkla ona ait şiirlerden oluşan bir görünüm arz eder. Mecmua incelendiğinde dikkati çeken bir diğer husus, şairin şiirlerinin bir divan oluşturacak sayıda olmasına rağmen müsvedde hâlde kalmasıdır. Bununla birlikte Râ'if'in şiirleri üzerinde yer alan "tahrir" ve "yazıldı" ibareleri ile "/" biçiminde konulan iki eğik çizgi ise şairin veya bir başkasının bu müsvedde şiirleri temize çekerek bir divan tertip ettiğini düşündürmektedir. Ancak kütüphanelerde gerekli taramalar yapılmasına rağmen şairin divanına rastlanamamıştır. Bu sebeple gerçekleştirilen çalışma ile 9 kaside, 130 gazel, 1

müstezad, 13 musammat, 62 kıta, 18 matla, 56 müfred, 3 mısra ve bunlara ek olarak Ârif ve Nebîh ile müşterek nazmettiği 27 beyitlik bir şehrengizi bulunan şairin şiirlerinin *Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı* adıyla bir araya getirilmesi amaçlanmıştır.

Mecmuada Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirleri üzerinde yer alan karalamaların ise birden çok sebebe dayandığı anlaşılmaktadır. Kelime, terkip ve tek beyitten oluşan karalamaların temelinde çoğunlukla vezin aksaklıkları yer alırken şiirin tamamını kapsayanların ise daha farklı bir amaca hizmet ettiği görülmektedir. Özellikle mecmuada üzeri karalanan bazı şiirlerin, tezkirelerde Râ'if İsmâ'il Paşa'nın şiirlerine örnek gösterilmesi, bu kanıyı doğrulamaktadır. Dolayısıyla bunlar, yalnızca şiirin nazım tekniği bakımından kusurlu olmasına veya şairin beğenmemesine dayandırılmamaktadır. Bu durum, şairin veya onun vefatından sonra bir başkasının, şiirleri temize çekme işlemi esnasında sayfa ve şiir takibini kolaylaştırmak, mükerrer yazımı önlemek amacıyla başvurduğu bir teknik olarak değerlendirilebilir.

Dîvân'daki şiirlerin bir kısmının müsvedde olması, şairin nazım tekniğinin belirlenmesini de güçleştirmektedir. Nitekim vezin bozuklukları çoğunlukla üzeri karalanmış şiirlerde görülmektedir. Bazı şiirlerde ise şairin, vezne uymayan ibarelerde tashih yoluna gittiği ve bu sayede şiirini sağlamlaştırdığı gözlemlenmektedir. Tashih yapılmayan manzumelerde de vezin kusurları ve kafiye tekrarları bulunsa da bunlar sayıca azdır. Ayrıca şairin mecmua içerisine nazmettiği şiirleri ileride bir divanda toplama niyeti taşımış olabileceği göz önünde bulundurulduğunda onu nazım tekniği bakımından tamamıyla başarısız bir şair olarak nitelemek mümkün görünmemektedir.

Râ'if İsmâ'il Paşa, “ses”ten ziyade “söz”ü önceleyen bir şairdir. Ahengi sağlamak için ise çoğunlukla rediften yararlanmış; 130 gazelinin 85 kadarını redifli olarak kaleme almıştır. Bu konuda şiire akıcılık kazandıran fiil soylu Türkçe sözcükleri tercih eden şair, redifteki başarısını kafiyede tam anlamıyla sürdürememiş ve şiirlerinde bazı kafiye tekrarlarına yer vermiştir. Buna ek olarak kimi zaman kafiyeyi oluşturan kelimelerin

sonunda aynı anlamı taşıyan ek ve sıfatları tekrarlamış, bazı şiirlerinde ise uzun ünlü içeren Arapça-Farsça kelimeleri Türkçe sözcüklerle kafiyelemiştir. Bu hatalı kullanımlar, *Dîvân*'ın müsvedde olmasından kaynaklanabileceği gibi şairin şekil mükemmelliğine önem vermemesinden de ileri gelmiş olabilir.

Dîvân, nazım şekilleri bakımından değerlendirildiğinde ise şairin kasidelerinin hepsini devlet büyükleri için nazmettiği görülmektedir. Bu şiirlerin nesib-teşbib kısmında tabiat tasvirlerine yer vermeyen şair, genellikle methiye, fahriye ve dua bölümlerinden ibaret kasideler nazmetmiştir. Bunlarla da çoğunlukla belli makamlara yükselme ve himaye görme amacı gütmüştür.

Şairin en başarılı şiirleri ise gazel ve şarkılarıdır. Beş gazeli ve üç kıtası güfte mecmualarında yer bulmuş; Corci, Zaharya ve Zekâ'î Dede tarafından bestelenmiş; iki gazeli, bir mısraı ve başka gazellerinde tekraren kaydedilen bir beyti ise tezkirelerde zikredilmiştir. Şair, devrinin genel eğilimine bağlı kalmış; gereksiz sözden kaçınma, anlatılanı kısa ve öz ifade etme ihtiyacının bir getirisi olarak gazellerinin çoğunu beş beyit olarak kurgulamıştır. Sade ve külfetsiz bir söyleyişi tercih etmiş, şiirlerinde deyim ve atasözlerinden sıkça yararlanmış, duygularını içtenlikle dile getirmiştir. Şekil mükemmelliğinden ziyade söze önem vermiş, bazı gazellerinde Fuzûlî gibi âşıkâne tarza ve klasik üsluba, bazen de Nedîm ile özdeşleşen şûhâne edaya ve mahallî-folklorik söyleyişe meyletmiştir. Zaman zaman Sebk-i Hindî'ye işaret edebilecek söyleyişlere de yer vermiş fakat bunlar, 18. yüzyılın her şairinde görülebilecek kullanımlardan ibaret kalmıştır. Çelebi-zâde Âsım, Ârif, İzzet Paşa, Hasbî, Nebîh, Nâ'ilî, Mâlî, Münîf, Halîfe-zâde Mehmed Tâhir, Cevdet ve Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî'ye nazireler yazmış; tahmislerini ise Nedîm'in iki, Behçet Mehemed Efendi, Âtîf Efendi, Münîf ve Sâ'ib'in birer gazeli üzerine nazmetmiştir.

Şair, Nedîm'in gazellerine nazire yazmamış olsa da onun şiirlerinde Nedîm etkisi çok açık bir şekilde hissedilir. Zira Râ'îf'in şiirlerinde bahsettiği sarı saçlı, mavi gözlü,

yanacağına allık süren, külahını eğri takan, üzerine kırmızı ve yeşil renkli elbiseler giyen, beyaz fes takan, bazen terzilik bazen de çarşıda kavuk satıcılığı yapan güzeller, bu etkinin bir tezahürüdür. Ayrıca şairin İstanbul'un güzellerini anlatan bir gazel nazmetmesi, sevgiliyle birlikte İstanbul'un mesire alanlarından Kavacık'a gittiğini söylemesi gibi hususlar da bu kanıyı destekler niteliktedir. Onun şiirleri sadece muhteva açısından değil, üslup ve dil kullanımını bakımından da Nedîm'in üslubunu yansıtmaktadır. Nitekim şairin sevgiliyle senli benli konuşması, arkaik kelimelere yer vermesi, deyim ve atasözlerinden sıkça yararlanması, gazellerinin büyük bir kısmını redifli biçimde nazmetmesi ve bu redifleri seçerken de öz Türkçe olmalarına dikkat etmesi gibi durumlar, şairin mahallî-folklorik söyleyişe olan eğilimini gösterir. Elbette şair, bunların yanında gelenekte idealize edilmiş sevgiliyi anlatarak saç ve gözü siyah, beli kıl kadar ince güzellerden de sıkça bahsetmiştir. Bazı şiirlerinde ise bu iki üsluptan uzaklaşarak müstehcen ifadelere yer vermiş, dilini bayağılaştırmıştır. Buna ek olarak şair, bir gazelinde Nâ'îlî'nin üslubunu miras olarak aldığını belirtmiştir. Fakat *Dîvân*'da Sebki Hindî'ye işaret edebilecek kullanımların çoğunlukla soyutu somutlaştırmaya dayalı terkiplerde görülmesi, şairin bu ifadeyi, şiirini tanzir ettiği şaire naziresinin son beytinde saygı gösterme amacıyla kullandığını düşündürmektedir.

Hemen her şairde görülebilecek düzeyde birkaç tasavvufi beyit dışında tamamen beşerî aşkı konu edinen şair, şiirlerinde gül satıcısı, zemet beyi, voyvoda, tacirler gibi toplumsal hayattan yansıyan tiplere; kurutulmuş yoğurt, turta, sirkencebin şerbeti, kelle şekeri gibi yiyecek ve içeceklere; Türk, Moğol, Ağvan, Hindu, Çin gibi kavimlere; Fransa, İran, Turan, Rum, Irak gibi bölgelere değinmiştir. Ayrıca belli bir nazım şekli ve vezne bağlı kalmadan Nebîh ve Ârif ile birlikte söylediği şehrengizde de konu ve şehirlerin anlatımı bakımından geleneğe uymuş, anlatılan yerlerin ünlü yiyeceklerini ve güzellerini şiire yansıtmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında Râ'îf İsmâ'îl Paşa, gelenekle olan bağımlı korurken devrinde artan mahallîleşmeyi de göz ardı etmeyen ve bu iki üslubu kendi ifade gücüyle birleştirerek yer yer orijinal söyleyişler yakalamayı başarabilmiş bir şair olarak nitelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, G. A. (2013). *Mecmû 'a-i Nefise* (inceleme – metin) (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 01.03.2026]
- Ahmed Cevdet (1972). *Târîh-i Cevdet*. M. Çevik (Yay. haz.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Ahmed Cevdet (2000). *Belâgat-ı Osmâniyye*. T. Karabey, M. Atalay (Yay. haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ahmed Resmî, *Halîfetü 'r-rü 'esâ*, Takvîmhâne-i Âmire, İst., 1269.
- Ahmed Vâsîf (1978). *Mehâsinü 'l-Âsâr ve Hakâikü 'l-Ahbâr*. M. İlgürel (Yay. haz.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aksoyak, İ. H. (2015). Râ'if, Râ'if İsmail Paşa. *Türk edebiyatı isimler sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/raif-raif-ismail-pasa-mdbir> [Erişim tarihi: 18.06.2025]
- Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. *İslâm ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 389-427) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ali Nazîma & Fâik Reşad (2009). *Mükemmel Osmanlı lügati*. N. Birinci, K. Yetiş, F. Andı, E. Ülgen, N. Sağlam, A. Ş. Çorok (Yay. haz.). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, M. (1990). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi. *Belleten*, 54(209), 245-260.
- Beydilli, K. (1997). Halil Hâmid Paşa. *İslâm ansiklopedisi* (Cilt. 15, s. 316-318) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bıçak, N. (2023). Klasik şiirde övülen ve kötülünen “Türk” tipi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9(4), 641-663.
- Ceylan, M. (2012). *Öldürülen 101 şair*. Antalya: Gülce Edebiyat Yayınları.
- Cunbur, M. (2007). Râ'if Paşa. *Türk dünyası edebiyatçıları ansiklopedisi* (Cilt. 7, s. 280) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (2017). Kaside, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II: Divan Şiiri*, (415-416-417), 17-77.
- Çeltik, H. (1998). 18. yüzyıl tezkirelerinde divan şairleri. *Journal of Turkish Studies*, 22, 49-85.

- Çınarcı, M. N. (2019). *Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey Tezkiretü'ş-Şu'arâ (inceleme – metin)*. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64059,seyhulislam-arif-hikmet-bey-tezkiresipdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 30.06.2025]
- Çiçek, H. (2018). (Vekâyi' nüvis) *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. cildinin metin ve tahlili (1187-1197/1174-1783)*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 25.06.2025]
- Çiftçi, Ö. (2017). *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 07.05.2025]
- Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2011). *Divan şiiri ve şairleri üzerine incelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dilçin, C. (2017). Divan şiirinde gazel, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II: Divan Şiiri*, (415-416-417), 78-247.
- Dilçin, C. (2019). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Efe, Z. (2021). Defterdar Mehmed Behcet Efendi'ye sunulan şiirler mecmuası (Aemnz 575). *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(1) 58-111.
- Elmas, S. (1997). *Rahmî'nin (Kırımlı, Mustafa) hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve divanının tenkitli metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 02.03.2026]
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı inceleme-tenkidli metin-indeks-sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Gölpınarlı, A. (1961). *Fuzûlî Dîvânı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Güzeller, Ö. (2007). *Sürûrî Divanı'ndaki manzum tarihler (sayfa 250-322)*. (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 23.09.2025]
- Horata, O. (1998). *Esrâr Dede hayatı – eserleri – şiir dünyası ve Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Horata, O. (2012). “XVIII. yüzyılda sosyo-kültürel ve edebî hayat.” *XVIII. yüzyıl Türk edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Horata, O. (2019). *Has bahçede hazan vakti XVIII. yüzyıl: Son klasik dönem Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Horata, O. (2021). “Tarihi gelişim (XVIII. yüzyıl).” *Eski Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hüseyin Remzî (1305). *Lugat-ı Remzî*. İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzî.
- Kalender, M. ve Güzeller, N. (2013). Anamur yöresi keş çeşitleri ve bazı kimyasal özellikleri. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 1-10.
- Kaplan, H. (2014). Harften sese, harften görüntüye Bâkîde ses-ahenk-görüntü. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 36, 207-225.
- Kemikli, B. (2023). *Şâir Şeyhülislam Ârif Hikmet Beyefendi hayatı – eserleri – şiirleri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kestelli, R. N. (2011). *Resimli Türkçe kamus*. R. Toparlı, B.T. Aksu, C.S. Kanoğlu, S. Türkmen (Yay. haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kılıç, E. (2013). *Mecmûa-yı Letâif Fî Sandukati'l-Me'ârif (metin ve değerlendirme)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 02.03.2026]
- Kılıç, F. (2017). *Şefkat Tezkiresi (Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 14.07.2025]
- Kılıç, M. (1995). *Münîf Antakî hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Divanı'nın tenkitli metni ve incelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 09.05.2025]
- Köprülü, M. F. (1931). *Eski şairlerimiz divan edebiyatı antolojisi XVIII. asır*. İstanbul: Muallim A. Halit Kitaphanesi.
- Kul, N. (2015). *16. yüzyıl şairlerinde felek kavramı*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 25.11.2025]
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divânı'nın tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı şair okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi.

- Kurtoğlu, O. (2004). *Lebîb Dîvânı*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutluer, O. (2021). Kafkas Albanlarının kimliği. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 35-59.
- Levend, A. S. (1957). *Türk edebiyatında şehir-engizler ve şehir-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Levend, A. S. (2021). *Divan edebiyatı: kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar*. B. Açıl (Yay. haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Macit. M. (2016). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Mazıoğlu, H. (1982). Türk edebiyatı, eski. *Türk ansiklopedisi* (Cilt. XXXII s. 130-132) içinde. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Mehmed Salâhî (1313/1895). *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.
- Mengi, M. (2014). *Divan şiiri yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Nâcî (2021). *Lügat-ı Nâcî*. A. Kartal (Yay. haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça – Türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Odabaşı, M. (2009). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhteva I. cilt s. 234-467*. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas. Erişim adresi: Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 25.06.2025]
- Onay, M. T. (2023). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü: eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. C. Kurnaz (Yay. haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2006). *XVIII. yüzyıl divan şiirinde toplumsal hayatın izleri: Divanlardan yansıyan görüntüler*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztoprak, N. (2010). Divan şiirinde giyim kuşam üzerine bir deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 103-154.
- Öztürk, F. (2018). *Tezkire-i Silâhdâr-zâde*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdar-zadepdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 14.07.2025]
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Râ'if İsmâ'il, *Mecmua-i Raif İsmail Paşa*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 10696.

- Redhouse, J. W. (2022). *Redhouse sözlüğü Türkçe/Osmanlıca – İngilizce*. U. B. Alkım vd. (Ed.), İstanbul: Ayhan Matbaası.
- Saraç, Y. (2022). *Klâsik edebiyat bilgisi belâgat*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Sarıkaya, E. (2023). Nevî'-zâde Atâyî'nin Sâkî-nâme'sinde dış mekân eğlence yeri olarak Boğaziçi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 212-232.
- Serim, M. F. (2019). *XVIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen bir güfte mecmûasının mûsikî yönünden incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 03.03.2026]
- Sevgi, A. (2014). Klâsik Türk şiirinde reis-i şâirânlık ve vekâletnâmeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 1-28.
- Sharafullina, A. (2017). *Hıristiyanlaştırılmış Türkler (Tatarlar – Kreşinler)*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 25.12.2025]
- Sûdî-i Bosnevî. *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*. İbrahim Kaya (Yay. haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Süleymân Fâik, *Zeyl-i Sefînetü'r-rü'esâ*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 609.
- Şem'ânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi (1981). *Mür'î't-tevârih*. M. M. Aktepe (Yay. haz.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Şentürk, A. (1997). Klâsik Osmanlı edebiyatında tipler I. *Türkiyat Mecmuası*, 20, 333-413.
- Şeyhülislâm Ârif Hikmet, *Mecmû'atü't-Terâcim*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, 168981.
- Sözlü, H. ve Elmas, E. (2021). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi haziresi mezar taşları. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi* 2(2), 40-59.
- Tâhir, *Nad ve Kasaid [Divan]*. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Müteferrik Koleksiyonu, 399696.
- Tayyâr-zâde Atâ (2010). *Târîh-i Enderûn*. M. Arslan (Yay. haz.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak (TSMA.e) 23/10.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak (TSMA.e) 23/11.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak (TSMA.e) 23/29.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak (TSMA.e) 23/38.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrak (TSMA.e) 23/37.

Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu (TYDK) (1968). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Türkel Oter, S. (2011). XVII-XX. yüzyıllar arasında Türk mûsikîsinde güfte-beste etkileşimine bir bakış. *İstem*, 18, 65-81.

Ünlü, E. (2023). Raif İsmail Paşa (1725-26/1785). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 137-151.

Üstüner, K. (2008). XIV. ve XV. yüzyıl divanlarında tasavvuf. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 24, 271-294.

Yavuz, K. (2013). Türk şiirinde nazire. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10, 359-434.

Yenikale, A. (2012). *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 02.07.2025]

Yeşiltaş, H. (2022). *19. yüzyılda derlenmiş bir şiir mecmuası: Gencîne-i Eş'âr (vr. 1b-250b) (inceleme-metin-Mestap'a göre tasnifi)*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim tarihi: 03.03.2026]

EK 1 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15	Revizyon No Rev. No.	02
	Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 05/06/2026</p> <p>Tez Başlığı (Türkçe): Râ'if İsmâ'il Paşa Dîvânı (İnceleme – Metin – İşlevsel Sözlük)</p> <p>Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 470 sayfalık kısmına ilişkin, 21/05/2026 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 4'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler*:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☒ Alıntılar hariç 4. ☐ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Ümmüşü Selen ULU</p>
--

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Ümmüşü Selen ULU
	Öğrenci No	N23133056
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
	Programı	Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Prof. Dr. Osman HORATA)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date: 05/06/2026

Thesis Title (In English): Divân of Râ'if İsmâ'il Paşa (Analysis – Text – Functional Glossary)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 21/05/2026 for the total of 470 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Ümmüsü Selen ULU

Student Information	Name-Surname	Ümmüsü Selen ULU
	Student Number	N23133056
	Department	Department of Turkish Language and Literature
	Programme	Programme of Old Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Prof. Dr. Osman HORATA)

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 05/06/2026</p> <p>Tez Başlığı (Türkçe): Râ'if İsmâ'il Paşa Divânı (İnceleme – Metin - İşlevsel Sözlük)</p> <p>Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Ümmüsü Selen ULU</p>

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Ümmüsü Selen ULU
	Öğrenci No	N23133056
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
	Programı	Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Prof. Dr. Osman HORATA)

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE	
Date: 05/06/2026	
ThesisTitle (In English): Dîvân of Râ'if İsmâ'il Paşa (Analysis – Text – Functional Glossary)	
My thesis work with the title given above:	
<ol style="list-style-type: none"> Does not perform experimentation on people or animals. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). Does not involve any interference of the body's integrity. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Ümmüsü Selen ULU	

Student Information	Name-Surname	Ümmüsü Selen ULU
	Student Number	N23133056
	Department	Department of Turkish Language and Literature
	Programme	Programme of Old Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Prof. Dr. Osman HORATA)